UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

IDENTITETA OTROKA, KI JE BIL POSVOJEN

Mentorica: as. dr. Nina Mešl

Uršula Bizant

LJUBLJANA, 2013

PODATKI O DIPLOMSKI NALOGI

Ime in priimek: Uršula Bizant

Naslov naloge: Identiteta otroka, ki je bil posvojen

Kraj: Ljubljana

Leto: 2013

Št. strani: 200 Št. tabel: 3 Št. grafov: /

Število bibl. opomb: / Število prilog: 3

Mentorica: as. dr. Nina Mešl

Ključne besede: posvojitev; otrok, ki je bil posvojen; identiteta; dejavniki, ki vplivajo na identiteto otroka, ki je bil posvojen; potrebne spremembe

Izvleček: Posvojitev je odločitev za otroka, odločitev, ki vpliva na celo življenje. Skozi pisanje in raziskovanje diplomske naloge sem se spraševala, kateri dejavniki vplivajo na identiteto otroka, ki je bil posvojen. V prvem delu diplomske naloge je prikazan otrok v procesu posvojitve v Sloveniji in njegova identiteta. Nato so opisani teoretski pristopi, ki nam pomagajo pri razumevanju človekovega razvoja, ter glavni dejavniki, ki vplivajo na človekovo identiteto. V raziskovalnem delu diplomske naloge je pozornost usmerjena k dejavnikom, ki vplivajo na identiteto otroka, ki je bil posvojen. Predstavljene so različne perspektive: perspektiva otrok, ki so bili posvojeni; oseb, ki so posvojile; strokovnih delavk, ki delajo na področju posvojitev; predstavnice Direktorata za družino na Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti ter perspektiva okolice. Vse osebe ključno oblikujejo proces posvojitev in s tem tudi identiteto otroka, ki je bil posvojen. V diplomi je zajet tudi pomen družine in odnosov, časa pred posvojitvijo, bioloških korenin in odkritega pogovora o posvojitvi. Zanimalo me je, kako na identiteto vpliva kultura, okolje in strokovno delo ter s kakšnimi specifikami se v odraščanju srečujejo mladostniki, ki so bili posvojeni. V zaključku pa so navedene nujno potrebne spremembe, ki bi lahko vplivale tudi na identiteto otroka, ki je bil posvojen.

Key words: adoption; child who was adopted, identity, factors that affect the identity of the child who was adopted; necessary changes

Abstract: Adoption is a decision to accept a child, a life determining decision. The main object of the thesis was to evaluate the factors affecting the identity of the child who was adopted. In the first part, the focus is on the child in the process of adoption in Slovenia and on the factors which determine his/her identity. Then different theoretical approaches are explained, helping us to understand the human's development, and different factors, affecting the human's identity, are also illustrated. In the research part of the thesis, the focus is set on factors that affect the identity of children who were adopted. Further on, different perspectives are elaborated – the perspective of the child who was adopted, the persons who have adopted, the professional worker/social workers working in the field of adoption, the representative of the Family Affairs Directorate of the Ministry of Labour, Family, Social Affairs and Equal Opportunities and the perspective of the environment. Those who are involved in the adoption are crucial for the adoption process and, consequently, form the identity of the child. The thesis includes also the meaning of the family and relationships, the period before the adoption, and finally the meaning of the ancestry and the importance of an honest discussion about the adoption between all parties. In the thesis, the impact of the culture, environment and social workers on the identity is also discussed. The thesis deals also with the problems of the adolescents who were adopted. In the conclusion, the necessary modifications which would also indirectly influence the identity of the child who was adopted are stated.

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

IDENTITETA OTROKA, KI JE BIL POSVOJEN

Mentorica: as. dr. Nina Mešl

Uršula Bizant

LJUBLJANA, 2013

Otroci nas vabijo v prerojenje.

Vsak dan neslišno ponavljajo,

da ni nikoli prepozno za srečanje

in da čas za ljubezen še ni minil.

(Alenka Rebula)

PREDGOVOR

Kaj vse me je in me oblikuje v osebo, kakršna sem, kdo sem, kam spadam, kakšna je moja pot, čemu sledim in zakaj? Vprašanja, ki sem si jih najprej začela postavljati v svojih najstniških letih, a me le-ta vendarle še vedno spremljajo in me bodo verjetno tudi v prihodnosti. Vsaj upam tako. Zakaj? Ker znova in znova odkrivam nekaj novega. Želim si vedno znova iskati odgovore na vprašanja o sebi, se spoznavati, da bi bolje vedela kakšna vstopam v odnose, ki so življenje samo. Vem, da bi bila brez medosebnih odnosov neizpolnjena in prazna.

Odnosi so žal lahko velikokrat boleči, ob njih lahko trpimo, povzročajo pa nam lahko celo veliko hudega. V času študija sem imela priložnost spoznati veliko ljudi, ki so v življenju doživeli že marsikaj težkega, največkrat prav v družini – v gnezdu, kjer naj bi bilo najbolj varno. Imela sem možnost videti, kako težka je pot iz stiske, s čim si lahko pomagamo in kaj vse je vplivalo in še vpliva na oblikovanje identitete. Vedno bolj pa me je zanimala družina z izkušnjo posvojitve in odpirala so se mi različna vprašanja, med katerimi so prevladovala: kakšne so posebnosti pri razvoju identitete otroka, ki je bil posvojen; na kaj moramo biti pozorni; kateri dejavniki vplivajo na razvoj identitete in kaj bi se v korist otroka dalo spremeniti, da bi se mu ob prihodu v novo družino zagotovilo čim bolj kakovostno okolje, ki bi mu ponudilo odgovore na vprašanja in bi mu omogočilo, da tako najde stik s samim sabo in v samostojno življenje zakoraka z dobro samopodobo ter zavedanjem lastne biti. Je to, kar se v Sloveniji ponuja sedaj, res dovolj? So na prvem mestu res otroci in njihove pravice ali se daje prednost osebam, ki želijo posvojiti otroka?

Namen posvojitve je otroku, ki je zaradi različnih razlogov ostal brez bioloških staršev, poiskati nove starše, ki mu bodo nudili vse potrebno za njegov razvoj. V teoretičnem delu je prikazana kompleksnost področja posvojitev ter vpliv najrazličnejših dejavnikov v procesu posvojitve na identiteto otroka, ki je bil posvojen. Raziskava se tako osredotoča predvsem na dejavnike, ki vplivajo na oblikovanje identitete. Zajeti so tako pogledi otrok na posvojitev, kot tudi pogledi staršev, ki so otroka posvojili, strokovnjakov, ki se ukvarjajo s področjem posvojitev v Sloveniji in na Dunaju ter pogledi drugih ljudi iz okolice.

Vsakdo potrebuje družino, kjer odkriva samega sebe in kjer ima varno mesto za doživljanje svoje resničnosti. Otroci, ki so bili posvojeni, pa so svojo prvo družino izgubili in mnogi pravijo, da otrok, ki je bil posvojen, nikoli ne izhaja iz lahke situacije. Ta specifika posvojitev

nalaga tako državi, kot tudi strokovni javnosti veliko odgovornost. Vendar je v naši moči, da otroku damo to, kar je izgubil. Torej prostor, kjer se bo počutil varnega in ljubljenega, kjer bo uresničil svojo enkratnost in od koder bo lahko odgovorno zakorakal v življenje.

Na tem mestu bi se rada zahvalila mentorici as. dr. Nini Mešl, ki me je s svojo strokovnostjo potrpežljivo vodila skozi diplomo, kljub temu, da je bilo potrebnega kar nekaj prilagajanja, zaradi pisanja diplome v tujini. Predvsem pa mi je pomagala, da sem lahko širše pogledala obravnavano temo in pri tem spoznala vse njene razsežnosti.

Hvala tudi vsem, ki so mi bili pripravljeni zaupati svoje zgodbe. S svojimi izkušnjami so mi odstirali pogled na še nepoznana področja. Hvala za zaupanje in odkritosrčnost.

Hvala moji družini, ki me podpira, mi stoji ob strani in mi omogoča, da lahko sledim sebi in tistemu, za kar mislim, da je prav. Hvala, da me imate radi.

Zahvaljujem se tudi vsem prijateljem, ki ste bili in ki ste ob meni, ko mi je težko in lepo. Zaradi vas mi je bilo med študijem marsikdaj lepše in lažje.

KAZALO:

1 TEORETIČNI UVOD 13
1.1 TERMINOLOGIJA 13
1.2 POSVOJITEV 14
1.2.1 DEFINICIJA POSVOJITVE IN OSNOVNI POJMI 14
1.2.2 POSTOPEK POSVOJITVE V SLOVENIJI 15
1.2.3 OTROCI V PROCESU POSVOJITVE 16
1.3 IDENTITETA 18
1.3.1 OPREDELITEV IDENTITETE 18
1.3.2 ZAKAJ JE IDENTITETA POMEMBNA? 20
1.3.3 RAZVOJ IDENTITETE 21
1.3.4 IDENTITETA V ODNOSU 21
1.3.5 OBČUTEK JAZA (SELF) 22
1.3.6 IDENTITETNA KRIZA 23
1.3.7 SAMOPODOBA, SAMOSPOŠTOVANJE IN IDENTITETA 24
1.4 IDENTITETA OTROKA, KI JE BIL POSVOJEN 25
1.4.1 OSEBNA IDENTITETA IN POSVOJITVE 28
1.4.2 SOCIALNA IDENTITETA IN POSVOJITVE 30
1.4.3 ETNIČNA IDENTITETA IN MEDNARODNE POSVOJITVE 32
1.5 POMEMBNI TEORETSKI PRISTOPI PRI RAZUMEVANJU RAZVOJA IDENTITETE PRI OTROKU, KI JE BIL POSVOJEN 34
1.5.1 ERIKSONOVA TEORIJA PSIHOSOCIALNEGA RAZVOJA in LOGOTERAPIJA V.E. FRANKLA 35
1.5.2 TEORIJA NAVEZANOSTI 39
1.5.2.1 TRAVMA 41
1.5.2.1.1 PREŽIVETE IZGUBE 44
1.5.3 TEORIJA OBJEKTNIH ODNOSOV 45
1.5.4 ODPORNOST 46
1.5.5 SOCIALNO DELO PRI POSVOJITVAH 48

1.6 DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA IDENTITETO OTROKA, KI JE BIL POSVOJEN 51
1.6.1 DRUŽINA 51
1.6.1.1 SPECIFIČNOST DRUŽINE Z IZKUŠNJO POSVOJITVE 53
1.6.1.2 ODNOSI V DRUŽINI 54
1.6.1.2.1 ODNOS MED PARTNERJEMA 54
1.6.1.2.1.1 MOČNA ŽELJA PO OTROKU 55
1.6.1.2.1.2 NEPLODNOST 56
1.6.1.2.1.3 PRIPRAVE NA POSVOJITEV 57
1.6.1.2.1.3.1 DRUŠTVO DETELJICA 59
1.6.1.2.2 ODNOS MED STARŠI IN OTROKOM 60
1.6.1.3 VLOGE V DRUŽINI 62
1.6.1.4 VZGOJA 64
1.6.1.4.1 POGOJI ZA OPTIMALEN RAZVOJ OTROKA 65
1.6.2 ODPRTOST IN BIOLOŠKE KORENINE 67
1.6.2.1 RODITELJICE 70
1.6.3 STAROST OTROKA OB POSVOJITVI 71
1.6.4 VRSTA POSVOJITVE 73
1.6.5 OKOLJE 77
1.6.5.1 ŠOLSKO OKOLJE 78
1.6.6 KULTURA in MEDNARODNE POSVOJITVE 80
1.6.7 ZDRAVSTVENO STANJE OB POSVOJITVI 81
1.6.8 MEDIJI in LITERATURA 82
1.7 NUJNO POTREBNE SPREMEMBE 83
2 PROBLEM 86
3 METODOLOGIJA 88
3.1 VRSTA RAZISKAVE 88
3.2 MERSKI INSTRUMENTI IN VIRI PODATKOV 88
3.3 POPULACIJA IN VZORČENJE 88

3.4 ZBIRANJE PODATKOV ... 90
3.5 ANALIZA PODATKOV ... 92
4 REZULTATI ... 95
5 RAZPRAVA ... 124
5.1 OMEJITVE RAZISKOVANJA ... 124
5.2 RAZPRAVA O REZULTATIH ... 125
5.2.1 IDENITETA IN RODITELJICE ... 125
5.2.2 VPLIV DOGODKOV PRED POSVOJITVIJO NA IDENTITETO ... 126
5.2.3 POMEN PRIPRAV NA POSVOJITEV ... 127
5.2.4 VPLIV OKOLIŠČIN POSVOJITVE NA IDENTITETO ... 128
5.2.5 BIOLOŠKE KORENINE IN IDENTITETA ... 130
5.2.6 POMEN ODPRTEGA POGOVORA O POSVOJITVI ... 131
5.2.7 OBDOBJE MLADOSTNIŠTVA IN IDENTITETA ... 131
5.2.8 VPLIV DRUŽINE IN ODNOSOV ZNOTRAJ DRUŽINE NA IDENTITETO ... 133
5.2.9 VPLIV OKOLJA NA IDENTITETO ... 134
5.2.10 POMEN OHRANJANJA KULTURE PRI MEDNARODNIH POSVOJITVAH ZA IDENTITETO ... 135
5.2.11 STROKOVNO DELO NA PODROČJU POSVOJITEV ... 136
5.2.12 DELO PO ZAKLJUČENEM POSTOPKU POSVOJITVE ... 137
5.2.13 POTREBNE SPREMEMBE, KI BI LAHKO VPLIVALE NA IDENTITETO OTROKA, KI JE BIL POSVOJEN ... 137
6 SKLEPI ... 139
7 PREDLOGI ... 149
8 LITERATURA ... 152
9 PRILOGE ... 160
9.1 OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV ... 160
9.2 RAZPOREDITEV IZJAV PO KATEGORIJAH ... 181
9.3 DEFINIRANJE POJMOV ... 197
10 POVZETEK ... 199

KAZALO TABEL:

Tabela 1: Tabela vseh udeleženih v raziskavi 89

Tabela 2: Primer kodiranja 93

Tabela 3: Pripisovanje pojmov in kategorij izjavam.....160

1 TEORETIČNI UVOD

1.1 TERMINOLOGIJA

Posvojitev: Posvojitev je raznovrsten pojav in pravno-formalni proces, ki med seboj poveže ljudi, ki prej niso bili povezani (otroka, ki je bil posvojen; družino, ki je otroka posvojila in roditeljico (oziroma biološka starša)). Posvojitev je socialnovarstveni ukrep države, ko otrok ostane brez staršev ali pa ti zaradi različnih razlogov ne morejo skrbeti zanj (Zaviršek 2012: 25- 26).

Oseba, ki je bila posvojena: V diplomskem delu sem uporabljala besedno zvezo otrok oz. oseba, ki je bila posvojena. To poimenovanje daje prednost poimenovanju človeka, obenem pa zaznamuje enkratno dejanje posvojitve, (kar pa ne pomeni, da ne vpliva na človeka celo življenje).

Oseba, ki je otroka posvojila ali starši/starš/družina, ki je otroka posvojila: Osebo, ki je otroka posvojila pogosto imenujemo kar posvojitelj, a držala sem se istega načela kot zgoraj, torej da je treba dati prednost poimenovanju človeka.

Ženska, ki je otroka rodila/roditeljica: Gre za osebo, ki je otroka rodila in ga dala v posvojitev.

Država izvora: Država, v kateri se odda v posvojitev v drugo državo večje število otrok (Zaviršek 2012: 24).

Država sprejema: Država, v katero prihajajo otroci iz druge države z namenom posvojitve (*ibid.*).

1.2 POSVOJITEV

1.2.1 DEFINICIJA POSVOJITVE IN OSNOVNI POJMI

Posvojitev je ukrep za socialno varstvo otrok, katerih biološki starši so umrli ali pa zanje ne morejo več skrbeti. Za otroke, ki so bili posvojeni, je odgovorna država, kar pomeni, da je odgovornost države, da otroku poišče najbolj primerne osebe zanj.

Posvojitev je nedvomno najbolj zaželena oblika trajne nadomestne skrbi za otroka. Večja je verjetnost, da bo otrok s posvojitvijo dobil potrebno dolgoročno in stalno namestitev, ki mu bo zagotavljala trajno ljubečo in intimno skrb iste osebe, kar v rejništvu ali v instituciji težko pričakujemo v takšni meri. Otrokova korist narekuje, da se odločitev glede potrebe po trajni nadomestitvi in varstvu sprejme, kakor hitro je mogoče, in da se to odločitev tudi hitro realizira (Rapoša Tanjšek 1999: 5).

Poznamo koncept **popolne** in **nepopolne** posvojitve, vendar v Sloveniji zakonodaja ureja le koncept popolne posvojitve. Popolna posvojitev pomeni, da se pravice bioloških staršev popolnoma prenehajo, le te pa se prenesejo v posvojiteljsko družino. Otrok pridobi vse pravice in dolžnosti, ki pripadajo položaju naravnega otroka in tega ni možno prekiniti.

Z nepopolno posvojitvijo pa med otrokom, ki je bil posvojen, in sorodniki osebe oz. staršev, ki so otroka posvojili, ne nastane sorodstveno razmerje, s tem pa se tudi ne prenesejo pravice in dolžnost, ki izvirajo iz tega razmerja. Oseba ali starši, ki so posvojili, imajo sicer roditeljsko pravico in so dolžni otroka preživljati, vendar pa takšna vrsta posvojitve ne vpliva ne na pravice ne na dolžnosti otroka, ki je bil posvojen, do njegovih roditeljev in drugih sorodnikov. Posvojitve, ki so bile sklenjene na podlagi prejšnjih predpisov, ki so urejali tudi nepopolne posvojitve, pa še vedno ostajajo (Podbevšek, Meglič 2009: 12).

Pri posvojitvah se uporabljata tudi pojma **koncept zaprte** in **koncept odprte posvojitve**. Danes se vedno več govori o odprtih posvojitvah, a v zgodovini temu ni bilo tako. Včasih je veljalo, da je za otroka bolje, da postopek posvojitve ostane čim bolj skrit, da otrok ne ve za svoje korenine in razloge za oddajo v posvojitev. Ta tip posvojitve ima, kot zapiše Rapoša Tajnšek (2001: 2), zelo uničujoče učinke na življenje posvojenih otrok in njihovih bioloških staršev. Zaprtemu tipu se očita, kot nadaljuje Rapoša Tajnšek (*ibid.*), da zlorablja otroke,

roditelje in starše, ki so otroka posvojili. Vsi v t. i. trikotniku posvojitve so prizadeti. Pri odprtem modelu posvojitve pa so vsi seznanjeni z vsemi potrebnimi informacijami o posvojitvi. Značilno za odprto posvojitev je, da se otroku pove, da je posvojen. Vendar popolnoma odprta posvojitev pomeni, da imajo otroci in starši, ki so otroka posvojili, tudi stike z biološko mamo ali očetom, da so torej vse informacije dostopne. McRoy (et al. 1998 v Javier et al. 2007: 176 – 177) so spremljali 190 družin z izkušnjo posvojitve in 169 bioloških mater ter na koncu raziskave oblikovali 4 glavne kategorije odprte posvojitve, ki se razlikujejo po odprtosti:

- Zaupna [confidental] posvojitev je posvojitev, kjer med starši, ki so posvojili, in biološkimi starši ni bilo podanih nobenih informacij,
- Posredovana – ustavljena [mediated stopped] posvojitev je posvojitev, kjer so bile informacije o obeh straneh sicer podane preko socialnih delavcev, vendar so se kasneje ustavile,
- Nadalje posredovana [ongoing mediated] posvojitev je posvojitev, kjer je agencija posredovala med pismi, slikami, darili ipd.,
- Popolnoma nezaprta [fully disclosed] posvojitev pa je posvojitev, kjer so se informacije izmenjavale direktno med biološkimi in socialnimi starši.

Poznamo tudi tako imenovane **enostranske** in **dvostranske** posvojitve. Enostranska posvojitev pomeni, da en zakonec posvoji otroka drugega zakonca. Pri tej posvojitvi otrok še vedno živi z enim biološkim staršem (Klun 2009: 37). V drugem primeru (dvostranske posvojitve) pa otroka posvoji par ali posameznik, ki ni njegov biološki oče ali mama.

1.2.2 POSTOPEK POSVOJITVE V SLOVENIJI

V Sloveniji imamo Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih[1] (v nadaljevanju **ZZZDR**) (Uradni list SRS, št. 15/76, uradni list RS št. 69/2004 – uradno prečiščeno besedilo), kjer členi 134 – 153 določajo pogoje za posvojitev, razmerja, ki nastanejo, postopek za posvojitve in neveljavnost posvojitve ter Katalog javnih pooblastil ter nalog na področju posvojitev (2011). Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve je pristojni organ za posvojitve, za izvajanje pa vseh 62 centrov za socialno delo v Sloveniji.

[1] Dostopno na: http://www.uradni-list.si/1/content?id=49906 (15. 8. 2013)

Po slovenski ustavi uživajo otroci posebno varstvo in skrb, kar državo obvezuje, da z ustreznimi ukrepi zagotovi uveljavitev otrokovih pravic. V skladu s **Konvencijo ZN o otrokovih pravicah**[2] (resolucija št. 44/25) (v nadaljevanju KOP) in **Evropsko konvencijo o uresničevanju otrokovih pravic**[3] (Uradni list RS (MP), št. 26/99) mora država v ospredje postaviti otrokov interes in ga tudi upoštevati ter obravnavati otroka kot samostojnega nosilca pravic in okrepiti njegov položaj.

Starševstvo in otroštvo nista le stvar zasebnosti, temveč sta **javni** zadevi. Zakonodaja in konvencije definirajo, kaj je t. i. pravilno starševstvo in kaj t. i. nepravilno (Zaviršek 2012: 36). Potrebno se je zavedati, da je otrok, ki je bil posvojen, odgovornost države, zato je potrebno otroka namestiti v najbolj primerno družino zanj. ZZZDR (členi 134 – 153) ureja tudi, kdo je lahko oseba, ki otroka posvoji, in kdo ne. V posvojitev se sme dati samo otrok, čigar starši so neznani, oziroma je že leto dni neznano njihovo bivališče, ali, če so privolili pred pristojnim organom, da dajo otroka v posvojitev. Privolitev ni potrebna le v primeru odvzema roditeljske pravice, ali pri roditelju, ki trajno ni sposoben izraziti svoje volje. V posvojitev se sme dati tudi otrok, ki nima živih staršev. Posvojitev je možna po preteku enega leta od izpolnitve vseh pogojev, izjemoma tudi prej, če center za socialno delo ugotovi, da bi bilo to v korist otroka. Po izkušnjah oseb, ki želijo posvojiti otroka, so čakalne vrste dolge, otrok za posvojitev pa je veliko manj, kot je oseb, ki si želijo posvojiti.

1.2.3 OTROCI V PROCESU POSVOJITVE

Najprej se bomo dotaknili pojmov korist in perspektiva otroka, ki sta v današnji družbi vedno bolj razširjena in za katera je prav, da se ju upošteva.

Pravni standard **»korist otroka«** je vrednostni pojem, ki ga je potrebno konkretizirati z upoštevanjem otrokove osebnost, okoliščin, razmer in pogojev, v katerih otrok živi in se razvija (Langerholc 1999: 7).

[2] Dostopno na: http://www.varuh-rs.si/pravni-okvir-in-pristojnosti/mednarodni-pravni-akti-s-podrocja-clovekovih-pravic/organizacija-zdruzenih-narodov/konvencija-o-otrokovih-pravicah-ozn/#c69 (15. 8. 2013).

[3] Dostopno na: http://www.varuh-rs.si/pravni-okvir-in-pristojnosti/mednarodni-pravni-akti-s-podrocja-clovekovih-pravic/svet-evrope/evropska-konvencija-o-uresnicevanju-otrokovih-pravic-svet-evrope/#c77 (15. 8. 2013).

Načelo koristi otroka se povezuje z otrokovimi potrebami, in ko nastopijo pogoji za posvojitev, je prva naloga, kot pravi Bevc (2002: 55), prepoznati potrebe otroka. Naslednja naloga pa je, da poiščejo starše, ki ustrezajo otrokovim potrebam.

Vedno bolj, kot poudarja tudi Zaviršek (2012: 29), se v današnji družbi utrjuje **perspektiva otroka** [child perspective], ki prinaša boljše razumevanje sistema v domovih za otroke, otrok pa postaja subjekt s pravicami, ki so zapisane v KOP.

O otroštvu se govori in ve vedno več, veliko več kot v preteklosti. Vendar, kot poudarja Rebula (2009: 14 - 21), tega znanja ne znamo zaživeti. Potrebno je, da znanje dopolnimo s sočutjem, usposobljenostjo za odgovorno ljubezen in čustveno dovzetnostjo za ranljivost otrokovega obstoja. Otrok je v prvih tednih življenja zelo občutljiv in odrasel človek ne more nikoli več tako trpeti ali biti tako srečen, kot je to možno v prvih tednih življenja. Otrok pa je tudi popolnoma odvisen od okolja – dojenček na primer še ne more hoditi, sedeti, se obrniti v posteljici ali govoriti in njegov čustveni svet težko razumemo, če se ne poskušamo vživeti v to popolno odvisnost. Če otrokovi starši izginejo, je to zanj zelo težko, občutja izgubljenosti so lahko grozna. Razumevajoči starši pa otroku dajejo občutek varnosti. Zato je ohranjanje temeljne vezi s starši tudi temeljni pogoj obstoja, saj otrok želi ohraniti občutek varnosti. Otrok ob starših, ki so do njega kruti, nasilni ali ga odklanjajo, ne zdrži in se pod takimi pritiski spreminja, ti dogodki pa puščajo v otrokovi notranjosti tudi posledice. Dejstvo je, da je otrok nemočen, in če izgubi starše ali dom, ne more vplivati na odločitve o svojem življenju, zato je takrat njegovo življenje odvisno od tujcev.

Posvojitev je tako naloga, kjer je potrebno veliko odgovornosti in razumevanja otrokovih potreb in njegovega notranjega sveta. Otrok v posvojitev nikoli ne prihaja iz lahke situacije. Zato je pomembno, da otroka v procesu posvojitve postavimo v ospredje in mu zagotovimo bivanjsko varnost.

V letu 2012 je bilo v Sloveniji zabeleženih 70 posvojitev, kar je največ po letu 1994. Polovica otrok, ki so bili posvojeni v letu 2012, je bila rojenih v Sloveniji, 35 otrok pa je prihajalo iz tujine (največ iz Rusije). Triintrideset otrok, ki so bili posvojeni, je bilo starih eno leto, 10-letnikov ali starejših pa je bilo sedem. Devetnajst otrok so posvojili zakonci/partnerji otrokovega biološkega starša[4].

[4] Dostopno na: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?ID=5644 (20. 8. 2013).

Otroci so v trikotniku posvojitve najbolj pomembni. Pri oddaji otroka v posvojitev, je torej potrebno upoštevati korist, potrebe in perspektivo otroka. Pomembno pa je tudi, kot pravi Lifton (2007: 418), dejstvo, da je otrok, ki je bil posvojen, dobil novo družino, hkrati pa je ta otrok eno družino tudi izgubil. Odrasli pogosto tega ne zaznajo, zaradi česar otrok doživlja občutke osamljenosti, kljub obkroženosti z ljudmi, ki ga imajo radi.

Vemo pa, da vsak človek potrebuje družino. Družina »je mesto, kjer smo vedno dobrodošli, naj je človek berač ali milijonar. Z denarjem in silo se da sicer marsikaj kupiti in izsiliti, toda ne bivanjske varnosti« (Lukas 1993: 190). Rebula (1999: 16) tudi pravi, da je otrok kot dojenček skrajno šibek, zato je takrat njegov temeljni pogoj obstoja ohranjanje varnostne vezi s starši. Občutek, da je na varnem, želi otrok ohraniti na vse načine. Starši, ki otroka odklanjajo ali so do otroka nasilni in kruti, so za otroka nevzdržni in ga zato globoko spremenijo. Kot nadaljuje avtorica, je to notranje razdejanje, ki se zgodi v otroštvu, zelo težko popraviti.

»Vsak otrok, ki je bil posvojen, je bil staršem poslan, zaupan z vsem, kar nosi v sebi, s prav tisto bolečino, ki je skrita v njem, in upa, da bo ob teh starših izgovorjena, sočutno sprejeta, razumljena in razrešena« (Kompan Erzar et al. 2011: 109).

1.3 IDENTITETA

1.3.1 OPREDELITEV IDENTITETE

Literatura na temo identitete pogosto, če ne skoraj nujno, vsebuje pojme, kot so: sebstvo, identifikacija, osebnost ter različne vrste identitete (osebna, socialna, poklicna, nacionalna, lažna, negativna itd.). Zanimivo vprašanje, ki si ga je postavila tudi Kobal (1997: 25), je, kaj se za njimi pravzaprav skriva?

Identiteto težko popolnoma ločim predvsem od pojmov identifikacija, sebstvo in osebnost. Vendar, kot zapiše Nastran Ule (2000: 86), je pomembno, da ločimo sebstvo in identiteto ter osebno identiteto od ostalih identitet.

»**Identiteta** je sistem, po katerem je oseba poznana sebi in drugim« (Ule Nastran 2000:86).

»Identiteta je koherentno in celovito organizirano pojmovanje sebe, kot od drugih različnega posameznika, ki vključuje vrednote, prepričanja, cilje, za katere se je posameznik opredelil,

kontinuiranost in istost teh atributov v času ter socialno vzajemnost (pojmovanje sebe je podobno, vendar ne povsem enako pojmovanju, ki ga imajo o posamezniku drugi)« (Umek, Zupančič 2009: 571).

Beseda identiteta izhaja iz latinske besede »identias« in izpostavlja dva osnovna pomena pojma identitete: koncept istosti (npr. to je identično temu) in koncept posebnosti, razločevalnosti [distinctiveness]. Identiteta je nekaj aktivnega, kar ni preprosto tukaj, vedno mora biti ustvarjena. Nikoli ni končana in nikoli dokončna (Ule 2000: 3).

Identiteta torej vključuje pojmovanje sebe kot:

1. od drugih ločenega posameznika,
2. istega, doslednega in celovitega v času,
3. psihosocialno vzajemnost, ki se nanaša na doslednost med tem, kar posameznik zaznava, da je, in tem, kar zaznavajo drugi (Umek, Zupančič 2009: 571).

Nastran Ule (2000: 216) konstrukcijo identitete prepozna tudi v izdelovanju zgodb o samem sebi, s čimer povzema narativno usmerjenega teoretika Harréja. Izdelovanje zgodb o sebi je sestavina vsakdanjega dela na identiteti, v katerem posameznik odseva svoje pretekle, sedanje in prihodnje izkušnje s stališča različnih perspektiv svoje identitete in jih združuje v svoje delne identitete. To terja od njega tako nenehno prilagajanje njegovih podob o samem sebi, kot tudi prilagajanje podobam o sebi, ki jih dobiva v interakcijah z drugimi ljudmi, ter nenehno iskanje samega sebe.

Tudi Madsen (2007: 5 – 9) govori o tem, da zgodbe, ki jih pripovedujemo o sebi, oblikujejo naše življenje, ter da ljudje oblikujemo svoja življenja v obliki zgodb. Zgodb o našem življenju je več, a sčasoma določene pripovedi postanejo prevladovalne zgodbe našega življenja. Pripovedi organizirajo naše polje izkušenj, promovirajo selektivno pozornost do določenih dogodkov in izkušenj in selektivno nepozornost do drugih dogodkov in izkušenj. Cyrulnik (2012: 50) pa pravi, da brez izkušenj ni identitete. Mladostnik gradi pripovedno identiteto s tem, ko se spominja preizkušenj in porazov, ki jih je prestal in ki ga gradijo.

Praprotnik (2003: 53) zapiše, da pojem **identifikacija** nakazuje, da ne prevladuje vnaprej dana vsebina, ampak gre za neprestano redefiniranje subjekta, torej za njegovo umeščanje v družbo.

Urh (2001 v Ule 200: 324) kot glavni konstrukt identitete razume posameznikovo **sebstvo**. Sebstvo je razumljeno kot neka od drugih oseb ločena, v sebi zajeta, neodvisna, konsistentna, enotna in zasebna celota psihofizičnih potez, značilnosti, nagnjenj in sposobnosti človeka. Pomembna je zmožnost človeka, da jemlje samega sebe za predmet opažanja, razmišljanja in delovanja. Sebstvo je tudi notranja potreba in potencial. Povezano je z množico predstav posameznika o samem sebi in z mehanizmi samonadzora. Sebstvo definira, kaj je oseba v danem trenutku, saj je aktualno stanje, medtem ko je identiteta mentalno. Mead (1997: 103) pravi, da je za sebstvo značilno, da se razvija. Ob rojstvu ga ni, nastaja in razvija pa se v procesu socialnega doživljanja dejavnosti in izkustva. Pomembno se je zavedati, da ima neka stvar svoje mesto v izkustvu njegovega sebstva šele na podlagi analize (Mead 1997: 274).

Osebnost je moč opredeliti kot organizirajočo se celoto (strukturo) relativno stalnih lastnosti (potez), ki se dinamično razvijajo iz vrojenih dispozicij individuuma v interakciji z življenjskim okoljem (Južnič 1993: 113 – 114).

Identiteta, identifikacija, sebstvo in osebnost so torej pojmi, ki sicer imajo vsak svoj pomen, vendar so v nas samih medsebojno povezani in se prepletajo. Kot najširši pojem v korelaciji z drugimi razumemo osebnost, ki jo sestavlja identiteta, ki je naše mentalno stanje, sebstvo pa zaznamuje to, kar trenutno smo. Nikoli nismo isti, vedno znova se umeščamo v družbo in spreminjamo sebstvo. Preko identifikacije z drugimi osebami se umeščamo v družbo. Človek je osebnost, identiteta pa pomembna prvina te osebnosti.

1.3.2 ZAKAJ JE IDENTITETA POMEMBNA?

Vsak človek je odgovoren za svoje življenje. Za tiste, ki še ne zmorejo biti odgovorni za svoje življenje (npr. otroci), so odgovorni starši, starši, ki so ga vzeli v rejništvo ali skrbniki. Vendar pride čas, ko otrok odraste, išče svojo osebno identiteto in prevzame odgovornost za svoje življenje in dejanja. Edino, česar ne moreš ignorirati, si ti sam. Shoemaker (1970: 284) pravi, da ima vsak svoj, sebičen in edinstven interes za svojo prihodnost.

Kot pravi Frankl (1998 v Lukas 1993: 6) je »človek k smislu in osebi orientirano bitje. Človek se hoče posvetiti službi nečemu. Ali pa se ljubeče predati drugi osebi. In prav toliko in samo toliko, kolikor se človek nečemu posveti, kolikor lahko nečemu služi, ali v čemer se lahko predaja ljubljeni osebi, toliko se človek šele zares kaže kot človeško bitje«.

Pomembno je, da se zavedamo samega sebe v vsem svojem iskanju, edinstvenosti, v vsem, kar smo. Tako vemo, kakšni vstopamo v odnose, ki so najpomembnejša stvar v življenju, saj so življenje samo.

1.3.3 RAZVOJ IDENTITETE

Identiteta ni nekaj, kar bi posameznik osvojil le enkrat na določeni razvojni stopnji, temveč se nenehoma dogaja. Je vseživljenjski proces. Če želi posameznik odkriti tisto, kar je, mora preizkusiti različne vloge in se ob tem spraševati, katera je prava. Zelo pomembno vlogo v razvoju identitete imajo zgodnje identifikacije otrok s pomembnimi osebami, vlogami in nalogami. Vendar pa, kot nadaljujeta Umek in Zupančič (2009: 573), je pomembno, da se identifikacije združijo v smiselno in enkratno celoto.

Od tretjega do četrtega leta starosti se otrok začne spraševati kdo je in slediti nezavednemu načrtu svoje notranjosti, v kateri je želja po občutenju lastne osebnosti. Postaja mu jasno, da je on, on. Seveda otrok še vedno potrebuje starše, vendar začenja hkrati tudi razumeti, da se od njih razlikuje (Hendrix in Hunt 2006: 198 – 199).

Najbolj pomembno obdobje pri oblikovanju identitete je **mladostništvo**, saj takrat posameznik postane opazovalec lastnih telesnih in psiholoških sprememb in potrebuje svoj čas, da lahko vsa ta spoznanja združi z zgodnjimi identifikacijami ter vse skupaj integrira v identiteto jaza (Zupančič, Umek 2009: 574).

Ko začnemo sami sebe sprejemati tako v lastni individualnosti, kot tudi v socialnem kontekstu, to še ni končni rezultat. Identiteta, ki jo doseže mladostnik, se lahko še naprej spreminja in dopolnjuje. Seveda pa je, kot nadaljujeta Zupančič in Umek (*ibid*.), sposobnost opredeljevanja in spoprijemanja z identiteto, ki izhaja iz sprememb v posameznikovi družbeni vlogi, odvisna od uspešnosti obvladovanja identitetne krize v mladostništvu.

1.3.4 IDENTITETA V ODNOSU

»Bistvo je odnos, ljudje smo odnosna bitja in edino v odnosu se človek oblikuje, ne more drugače.« (Andrej Perko, osebni pogovor 2013).

Na vprašanje kdo sem je nemogoče odgovoriti ločeno od drugih ljudi. Odgovor je namreč moč najti le v **odnosu**.

Ljudje delujemo na različnih področjih: prijateljstvo, partnerstvo, družina, zaposlitev, šola, interesne dejavnosti, prosti čas itd.

Identiteta je odvisna od dogovorov, vedno znova je vezana na izid strinjanja ali nestrinjanja, do neke mere je družbeno konstruirana in poteka preko medsebojnih povezav skozi proces dojemanja samega sebe v odnosu do drugih (Donko 1984: 14).

»Osebna identiteta se oblikuje v odnosu z drugimi in je ne moremo docela najti znotraj osebe« (Burr, 1995:109).

Pri približno letu in pol se otrok zave, da je sam svoj, in se že prepozna v ogledalu. To prepoznavanje imenujemo neizoblikovani občutek identitete, na osnovi katerega otrok sklepa na identiteto ogledalne podobe samega sebe in ve, da se lahko predstavi v takšni obliki, ki je zunaj njegovega občutka o sebi. Mati ali/in oče pa zelo hitro nadomesti/ta ogledalo, ko otroku odseva/ta nazaj svoja čustva in mu tako pomaga/ta, da otrok razvije občutek sebstva, ki je bil poprej le nejasen ali delen (Donko 1984: 21).

Identiteto gradimo na osnovi potrditve drugih. Težava nastane, če mladostnik te potrditve ne dobi v družini ali v šoli. Identiteto bo namreč lahko gradil le tam, kjer dobi potrditev. In če ostane zunaj šole in družine samo ulica, mu bo le-ta dala potrditev na ravni, na kateri mu jo lahko da. V skrajnostih pa se kot potrditev lahko pokažejo tudi spolnost in mamila, ker primernejših oblik priznanja ni (Galimberti 2009 : 29).

Za razumevanje medsebojnih odnosov pa danes uporabljamo t. i. teorijo duha. Ta duševni mehanizem nam omogoča dojemanje, da »jaz in drugi nista pomešana«, čeprav se prepletata in sta v vsakodnevnem stiku. To razlikovanje poteka pod vplivom razvoja možganov in usklajevanja z okoljem. Osamljen otrok tako nima možnosti razviti sposobnosti predstavljati si predstave drugega, pa čeprav so njegovi možgani zdravi (Cyrulnik 2012: 41). Zato so odnosi pomembni.

1.3.5 OBČUTEK JAZA (SELF)

Černigoj (2007: 188) občutek jaza razume kot mentalno strukturo, ki se izoblikuje in vzdržuje preko interakcij z okoljem. Kot nadaljuje »impulzi za aktivnost prihajajo seveda iz organizma, ki pa pri ljudeh ob rojstvu zaradi omejenosti naših filogenetskih vedenj teh aktivnosti še ni sposoben izvesti. Da bi lahko preživel, se mora dopolniti z osnovnim ontogenetskim védenjem in vsoto tega vedenja imenujem občutek jaza«.

Neisser (1993 v Černigoj 2007: 192 – 195) poimenuje občutek jaza, ki se razvija v interakciji z okoljem, kot ekološko in interpersonalno komponento občutka jaza. Ekološka komponenta določa človeško doživljanje in Gibson (1993 v Černigoj 2007: 192 – 193) navaja štiri značilnosti človeškega védenja, da deluje kot koherentna celota:

- Diferenciacija sebe od sveta;
- Specifikacija sebe glede na prostor;
- Zaznavanje afordanc;
- Kontrola okolja.

Interpersonalna komponenta občutka jaza pa je tisti del občutka jaza, ki uravnava delovanje človeških organskih regulacij preko odnosa z drugimi ljudmi.

»Občutek jaza povezuje bitje v koherentno celoto in s tem omogoča ter usmerja njegovo aktivnost. Preko aktivnosti bitja v fizičnem in človeškem okolju se oblikuje in vzdržuje občutek jaza (Černigoj 2007: 196). Postmoderni, socialno-konstruktivistični pogled poudarja, da se občutek jaza (self) nenehno oblikuje v interakcijah z drugimi ter da identiteta ni predvsem dosežek razuma, temveč gre za odsev ključnih odnosov.

1.3.6 IDENTITETNA KRIZA

Obdobje največjih sprememb, tako telesnih kot tudi psihičnih, se dogaja prav v obdobju mladostništva, tj. med 10. in 15. letom. Oblikuje se nov način dojemanja staršev in vrstnikov. Vsa nova vprašanja, nove potrebe, spreminjajoči se odnosi do samega sebe in do drugih lahko povzročijo krizo, s katero se mora posameznik soočiti. V tem obdobju ne vemo točno, kdo smo, se »iščemo«, potrebno pa se je odločiti tudi o nadaljnji življenjski poti.

Vedno ni tako, da mladi prebrodijo krizo brez večjih pretresov. Za krizo identitete je značilno nasprotje med potrditvijo in difuzijo identitete. Pozitivna razrešitev zahteva sprejemanje samega sebe, razvoj ustrezne samopodobe in tudi to, da drugi ljudje sprejmejo posameznika in mu dajo priznanje za njegova dejanja in nudijo podporo pri vključevanju v družbo (Ule, Kuhar 2003: 29).

Kot pomembno sestavino identitetne krize pa Žebovec in Erjavec (1999: 94) vidita tudi **negativno identiteto.** Mladostnik čuti v sebi potrebo po oblikovanju lastne, neodvisne,

osebne samopodobe. Ker pa ne ve, kako do nje, kaže to navzven predvsem tako, da odklanja vloge, obnašanja, navade in pravila, ki mu jih vsiljujejo drugi. Tako se oblikuje neka navidezna, lažna samopodoba – negativna identiteta. Navzven se to vidi kot uporniška neobvladljivost. V resnici pa mladostnik v sebi čuti le željo po lastni identiteti.

Razvojni konflikti, ki jih po Eriksonu (v Kobal 2000: 68) doživlja vsak posameznik so: »načrtovanje prihodnosti nasproti časovni zmedenosti, gotovost vase nasproti negotovosti vase, preizkušanje različnih vlog nasproti fiksaciji na eno samo vlogo, učenje nasproti dejavni ohromelosti, seksualna polarizacija nasproti biseksualni zmedi, ustrezen odnos do avtoritet in oblikovanje avtonomnega vrednotnega sistema nasproti vrednotni zmedi«.

Identitetna kriza je normalen pojav, ki se pojavi pri vsakem posamezniku na miren ali bolj nemiren način. Vendar pa je kriza pri otrocih, ki so bili posvojeni, drugačna kot pri otrocih, ki niso bili posvojeni, saj se v času mladostništva otrok, ki je bil posvojen, lahko sreča z iskanjem svojega izvora.

V identitetni krizi se posameznik ponovno sooča, ali bolje rečeno sreča z nerazrešenimi konflikti primarne družine in otroštva ter se z njimi spopada na zrelejši način. Če mu to uspe, vstopi v odraslost kot zrela oseba, v nasprotnem primeru pa lahko razvije izkrivljeno in namišljeno samopodobo, ki vodi v **identitetno zmedo** (Kobal 2000: 66).

1.3.7 SAMOPODOBA, SAMOSPOŠTOVANJE IN IDENTITETA

»Del samopodobe je tudi to, kar jaz o sebi mislim, drugi del pa je to, kar mi svet sporoča, se pravi okolica. Tako se zaznavam kot človek. Samski človek pa se lahko vedno umakne in živi v nekem svojem svetu. Osebnostno se lahko brusim le ob nekom, kjer se moram prilagajati. Zaradi višjih ciljev, ciljev družine, otrok, žene itd. In moram prilagoditi svoje potrebe potrebam skupnosti. Seveda morajo biti moje potrebe tudi zadovoljene, niso pa prvenstvene« (Andrej Perko, osebni pogovor 2013).

Pojem samopodobe in samospoštovanja je tesno povezan z osebno identiteto. Nekateri avtorji (Kobal, Gbati, Deaux) menijo, da je identiteta del samopodobe. Erik H. Erikson (v Musek, Pečjak 1996: 238) pa pravi, da je na osebnostni razvoj mogoče gledati skozi optiko razvoja posameznikove identitete, oziroma **samopodobe.** Samopodoba je tako sklop predstav, pojmovanj, vrednotenj in prepričanj, ki jih nekdo oblikuje o samem sebi. Z njimi posameznik identificira samega sebe in svoj lastni »jaz« (identiteta, samoidentiteta).

»Danes razumemo samopodobo kot množico odnosov, ki jih posameznik – zavestno ali nezavedno – vzpostavlja do samega sebe« (Kobal Grum 2003: 20).

Rosenberg (1965 v Kobal 2003: 21) pa **samospoštovanje** opredeljuje kot pozitivno in negativno stališče do samega sebe.

Kot zapiše Rice (1998 v Zupančič 2009: 573) se samospoštovanje razvija v okviru socialne interakcije, kjer posameznik zaznava sebe kot pomembnega oziroma nepomembnega za druge ljudi. Nadaljuje, da so mladostniki z nizkim samospoštovanjem razmeroma osamljeni in tudi izolirani, so napeti in manj spretni v socialnih interakcijah. Navadno so bolj nagnjeni k temu, da ustrežejo drugim in so zato lažje vodljivi. Po drugi strani pa so (Klein 1992 v Zupančič, Umek 2009: 573) mladostniki z visokim samospoštovanjem priljubljeni in prilagodljivi v odnosih.

Samospoštovanje se povečuje preko majhnih uspehov, ki jim vrednost pripisuje bodisi posameznik bodisi drugi. Iz tega sledi, da se samospoštovanje pozitivno povezuje s psihosocialno prilagojenostjo (Schweitzer et al. 1992 v Zupančič, Umek 2009: 573).

1.4 IDENTITETA OTROKA, KI JE BIL POSVOJEN

Grotevant in drugi (2000: 381 – 384) govorijo o treh komponentah identitete otroka, ki je bil posvojen, in sicer o **intrapsihični komponenti**, o komponenti, ki vključuje **odnose v družini** in o komponenti, ki vključuje **socialni svet zunaj družine**.

Viktorija Bevc (2002: 41) pa pravi: »Identiteta otroka, ki je bil posvojen, načeloma pomeni na eni strani osebno identiteto, iskanje bioloških staršev, iskanje biološkega izvora, razlogov, zakaj so v posvojitev dali njega, kam in med koga po biološkem poreklu pripada, na drugi strani pa socialno identiteto, ki se razvija v družini, v katero je bil posvojen, in v odnosih s posvojiteljskimi in biološkimi starši in drugimi ljudmi v lastnem okolju«.

»Medidentiteta« je pojem, o katerem govori Swientek (1999: 26). Govori o identiteti otroka, ki je bil posvojen, ki se ustvari med dvema družinama; družino, ki ga je posvojila in družino, ki ga je dala v posvojitev. Ta identiteta spremlja otroka kot senca, ki je lahko neprijetna ali pa prijetna, ne more pa se je znebiti. Od tega, ali je prijetna ali neprijetna, pa je odvisna:

- uspešnost otroštva in mladosti,
- možnost starosti primernega osamosvajanja v puberteti,
- oblikovanje skupin vrstnikov in partnerstev,
- kasnejše samozavestno vzgajanje lastnih otrok,
- občutek lastne vrednosti (Swientek 1999: 23-24).

Dunbar (et al. 2003) so raziskovali identiteto 145-ih mladostnikov, ki so bili posvojeni še kot dojenčki. Družine, ki so jih posvojile so bile iste rase. Zanimalo jih je, koliko se mladostniki sprašujejo o posvojitvi, ali lahko o posvojitvi odkrito govorijo in kakšen pomen pripisujejo posvojitvi. Po opravljeni raziskavi so oblikovali štiri podskupine identitet:

- nevprašana identiteta [unexamined identity] je identiteta, kamor so uvrstili mladostnike, ki se o posvojitvi niso spraševali, niti niso o njej razmišljali;
- omejena identiteta [limited identity] je identiteta, kjer so mladostniki začeli raziskovati dejstva o posvojitvi, se pogovarjali o posvojitvi, vendar posvojitev ni bila centralnega pomena v njihovem življenju;
- nestabilna identiteta [unsetteled identity] je identiteta, kjer so mladostniki precej premišljevali o posvojitvi in tudi čutili, da je zanje pomembna. Doživljali so jezo in zamero do bioloških staršev, počutili so se »drugačne« od družine. Nekateri izmed njih so imeli kontakt z biološkimi starši, vendar so bili s temi kontakti nezadovoljni;
- integrirana identiteta [integrated identity] je identiteta, kjer so mladostniki veliko premišljevali o posvojitvi in se z njo veliko ukvarjali. So mirni in o posvojitvi govorijo večinoma pozitivno, na biološke starše pa gledajo s sočutjem in razumevanjem.

Swientek (1999: 28 – 35) opisuje še tri kompleksna vprašanja, s katerimi se srečujejo otroci, ki so bili posvojeni:

- ***Zakaj so me dali stran?*** Pri tem gre za vprašanje o otrokovem izvoru in oblikuje njegovo identiteto. Zelo pomembno je, kaj starši otroku povedo ter na kakšen način. Biti mora dovolj oprijemljivih podatkov in povedano mora biti brez predsodkov.

- ***Zakaj sta vzela ravno mene?*** Kot pravi Swientek (*ibid.*) sta na to vprašanje najbolj pogosta dva odgovora, ali starša razložita, da nista mogla imeti svojih otrok in sta se zato odločila za posvojitev, ali pa, da nista imela možnosti izbirati, ker sta dolgo

čakala nanj in sta ga zato vzela. Vendar pa noben od teh dveh odgovorov za otroka ni želen. Otrok mora sprejeti to, da je v družini druga izbira, kar pa ima lahko na kasnejše odnose hude posledice (npr. večen občutek krivde, večna hvaležnost, ki ovira svoboden razvoj) (Swientek 1999: 55).

- ***Kam zares spadam?*** To vprašanje se navadno postavi osebam, ki so bile posvojene, po srečanju z roditelji, mnogi med njimi pa imajo nato težave pri odgovoru na vprašanje, kam spadam. Razreševanje tega vprašanja je zelo pomembno za oblikovanje trdne identitete. Pojavlja se veliko vprašanj: katera družina je moja, me sme vleči zlasti k eni od njiju, sem nehvaležen, če se posvetim svoji biološki mami, ko pa so starši zame skrbeli več let, kako naj ravnam z dvema materama, ki sta ljubosumni druga na drugo, moram ponovno krmariti med interesi, da ne bom ponovno zavrnjen ipd. *(ibid.)*.

Otrok se tako počuti razdvojen. Tako se ne more oblikovati jasna identiteta in stabilna osebnost, niti notranja mirnost in sprejemanje samega sebe (Swientek 1997: 57).

Obstaja sedem glavnih težav in vprašanj (po Eriksonu), s katerimi se lahko sooči otrok, ki je bil posvojen, in ki so odvisna od okoliščin posvojitev in karakterja posameznega otroka. To so: **izguba, zavrnitev, krivda in sram, identiteta, intimnost, oblast in nadzor.** Posledice soočanja s posebnostmi pri otroku, ki je bil posvojen, so pogosto pomanjkanje samozavesti, izoliranost ipd. Ko se posvojenec premika skozi teh sedem glavnih vprašanj, pride tudi do identitetne zmede, do vprašanj in izgubljenosti na področju osebnosti ter do nezmožnosti slediti lastni identiteti. Iskanje identitete običajno poteka v času odraščanja in v zgodnji odrasli dobi, vendar se za otroka, ki je bil posvojen, proces iskanja pomakne tudi v odraslost prav zaradi izgube, zavrnitve, krivde in sramu. Največja dilema zadeva vključitev v novo družino, saj iz njih kar bruha občutek, da so drugačni, da ne spadajo v to družino, velikokrat prihaja do nezaupanja v svojo notranjost in občutek, da nimajo pravice biti del človeštva. Padcu, ob iskanju sledi združitev, ki je pomembna za izgrajevanje trdne identitete. Pomembno je opolnomočenje, in če se da, vzpostavitev stika z biološko družino. Na vsaki stopnji sedmih korakov se odkrivajo različne oblike identitete, s tem pa se tudi povečuje sposobnost posvojenega otroka, da se sprijazni s pomanjkljivim znanjem o svoji zgodovini in biološkem izvoru. Posvojenčev občutek jaza in identitete postane bolj celovit in trden v celotnem

življenjskem obdobju, ko so vprašanja glede sprejetja rešena in ko posvojene osebe začutijo, da so sprejete in imajo mesto na tem svetu (Gwendolyn C. Natusch 2005[5]).

Vse to so pomembni dejavniki in občutenja, ki jih je potrebno pri otroku, ki je bil posvojen, še posebno upoštevati, ravnati z njimi z občutkom in jih poskušati razumeti.

1.4.1 OSEBNA IDENTITETA IN POSVOJITVE

V Dictionary of Psychology (Reber 1985: 341) je identiteta opredeljena kot stanje biti enak, isti v vseh aspektih. Zanjo je značilno vztrajanje na esencialni nespremenjenosti. Za **osebno identiteto** pa pravi Reber (1985: 532 – 533), da je dejstvo, da je vsak posameznik ločen individuum. Je fenomenološki občutek, da ima oseba lastni jaz.

» /…/ Ostati isti kljub spremembam oziroma gre za občutek istosti sebstva in lastne kontinuitete v času in prostoru ter percepcijo dejstva, da tudi drugi prepoznavajo posameznikovo istost in kontinuiteto.« (Erikson 1968: 50)

Osnovna značilnost osebne identitete je torej občutek istosti in povezanosti v času in prostoru, kar omogoča posamezniku, da ostane isti, kljub spremembam.

Osebno identiteto ločimo na objektivno in subjektivno identiteto. Objektivna se določa po jasnih objektivnih karakteristikah (fizične značilnosti posameznika, ime, biografske značilnosti …), subjektivna identiteta pa je izkustvena stran objektivne identitete (Donko 1984: 17).

»Če gre za *njihovo* identiteto, igra biološki izvor za posvojence mnogo večjo vlogo, kot želijo priznati raziskovalci, starši, ki so otroka posvojili ali strokovnjaki. In le oni samo lahko kot odrasli ljudje ocenijo, ali so zgradili razklano identiteto med dvema sistemoma ali pa jim je z veliko sposobnostjo vživljanja in psihosocialne pomoči uspelo v sebi združiti oba sistema in integrirati vplive tako, da so izšli iz avanture posvojitev kot neprizadete osebnosti.« (Swientek 1997: 58)

[5] Dostopno na: http://adoptionhealing.blogspot.co.at/search?q=adoptee+identity (20. 8. 2013)

Zakaj otroci želijo poiskati svoje biološke starše? Ker:

- Želijo poiskati manjkajoči del svoje zgodovine;
- Želijo vedeti ali imajo kakšno sestro ali brata;
- Včasih tudi iz radovednosti;
- Tudi svojim otrokom želijo pripovedovati kaj o svojem izvoru;
- Želijo urediti svoje življenje;
- Želijo vedeti in ugotoviti razlog za posvojitev;
- Želijo preseči žalost, ki jo čutijo v sebi zaradi posvojitve;
- Želijo pridobiti informacije o svoji konstituciji, karakternih lastnostih in zdravstvenih dejstvih;
- Iščejo osebo, ki bi jim bila podobna tudi po zunanjosti, da bi se čutili z nekom telesno povezani;
- Želijo izbrisati ta zlom, ki ga čutijo v sebi (Wiemann 2003: 107 – 108).

Nekateri otroci lahko dejstvo, da so bili posvojeni, sprejmejo, ko se srečajo z biološkimi starši (tudi, če le enkrat). Pričakovanja opustijo sprejmejo to, da so bili posvojeni. Veliko otrok, ki pa svojih krvnih sorodnikov ali staršev ne najdejo, se na to odzovejo z žalostjo. Počutijo se, kot da del njih manjka, in težko najdejo notranji mir (Wiemann 2003: 109).

Žorž[6] pravi, da je človek osebnost, identiteta pa pomembna prvina te osebnosti posameznika, ki jo oblikujeta genski zapis in vplivi socialnega okolja. Vmes pa se pojavi še en delček, ki ga velikokrat zanemarjamo – čas nosečnosti. V tem obdobju se otrok že oblikuje in vsrka vase pomemben del neposredno iz mamine osebnosti. Ne smemo torej spregledati, da je otrok že zaznamovan s tem delčkom. Viktorija Bevc[7] iz svojih izkušenj dodaja, da je otrok fizično in duhovno vezan na materino telo in kar dolgo časa preteče, preden se ta vez prekine. Biološki del torej ni nekaj takega, kar bi zanemarili. Zato si morajo starši, ki otroka posvojijo, vzeti čas in ne zanikati njegovega biološkega porekla ter odprto govoriti o posvojitvi.

[6] Dostopno na: http://ava.rtvslo.si/predvajaj/priprave-na-zivljenje/ava2.135556298/ (22. 6. 2013)

[7] Dostopno na: http://ava.rtvslo.si/predvajaj/priprave-na-zivljenje/ava2.135556298/ (22. 6. 2013)

Rowe (1982: 180 – 181) opisuje zgodbo ženske, ki je bila posvojena. Živela je v ljubeči družini, kjer se je počutila zelo varno in sprejeto. Nikoli ni čutila v sebi želje po iskanju bioloških staršev, svojih korenin. Nikoli, dokler ni dobila svojih otrok. S svojim prvim sinom je prvič zares začutila resnično sorodstveno povezanost [*truly related*]. To je bilo zanjo zelo lepo in toplo doživetje, pa tudi neke vrste šok. Takrat se je začela spraševati: »Komu sem podobna, je tu na svetu kdo, ki je kot jaz? Želim vedeti, od kod prihajam, da bom lahko lažje povedala svojim otrokom, kam (naj) grejo.«

Vendar poznamo tudi primere, ko otroci ne želijo raziskati svojih korenin. O vzrokih za to piše Wiemann (2003: 113):

- Predanost socialnim staršem, skrb, naklonjenost le njim, ne želijo jih prizadeti ali izgubiti, občutek dolžnosti;
- Negotovost ob tem, da bi imeli dve družini, kako se s tem soočiti in skrb zaradi zahtev obeh strani;
- Odhod biološke mame in očeta je otroka, ki je bil posvojen, tako globoko zaznamoval, da ima strah pred ponovno zavrnitvijo;
- Strah pred tem, da nove situacije ne bo prenesel, strah pred realnostjo;
- Notranja potreba po potlačitvi in z nepriznavanjem želijo biti kot drugi, ki niso bili posvojeni.
- Potreba po maščevanju in kazni biološke mame in očeta: »Dala sta me stran, z njima nočem imeti več opravka.«

1.4.2 SOCIALNA IDENTITETA IN POSVOJITVE

Tajfel (1982 v Vec 2007: 6) definira socialno identiteto kot »tisti del posameznikovih self konceptov, ki izhaja iz njegovih vedenj o njegovem članstvu v socialni skupini (ali skupinah), skupaj z vrednotami in čustveno pomembnostjo tega članstva«. Socialna identiteta je torej prvenstveno vedno povezana z nečim, kar je socialno referenčno, običajno s socialno skupino.

Iskanje identitete ni povezano le z iskanjem izvora, ampak se dogaja tudi v odnosu do staršev, ki so otroka posvojili, bioloških staršev in kasneje preko vseh drugih odnosov v okolju. Že veliko prej, tj. pred iskanjem bioloških korenin, pa se postavijo vprašanja, kot:

- katera pričakovanja naj izpolni;
- kako se ocenjuje moj fizični izvor;

- ali ostaja moj izvor skrivnost;
- pomembno pa je tudi kdo in na kakšen način otorku sporoči, kdo je (Swientek 1997: 49).

Pomemben je socialni okvir, v katerem so ta vprašanja postavljena, in ali se nanje odgovori ali ne (smem v svoji družini postaviti ta vprašanja, kaj s tem sprožim, katere in koliko informacij dobim, je moj status v tej družini samoumeven in razgovor o tem poteka tekoče ali pa povzročajo ta vprašanja molk, neugodje, solze …) (Swientek 1997: 51 – 52).
Lahko se zgodi, da je informacija, ki jo otrok prejme od svojih staršev:

- Oddali so me, čeprav naj bi bili otroci in matere skupaj;
- Niso me ljubili, ampak so me zavračali:
- Na začetku življenju mi je bil rečen NE (Swientek 1997: 53).

Drug pomemben temelj socialne identitete pa predstavlja pozitivno samovrednotenje. Ljudje smo člani več skupin hkrati. Te identitete se stalno spreminjajo. Zaradi težnje po pozitivnem spoštovanju, na identifikacijo z neko skupino vpliva tudi socialna primerjava (Vec 2007: 6 – 7).

Ela Zupančič (1987: 47 – 50) pravi, da je zelo pomembno, da starši otrokom stojijo ob strani, saj jim to pomaga prebroditi kritično obdobje. Skozi zaupljiv odnos se starši in otrok še bolj povežejo, kar otroku pomaga izpolniti sliko o sebi. Starši s svojim pozitivnim, odprtim odnosom, ljubeznijo in razumevanjem otroku omogočijo, da sprejme dejstvo, da je bil posvojen.

V družini, ki je otroka posvojila, se lahko veliko govori o razlikah med družinama (biološko in socialno), velik poudarek je namenjen razlikam med rodno in socialno družino, lahko pa se te razlike tudi zavračajo. Visoka ali pa nizka stopnja razlikovanja je povezana z družinskimi težavami in nizko samozavestjo, kar lahko vpliva na razvoj identitete (Kaye 1990 v Grotevant et al. 2000: 383). Ni dobro torej ne zanikanje, ne preveliko poudarjanje razlik med družinama, saj to povzroča težave pri razvoju otrokove identitete.

1.4.3 ETNIČNA IDENTITETA IN MEDNARODNE POSVOJITVE

»**Etnična identiteta** je temeljna skupinska identiteta različnih kultur oziroma družb. Ljudem je pripisana skupna identifikacija in pomeni skupinski vidik posameznikove identitete. Posameznik je rojen v določeni skupnosti, ki ima svoje etnične značilnosti. Pri tem je etnična identiteta povezana vsaj s štirimi kontinuitetami: bivalno ali teritorialno, biološko oziroma genetično, jezikovno in politično-ekonomsko. Ni nujno, da se pri vseh etničnih skupinah pojavljajo vse navedene kontinuitete. Sodobne opredelitve etnične identitete poudarjajo njeno odvisnosti od širših družbenih in političnih razmer[8].«

Tudi Južnič (1993 v Urh 2010: 73) se strinja, da etničnosti kot koncepta identitete ne moremo opredeliti kot nekaj prirojenega, ampak je to družbeno ustvarjen pojem, ki nastaja v odnosu med (najmanj) dvema družbenima skupinama, ki sta v stiku in se dojemata kot različni.

Cole (1992 v Huh in Reid 2000: 75 – 87) je v svoji študiji dokazal pomembnost etničnega pogovora znotraj družine, saj oblikuje pozitivno etnično identiteto otroka. Narejene so bile tudi druge raziskave (Kim 1976, Lydens 1988), kjer so ugotovili, da ima večina otrok, ki so bili posvojeni, šibko etnično identiteto in malo zanimanja za raziskovanje svoje kulturne dediščine, saj se bolj identificirajo s kulturo, v kateri živijo, tj. kulturo svojih socialnih staršev. Etnična identiteta se začne razvijati pri približno šestih letih. Cross (1980 v Huh in Reid 2000: 75 – 87) je definiral štiri faze razvoja etnične identitete:

- Faza pred-srečanja [pre – encounter], v kateri se otrok identificira s prevladujočo kulturo;
- Faza srečanja [encounter] se zgodi, ko otrok prvič doživi izkušnjo z diskriminacijo. Začnejo se zavedati svoje pripadnosti drugi etnični skupini;
- V fazi potopitve oziroma pogreznitve [immersion] se otroci ponavadi pogreznejo v etnično skupino in velika verjetnost je, da razvijejo visoko zavedanje lastne kulture in razvrednotenje dominantne kulture;
- Zadnja faza pa je faza internalizacije [internalization], v kateri se otroci začnejo ceniti kot individuumi.

[8]Dostopno na: http://sl.wikipedia.org/wiki/Etni%C4%8Dna_identiteta (23. 6. 2013)

Lancester in Nelson (2009 v Šinkovec 2010: 84) sta s študijami pokazala, da občutek etnične in rasne pripadnosti skrajša dolgoročne vzorce prilagajanja pri otrocih, ki so bili posvojeni v tujini:

- Pozitivna rasna identiteta pospeši zdrav psihološki razvoj (Lee 2003 v Lancester in Nelson 2009: 303);
- Otroci, ki so izrazili pozitivno mnenje o svoji posvojitvi, imajo manj možnosti za vedenjske težave (Juffer 2003 v Lanecester in Nelson 2009: 303);
- Prakse kulturne socializacije staršev imajo vpliv na otrokovo dojemanje kulturne pripadnosti in na njihovo socialno prilagajanje (Lee 2003 v Lancester in Nelson 2009: 303);
- Otroci staršev, ki sprejemajo otrokovo kulturno dediščino, kažejo manj težav v vedenju (Johnston et al. 2007 v Lancester in Nelson 2009: 303);
- Če pa je ta vidik njihove identitete spregledan, imajo starejši otroci, ki so bili posvojeni v tujini, večjo navezavo na svojo rodno državo in nižjo samozavest (Mohanty in Newhill 2006 v Lancester in Nelson 2009: 303).

Etnična identiteta je pri otrocih z izkušnjo mednarodne posvojitve lahko razumljena skozi dve kulturi (Huh, Reid 2000: 75 – 87). V raziskavi, ki sta jo Huh in Reid (*ibid.*) naredila v povezavi z mednarodnimi posvojitvami iz Koreje v Ameriko, sta se spraševala: kakšno etnično identiteto so razvili otroci s to izkušnjo posvojitve, kateri dejavniki so bili povezani z nastankom te identitete in ali so otroci šli čez zgoraj naštete faze. Kot so pokazali rezultati, se je njihovo zaznavanje drugačnosti začelo v vrtcu, to pa včasih privede do tega, da si otroci zaželijo spremeniti svoj izgled. Zelo pomembno vlogo pri odkrivanju etnične identitete pri otrocih so imeli tudi starši. Veliko otrok, ki so bili posvojeni iz Koreje, je obiskovalo t. i. kulturne tabore, gledali so korejske filme, ena od mater je v šolo, kjer so otroka žalili, prinesla korejsko hrano in v razredu razložila vse o Koreji. Do sprejetje drugačnosti je prišlo približno med 9. in 11. letom. To je otroke navdajalo z močjo, veliko se jih je zaradi svoje drugačnosti počutilo celo ponosne. V korejsko kulturo so se vključevali tako, da so hodili na kulturne tabore in se učili jezika. Otroci, ki pa s korejsko kulturo niso imeli izkušenj, so se začeli identificirati kot Američane. Integracija korejske dediščine in ameriške kulture je potekala nekje od 12-ega do 14-ega leta. Otroci, ki so bili vključeni v korejsko kulturo, so se identificirali kot korejski američani, naučili so se celo stereotipov, povezanih s korejsko

kulturo. Tisti, ki s svojo dediščino niso bili tako povezani, pa nekaj zanimanja pokažejo kasneje.

Razvojni proces, ki traja celo življenje in omogoča posameznikom in družinam večjo prilagodljivost in kompetentnost v določenem kulturnem okolju pa imenujemo **kulturna socializacija** (Harrison et al. 1990 v Lee 2003: 720).

1.5 POMEMBNI TEORETSKI PRISTOPI PRI RAZUMEVANJU RAZVOJA IDENTITETE PRI OTROKU, KI JE BIL POSVOJEN

Posvojitve so zelo kompleksne, zato zahtevajo različne perspektive, različne teorije in metode dela. Pomembno je, da smo odprti, da upoštevamo različne perspektive, saj nam le to omogoča boljše razumevanje posvojitev in vseh udeleženih v posvojitvah.

Potrebno je zajeti tako psihološke, sociološke, medicinske, socialno-delovne in pedagoške vidike. Nevro-biološka perspektiva nam omogoča pogled v genetiko, hormone, delovanje možganov ter vpliv okolja na le-te. Perspektiva družinske dinamike in interakcij nam omogoča razumevanje pomembnosti odnosov znotraj družine. Psihologija nam omogoča razumevanje psihološkega razvoja otroka. V Sloveniji se posvojitve izvajajo na centrih za socialno delo, zato je pomembno strokovno delo v okviru socialnega dela. Socialno delo pa je s svojimi koncepti pomoči in teorijami v »pomoč konkretnim osebam, posameznikom, skupinam in skupnostim pri reševanju socialnih problemskih situacij in družbenem vključevanju, da bi lahko zadovoljevali osnovne potrebe primerno kulturi, v kateri živijo, in primerno običajni kakovosti življenja« (Mesec 2006: 245).

V nadaljevanju so predstavljeni pomembni teoretski pristopi, kot so: Eriksonova teorija psihosocialnega razvoja in logoterapija V. E. Frankla, teorija navezanosti, vključno s travmo in izgubami, ki so jih doživeli otroci, teorija objektnih odnosov in odpornost. Pri branju literature o identiteti in posvojitvi namreč velikokrat naletimo na pomembnost védenja o psihosocialnem razvoju, saj veliko avtorjev (Brodzinsky, McCginn, Fishmann in drugi) še vedno uporablja prav Eriskonovo teorijo. Človek ni le psihološko, ampak tudi duhovno bitje s svobodno voljo, zato je vključena tudi logoterapija V. E. Frankla. Ker je osnovna navezanost pri otroku, ki je bil posvojen, pretrgana, nam teorija navezanosti omogoča razumevanje kasnejših odnosov v življenju. Teorija objektnih odnosov je osnova za razlago odnosov s pomembnimi drugimi v življenju. Ker pa se vsega ne da razložiti le psihološko, je v

nadaljevanju razložen pomen odpornosti, predvsem v povezavi s sramom, ki ga prinaša posvojitev. Na koncu poglavja se dotaknemo tudi pomena socialnega dela pri procesu posvojitev, saj so v Sloveniji centri za socialno delo pristojni za posvojitev, iz česar sledi, da socialni delavci in socialne delavke s svojim delom, pristopom in metodami dela pomembno prispevajo k posvojitvam.

1.5.1 ERIKSONOVA TEORIJA PSIHOSOCIALNEGA RAZVOJA in LOGOTERAPIJA V.E. FRANKLA

Erikson se je rodil leta 1902 v Frankfurtu. Poznan je predvsem kot začetnik pojma identitetne krize. Erikson (1968 v Praper 1999: 78) je identiteto opredelil kot posameznikov način organiziranja vseh preteklih identifikacij, želja in usmeritev, ki najbolje predstavljajo posameznika. Vključuje razumevanje samega sebe in tudi druge sestavine, kot so pozitivna in negativna čustva, težnja po spremembi v določeni smeri in njegova usmeritev do drugih ljudi in dogodkov v njegovem življenju. Navaja osem stadijev psihosocialnega razvoja, kjer se v prvih šestih stadijih prepleta pet pomembnih dejavnikov: psihoseksualno zorenje in funkcioniranje erogenih con, psihosocialno funkcioniranje, odgovarjajoči elementi družbene ureditve, razpon pomembnih odnosov in psihosocialna kriza. V zadnjih dveh stadijih pa prihaja v ospredje vprašanje integritete osebnosti.

Prvi stadij je **oralni stadij**, kjer Erikson poudarja pomembnost odnosa med materjo in otrokom. Mati želi vlagati v otroka in otrokova vključitev je uvod v procese ponotranjanja. Otrok v tej fazi sprejema, se uči in oblikuje temelje ega, ki prinašajo gotovost vase. Ta faza razvoja je osnova vsakega zaupanja. Nekje po šestem mesecu, (ko otrok dobiva zobe), pa po Eriksonu otrok investira obenem že v agresijo in ne le v libido. V tem stadiju pride do krize zaupanja in krize samozaupanja. Erikson opozarja na tri dejavnike, od katerih je odvisna razrešitev: (a) osnova za oblikovanje ego identitete (kasneje »self«) je uvid zveze med predstavami o sebi in o objektu ter uvidu razlik. Ta proces pa je odvisen predvsem od doslednosti tistega, ki neguje otroka. Drugi dejavnik (b) izhoda iz krize je dejstvo, da mati še naprej nudi otroku, kar je potrebno, le da na drugačen način. Tretja vrsta dejavnikov (c), ki jo omenja Eriskon, pa je odvisna od materinega doživljanja po otrokovem šestem mesecu, ko ta začne uporabljati drugostopenjske funkcije (grizenje, pljuvanje ipd.), kar matere včasih doživljajo kot zavračanje. Če mati odgovarja z užaljenostjo in prekinjanjem komunikacije usmerjajo razplet v krizo zaupanja. **Analni stadij** je drugi stadij, ki se začne nekje po dopolnjenem prvem letu starosti in traja do konca tretjega leta. Tu se po Eriksonu pojavi prva razpetost glede tega, ali naj postane aktiven in prične uveljavljati svoja hotenja. Vsi dajejo

pomembno mesto toaletnemu treningu, kjer vodijo izkušnje otroka do spoznanja, da je lahko samostojen le do stopnje, do katere se nadzoruje. Otrok se sreča z odgovornostjo, pri tem pa prihaja do druge psihosocialne krize: ali bo razvil avtonomijo ali pa se bo umaknil zaradi sramu. Izhod iz krize pa je idealen, če otrok opusti fantazije o svoji vsemogočnosti, nadaljuje s prizadevanju in se ne umakne nazaj v odvisnost (Praper 1999: 77 – 88). Avtonomijo izraža tudi preko besed kot »jaz«, »moje«, »ne«, »nočem«; reči »ja« pa pomeni izgubiti avtonomijo. Sram se pojavi z zavedanjem socialnih pričakovanj in pritiskov in je posledica prevelikih zahtev, na kar se otrok lahko odzove na dva načina: z nazadovanjem ali navidezno samostojnostjo (Škraban 2002: 89).

Erikson nadaljuje s tretjim stadijem (povzeto po Praper 1999: 77 – 88): v tretjem stadiju, ki se imenuje **falični stadij**, otrok gradi svojo spolno vlogo. Otrokovo identiteto sedaj določa to, kar »bo postal«. Erikson je psihosocialno krizo tega obdobja videl prav v razpetosti med iniciativnostjo in občutki krivde. Razrešitev tega konflikta vodi otroka v oblikovanje »moralne odgovornosti« (superega), kadar pa je izid neugoden, se občutek prestopništva utrdi. Tu lahko omenimo tudi Freuda (v Praper 1999: 83 – 84), ki je opozoril, da razrešitev ojdipovega kompleksa ni lahka naloga in da značilnosti te faze pogosto dominirajo egu celo življenje. V **stadiju latence**, ki traja približno od 6. do 12. leta, otrok po Eriksonovem mnenju obrača libido navzven, na vrstnike izven družine. Krizo te dobe določa na eni strani vprašanje storilnosti in ustvarjalnosti, na drugi strani pa manjvrednosti. Otrokovo identiteto v tem obdobju določa to, kar se nauči in kar zmore. Išče priznanja, in če mu le-to postane pomembnejše od ustvarjalnosti, lahko začne usmerjati aktivnost le v to, kar se od njega pričakuje, tako pa razvije konformistično identiteto. Najpomembnejši stadij je **stadij adolescence**, kjer se adolescentova kriza giblje predvsem okoli vprašanja, ali bo izostril lastno identiteto ali pa se bo izgubil v zmedi. Preverja tudi spolno identiteto in se začne gibati v družbah, ki so mešane glede na spol. Če se začne orientirati samo po skupini, se njegova identiteta razblini in tako se vrača na primitivno emocionalno identifikacijo, kjer se sam ne more motivirati za aktivnost, družba prijateljev pa je tista, ki določa njegovo identiteto. Ugoden izid pa se kaže v mladostnikovi zmožnosti postopne diferenciacije, individualizacije in separacije. Stadiju adolescence sledi **genitalni stadij**, ki traja približno od 19. do 25. leta. Erikson pravi, da gre za psihosocialno funkcioniranje »izgubiti se in najti se v drugem«. Tisti, ki ni oblikoval koherentne identitete, ima dve možnosti: ali se zliva v odvisnost ali pa izolira, da bi ohranil svojo navidezno integriteto. **Srednja leta** oziroma **zrelost** je predzadnji stadij, ki

ga opisuje Erikson in traja približno od 25. do 50. leta. Tu se psihosocialna kriza vrti predvsem okoli vprašanja, ali se človek izraža v produktivnosti in plodnosti ali pa se znajde v stagnaciji in okupiranosti s seboj. Zadnji stadij predstavljajo **leta staranja**, ko človek zaključuje aktivni del poklicnega dela. V tem obdobju je pomembno identificiranje z rodbino, saj preko tega človek lahko ovrednoti svoje življenje kot smiselno, izpolnjeno, je zadovoljen in pripravljen odstopiti svoje mesto novim generacijam. Neugodni izid pa se pokaže v nezadovoljstvu z življenjem in psihosocialna kriza, ki nastane, se nemalokrat konča tudi v samomorih, bolj pogosto pa se pojavlja beg v invalidsko upokojitev, bolezen ali druge oblike odvisnosti.

Rebula (2009: 25) pravi: »Otrok je gnan (v vsakem obdobju gre za drugačen pritisk, za nove težnje) od svojih notranjih razvojnih sil. Ne more odločati, ali se bodo javljale in koliko bodo močne. Čuti jih kot nekaj, česar ne more ustavljati in voditi. Težnje se javljajo ne glede na to, ali je okolje pripravljeno nanje odgovoriti ali ne: to so prvobitne, silno trdožive pogonske sile, ki ne nehajo delovati do smrti. Mogoče jih je zatirati, dušiti, preusmerjati, izživljati izkrivljeno, a svojo moč bodo tako ali drugače izražale naprej – z vplivanjem na mentalno dejavnost, na organizem, na čustvenost, na odnose in delo.«

Otrok še nima sposobnosti, da bi se za razvojne težnje potegoval, ne more si jih samostojno potešiti, zato trpi, če tega ne storijo odrasli. Če pa je težnja zadovoljena, potem se razvije ustrezna sposobnost in pride naslednja stopnja razvoja. Težnja, ki je otrok ne zadovolji oziroma poteši, prinaša otroku izkustvo, da tega ni bil sposoben doseči. Ne pušča v otroku le sledi boleče preteklosti, gre za veliko več kot le za spomine. Človek se sicer v odraslosti lahko nauči novih stvari, čeprav je to zelo težka in zahtevna naloga (Rebula 2009: 25 – 37).

Čačinovič Vogrinčič pa pravi: »*Ne grem po tej poti in ne morem sprejeti tega, da nas neka preteklost določa do smrti. In res je, identitetni razvoj je pomemben, ampak pomemben je premik k spoštovanju otroštva, otroka. Pri Freudu je postavljeno tako, da drugi moramo narediti vse prav, kar tako ali tako ne moremo. Ta paradigmatski premik je v tem, da je otrok v središču, ne da ga razvadimo, ne da ga določimo, ampak, da v večnem dialogu z njim soustvarjamo njegovo identiteto. Sedaj že dobro vemo, da moramo narediti pogoje, da se soustvari identiteta.«* (Čačinovič Vogrinčič, osebni pogovor 2013)

Tako Rebula, kot tudi Erikson poudarjata pomembnost zadovoljitve otrokovih potreb v njegovih zgodnjih letih. Za boljše razumevanje človekovega razvoja je pomembna teorija psihosocialnega razvoja. Po tej teoriji vsaka stopnja v življenjskem poteku doda nekaj novega in posebnega k vsem naslednjim fazam in se nanaša na vse prejšnje. Torej so vse stopnje v življenju medsebojno povezane. Pomembno je, da se tudi pri otroku, ki je bil posvojen, zavedamo posebnosti tega dejstva, ki vpliva na razvoj njegove identitete. Vendar bi bilo potrebno teorijo še nadgraditi, saj se lahko v življenju zgodi marsikaj, kar presega zgolj vzrok in posledico. Ljudje nismo popolni in nemogoče bi bilo vse narediti prav, zato je, kot pravi Čačinovič Vogrinčič, potreben pogovor in dialog.

Logoterapijo je utemeljil Viktor E. Frankl, pri čemer je v središče postavil človekovo željo po smislu, kar je za človeka tudi glavna motivacija. Logoterapija obravnava človeka celostno, kar pomeni v treh dimenzijah: (a) biofizikalni, (b) duševni in (c) duhovni. Frankl daje poudarek predvsem na duhovno dimenzijo, ki jo poimenuje tudi kot noogeno ([noos] – duh) in kamor vključuje vse, kar je specifično človeško: voljo do smisla, odgovornost, imaginacijo, kreativnost, transcendenco, človekovo svobodo (Buška 1979 v Perko 2003: 62).

Ker človek ni le psihološko bitje, ampak tudi duhovno, je za razumevanje človeka Franklova logoterapija s svojo duhovno razsežnostjo bistvenega pomena.

Po Franklu (1993 v Perko 2003: 65) človekova duhovna razsežnost obsega:

- človekovo zmožnost, da prepozna različne možnosti v sleherni situaciji, kamor sodita diskurzivno racionalno spoznanje in intuitivni navdih,
- zmožnost človeka, da spozna smiselnost in vrednost vsake od teh možnosti glede na objektivni red vrednot in na določeno situacijo,
- bolj ali manj svobodno odločanje in udejanjanje odločitev.

Franklova spoznanja temeljijo na treh aksiomih, in sicer: (1) človek ima svobodno voljo, (2) temeljna človeška potreba je težnja po smislu in (3) celotna stvarnost je smiselna.

Če bi gledali na človeka samo iz perspektive biofizikalnih, psihičnih in socialnih danosti, potem bi lahko rekli, da je človek nesvobodno in determinirano bitje. Bistvo človekove svobode ni v tem, da je neodvisen od vseh danosti, razmer, omejitev, ampak v tem, da ima možnost izbire, da je sposoben zavestno izbirati med različnimi možnostmi v okviru danih razmer, možnosti in omejitev. Svoboda je, da se lahko odločamo v skladu s samim sabo, je

zmožnost za udejanjanje možnosti, ki se človeku odpirajo v okviru biofizične, psihične in socialne danosti. Tu pa pride na plano duhovna razsežnost (Perko 2003: 65). Nadalje Frankl govori o potrebi po smislu. Potreba po smislu je dopolnilo Freudovi težnji po užitku in Adlerjevi potrebi po moči in veljavi. Frankl zagovarja, da človekov duh v vsaki situaciji išče smiselno možnost, rešitev – tudi če je ta situacija tragična. Logoterapija govori tudi o tem, da je celotna stvarnost razumna celota z redom, ki ga človek dojema prav s svojo duhovno razsežnostjo. Ta »nadosebni in nadčasovni objektivni vrednostni red« je merilo za smiselnost in nesmiselnost človekove osebne odločitve v določeni situaciji (Perko 2003: 66).

1.5.2 TEORIJA NAVEZANOSTI

Teorija navezanosti je teorija, ki daje podlago za ovrednotenje stisk nadomestnih staršev in je obenem podlaga za strokovno delo.

»Za psihološko razumevanje doživljanja otrok, ki so posvojeni in so živeli v različnih okoljih, preden so jih starši posvojili, je pomembna teorija navezanosti. Gre za teorijo o kakovosti najzgodnejšega odnosa med odraslim in otrokom. Po Bowlby-u je navezanost univerzalna otrokova potreba po tem, da vzdržuje bližino z najmanj eno pomembno osebo, najpogosteje biološko mamo.« (Zaviršek 2012: 165)

Bowlby (1991 v Perko 2008: 162 – 163) vidi otrokovo navezanost kot vgrajeno v posameznikovo notranje psihično strukturo. Že po svoji naravi si otrok vedno želi družine in jo bo vedno iskal, pa naj bo še tako stresna in polna bolečin. To je njegov primarni afekt, na osnovi katerega se je zgradila njegova temeljna psihična struktura.

Ainsworth in Witting (1969 v Kompan Erzar et al. 2011: 105 – 107) govorita o štirih vrstah navezanosti: **varni, izogibajoči, ambivalentni in dezorganizirani**. Varna navezanost otroku omogoča občutek varnosti, kar omogoča preživetje, saj preko nje skrbnik uravnava čustveno zahtevne situacije. Svet je za otroka varen, saj čuti zanesljivo povezanost. Preko tega, ali otrok že raziskuje svet, ali se umika, vidimo, ali se je otrok že navezal. Navezanost pa lahko prepoznavamo tudi tako, da opazujemo odnos med pomembno osebo in otrokom ter gledamo otrokovo vedenje, ki preprečuje ločitev s to osebo. Otrok z izogibajočo navezanostjo pri starših ne bo iskal tolažbe, temveč se bo naučil izogibati se bližini in se zanašati le nase. Pomembno je, da mu starši vseeno nudijo oporo in so v bližini. Otrok, ki je ambivalentno navezan, se boji ponovne zavrnitve in ločitve od staršev, zelo je zahteven in visi ob njih. V takem primeru je pomembno, da starši postavljajo otroku razumljive meje in spodbujajo

avtonomnost. Dezorganizirana navezanost pa lahko pripelje do napadalnosti, saj otroku manjka strategija za navezovanje stikov. Tak otrok je velikokrat doživel nasilje, izgube ali zlorabe, kar lahko pripelje tudi do posttravmatske stresne motnje.

Strokovnjaki si pri ugotavljanju prevladujočega stila navezanosti pomagajo z **vprašalnikom medosebnih odnosov**, katerega začetnika sta Bartholomew in Horovitz (1991[9]). »V prvem delu udeleženec med opisi štirih stilov navezanosti izbere tistega, za katerega meni, da je zanj najbolj značilen. V drugem delu oceni izraženost vsakega stila navezanosti pri sebi na 7-stopenjski ocenjevalni lestvici« (Kobal Možina 2008:62). Schmitt in sodelavci (2004 v Kobal Možina 2008: 62) so dokazali veljavnost tega vprašalnika v 62 kulturah.

Merilo navezanosti pa je odsotnost ali prisotnost in intenziteta otrokovega protesta ob materinem odhodu.Ob raziskovanju otrokovega vedenja ob materinem odhodu so obenem zaznali še druga znamenja (npr. kolikokrat otrok začne interakcijo z mamo, odzivi na materino pobudo za stik). Vedenje, ki preprečuje ločitev - jok, sledenje in obešanje na mater, morebitno prestrašenost ali pa raziskovanje okolice. Iz teh opazovanj so razvili **t. i. test tuje situacije** [*strange situation test*] (Kompan Erzar et al. 2011: 105). Test tuje situacije poteka tako, da otrok skupaj z materjo vstopi v neznano laboratorijsko okolje, ki je opremljeno z igračami, prilagojeno otrokovi starosti. Čez nekaj časa mati odide iz sobe, raziskovalci pa opazujejo otrokovo vedenje ob tem dogodku. Čez nekaj časa se mati vrne in raziskovalci ponovno opazujejo otrokovo obnašanje. (Cugmas 1998: 16). Otroci se naučijo zaupanja, pomembno je namreč, da so v prvih mesecih otrokovega življenja interakcije predvidljive, časovno usklajene in vzajemno zadovoljujoče ter da jih je dovolj. Tako se razvije varna navezanost, ki je za nadaljnje otrokovo življenje ključna, ker:

- Dojenčku zagotavlja varnost in bližino;
- Neposredno vpliva na možgane, saj medsebojni odnosi vzpostavljajo nevronske povezave;
- Dovoljuje otroku raziskovanje okolja z ravno pravo mero tesnobe;
- Spodbuja spoznavni, čustveni in socialni razvoj;
- Se z njeno pomočjo razvija intima, vzajemnost in osnovno zaupanje, kar je podlaga za odnose tudi kasneje v življenju;

[9] Dostopno na: http://www.sfu.ca/psyc/faculty/bartholomew/attachmentpub_files/bh1991.pdf (27. 8. 2013)

- Spodbuja psihološko in čustveno samoregulacijo;
- Oblikuje pozitivne občutke o sebi;
- Otrok lahko ponotranji t. i. presocialni čut, moralno delovanje in zelo pomembne vrednote: sočutje, empatija, razvoj vesti ipd.;
- Povečuje odpornost, kar zmanjšuje vpliv stresa kasneje v življenju (Levy, Orlans 2003 v Kompan Erzar et al. 2011: 106).

Cugmas (2001: 101) je prišla do zaključka, da so poleg matere lahko objekti navezanosti tudi druge osebe (oče, babica idr.). Navezanost prav tako ni omejena le na biološke starše in otroke, saj Bayless (1989) pravi, da ključen element pri razvoju navezanosti ni krvno sorodstvo ali spol osebe, ampak narava odnosa med osebo in otrokom (McGinn 2007: 66). Razvoj navezanosti pa je odvisen tudi od tega, kdaj so otroka posvojili. Če se je to zgodilo do njegovega šestega meseca, je ta otrok že oblikoval navezanost na osebo, ki ga je posvojila, in sicer na enak način, kot bi to naredil z osebo, ki ga je rodila. Otrok, ki je bil posvojen kasneje, pa se je že navezal na roditelje in ima zato težave z zaupanjem in vzpostavljanjem varnega odnosa s starši, ki so ga posvojili (Howes 1999 v Kompan Erzar et al. 2011: 108). Bowlby (1969 v Cugmas 2001: 90) nadalje meni, da bo navezanost razvil le otrok, ki je deležen stabilne in predvidljive skrbi, in da otrok do približno tretjega leta starosti ne more razviti predstave o koristnosti objekta navezanosti v času, ko je le-ta odsoten.

1.5.2.1 TRAVMA

»Travma je nevaren dogodek, ki presega običajne človeške izkušnje. Sproža nenormalno intenzivne in podaljšane stresne odzive« (Kompan Erzar et al. 2011: 104). Stritih (2002:108) označuje kot pomembno pri travmatskih doživetjih to, da travma sproži trpljenje pri vseh ljudeh ne glede na njihovo občutljivost. Reakcije so torej nujne.

Travmatični dogodki so npr.: nasilje, vojna, spolna zloraba, nesreče, naravne katastrofe, biti priča umoru, življenjsko nevarna bolezen, zapuščenost, zanemarjanje, poniževanje, sramotenje in zaničevanje (Rotschild 2000 v Kompan Erzar et al. 2011: 104). Takšni vplivi pa povzročajo resne in dolgotrajne čustvene, socialne in tudi psihične motnje. V izjemnih primerih pa je posledica zanemarjenost lahko tudi popačen razvoj možganskih struktur (Child Truma Academy 2009 v *ibid.*). Dolgotrajna izpostavljenost stresu ima za posledico čezmerno izločanje stresnega hormona kortizola, ki je v velikih količinah zelo nevaren, saj povzroča celično smrt (Rotschild 2000 v Kompan Erzar et al. 2011: 104). Dojenčki in mali otroci imajo

nežne možgane, in če se ti navadijo na tako količino kortizola, to okrni njihov razvoj, oteži razvoj spoznavnih sposobnosti, sposobnost kontroliranja čustev in vedenja med odraščanjem (Siegel 1999, Shore 2003 v Kompan Erzar et al. 2011: 104).

Odzivi otrok na travmo glede na starost so sledeči:

- Otrok pri starosti od 0 do 5 let je jokav, prestrašen, pogosto drgeta in ima na obrazu prestrašen izraz. Velikokrat kaj pretirano močno drži, vede se regresivno, npr. moči posteljo ali se boji teme. Nanj pa zelo vpliva odziv staršev na travmatičen dogodek.
- Otrok pri starosti od 6 do 11 let se umika vase, ni se sposoben zbrati, zanj je tudi značilno regresivno vedenje, nočne more, strahovi in nemirnost. Odklanja šolo in doživlja izbruhe jeze ter tudi telesne bolečine, v sebi pa občuti tesnobo in občutke krivde.
- Otrok oziroma mladostnik pri starosti od 12 do 17 let se lahko izogiba vsemu, kar bi ga lahko spomnilo na travmatični dogodek, je depresiven, lahko se pojavi zloraba drog ali drugih prepovedanih substanc. Pogosto se otrok umakne vase, razmišlja o samomoru, delo v šoli se poslabša, ima motnje spanja in se čuti zmedenega. Predvsem pa goji močan občutek krivde, saj meni, da bi ta travmatični dogodek lahko preprečil. Tako fantazira o maščevanju, kar pa otežuje okrevanje (Trauma and Children 2006 v Kompan Erzar et al. 2003: 104).

Na tem mestu pa se lahko navežemo še na proces posvojitve. Zaviršek (2012: 160 – 161) v priročniku o posvojitvah piše o tem, kako je posvojitev postopek, ki ga spremljajo travmatične situacije. Potrebno se jih je zavedati, saj zaznamujejo in vplivajo na otrokovo kasnejše življenje. Travmatične situacije, ki jih opisuje Zaviršek (*ibid.*) pa so:

- **V prenatalnem obdobju**, ko biološka mama lahko poskuša prikriti nosečnost ali poškodovati otroka, je morda odvisna od ilegalnih substanc, preživlja revščino, nasilje, depresijo ipd.;
- **V obdobju takoj po rojstvu**, če živi z biološkimi starši/staršem se lahko zgodi, da po porodu mama otroka ne želi videti, ga ne doji; otrok ostane v bolnišnični oskrbi in lahko doživlja zanemarjanje, ob posvojitvi pa travmatično ločitev;
- **V obdobju takoj po rojstvu,** če je otrok nameščen v institucijo, kjer nima možnosti dolgotrajne navezanosti;

- **V obdobju, ko je otrok iz bolnišnice nameščen v rejništvo**, ob čemer otrok zopet doživlja prekinitev;
- **V obdobju, ko otrok čaka na posvojitev in ko pride v novo družino**, so travmatične izkušnje lahko povezane z novim okoljem, novimi ljudmi, saj vse, kar je otroku poznano, izgine;
- **Po posvojitvi**, ko se tudi lahko pojavi travma, predvsem če doživi rasistične odzive okolja (»to ni tvoja prava mamica«, »črnčki so luštkani«) in če starši niso pripravljeni na otrokove potrebe (pojavljajo se tudi primeri, ko želijo otroka, ki so ga posvojili, vrniti).

Otrok, ki je dan v posvojitev ali rejništvo, izredno psihično napreduje, vendar velikokrat vseeno razvije in doživlja resne psihosocialne motnje in ne more vzpostaviti varne navezanosti. Ravno zato te družine potrebujejo specializirano pomoč (Chrisholm 1998 v Kompan Erzar et al. 2011: 106).

Edwards (2000 v Kompan Erzar et al. 2011: 109) pravi, da ravno z novo izkušnjo pridobljene varne navezanosti pride na plano travma, saj otrok čuti dovolj varnosti za ranljivost, tako pa zaceli stare rane, ki so povezane z občutki nezaželenosti in zavrženosti. Prav tu pa (Kompan Erzar et al. 2011: 109) je ključna točka preobrata, saj starši ob otroku začutijo nemoč in se začnejo spraševati o odnosu z otrokom. Pomembno pa je še omeniti občutek krivde, ki je velikokrat prisoten pri otrocih, ki izhajajo iz težke, travmatične situacije.

Kot pravi Rebula (2009: 22 – 23) je otrokova značilnost tudi velika odprtost za čutenje ter iskanje stika s svetom; otrokova volja po doživljanju sveta je namreč ogromna. In če otrok v tej intenzivni, močni odprtosti za življenje doživlja slabe izkušnje, to pripisuje sovražni sili, ki je v njem. Doživlja, da on povzroča trpljenje. Zapuščen oziroma drugače trpeč otrok je naravnan na razširjenje svoje bolečine. Srečen otrok doživlja, da je dober, da ljudi okoli sebe osrečuje, medtem ko nesrečen otrok doživlja, da je slab, da ljudi okoli sebe onesrečuje. Velikokrat se še dolgo časa tudi v spremenjenem okolju in med ljubečimi ljudmi počuti kot »organizem uničenja in zla«.

1.5.2.1.1 PREŽIVETE IZGUBE

Otrok, ki je bil posvojen, lahko doživi izgubo biološke matere ali osebe, s katero je ustvaril primarno navezanost, izgubo bioloških staršev kot skrbnikov in drugih članov družine.

Če je bil otrok prej v rejništvu, lahko izgubi ljudi, ki so ga sprejeli v rejništvo (Zaviršek 2012: 164). Ženske z izkušnjo nezaželene nosečnosti pogosto doživljajo veliko psihološkega stresa, kar ima negativen učinek na dojenčka. Med nosečnostjo otrok sliši in se navadi na materin glas ter izkusi njen biološki ritem (McGinn 2007: 62).

V vsakem primeru gre za izgubo: otrok izgubi mater, mater otroka, starši, ki posvojijo, pa se v velikem številu soočajo z neplodnostjo. Tudi otrok, ki gre v posvojitev takoj ob rojstvu, doživi izgubo, saj se pretrga vez, ki je bila ustvarjena med nosečnostjo. Ta ločitev je prva rana. Otroka, ki je bil posvojen, je zapustila mati, v katere telesu je prebival 40 tednov in s katero je razvil vez, ki je nenadomestljiva. Nato je bil, včasih takoj, včasih po rejništvu, nasilju, zlorabah in zanemarjanju, nameščen v družino, ki ga je posvojila. Žal otroci ločitev od biološke matere doživijo kot travmo in imajo velikokrat le malo informacij o svoji zgodovini (McGinn 2007: 63).

Izguba ljubljene osebe v otroštvu je eden najhujših udarcev za sproščen razvoj osebnosti. Rebula (2009: 27) pravi, da : »Otrok lahko začne živeti v brezumni grozi in odrevenelosti, ki se kakor leden pokrov zaloputne nad njim. Tako ugasne glavna gonilna sila življenjske gotovosti: doživljanje, da je dober in da je zato njegov svet prav tak. Majhnega otroka v tem položaju lahko morda razume samo kdo, ki se je med vojno znašel v ječi in pozna grozo izročenosti svojim mučiteljem, ki neomejeno in neusmiljeno zavladajo nad njegovo usodo.«

1.5.3 TEORIJA OBJEKTNIH ODNOSOV

Objektni odnos je način subjektovega odnosa s pomembnimi drugimi osebami, v katerem subjekt gradi svoj lastni psihični aparat. V emocionalni izmenjavi potekajo identifikacijski odnosi, kjer ego angažira svoje zmožnosti in gradi svojo lastno strukturo. Bistveni premik, ki je nastal ravno s teorijo objektnih odnosov je v tem, da pojasnjuje, kako v interakciji s pomembnimi osebami v razvoju nastaja psihični aparat (Praper 1999: 21).

»Teorija objektnih odnosov omogoča podrobnejše razlikovanje psihodinamike posameznikov in medosebnega delovanja znotraj kategorij navezanosti« (Kobal Možina 2011: 70). V pomoč nam je lahko tudi **test objektnih odnosov** (Žvelc 1998[10]): »Test objektnih odnosov je samoocenjevalni vprašalnik, kjer osebe na petstopenjski lestvici ocenijo, v kolikšni meri določena značilnost v odnosih velja zanje. Test meri šest dimenzij medosebnih odnosov. Dimenzije testa se nanašajo na temeljne aspekte diadnih odnosov, ki jih opisujejo avtorji teorije objektnih odnosov, teorije navezanosti in drugih interpersonalnih teorij. Test vsebuje tudi kontrolno lestvico za ugotavljanje socialne zaželenosti odgovorov in naključnega, slepega odgovarjanja. Test je ustrezno zanesljiv, študije podpirajo tudi njegovo notranjo in zunanjo veljavnost« Žvelc 1998 in Kobal 2001). Test je uporaben v raziskovalne namene (raziskovanje odnosov pri normalni in klinični populaciji), v psihodiagnostiki in svetovalnem in terapevtskem delu (npr. spremljanje učinkov terapije), ki temelji na teoriji objektnih odnosov in meri razrešitve procesa razhoda in individualizacije, kot se kažejo v odraslosti. Žvelc (1998 v Kobal Možina 2011: 62) je oblikoval šest dimenzij objektivnih odnosov, in sicer:

- **Simbiotično zlivanje** (slabo razlikovanje med sabo in drugimi ljudmi, izgubljanje sebe v odnosih);
- **Separacijska anksioznost** (posamezniki so težko ločeni od katerekoli zanje pomembne osebe, strah pred zapuščenostjo);
- **Narcisizem** (se nanaša na grandioznost ali vzvišenost, na razvijanje nerealnih občutkov pri določeni osebi, ki misli, da je boljša od ostalih);
- **Egocentrizem** (posameznik ima težave pri vživljanju v pozicijo drugega in druge ljudi doživlja kot sredstvo za zadovoljevanje svojih potreb; otrok ni zmožen razlikovanja

[10] Dostopno na: http://www.institut-ipsa.si/index.php?jezik=slo&povezava=raziskave (27. 8. 2013).

med svojo in tujo perspektivo, kar pomeni, da ne razume, da drugi vidijo določene stvari drugače kot jih on);

- **Strah pred požrtjem** (tu gre za strah posameznika, da bi v odnosu z drugimi ljudmi izgubil svojo identiteto, boji se intimnih odnosov);
- **Socialna izolacija** (gre za izogibanje ali pomanjkanje stikov z drugimi ter za zapiranje v svoj svet).

1.5.4 ODPORNOST

Beseda odpornost izhaja iz besede rezilijentnost, ki pa izhaja iz latinščine [resilio, ire, znova skočiti], drugače pa se izraz uporablja v fiziki, kjer pomeni odpornost snovi proti udarcu ali šoku, po katerem se vrne v prvotno obliko. Utemeljitelj odpornosti je Boris Cyrulnik, ki se je uprl ideji, da uničujoča katastrofa v otroštvu žrtvi neizogibno uniči življenje. Bolj kot patologije ga zanimajo mehanizmi in lastnosti, ki nekaterim žrtvam zgodnjih travmatičnih doživetij pomagajo, da znova zaživijo in se razvijejo v ustvarjalne ljudi. Zanima ga, zakaj se peščici posreči, kar se večini ne. Rezilijentnim otrokom namreč uspe premagati travmo in zaceliti rano, ki jo je povzročila nesreča (incest, nasilje, vojna, izguba svojca, zapuščenost itd.).[11]

V socialnem delu se uporablja beseda odpornost, ki zaznamuje sposobnost, da se krizam upremo in premagujemo življenjske izzive (Mali et al. 2011: 96).

Ko govorimo o odpornosti, lahko pogledamo na tri ravni:

- Premagovanje pričakovanega reagiranja [odds] – biti uspešen kljub izpostavljenosti visokim tveganjem;
- Ohranjanje usposobljenosti pod pritiskom – prilagajanje visokim tveganjem;
- Opolnomočenje od travme – uspešno prilagajanje na negativne življenjske dogodke (Frase et al. v Gillian 2009: 6).

Mali in sodelavci (2011: 96 – 97) pravijo, da sposobnost za okrevanje ni stvar določene družinske strukture, ampak je stvar procesa. »Družina, ki je sposobna okrevati, zmore preobrazbo in rast v neugodnih okoliščinah. Sredi težav taka družina razvije svoje pomene, deluje znotraj teh okoliščin, se jim ustvarjalno prilagodi in ohranja svoje vrednote.« (Mali et

[11] Dostopno na: http://www.delo.si/zgodbe/sobotnapriloga/rajsi-umrem-kot-povem.html (22. 6. 2013)

al. 2011: 96 – 97). Constable in Lee (2004 v Mali et al. 2011: 97) pravita, da družina, ki je sposobna okrevati, ki zna neugodno okoliščino doživeti kot izziv za celotno družino, zmore tudi normalizirati in konteksualizirati stisko ter dati dogodkom smisel, ima upanje in optimizem. Črpa iz duhovnih virov, razvija fleksibilnost in prilagodljivost, zna uporabiti socialne in ekonomske vire ter jasno in odprto komunicira drug z drugim ter probleme rešuje s sodelovanjem.

Pomemben je pristop, ki vključuje celotno družino, saj se s tem spodbudi hitrejše okrevanje, poveča pa se tudi kakovost življenja vseh članov v družini (Walsh 2006: 223). Koncept odpornosti družine združuje ključne procese znotraj naslednjih področij družinskega funkcioniranja: družinski sistem prepričanj ter organizacijski in komunikacijski procesi (Walsh 2006: 130).

Cyrulnik govori tudi o treh vzrokih, ki preprečujejo odpornost. To so samota, odsotnost smisla in sram. »Če Narcis vzklika: »Najlepši sem na Zemlji, saj obstajam samo jaz,« sramujoči šepeta: »Pomemben je samo pogled drugega. Če bo odkril, kdo sem, bom umrl od sramu. Izogniti se moram njegovemu pogledu, tako se bom obvaroval.« (Cyrulnik 2012: 20)

Lahko se nam zastavi vprašanje, zakaj sploh omenjati sram. Občutek krivde, ki ga velikokrat občutijo otroci, ki so bili posvojeni, je močno povezan tudi z občutkom sramu. Krivde se ne rešiš, ampak se ji prilagodiš, zato da manj trpiš, to pa pomeni, da razviješ strategije, ki te stanejo odkupovanja ali samokaznovanja. Sramu se torej prilagodimo z izogibanjem, potlačitvijo ali umikom; vse te oblike vedenje pa pokvarijo odnos.

Vzroki sramu so zelo različni:

- Zunanji socialni vzroki;
- Zunanji kulturni vzroki: miti in predsodki;
- Družinski zunanji vzroki;
- Bratje in sestre – uspeh enega od njih poniža tiste, ki ne uspejo;
- Starši, ki prenašajo sram;
- Ponotranjeni vzroki (»od tebe pričakujemo vse«) (Cyrulnik 2012:59-60).

Sramu pa se znebimo le, če nas začne podpirati družina, prijatelji, sosedje, družba. Raziskava, ki je do njihovega tridesetega leta spremljala otroke, ki so v otroštvu doživeli nasilje, je

pokazala, da so se v odraslosti razvili zelo različno, odvisno predvsem od kakovosti njihovega okolja in strukture njihove osebnosti pred travmo (Cyrulnik 2012: 76). Najučinkovitejši dejavnik odpornosti, ki ga imenuje Cyrulnik (*ibid.*) in se tudi redno pojavlja v dolgotrajnih raziskavah, je tkanje stabilne čustvene vezi, kakovostne zveze, ki drugemu vliva samozavest. Shema analize, s pomočjo katere se ocenjuje možnost odpornosti po spolnem nasilju, je lahko uporabna za katerokoli travmo, čeprav ima vsaka svoje posebnosti. Oblikovana je tako:

- Z oceno tipa navezanosti in sposobnosti duševnega predelovanja lahko napovemo, ali se oseba bolj nagiba k temu, da se bo zaprla vase, ali k temu, da si bo poiskala oporo;
- S strukturno analizo lahko napovemo, ali bo oseba napako pripisala zunanjemu napadalci ali pa bo okrivila sebe, v smislu, da jo je izzvala sama;
- Iz reakcij družinskega okolja in vrste mitov ter predsodkov v dani kulturi, lahko razberemo, kdo so varuhi odpornosti, ki ji bodo pomagali zaceliti rano, in katere sile ji bodo to preprečile (O´Sullivan 1991: 46 – 59).

Ta metoda ocenjevanja obsega biološke podatke (pridobitev sloga navezanosti), psihološke (strukturiranje intimnega svet) in sociološke (organizacija družine in mitov).

Sram pa ni prisoten le pri otrocih, ki so bili posvojeni, ampak tudi pri starših, ki ne morejo imeti svojih bioloških otrok. »*Vse plenice sem prala, a me je bilo sram jih obesit na balkon, ker kaj bodo pa sedaj ljudje rekli, zakaj kar naenkrat plenice? Pri možu sem vedno našla oporo, mi je rekel, ja, pa jih pusti notri, saj se bodo notri tudi posušile.*« (Starši z izkušnjo posvojitve, osebni pogovor 2013)

1.5.5 SOCIALNO DELO PRI POSVOJITVAH

»Socialno delo je tudi veda o tej strokovni dejavnosti kot tudi o neformalni pomoči in solidarnosti ter okoliščinah, v katerih se odvijajo. Socialno delo kot stroko in kot vedo usmerjajo vrednote svetovnega etosa.« (Mesec 2006: 245)

Ela Zupančič (1987: 9 – 10) zapiše: » Za vsakega otroka, kjerkoli v naši državi, ki je lahko posvojen, so odgovorne vse socialne službe, ki morajo s skupnimi močmi, z dobrim sodelovanjem, rešiti problem. Le tako bomo dosegli, da ne bodo ostajali neposvojeni tisti otroci, ki bi to lahko bili. S takšnim odnosom do posvojitve slehernega otroka pa tudi lahko hitreje in bolje rešujemo želje tistih, ki si le s posvojitvijo lahko ustvarijo družino«.

Postopek za posvojitve začne pristojni center za socialno delo (glede na bivališče), ki mora slediti predpisom, ki jih od strokovnih služb zahteva ZZZDR. Poleg tega imajo tudi katalog javnih pooblastil, nalog in storitev (december 2011 po 1.1.3.7. Posvojitve), katerega namen je priprava oseb na sprejem otroka in posvojitev ter vključitev otroka v družino, kjer bo imel zagotovljene najboljše možnosti za zdravo življenje.

Zagovorniki odprtega modela posvojitve so prepričani, da bi morala strokovna služba nuditi pomoč posvojiteljski družini in biološkim staršem pri ohranjanju stikov med posvojencem in njihovim izvornim okoljem, če ti stiki otroku koristijo (Meglič in Podbevšek 2009: 14). Pomembno je, da strokovna delavka zbere čim več podatkov o bioloških starših in jih posreduje polnoletnemu otroku, če ta to sam želi. Strokovne službe so dolžne narediti vse, da najdejo osnovne podatke o bioloških starših (Zaviršek 2012: 123).

Strokovne delavke in delavci uporabljajo pri delu z osebami, ki želijo posvojiti otroka, metode, kot so individualno svetovanje, zbiranje potrebne dokumentacije, obisk na domu, socialna anamneza. Pri svojem delu na področju posvojitev izhajajo tudi iz socialno-delovnih konceptov, kot so:

- **Koncept delovnega odnosa (Čačinovič Vogrinčič):** »Ravnanje po njem je pomembna opora za socialno delo, za ravnanje v odnosu, ki ima vse temeljne značilnosti socialnega dela« (Čačinovič Vogrinčič 2002: 1). Delovni odnos je pogoj za uspešnost samega procesa posvojitev. Pomemben je jezik, ki mora vključevati in opogumljati. »Kot strokovnjaki se je potrebno izogibati ocenjevanju roditeljev, ne soditi ampak pomagati in razumeti. Bodočim osebam, ki želijo posvojiti je potrebno povedati o psihičnem in fizičnem zdravju ter o pogojih za odločitev za posvojitev, ni pa nobene potrebe, da bi bodoče posvojitelje obremenjevali z vsemi podrobnostmi iz življenjske zgodovine roditeljev« (Zupančič 1987: 12).

- **Koncept udeleženih v rešitvi (Lussi),** pri čemer je pomembno upoštevati, da je rešitev koristna za vse udeležene v problemu in rešitvi. Na področju posvojitev je najbolj pomembna korist otroka, vendar so pomembni tudi drugi, tako starši, ki so otroka posvojili, kot tudi roditelji (Rapoša Tajnšek et al. 1998: 16).

- **Etika udeleženosti (Hoffman)** narekuje, da strokovnjak odstopi od moči, za katero ima občutek, da mi kot strokovnjaku pripada, nadomesti pa jo skupno iskanje in raziskovanje. Odnos torej temelji na soustvarjanju. V problem in rešitev so udeleženi vsi, sogovornik pa je ekspert iz izkušenj. Rapoša Tajnšek in sodelavci (1999: 127) pravijo, da delo na področju posvojitev zajema delo z otrokom, ki je bil posvojen, z družino, ki je otroka posvojila in žensko (in moškim), ki želi otroka dati v posvojitev.

- **Perspektiva moči (Saleebey)**, kaže na to, da je pri vseh udeleženih v procesu posvojitve potrebno iskati moč in vire.

- **Ravnanje s sedanjostjo** in **koncept so-pristnosti (Andersen)**: poudarja pomembnost sedanjosti. Z vsemi udeleženemi v procesu posvojitve v sedanjosti. Pomembno je, da strokovnjaki pridobijo čimveč informacij o roditeljici ob posvojitvi, da jih lahko kasneje posredujejo otrokom. Pri tem je pomembna prisotnost v poslušanju, ki hkrati pomeni tudi biti na voljo za sočutje in razgovor. Otroku je v procesu posvojitve potrebno omogočiti dovolj primernih priložnosti, da bo lahko izrazil mnenje in svoje poglede, potrebno pa mu je tudi prisluhniti in s tem, kar bo povedal, ravnati resno in spoštljivo (Rapoša Tajnšek et al. 1999: 127).

- **Znanje za ravnanje (Rosenfeld)** temelji na vzpostavitvi in vzdrževanju delovnega odnosa ter podelitvi strokovnega znanja z uporabniki.

Za strokovne delavke odločanje o tem, kdo je primeren kandidat za posvojitev, ni lahko delo. Dobro je, da se socialne delavke in socialni delavci med sabo povezujejo. Veliko lažje in boljše bi bilo, če bi strokovnjaki na področju posvojitev delali skupaj in bi bile posvojitve centralizirane na enem mestu. To bi pripomoglo k večji kompetentnosti strokovnih delavcev, k boljšemu delu ter samozaupanju. Trenutno je sicer v pripravi reorganizacija centrov za socialno delo, ki naj bi centralizirala posvojitve na 4 do 5 centrov za socialno delo.

Socialno delo lahko nudi podporo vsem udeleženim v procesu posvojitve. Biološkemu staršu tako, da se opogumi za srečanje z otrokom, da predela strahove, ki jih ima pred tem. Ni treba, da to odločitev sprejme hitro, pomembno je le, da se mu stoji ob strani. Socialno delo nudi podporo tudi otroku in staršem, ki so otroka posvojili (Zaviršek 2012: 122 – 123).

1.6 DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA IDENTITETO OTROKA, KI JE BIL POSVOJEN

Lahko bi rekli, da vse, kar nas obdaja in kar je v nas, oblikuje našo identiteto. V tem delu diplomske naloge so opredeljeni najbolj pomembni dejavniki, ki oblikujejo identiteto otroka z izkušnjo posvojitve.

1.6.1 DRUŽINA

»Družina je tisti prostor, kjer otrok odrašča, in zanj pomeni 'točko največje možne sprejetosti in varnosti'. Samo v takšni družini je otrok sprejet zaradi njega samega in v takšnem vzdušju je možno, da se zdravo razvija. Povsod drugod, razen v družini, smo sprejeti ali upoštevani zaradi svoje »funkcije«, sposobnosti, nalog in dela, ki ga opravljamo. V družini pa naj bi bili vsi, ne samo otroci, sprejeti zato, ker preprosto smo. To je tista »brezpogojna ljubezen«, o kateri je toliko govora«. (Perko 2011: 20)

Berger in Luckmann (1980 v Čačinovič Vogrinčič 1992: 15) pravita, da je »družinska skupina tako prvi socialni sistem, v katerem otrok živi in ki s svojimi značilnostmi vpliva na osebnost otroka v vseh fazah njegovega razvoja. Starši so pomembni drugi, ki določajo svet, ki ga mora otrok internalizirati; otrok mora internalizirati svet, ki ga pomembni drugi določajo zanj.«

V zahodni družbi se družinsko življenje spreminja. Maritalno vedenje je vedno bolj nestabilno in nestalno, povečuje se število razvez, narašča pa število reorganiziranih družin. Sociologi vse te pojave povezujejo s pojavom individualizacije, ki povzroča razpad razreda, statusa in družine. Vezi v družbi so vedno bolj rahle, posamezniki pa se odločajo za drugačne oblike skupnega življenja od zakonske zveze (Goričan 2009: 123). Lastna družina je postala nedoločen pojem zaradi povečane pluralnosti različnih oblik družinskih skupnosti (začasni, poskusni zakon, neformalna partnerstva, družine samohranilk ali samohranilcev itd.). Vse manj je jasno, kaj naj bi bila *norma* ali pričakovano stanje na področju partnerskih, zakonskih in družinskih skupnost. Spreminjajo in predvsem relativizirajo se spolne vloge v družini in družbi (Ule, Miheljak 1995: 17).

Rebula (2009: 30) si postavlja vprašanje o naši družbi in kulturi, saj v t. i. razvitem svetu le malo otrok doživlja srečno otroštvo. Veliko otrok je neuslišanih in doživljajo stisko. »Intelektualna in miselna svoboda ter ustvarjalnost ne morejo vznikniti iz otroške prizadetosti, iz občutij premaganosti in izgubljenosti, iz sončnega mrka v čustvih« (Rebula 2009: 30).

Družina ima zelo velik in najbolj pomemben pomen in vpliv na razvoj otroka. Kot zapiše Perko (2011: 20), se v družini oblikuje osebnost otrok, v družini poteka socializacija in individualizacija. Zgodnje interakcije so temelj otrokovega razvoja in njegovih kasnejših odnosov z drugimi.

Erdman in Caffery (2003 v Perko 2008: 163 – 165) opisujeta tri tipe družin glede na princip navezanosti:

- **Kaotična družina** je zaznamovana s konflikti, ni meja in vloge niso jasne. Pogosti so jezni izbruhi in tudi zlorabe, otroci pa prevzemajo starševske vloge.
- **Nepovezana družina** je tista, kjer je mnogo tesnobe, odtujenosti, o problemih se člani ne pogovarjajo in tudi ni vzpostavljenega stika med otroci in starši. Posledično posameznik ni sposoben pristnega stika z drugimi.
- **Adaptivna družina** pa je tista, kjer so pravila in meje postavljene, starši pa so avtoritete zaradi lastnega zgleda. O problemih se člani pogovorijo, pravila pa se spoštujejo. Zelo verjetno je, da bodo otroci razvili varno navezanost.

Berger in Luckmann (1980 v Čačinovič Vogrinčič 1992: 15) pravita: »Družinska skupina je tako prvi socialni sistem, v katerem otrok živi in ki s svojimi značilnostmi vpliva na osebnost otroka v vseh fazah njegovega razvoja. Starši so pomembni drugi, ki določajo svet, ki ga mora otrok internalizirati; otrok si pomembnih drugih ne more izbrati; otrok mora internalizirati svet, ki ga pomembni drugi določajo zanj.«

Prva naloga družine kot dejavnika pri oblikovanju identitete je vzpostavitev koncepta balansirajoče identitete jaza med socialno in osebno identiteto. Konkretno to pomeni, da mora otrok v družini razločevati svojo enkratnost, tako da jo prepozna in razmeji od pričakovanj drugih (Čačinovič Vogrinčič 1998: 243).

Poljšak Škraban (2002: 369 – 370) pa je raziskovala značilnosti družinskih sistemov, ki mladostniku omogočajo spoprijemanje z razvojnimi nalogami s katerimi se soočajo v mladostništvu. Prišla je do zaključka, da je v družini zelo pomembno vedno znova vzpostavljati prostor za pogovor, saj se s tem omogoči pogoje za »vzpostavljanje ravnotežja med avtonomijo in povezanostjo družinskih članov«.

Komunikacija v družini vpliva na kakovost odnosov med starši in tudi na delovanje družine kot sistema. Tomori (1994 v Poljšak Škraban 2002: 381) pravi, da je pomemben govor v prvi

osebi in neposrednost, prav tako je pomembno, da je pogovor razumljiv, odprt in da je vsi družinski člani občutljivo in dejavno sprejemajo sporočila, da se upošteva, spoštuje in dopušča izraze čustev, misli in stališč, pa čeprav so različna od ostalih. Poleg tega se je potrebno izogibati ugotavljanju »kdo ima prav« in motivu »kdo bo koga«. Pomembna pa je tudi metakomunikacija, torej sposobnost družine, da govori o komunikaciji. Poljšak Škraban (2002: 382 – 384) nadaljuje, da ima komunikacija v družini dve funkciji – individuacijo in integracijo. Izrednega pomena je, da ima človek v družini možnost izraziti to, kar resnično čuti.

1.6.1.1 SPECIFIČNOST DRUŽINE Z IZKUŠNJO POSVOJITVE

Posvojiteljska družina je nastala s posvojitvijo otroka, tako njen nastanek torej ni vezan na rojstvo otroka. Biti posvojiteljska družina pomeni pomembno razliko med ostalimi biološkimi družinami in narekuje nekatere specifičnosti v komunikaciji in odnosih med člani. Kot navaja Čačinovič Vogrinčič (1998: 47): »Družina mora izoblikovati način, kako bo v nujnih procesih prilagajanja, ohranila družinsko identiteto in omogočila članom, da ohranijo osebno identiteto«.

»Z izločitvijo iz biološke družine in premestitvijo v otroku tujo družino je pretrgan osnovni naravni proces. Občutek zasidranosti v družinsko zgodovino vpliva na izoblikovanje občutka identitete in lastne vrednosti, ki sta pri posvojenih otrocih vedno v temelju omajana, tudi če posvojitelji pravočasno in ustrezno posredujejo informacijo o posvojitvi«[12].

Te specifike se lahko zapletejo v posameznikovem individualnem razvoju. V Eriksonovem psihosocialnem modelu[13] je osnovno zaupanje ogroženo ravno zaradi zapuščenosti. Kasneje imajo otroci lahko težave, saj se bojijo navezati, preveva jih namreč strah pred zapustitvijo. Lahko razvijejo slabo samopodobo in se primerjajo z drugimi družinskimi člani. V mladostništvu pa imajo lahko velike težave z oblikovanjem identitete. Tudi pari, predvsem matere, ki so posvojile, pripovedujejo, kako so čutili vez med roditeljico in otrokom, kako je otrok jokal in potreboval čas, da se je navadil. Pomembno je, da se tega zavedamo in da se to v družini z izkušnjo posvojitve tudi sprejme.

[12] Dostopno na: http://babybook.si/zanositev/tezave-z-zanositvijo/posvojitev/kako-posvojiti-otroka-in-kaj-se-lahko-zgodi-ko-otrok-pride-v-novo-druzino.html (20. 12. 2012)

[13] Dostopno na: http://tvslo.si/predvajaj/#ava2.135556298 (23. 6. 2013)

John Triseliotis (2000: 82 v Zaviršek et al. 2009: 136 – 137) piše o nalogah, ki so v posvojiteljski družini posebne in s katerimi se otrokom bioloških staršev ni treba ukvarjati:

- Graditev navezanosti na (nove) starše;
- Integracija vednosti o posvojitvi v razvijajoči se jaz;
- Védenje o posvojitvi in postopno razumevanje pomena ter posledic posvojitve;
- Poznavanje svojih prednikov in etnične dediščine;
- Možnost dostopa do denealoških, etničnih in drugih informacij, do osebnega stika z biološkim sorodstvom ali kraji, od koder prihajajo;
- Pomiritev z morebitno etnično drugačnostjo;
- Ravnanje z občutki krivde in zavrnitve.

Specifika družine, ki ima izkušnjo posvojitve, je tudi t. i. **socialno starševstvo**. Kot pravi Zaviršek (2006: 205) so socialni starši tisti starši, ki jih z otroki ne povezuje biološka vez, ampak so z njimi v čustveni povezanosti in opravljajo vsakodnevne starševske funkcije.

»Socialno starševstvo je socialni odnos in socialna situacija, kjer v družini živi eden ali več odraslih oseb, ki niso biološko povezane z otrokom/otroki, so pa z njim v čustvenem razmerju, kar pomeni, da opravljajo vsakodnevne starševske funkcije v daljšem časovnem obdobju (ekonomske, socialne, vzgojne, emocionalne) in da med otrokom in staršem obstaja tesno čustveno razmerje« (Zaviršek 2006: 205).

Družine, ki temeljijo na delnem socialnem starševstvu so še vedno tabuizirane, saj ljudje skušajo podobe, ki jih vidijo, umeščati v znane kognitivne okvire, zaradi česar so družine socialnih staršev ranljive in o svojih izkušnjah ne govorijo (Zaviršek 2009: 15).

1.6.1.2 ODNOSI V DRUŽINI

1.6.1.2.1 ODNOS MED PARTNERJEMA

Odnos med partnerjema/sozakoncema je zelo pomemben in vpliva na celotno družino.

»Tako kot vpliva podnebje ali vreme na rast rastlin. V južnih krajih, kjer je ogromno sonca in vlage, je bujno rastlinje. V puščavi je pa pač puščava. Upam si reči, da je 90 % vzgoje v tem podnebju med očetom in materjo za otroka. Vse drugo so več ali manj vzgojni prijemi, ki so seveda potrebni. Tudi otrok se svobodno odloča za neke stvari, ali jih bo sprejel ali ne,

vendar zakonca sta največ dala otroku, če je med njima podnebje lepega, medsebojnega odnosa« (Vital Vider, osebni pogovor, 2013).

Swientek (1999: 25 – 27) poudarja, da je odnos med starši, ki so otroka posvojili zelo povezan z iskanjem identitete otroka, ki je bil posvojen. Identiteta nastaja skozi odnose med ljudmi. Pri otrocih, ki so bili posvojeni, pa lahko nastane težava pri občutku, da ne spadajo ne sem in ne drugam, manjka jim torej jasnost v njihovi biografiji in popolna zanesljivost v odnosih. Zato je pomemben trden in ljubeč odnos med sozakoncema/partnerjema, da otrok lahko začuti pripadnost.

Od odnosa med partnerjema je odvisno, kako se bo posvojeni otrok med njima počutil. Za pare, ki se odločijo posvojiti otroka, je nujno potrebno, da se sami usposobijo in poskrbijo zase, šele nato bodo sposobni skrbeti tudi za otroka (Kojić 2004: 24).

Lidz (v Čačinovič Vogrinčič 1998: 53) opiše temeljne značilnosti, ki morajo biti uresničene v družini, da se zagotovijo osnovne potrebe za posameznika. Njegovo raziskovanje je pokazalo, kako usodno odnos in interakcije med zakoncema določajo strukturo in interakcijo družinske skupine in vplivajo na razvoj otroka v vseh obdobjih njegovega odraščanja.

1.6.1.2.1.1 MOČNA ŽELJA PO OTROKU

Odnos med partnerjema zaznamuje tudi močna želja po otroku, saj večina oseb posvoji zato, ker ne more imeti bioloških otrok. Tako v času pred posvojitvijo lahko v njun odnos stopa ta močna želja po otroku. Motive za posvojitev je raziskovala Zupančič (1999: 27) in odkrila, da je večina želela posvojiti, ker ni bilo rodnih otrok. Ta osnovni motiv so pojasnili z mislimi: želja po otroku je bila nepremagljiva, hotela sva družino, brez otrok je bil dom prazen, vedno sva sanjala o več otrocih, naj ima dom naslednika, življenje brez otrok je brez smisla.

Za starše, ki se odločijo posvojiti zato, ker sami niso mogli imeti otrok, je zelo pomembno, da se s tem dejstvom soočijo in pomirijo (Zaviršek et al. 2009: 138).

Elisabeth Lutter (1997: 41) zapiše: »Osebe, ki otroka posvojijo potrebujejo pomoč, da lahko dobro opravljajo svojo posebno nalogo za posvojenega otroka: svetovanje in spremljanje posebej usposobljenih strokovnjakov pa tudi skupin rejnikov in posvojiteljev na lokalni ravni. Nujno je razmišljanje o razvoju v lastni družini, koristno je izmenjavati izkušnje z ljudmi v podobnih situacijah in se redno srečevati z družinami, ki so posvojile otroke iz tujine«.

Pomembno je, da pari, ki čakajo na posvojitev, predelajo to stisko. Posledica nepripravljenosti na novo vlogo se kaže v (Kristančič 1979: 296): (a) medsebojnih konfliktih, (b) zavračanju otroka, (c) neustrezni ljubezni, včasih pa tudi v pretirani ljubezni in zaščiti otroka.

Zavedati se je potrebno, da ob travmi otrok razvije notranji sistem, ki je bolj boječ in občutljiv, starši pa se morajo nanj odzivati z bližino in ponuditi varnost. Pomembno je tudi, da starši posvetijo čas osebnostni rasti in tako bolje razumejo tudi otroka. Včasih je potrebno, da starši poiščejo tudi podporo zase (Zaviršek 2012: 163).

1.6.1.2.1.2 NEPLODNOST

Med pomembnejše posebnosti pri odnosu med sozakoncema/partnerjema z izkušnjo posvojitve, spada tudi neplodnost.

Neplodnost je stresno stanje, pri katerem se ciklično izmenjujeta upanje na zanositev in razočaranje, ko do nje ne pride. Življenje se osredotoči le na misel na otroka, vse ostalo pa postane manj pomembno (Burger et al. 1995: 8). V Sloveniji podatki kažejo, da ima težave z neplodnostjo vsak peti par (Podbevšek, Solar Meglič: 2009).

Neplodnost pri parih povzroča krizo. Človek v stiski pa je tako prezaposlen s seboj, kot navaja Praper (1995: 95), da sčasoma dobi občutek »vrtenja v krogu« in hkrati osiromašenja v medosebnih kontaktih. Posledica okupiranosti s seboj, samoabsorbacije pa ni le osiromašenje medosebnih odnosov, temveč tudi nesposobnost empatije do drugega bitja (Bevc et al. 2002: 263 – 264).

Raziskave o doživljanju in načinih spoprijemanja parov z neplodnostjo in njenimi posledicami (Bevc et al. 2003; Cooper-Hilbert 1999; Meyers et al. 1995) kažejo na močno čustveno obremenitev parov zaradi neplodnosti. Pogoste posledice so nizko samovrednotenje, občutki velike žalosti, depresija, večja občutljivost, razdražljivost, težave s partnerjem, nezadovoljeno seksualno življenje, somatski simptomi, socialna /samo/izolacija, obsedenost z mislimi na zanositev in na otroka, strah pred bolečimi srečanji z otroki svojih sorodnikov in prijateljev, ki jih spominjajo na lastno prikrajšanost. Za večino zakoncev je neplodnost boleča izkušnja drugačnosti. Večina jih je prepričana, da bodo praznino rodnega otroka zapolnili s posvojenim otrokom. Pogosto se prav zato niso pripravljeni spoprijeti s krizo neplodnosti, vse dokler ni to potrebno ali niso nagovorjeni o tem problemu (Bevc 2006).

»Največ stisk pri neplodnosti je, da se najprej ženska počuti kot da nekaj organsko z njo ni v redu. Veliko teh ljudi se ločuje (enako pri mentalni, fizični prizadetosti, pri prometnih nesrečah). Vedno je tako, ali se ta par na osnovi tega poveže ali pa razide. Pri paru gre za krik po nekom, ki ju bo sprejel take kot sta, ker se ne moreta sprejeti. To so bolečine, ki jih ljudje na najrazličnejše načine odigravajo. So prave tragedije tam, je pomoč tem ljudem, če se par skupaj usede in pogovori, midva pa imava najino bodočnost, tudi če nisva sposobna roditi«. (Christian Gostečnik, osebni pogovor 2013)

Mnogi terapevti si težko predstavljajo visoke tehnološke postopke zdravljenja neplodnosti, cikluse upanja in razočaranja, nihanje čustev med partnerjema, ko najprej obupa eden, potem se drugi prepusti obupu, pa spet prvi prevzame pobudo za naslednji poskus zdravljenja. Namesto, da se osredotočajo na zdravljenje družinskega sistema ali usmerjajo pozornost na možne simptome depresije, bi terapevti morali pomagati parom uvideti, kako je kriza neplodnosti vplivala na njihove odnose in jim ponuditi smernice za izhod iz krize (Cooper-Hilbert 1999).

Res si težko predstavljamo, kako težki so vsi medicinski posegi, predvsem za ženske. »*Zelo težka zadeva, imela sem veliko zdravstvenih težav. Potem pa kadar ni, še toliko bolj na psiho udari. Ni prijetna zadeva«*. (Starši z izkušnjo posvojitve, osebni pogovor 2013)

1.6.1.2.1.3 PRIPRAVE NA POSVOJITEV

»Proces posvojitev s poudarkom na pripravah na posvojitev, podpora ljudem tekom procesa posvojitve, tistim, ki so že posvojili otroka, in osebam, ki so bile posvojene, so pomemben del socialnega dela« *(*Zaviršek 2009: 9).

V Sloveniji priprave na posvojitve niso obvezne, vendar obstaja društvo Deteljica, ki se ukvarja s področjem priprav v svojem diagnostičnem centru, prisotno pa je tudi na Gorenjskem, (kjer zajema centre za socialno delo: Škofja Loka, Lesce, Kranj in Radovljica) in na CSD Domžale,kjer priprave vodi Nataša Banko. S pripravami sta pred kratkim začeli tudi Katarina Tomšič in Darja Zaviršek. Priprave potekajo tudi na centru za socialno delo Maribor in Ptuj (skupina Srčki).

O pripravah na posvojitev na Gorenjskem strokovna delavka pove: »*Na Gorenjskem od leta 1996 deluje povezava med strokovnimi delavci na področju posvojitev iz CSD Jesenice, Radovljica, Tržič in Škofja Loka. Delujemo kot regijski strokovni tim, kjer se dogovarjamo*

glede izobraževanj in vodenja skupine kandidatov za posvojitev«. (SD 2 na CSD v SLO, osebni pogovor 2012).

Praksa na področju posvojitev kaže na veliko strokovno napako, ki se pojavlja, in sicer na favoriziranje potrebe kandidatov, ki želita posvojiti otroka, pred upoštevanjem koristi otroka. CSD-ji trenutno še niso agencije za posvojitev otrok. Njihova naloga je v prvi vrsti poskrbeti za otroka po javnih pooblastilih in mu poiskati glede na njegove potrebe čim bolj ustrezne nadomestne starše. K ustreznosti spada zadovoljstvo zakoncev v partnerstvu, zdravje in skrb ter dobra izkustvena opremljenost za sprejem tujega otroka (Bevc 2001: 38 – 39). Naloga socialnega delavca ali socialne delavke je, da oblikuje in poišče ustrezne oblike pomoči zakonskim parom, ki želijo otroka posvojiti ali ga sprejeti v rejništvo. Strokovni delavec nima vsebinsko zarisanih poti, kako nuditi pomoč tem parom, je pa etično zavezan svoji stroki s tem, da iskalcu pomoči ponudi kvalitetno uslugo. Viktorija Bevc v nadaljevanju piše o tem, da, če kot strokovni delavec ponudiš paru le otroka, nič pa ne narediš za premagovanje njihove stiske, ki nastane zaradi neplodnosti, ne opraviš ključnega poslanstva (*ibid.)*.

Anita Kovačec [14] piše o pogojih za posvojitev otroka in zapiše, da je po vseh njenih izkušnjah zelo pomembna ozaveščenost parov o vseh posebnostih posvojitve otroka. Zelo pomembna informacija, ki naj bi jo pridobili strokovnjaki pa je, kako par vidi sam sebe in kako sta partnerja predelala dejstvo neplodnosti, kar sploh ni preprosto«.

Raziskavo o stanju priprav na posvojitev in odnosu strokovnih delavcev do priprav na posvojitev sta v letu 2009 v svojem diplomskem delu naredili Podbevšek in Solar Meglič. Lotili sta se tudi vprašanja ali se strokovnjaki čutijo kompetentne za to delo. Rezultati te raziskave opravljene na vzorcu 19-ih centrov za socialno delo so bili zanimivi predvsem zato, ker so pokazali, da si vsak strokovni delavec po svoje razlaga kaj naj bi bile pripravke in kako naj bi potekale (individualno ali skupinsko delo, delavnice, seminarji, kombinirane priprave) in da večina zagovarja kratkočasne priprave. Enajst strokovnih delavcev tudi meni, da bi morala biti priprava na posvojitev urejena z zakonodajo. Vsi anketirani pa so se strinjali, da je priprava na posvojitev otroka pomemben faktor.

[14] Dostopno na: http://www.ringaraja.net/clanek/posvojeni-otrok-ima-dvoje-starsev_882.html (27. 5. 2013).

Pomen priprav je tudi v tem, da se vpletene ozavesti, da so otroci ranjeni, starši pa velikokrat čustveno in intelektualno nepripravljeni. Večkrat si kandidati domišljajo, da so rešitelji teh otrok, še težja situacija pa nastane, če otrok začne kazati odklonilen odnos do njih, saj je pri otrocih, ki so bili večkrat posvojeni, moč opaziti, da ponovijo zgodovino zlorabe in ne-varne navezanosti, tudi ko so že starejši. Na ta način namreč nezavedno poskušajo prebuditi zavrženost, da bi se jim s tem potrdilo globoko prepričanje o lastni nevrednosti: »Nisem vreden, da bi me imeli radi«. Ti otroci bodo poskušali imeti nadzor, lahko se izogibajo čustveni bližini, saj verjamejo, da je njihovo preživetje odvisno od manipulacije in nadzora, starši pa se s tem vedenjem ne znajo učinkovito spopasti. Zato je pomembno, da so starši odprti in da razumejo, da je biti zavržen boleča izkušnja. Otrokom je zato treba nuditi pomoč pri razrešitvi izgube in zavrženosti (Levy, Orleans 2003 v Kompan Erzar 2011: 108).

Posvojiteljske družine so posebne ravno v tem, da se otroci, ki so posvojeni, srečujejo tudi z drugimi težavami, ne le z običajnimi odraščajočimi težavami. Posvojitev zagotovo prinese s sabo posebne izzive, ki se jih ne da predvideti vnaprej, obstajajo pa določene specifike, na katere moramo biti pozorni. Ravno zato je pomembna dobra priprava, da kandidati za posvojitev znajo bolje odreagirati in poiskati pomoč znotraj in zunaj družine (Podbevšek,Meglič, 2009: 29).

1.6.1.2.1.3.1 DRUŠTVO DETELJICA

V Sloveniji obstaja program – Društvo Deteljica, ki se obširno ukvarja s pripravo parov na posvojitev. Kot zapiše Viktorija Bevc (v Rugelj 2008: 1008) je skozi večletno delo spoznala, da se v Sloveniji nihče načrtno in sistematično ne ukvarja s socialnim varstvom otrok, ki so predvideni za posvojitev ali so že posvojeni. Nihče se tudi ne ukvarja s težavami, ki jih prinaša neplodnost. O svojih spoznanjih programa preventivne pomoči otrokom je zapisala: »Sprejem otroka v posvojitev ali rejništvo je zelo odgovorna naloga bodočih, nadomestnih staršev. Tudi za strokovno službo je skrajno težka in odgovorna odločitev komu bo zaupala otroka, za katerega je po zakonu dolžna ukrepati in ga namestiti v nadomestno družino posvojiteljev ali rejnikov«. (*ibid.*)

Program preventivne pomoči otrokom traja tri leta in vključuje: individualne razgovore s posameznim parom, redne sestanke skupin, skupno izobraževalna srečanja vseh skupin programa, celodnevne pohode skupine, prednovoletno srečanje članov vseh skupin in njihovih družin, slavnostne posvojitve in tradicionalno srečanje posvojiteljskih družin v Preddvoru.

Nekatere strokovne delavke osebe, ki želijo posvojiti, napotijo v društvo Deteljica: *»Pare vključujem v priprave na posvojitve v Deteljici. Priprave se mi zdijo nujne, so tudi v katalogu javnih pooblastil pod nujnimi opravili. Vidim, da iz priprav pridejo pari bolj pripravljeni na nalogo, ki jih čaka. Ljudje k meni prihajajo s cmokom v grlu – nekateri pridejo celo jezni - samo otroka mi dajte«* (SD 3 na CSD v SLO, osebni pogovor 2012).

Društvo Deteljica deluje kot skupinska priprava. To, da ima človek možnost biti v skupini, kjer tudi ostali člani doživljajo podobne stiske, je neprecenljivo. V skupini poteka medsebojno deljenje izkušenj. Marsikdo pripoveduje o tem, da je šel lažje naprej, ker je imel ob sebi par, ki mu je že uspelo, in je tako videl, da je mogoče. Vidik skupinske priprave je zelo pomemben in ima pozitivne učinke na odnos med partnerjema, kasneje pa tudi na razvoj otrokove identitete.

1.6.1.2.2 ODNOS MED STARŠI IN OTROKOM

Swientek (1999: 25 – 27) poudarja, da iskanje identitete primarno ni povezano z iskanjem bioloških sorodnikov, pač pa z odnosi med starši, ki so otroka posvojili, ali roditelji, kasneje pa tudi z drugimi ljudmi v okolju. Identiteta nastaja preko odnosov s soljudmi. Pri otrocih, ki so bili posvojeni, pa lahko nastane težava pri občutku, da ne spadajo ne sem in ne drugam, manjka jim jasnost v njihovi biografiji in popolna zanesljivost v odnosih (Swientek 1999: 25 – 27).

Biti starš otroku, ki je resno poškodovan, (kar lahko prinese posvojitev), pomeni: razočaranje in jeza, ker se otrok ne odziva na ljubeče okolje; občutek nekompetentnosti; nerazumevanje otrokovih provokacij; jeza na vse, kar so drugi storil otroku; starši ne uspejo ugotoviti, kateri občutki izgube so povezani z njihovo biografijo in kateri z otrokovo (Zaviršek 2012: 181).

Otroci, ki so bili posvojeni, so lahko:

- Bolj ranljivi, če pride v življenju še do kakšne izgube, zato se lahko v odnosu umaknejo, ker jih je strah zavrnitve in zapustitve;
- Čutijo se nemočne v povezavi s posvojitvijo;
- Čutijo strah, da ne bodo ljubljeni, strah pred ločitvijo in zavrnitvijo;
- Občutek osamljenosti in neslišanosti (Wiemann 2003: 105).

Pri odnosu med otrokom in staršem pa je pri oblikovanju otrokove identitete pomembno razumeti, da otrok najbolj pogosto v obdobju od tretjega do četrtega leta starosti preizkuša različne vrste vlog. Pomembno je, da starši te vloge cenijo in zrcalijo ter otroku nudijo podporo. V vseh obdobjih rasti pa je varnost tista, ki pomeni ohranjanje zdrave povezanosti otroka s starši. V odnosu starš-otrok je dobro, če starš daje otroku strukturno oporo, ki mu dovoljuje izražanje samega sebe. Jasna struktura daje otroku meje (Hendrix in Hunt 2006: 200 – 202).

Nevarnost pa je, da se starši preveč močno odzivajo na otrokovo vedenje v tem obdobju. Hendrix in Hunt (2006: 203 – 206) govorita o tem, da je bil tak starš tudi sam ranjen v fazi oblikovanja identitete in zato nadzoruje otrokovo početje. Nadalje govorita tudi o starših, ki otroku dajejo preveč, saj so starši, ko so bili otroci, v svojih poskusnih identitetah doživljali zavračanja ali omaloževanja. Tako starši preveč oklevajo, bojijo se, da bo njihov odziv napačen, da bodo naredili napako. Otrokovo čutenje lastne identitete je posledično lahko zamegljeno, in če ne najde pomoči, lahko odraste v človeka z zmedeno osebnostjo.

Več razmišljanj, kot pravi Zupančič (1987: 48), o sebi in o svojem poreklu je v pubertetnem obdobju, ko otrok išče svojo identiteto. Zaupljivi odnosi s starši mu pomagajo izpolniti sliko o sebi in prebroditi kritično obdobje. Pomemben je posluh za otrokove probleme in razumevanje zanje.

Poljšak Škraban (2002: 388 – 389) opisuje obdobje adolescence kot najrealnejši in najtežji preizkus kakovosti odnosov v družini. Ko mladostnik razvija potrebe po osamosvajanju, lastnih partnerskih emocionalnih vezeh pridejo na dan vse težave in prikrita realnost predvsem odnosa med starši. Pomembno je, da so starši zreli, srečni in zadovoljni v partnerskem odnosu, saj tako lahko pomagajo mladostniku prebroditi najstniško obdobje, rezultat pa je individuacija, osamosvajanje in ločevanje s sposobnostjo vzpostavitve nadaljnjih kakovostnih odnosov.

Tomori (1994 v Poljšak Škraban 2002: 388) pravi, da se pokaže tudi, kako so starši sami predelali teme, kot so spolnost, avtoriteta, agresivnost in neodvisnot.

1.6.1.3 VLOGE V DRUŽINI

Spreminjanje družinskega življenja se danes kaže kot precej kompleksen fenomem, ki ga ni mogoče razložiti zgolj z demografskim in statističnim instrumentarjem. Ne spreminja se le družinsko življenje, ampak tudi njegove percepcije in pomeni. V postmoderni družbi gre za premik od enopomenskega definiranja družine (nuklearna družina) v smer razširjanja definicije družin (Švab 2001: 49).

S tem pa se v družini spreminjajo tudi vloge. V vsakdanjem življenju prevzemamo veliko vlog. Nekatere si izberemo sami in se v njih dobro počutimo, nekaterih pa ne sprejmemo po lastni želji.

Poljšak Škraban (2002: 372) pravi, da vlogo vsakega člana družine določajo tako splošni kot osebni dejavniki. Tomori (1994 v Poljšak Škraban 2002: 372) navaja, da poleg spola in razvojnega obdobja določajo družinsko vlogo tudi osebnostne značilnosti in potrebe vsakega posameznika. Vsak član ima torej svojo vlogo, ki pa jo v večji meri kot »uradno« mesto v družini (npr. mesto matere, očeta, sina, hčere itd.) določajo odnosi s člani družine. Vloge, ki jih prevzemamo v družini, sestavljajo našo samopodobo in našo identiteto.

V vlogah se kažejo družinski odnosi in Ritcher (1971 v Čačinovič Vogrinčič 1998: 39) opredeli vlogo otroka kot » celokupnost zavestnih in nezavednih pričakovanj staršev v odnosu do otroka.«

Neke vrste identiteto v vlogi (oz. vlogah) daje posamezniku povezanost z določenimi vlogami, ta identiteta v vlogi pa predstavlja posameznikove predstave o sebi v neki vlogi (Nastran Ule 2000 v Poljšak Škraban 2002: 373).

Lahko pa med vlogami pride tudi do nesoglasij. Poljšak Škraban (2002: 373) opisuje konflikte med različnimi vlogami, kjer gre za to, da so si različne posameznikove vloge v nasprotju in konflikte vloge, kjer gre za nesoglasje med družbenim in posameznikovim razumevanjem vloge. Goode (1960 v Čačinovič Vogrinčič 1998: 163) pa ne govori o konfliktih, ampak o napetosti v vlogi, ki jo opredeli kot » /…/ težavo, ki jo občutimo pri izpolnjevanju obveznosti v vlogi«. Razlikuje različne stopnje napetosti v vlogi: nizka napetost se pojavi, če se posameznik zaveda, da vsega, kar bi rad, ne more dobiti, in zaradi tega ni v stresu. Srednja stopnja napetosti je stanje frustracije, saj posameznik ni storil vsega, kar bi moral, ker vsega

tudi ne more opraviti. Visoka napetost pa je povezana z občutki krivde in tesnobe, ker posameznik vloge ni sposoben opraviti tako, kot bi jo moral. Goode govori še o zelo visoki napetosti v vlogi, kjer se občutki krivde in sramu povečujejo, in je prizadeto samospoštovanje.

Nastran Ule (2000: 378) navaja, da se »**socialna vloga** gradi na napetosti med tem, kar posameznik igra navzven, in tistim, kar ob tem sam misli in doživlja.«

Socialna vloga se ne sprejema kot dejstvo ali norma, ampak se gradi v soglasju z vlogami drugih ljudi. Ljudje namreč drug drugemu »naznačujejo pričakovanja, norme, vedenjske vzorce pa tudi subjektivni odnos do vlog« (Poljšak Škraban 2002: 372).

V današnji postmoderni družbi se dogajajo procesi, ki se prej niso. Večja je zaposlenost žensk, globalizacija, manjši je tudi vpliv sorodstva, imamo možnost razveze zakonske zveze, pojavlja se pluralnost družinskih oblik (razširjena, enostarševska, reorganizirana itd.). Znano je tudi, da zakonska zveza izgublja svoj pomen, vedno več je razvez, podaljšuje se prehod iz družine orientacije v družino prokreacije (Zajšek 2009: 5). To so tudi procesi, ki so spodbujali prehod k integriranim vlogam.

Zarnik Horvat [15] razlaga, kako lahko v družini pride do nezavednega dodeljevanja vlog. Če je otrok zaželen, ima drugačno vlogo, kot jo ima, če ni zaželen. Nekdo lahko postane očetova princeska, drug črna ovca, tretji dežurni krivec. Te vloge so posamezniku dodeljene nezavedno in ga lahko spremljajo skozi celo življenje. Ni pa nujno, da gre za eno samo vlogo. Lahko jih je več in so si med sabo nasprotujoče. Z vlogami družina uravnava čutenja, ki jih včasih ne zmore čutiti, še manj izgovoriti. Velikokrat se lahko zgodi, da se vloge prenašajo iz generacije v generacijo, da na primer mama svojo vlogo, ki jo je imela v primarni družini, preda naprej svoji hčerki. Vse to poteka na nezavedni ravni. Vloge se naučimo sprejemati že kot otroci, otrok pa tudi ve, kaj lahko pričakuje od staršev v določenih situacijah. Avtorica nadaljuje, da je mogoče vloge tudi prekiniti predvsem s komunikacijo o občutkih, ki se pojavljajo ob vlogah in so neprijetni.

Vloge v družini določajo tudi odnosi med družinskimi člani, zato je zelo pomembno, da so odnosi odprti in da med člani prevladuje pogovor. V družini se vloge razlikujejo glede na razvidnost, izbiro vloge in tudi glede na to, v katero vlogo vstopamo.

[15] Dostopno na: http://www.aktivni.si/psihologija/vloge-otrok-v-druzini/ (11. 9. 2013)

1.6.1.4 VZGOJA

»Vzgoja je zelo precizen mehanizem, ki zahteva usklajeno delovanje očeta in matere v njunih vlogah« (Perko 2008: 179). Urbanija (2009: 19) pa zapiše: »Pri vzgoji se današnji starši bolj zanesejo na strokovnjake kot na lastno presojo, zato se zatekajo k priročnikom, zdravnikom in terapevtom. Matere in očete nenehno skrbi, da bodo napačno ravnali. Primanjkuje jim sproščenosti«. Nadaljuje, da je v letu 2008 izšlo dvakrat več raznih priročnikov za starše kot leto poprej, kar 78 % mater pa je v anketi izjavilo, da se je treba za otroke bolj bati kot prej. Vse bolj se je začelo pojavljati, da starši težko prevzemajo odgovornost za svojega otroka, potrditve hočejo slišati npr. iz ust zdravnikov, ne zaupajo več svoji intuiciji ipd. Vse manj pa zaupajo tudi svojim otrokom. Zanimivo tudi nadaljuje: »Številni starši življenje z otroki doživljajo kot boj. Tretjina jih vzgojo otrok doživlja kot nenehen stres, hkrati pa tudi zelo veliko pričakujejo od sebe. Pritisk prihaja od zunaj in od znotraj« (Urbanija 2009:19). Postavlja se vprašanje, kaj se dogaja. Čepin Čander (2010) razlaga, da so se z demokratizacijo družbe postopoma demokratizirali tudi odnosi v družinah. To pa pomeni, da je zahodno družbo preplavila miselnost o otrokovi potrebi po varnosti, nežnosti, toplini ter o usodnem pomenu otroštva za vse nadaljnje življenje. S tem samo po sebi sicer ni nič narobe. Otroci naj bi bili danes enakovredni, spoštovani in avtonomni v odnosu do svojih staršev, avtoritarni tip družine, kjer je moški na čelu, je zagotovo v zatonu. Problem nastane, ker vse te nove vzgojne metode prinašajo veliko zmede in negotovosti. Zanimivo je tudi, kar pravi dr. Tanja Rener (v Čander 2010), da je za starše, ki so se rodili v 60., 70. in 80. letih prejšnjega stoletja značilno, da imajo zelo slabe komunikacijske vzorce in težave pri vživljanju v potrebe svojih otrok, kar je posledica modelov njihovih izvornih družin.

V postmoderni družbi se vedno več pozornosti namenja otrokom. Družinsko življenje se spreminja in s tem tudi pomen otroštva. Proces spreminjanja skozi njihovo intenziviranje v postmodernosti lahko označimo s pojavom fenomena »protektivnega« otroštva, ki vključuje številne aktivnosti in prakse, ki izražajo vedno bolj intenzivno skrb za otroke, njihovo blaginjo, izobraževanje ipd. (Švab 2001: 135).

Pojav »protektivnega« otroštva je del procesov individualizacije, oblikovanje »refleksivnega projekta sebstva« oz. intenziviranje zahtev sodobnega sveta, ki si sicer na prvi pogled nasprotujejo, pravzaprav pa se dopolnjujejo in imajo skupni imenovalec: zagotoviti čim boljše razmere za otrokov razvoj in njegovo blaginjo (Švab et al. 2006: 80).

Kvalitativna raziskava, ki jo je opravila Pišot (2008) na vzorcu 21 staršev, ki so bili izbrani po metodi snežne kepe, je pokazala naslednje povezave s pojavnimi oblikami »protektivnega otroštva«: (a) nova dimenzija starševstva, ki obenem izpolnjuje psihično stabilnost in utilitarnost odraslega človeka; (b) »protektivno« otroštvo s svojimi pojavnimi oblikami tudi v našem primeru vpliva na spreminjanje družinskih struktur. V vzgojo otrok so poleg mater vedno bolj vključeni tudi očetje. Opazno je vključevanje staršev v opravljanje družinskega dela; (c) tradicionalna vzgoja zaradi generacijske razlike ter sprememb okolja in družbe ni več mogoča, oziroma v skrajnem primeru zahteva primerno prilagajanje sodobnemu času; (d) starši iz raziskave želijo v odnosu z otrokom vzpostaviti prijateljski odnos in imajo velika pričakovanja do otrok, predvsem v pridobitvi izobrazbe oziroma poklica, ki ga povezujejo s srečo. Staršem se poraja skrb ob različnih vzgojnih situacijah in strah za otrokovo prihodnost, saj spremembe družbe in okolja dajejo malo verjetnosti, da bodo otroci dosegli tak življenjski standard kot njihovi starši; (e) odločanje za otroke postaja staršem iz raziskave vedno bolj načrtovan projekt v življenjskem poteku in strategiji posameznikov, ki so ga razen izjem uresničili le ob izpolnjevanju potrebnih materialnih in psihičnih pogojev.

1.6.1.4.1 POGOJI ZA OPTIMALEN RAZVOJ OTROKA

Lerner (2005, po Kompan Erzar, 2006: 15) pravi, da je za zdrav razvoj družinskega sistema potrebnih pet pogojev:

- pripadnost,
- zaupanje,
- dostojanstvo in spoštovanje,
- prepoznavnost,
- sočutje.

Pripadnost je temeljna potreba družine in posameznikov v njej. Prekinjanje stika z otrokom, zanemarjanje in pogojevanje sprejetosti pusti na otroku hude posledice. To so travmatične izkušnje, ki se kažejo v patološkem razvoju otrokove identitete, kar se kaže v narcističnih ranah.

Pri **zaupanju** gre za to, da otrok čuti, da staršem lahko zaupa, kar se lepo izraža v zavesti otroka, ki čuti nekako takole: »*Vem, da veš, da vem«* (Stern 2005 po Kompan Erzar 2006). Temelj za razvoj nezaupanja ne le do staršev, ampak do vseh ljudi in sveta, pa so t. i. dvojna

sporočila in lažno čustveno ozračje v družini, saj tako otrok ne ve, kaj je res in kaj ne (Perko 2008: 154 – 155).

Gostečnik (2003 po Kompan Erzar 2006: 22) je **kompetenco** opisal kot dovoljenje, da » /…/ čutiš, kar čutiš, in ti ni treba čutiti, kar ti drugi rečejo, da čutiš, da misliš, kar misliš, in ti ni treba misliti, kar drugi hočejo, da misliš, da lahko doživljaš, kot doživljaš, in ti ni treba doživljati tako, kot drugi hočejo, da doživljaš«.

Prepoznavnost pa je sposobnost posameznika, da v procesu individualizacije spozna svojo enkratnost in poklicanost (Perko 2008: 156). V družini se to kaže tako, da starši otrokom dopustijo, da so to, kar so. Potrebno se je zavedati, da vsak otrok postane le toliko prepoznaven, kolikor ga starši slišijo v njegovih potrebah in danostih (Kompan Erzar 2006 po Perko 2008: 157).

Sočutje pomeni popolno iskrenost in resnico in je najpomembnejša komponenta družine (Perko 2008: 158 – 159).

Lidz (1971 v Čačinovič Vogrinčič 1998: 53) pa govori o treh pogojih, ki morajo biti zagotovljeni v družini, da bi vloga, ki jo družina ima, zagotovila otroku ugodne pogoje za dober razvoj in integracijo v kulturo in družbo. Ti trije pogoji so:

- koalicija staršev (gre za enotnost in povezanost med starši),
- ohranitev generacijskih razlik (starši ne smejo postati odvisni od otrok),
- sprejemanje vloge lastnega spola (eden najusodnejših dejavnikov otrokovega razvoja, zelo pomembno je, da si otrok pridobi dovolj gotovosti o spolni identiteti, za model identifikacije pa potrebuje starša).

»Vedno je ključno vprašanje ali otrok v taki, taki ali taki družini dobi vse tisto, kar potrebuje. In to je temeljni občutek lastne vrednosti, pravico do resničnosti, dobro izkušnjo v tem, da ima rad in da je ljubljen, da razvije vse sposobnosti tudi za ljubezen, to je ključno. Lahko pa vsaka družina odpove.« (Čačinovič Vogrinčič, osebni pogovor 2013)

1.6.2 ODPRTOST IN BIOLOŠKE KORENINE

»Otrok se ne odloči za posvojitev zaradi sebe, ampak je zaradi odločitve drugih ljudi postavljen v drugo življenjsko zgodbo. V tej zgodbi lahko živi super življenje, ampak, kaj pa uvod. Vsaka knjiga se vedno začne z uvodom. In kako naj beremo zgodbo svojega življenja, če nam manjkajo bistveni odstavki uvoda - začetek zgodbe in soavtorji? Pravica otroka, ki je posvojen je, da odkrije svoje korenine, saj je vseeno to del njega, del njegove osebnosti. To je on in tako bo lahko zaključil to poglavje, saj bo končno lahko do konca zapisal uvodne besede, ki so mu tako manjkale«[16].

Poleg družine je pomemben dejavnik pri oblikovanju identitete tudi to, kako je bila posvojitev otroku predstavljena, kdaj, koliko informacij ima otrok o svojih koreninah, in ali ima stike z biološko družine ali ne. Vse to vpliva na njegovo identiteto.

Srečanja med otroci in roditelji so lahko dobra, vendar šele po tehtnem raziskovanju motivov in pripravljenosti vseh, ki so vpleteni (Bevc 1999: 72). V nekaterih primerih lahko namreč pride do konflikta med pravico otroka, da izve za podatke o svojem izvoru in pravico staršev do zasebnosti (Langerholc 1992: 12). Zaviršek (2012: 107) pravi, da je za otroka dobro, da ima čim več informacij o svoji zgodovini, ni pa dobro, če tem podatkom pripisujemo prevelik pomen, kot da je to najbolj pomemben dejavnik za oblikovanje dobre samopodobe in identitete.

Lutter (1997: 33 – 41) pravi, da potreba človeka po usidranosti v lastni družinsko zgodovino vpliva na izoblikovanje občutka identitete in lastne vrednosti. Iskanje identitete poteka celo življenje in zato pomanjkljive informacije ustvarjajo oviro za osebno prihodnost. Ponovno srečanje z roditelji lahko pomaga pri razreševanju identitetnega konflikta v mladosti, okrepi občutke do posvojiteljev in pomaga roditeljem pri zmanjševanju občutka krivde (Sorosky 1982 po Lutter 1997: 36). Nadaljuje, da posvojenec ima pravico do lastne zgodovine in identitete, védenje o lastnih koreninah pa mora rasti z njim na način, ki je primeren njegovi starosti.

Vendar pa na razvoj identitete posvojenega otroka ne vpliva samo to, da se mu dejstva o posvojitvi ne prikriva. Pomembno je seveda tudi, na kakšen način je resnica spregovorjena.

[16] Dostopno na: http://www.siol.net/novice/poglobljeno/2011/08/posvojitvebankointervjugs.aspx (25. 5. 2013).

Potrebna je velika mera razumevanja in sočutja. Za otroka je najbolje, da z dejstvom, da je bil posvojen, raste od malih nog, resnica pa se mu predstavi njegovim letom primerno. Znani so tudi primeri, ko se otroku utemelji posvojitev s tem, da so ga starši vzeli, ker je bil *ubogi*. To zagotovo ni pravi način. Nekateri starši otrokom tudi ne povedo, ker je v njih še vedno prisoten sram, ker sami niso mogli imeti bioloških otrok, velikokrat pa je prisoten tudi strah. Dolgoročno bodo otroci čutili in mislili o posvojitvi podobno kot njihovi starši. Vedno so obdobja krize in iskanja, vendar je odziv staršev bistvenega pomena.

Lahko se vprašamo zakaj se nekateri starši bojijo povedati otroku za posvojitev, oziroma sploh ne povedo. Nekateri verjamejo, da jih otrok ne bo imel več rad, da ne bo razumel in da bo razvil šibko navezanost; strah jih je, da bo iskal biološke starše. Socialni delavci pripovedujejo, da otroci iščejo tudi na skrivaj. Družbeni razlogi prav tako vplivajo na to, kako se bodo z dejstvom, da so posvojili otroka, soočili starši. Odrasel človek se mora tako spoprijeti z novim načinom razmišljanja o družini in starševstvu (Zaviršek 2012:10 – 104). Starši po navadi molčijo zato, ker želijo otroke zaščititi pred bolečino in žalostjo. Vendar kljub molku veliko otrok pripoveduje, da so čutili in slutili, da jim je nekaj pomembnega zamolčano. Posledice tega so lahko hude. Wiemann (2003: 104) opisuje primer 20-letnega dekleta, ki je cele dneve preležala v postelji, ni želela v šolo in velikokrat ponovila, da ne bo nikoli dosegla toliko, kot njeni starši, saj sta njena biološka oče in mami končala v jarku in prav tako bo tudi ona. Kot nadaljuje Wiemann, to sploh ni izjema.

Posledica prikrivanja dejstva, da je otrok posvojen, lahko pripelje do razvojnih težav. Otrok je s posvojitvijo izločen iz biološke družine in dan v družino, s katero ni gensko povezan. Občutek, da pripadaš družini, takšen kot si in s svojo zgodovino, vpliva na izoblikovanje identitete in lastne vrednosti (Lutter 1997: 34). Če se otrokom, ki so bili posvojeni, to dejstvo prikriva ali pove prepozno, povzroči to nezaupanje do staršev, negotovost in zmedo pri iskanju lastne identitete. Novica o posvojitvi je za starejšega otroka, najstnika ali odraslo osebo šok, povzroči lahko agresijo, depresijo in distanciranje od staršev (Rapoša Tajnšek et al. 1998: 19).

Pomembna vprašanja, ki se zastavljajo posvojenemu otroku, so: kakšna je tista ženska, ki me je rodila; kje je sedaj; zakaj me je dala proč; zakaj me ni marala; želim jo videti, ne pa le govoriti z njo; kje je ta kraj, kjer sem se rodil; ali sem bil poreden, da me ni marala; ali bi me vidva vzela, če bi bil drugačen; zakaj sta me dobila vidva; kje sta me dobila; zakaj me ni

obdržala; zakaj me je rodila; zakaj sta posvojila prav mene; kaj če pride in me vzame ipd. (Zupančič 1987: 47).

Schechter in Betrocci sta pregledala dvanajst raziskav na temo, zakaj se osebe, ki so bile posvojene, odločijo iskati roditelje. Glavna ugotovitev je bila, da se te osebe delita na dve skupini: prvo, ki si želi najti roditelje zaradi genealoškega interesa in dednih bolezni in drugo skupina, ki si želi najti roditelje, se z njimi srečati in izvedeti njihovo zgodbo. Osebe, ki so iskale in našle roditelje, so poročale o boljši samopodobi in samozavesti, počutili so se bolj povezane, preko roditeljev pa so spoznale same sebe (Schechter, Bertocci 1990: 65 – 74).

Hof (2009) opisuje zgodbo fanta, ki je bil posvojen in je tudi zelo dobro risal. Za posvojitev je vedel že ves čas, bolj pa ga je to začelo zanimati, ko se je začel spraševati od kje mu talenti. Pri otroku se lahko pojavi fantaziranje o bioloških starših, ki jim pripiše vse, česar starši, ki so ga posvojili, nimajo. Hof v nadaljevanju opisuje, kako otrok išče svojo biološko mater. Ko se vozi z avtobusom in opazuje ljudi okoli sebe, se ob tem sprašuje, če je morda ta in ta ženska njegova mama. Ali pa ko hodi po ulici, ko pride v trgovino itd. Omenjeni fant se kasneje odloči poiskati svojo biološko mamo, vendar ona še ne želi stika z njim. Vendar je pustila socialnemu delavcu svojo sliko, in ko je ta fant pogledal, si je rekel: »Čisto prvič sem nekomu podoben.«

Pomembno je, da strokovnjaki zberejo čim več podatkov o bioloških starših in jih posredujejo polnoletnemu otroku, če to želi. Strokovne službe so namreč dolžne narediti vse, da najdejo osnovne podatke o bioloških starših (Zaviršek 2012: 123). *»To je otrok, ki prihaja z neko preteklostjo. Da to preteklost otrok sme imeti, da jo sme s seboj prinesti, čim bolj dokumentirano svojo življenjsko knjigo in da je del njegove identitete. Ker ključno vprašanje je vedno to, kje je prostor za to otrokovo preteklost, kaj lepega se v tej preteklosti najde. Če so boleče, je zelo pomembno, da ostanejo v preteklosti. Ključno zame je, da odrasli ljudje objamejo otroka, kakršen je, da se mu pridružijo, da mu je dovoljena preteklost. V mnogih sistemih gredo otroci v posvojitev s svojo knjigo – življenjsko knjigo, kjer je dokumentirana preteklost (kje se je rodil ...) s slikami, podpisi, opisi, pismi«.* (Čačinovič Vogrinčič, osebni pogovor 2013).

Ena izmed zanimivosti, ki jo opisuje Zaviršek (2012: 114 – 115), so tudi gibanja za iskanje izvorov, s katerimi je začela Betty Jean Lifton. Po njenem mnenju je razumevanje izvorov

ključno za stabilen občutek identitete in samozavesti. Nadaljuje, da se otroci, ki so bili posvojeni in ne vedo, od kod izvirajo, počutijo zapuščene in odtujene.

Narejena je bila tudi empirična raziskava o petih družinah iz Amerike, ki so posvojile otroka na Kitajskem, potem pa so se odpravile na »potovanje h koreninam«. Odšli so, da bi otrokom približali Kitajsko kot nekaj resničnega, da bi dobili več informacij o državi, da bi se srečali z ljudi, ki so otroka poznali, ko je bil dojenček, da bi otrokom omogočili fenotipsko primerjavo z drugimi Kitajci. Najpomembnejši obisk zanje je bil obisk sirotišnice ali socialne službe, ki je otroka oddala v posvojitev. Otroci so tako dobili konkretne podobe države in prostorov, tako da se jim ni bilo treba več izmišljevati. Kot nadaljuje Zaviršek je ta empirična raziskava pomembna tudi zato, ker kaže, da je treba gledati iz perspektive otroka (*ibid.*).

Pri odprti posvojitvi – to pomeni, da ima otrok dostop do resnice o zgodovini posvojitve, da v družini ni tabujev in skrivnosti, da starši niso obremenjeni s prikrivanjem resnice – vse krepi družinsko skupnost in pozitivno podobo otroka ter družine. Poleg tega pa imajo tudi biološki starši tako možnost, da ohranijo stik z otrokom in da predelajo občutke, ki so povezani s posvojitvijo, kar nedvomno pozitivno vpliva na oblikovanje identitete otroka, ki je bil posvojen.

1.6.2.1 RODITELJICE

Zelo malo je literature, ki bi obravnavale roditeljice in njihov položaj. Viktorija Bevc je ena izmed strokovnjakinj na področju posvojitev v Sloveniji in v svoji knjigi Posvojitev otrok (1999) opozarja na ta problem. Velikokrat so ravno roditeljice v posvojiteljskem trikotniku tiste, ki so negativno ovrednotene, s katerimi se skoraj nihče ne ukvarja in o katerih se ne govori. Kot piše Viktorija Bevc (*ibid.*) se roditeljice spopadajo z bolečino zaradi izgube in negativno samopodobo, ki je posledica odločitve za oddajo otroka v posvojitev. V družbi še vedno prevladuje obtožujoč pogled na ženske, ki so oddale otroka v posvojitev. Kot nadaljuje Bevc (1999: 31) je iz ankete, ki jo je opravila, razvidno, da je mnenje o ženskah, ki so oddale otroka v posvojitev, v glavnem obtožujoče, nesprejemajoče in negativno vrednoteno.

Ann Oakley (2000: 199-236) odgovarja na vprašanje, zakaj velja tako mnenje. Pravi, da takšno razumevanje izvira iz kulturnih predstav, ki ga lahko povezujemo z mitom o materinstvu, ki vsebuje tri splošne trditve in sicer: (a) otrok potrebuje mater; (b) mati potrebuje otroka in (c) ženska mora biti mati, saj je to največ, kar lahko v življenju doseže. Potrebno pa je pogledati tudi drug vidik, kot zapiše Bevc (1999: 36), je oddaja otroka v

posvojitev velika odgovornost. Družba bi morala krepiti dobrohotnost ženske, ki bi želela roditi in oddati otroka v posvojitev. Morali bi razviti oblike pomoči, v katerih ženska ne bi bila prezrta v psihičnih in socialnih posledicah splava in oddaje otroka v posvojitev.

Wiemann (po Zaviršek et al. 2009: 139) priporoča, da ženske ali starši, ki oddajo otroka v posvojitev, zanj izdelajo foto album ali napišejo pismo in se od njega poslovijo v primeru, da ne bo več možnost za nadaljnje stike.

Banko pa na to, ali roditeljice trpijo zaradi oddaje otroka v posvojitev, po svojih izkušnjah odgovarja: »*Te ženske uporabljajo drugačno obrambo,obrambo potlačevanja in niso v stiku s tem delom sebe. Večina jih živi brez problema naprej, ker ta del sedaj ni več v njihovi zavestni sferi. So pa seveda tudi take, ki se vsako leto, ko se je otrok rodil, spomnijo, me obiščejo, prinesejo kakšno čokolado in rečejo, danes imava pa midve rojstni dan«* (Nataša Banko, osebni pogovor 2013).

Socialno delo lahko nudi podporo biološkemu staršu, da se opogumi za srečanje z otrokom, in podporo pri predelavi strahov, ki jih ima pred to odločitvijo. Pomembno je, da se biološkemu staršu razkritje predstavi kot proces, ne pa kot odločitev, ki jo mora sprejeti v enem dnevu. Enako je treba predstaviti to tudi odraslemu otroku. Pomembno je, da se mu nudi opora, medtem ko čaka, da se biološki starš odloči za prvo srečanje. Seveda pa ne smemo pozabiti na socialne starše, ki jim moramo prav tako nuditi podporo in jim razložiti pomen srečanja (Zaviršek 2012: 122 – 123)

1.6.3 STAROST OTROKA OB POSVOJITVI

Starost otroka ob posvojitvi je močno povezana s tveganjem, da je otrok že doživel travmo. Starejši kot je otrok ob posvojitvi, večja je verjetnost, da je že doživel travmo, in obratno (Zaviršek 2012: 162).

Tudi raziskave so pokazale, da starejši kot so otroci ob posvojitvi, večja je verjetnost preživetih travm. Naloga strokovnih delavcev je torej pomagati staršem, da lažje razumejo, kaj vse doživlja njihov otrok (Zaviršek 2012: 162).

Od starosti, pri kateri je bil otrok posvojen, je odvisno, kako se je razvila navezanost. Howes (1999 v Kompan Erzar 2011: 107) pravi, da se v primeru, ko so bili dojenčki posvojeni pred ali med obdobjem, ki je optimalno za razvoj navezanosti, le-ta vzpostavi na enak način, kot bi se z biološko materjo, tj. pri starosti od 0 do 6 mesecev. Pri starosti od 6 do 8 mesecev pa se je

pokazalo, da imajo otroci že težave pri vzpostavljanju pozitivnega in zaupnega odnosa s starši, ki so jih posvojili (Yarrow et al. 1973 v Kompan Erzar 2011: 107).

V času nosečnosti se otrok navadi na glas roditeljice in na njen biološki ritem, s katerim se že ustvari primarna vez, ki pa je s posvojitvijo pretrgana. Vendar ta izguba gibanja in poznanega glasu pri novorojenčku ostaja skoraj neopažena (McGinn 2007: 61 – 63).

Pri otrocih, ki so bili posvojeni takoj po rojstvu, občutek izgube na začetku še ni močno zaznaven, čeprav narašča s časom. Navadno starši otroku povedo v predšolskem obdobju, da so posvojeni, na kar se otroci po večini odzovejo pozitivno, oziroma se tako odzovejo vsaj v primeru, ko jim starši to povedo na lep in ljubeč način, saj otroci takrat še ne razumejo pravega pomena posvojitve. Otrok sicer pove, da ga je rodila druga ženska, da je priletel iz druge države k novim staršem, vendar je to le njegova sposobnost ponoviti besede staršev. (D.M. Brodzinsky 1990: 12).

Kasneje, ko otroci pridobijo sposobnost refleksije, analiziranja, planiranja in logike, začnejo posvojitev dojemati drugače. Ob vstopu v osnovno šolo otroci že gledajo družino kot skupino ljudi, ki je povezana tudi biološko, kar v njih prebudi zavedanje, da oni s svojo družino niso, to pa lahko povzroči zmedo, stres in spodkoplje tudi otrokov občutek varnosti (D.M. Brodzinsky 1990: 13). Otrokov občutek izgube v povezavi s posvojitvijo se odraža tudi v njegovem obnašanju. Otrok lahko bolj izrazito izraža jezo, je agresiven, lahko je nekomunikativen, depresiven ali ima težave s samopodobo. Vse to je odziv na prilaganje na situacijo posvojitve in način njegovega žalovanja (*ibid.*).

»Mislim pa,da je pomembna starost, pri kateri je bil otrok posvojen. Res verjamem v znanje psihologije, ki pravi, da so zelo pomembna otrokova prva tri leta. Mislim, da je od tega odvisen tudi odnos med starši in otrokom. Mislim, da je odnos drugačen, če je posvojen dojenček, novorojenček, kot pa če je otrok posvojen kasneje, na primer pri 5 letih (Marion Zeillinger, osebni pogovor 2013).

Ryan in Groza (2004) sta raziskovala odnose med starši in otroci, ki so bili posvojeni iz Romunije: kako se razumejo starši in otroci, koliko časa preživijo skupaj, kakšna je komunikacija med njimi, kakšna je bližina, zaupanje in spoštovanje. Ugotovila sta, da se je z vsakim otrokovim letom njegovo vedenje slabšalo. Vse to namreč (torej stopnja zaupanja, komunikacije, spoštovanja itd.) vpliva na otrokovo vedenje. Videla sta tudi, da namestitev v institucijo od 6 do 12 meseca ali od 12 do 24 meseca na večino ni imela pomembnega vpliva.

Vendar pa je to vplivalo na razvojne in vedenjske vzorce otrok, ki so bili v instituciji dlje časa. Ugotovila sta tudi pomembno povezavo med faktorjema starosti in življenja v domu. Iz tega sta zaključila, da je za otroka pomembno, da živi v družini.

1.6.4 VRSTA POSVOJITVE

Poznamo različne vrste posvojitev: posvojitev dojenčka ali starejšega otroka, posvojitev iz institucije, posvojitev iz rejniške družine ali predhodnega rejništva in posvojitev zarodka. Vsaka vrsta posvojitve ima svoje posebnosti, ki vplivajo na to, kako se bo razvijala identiteta otroka, ki je bil posvojen.

Posvojitev dojenčka se šteje do otrokovega 18. meseca in jo je vedno manj. Zanjo je značilno, da otrok pred posvojitvijo ne živi v socialnovarstveni instituciji ali biološki družini, oziroma tam živi le kratek čas (Zaviršek 2012: 97). Za razvoj varne navezanosti je ta vrsta posvojitve najbolj ugodna.

Pri **posvojitvi otroka iz doma za otroke** je potrebno upoštevati ves režim, urnike, nenavezanost, kar vpliva na otrokov čustveni, socialni in intelektualni razvoj. Pri otrocih iz tujine (npr. Rusije, kjer je večina v domovih za otroke) je najbolje za otroka, da je posvojen čim prej. Prav Bowblyjevo razumevanje otroške navezanosti je postalo ključno za razumevanje doživljanja otrok v institucijah. Pod institucije spadajo t. i. domovi za otroke [children's home] (v Sloveniji jih nimamo, prihaja pa veliko otrok iz mednarodnih posvojitev prav iz domov za otroke (npr. Rusija)). Institucije, domovi za otroke so prepleteni z urniki, sistemom nagrad in kaznovanj, osebje je tam zaposleno in ob otroku niso prisotni ves čas, saj imajo različne delavnike. Osebje se na otroke lahko naveže, vendar to prinaša stisko in tesnobo, ki je posledica srečevanja z zapuščenimi otroki (Zaviršek 2012: 168).

En mesec sem preživela v sirotišnici v Albaniji, kjer sem videla sistem, ki ga opisuje Zaviršek (*ibid.*). Za otroke so skrbele ženske, ki so jih klicali »mama«, vendar so do njih razvile čustveno distanco. Z otroki so se le malo igrale, več so se pogovarjale med sabo in skrbele za otroke le, kar je bilo nujno potrebno (preoblačenje, higiena, skrb za red). Otroci tako, kot pravi Zaviršek (2012: 168 – 172), prevzamejo institucionalno vedenje (otopelost, nevidnost, pretirana prijaznost, večni nasmešek, hvaležnost). Osebje pa jim ne more zadovoljiti telesnih potreb in potreb po ugodju in varnosti (pestovanje, ljubkovanje). Negotovost pri otroku se pojavi tudi v obdobju obiskovanja bodočih staršev, ki ga bodo posvojili, saj z njim preživi nekaj dni, nato pa ga ti spet pustijo v instituciji. Otroci imajo tako težave pri razvijanju varne

navezanosti. Upoštevati je potrebno tudi starost ob posvojitvi. Velik dejavnik predstavlja tudi družina, v katero je otrok bil posvojen. Otroci, ki so živeli v institucijah, razvijejo različne strategije preživetja (Zaviršek 2012: 172 – 175): samopomirjevalno in samostimulativno vedenje, samoobrambno vedenje, pretirana prijaznost do vseh ljudi ter nadzorovanje in izogibanje.

Moja osebna izkušnja iz Albanije je, da je otrok po institucijah preveč. V času opravljanja dela sem obiskala tudi eno izmed sirotišnic za dojenčke in otroke do 3. leta, ki jo vodi religiozni red, misijonarke ljubezni. Tam še vedno velja pravilo, da se roditeljica odpove otroku v primeru, da ga pusti pred njihovimi vrati. Ko sem vstopila v to veliko hišo je bila na hladnih ploščicah pod stopniščem razgrnjena ogromna deka, na njej pa se je igralo okoli dvajset dojenčkov. Imeli so veliko igrač. Za ta dom s približno tridesetimi malimi otroki so skrbele le štiri sestre. Ko smo se povzpeli po stopnišču navzgor, smo zagledali dve ogromni sobi, ena izmed njih je bila kuhinja, druga pa soba za otroke, kjer so spali. Ko je bil čas za večerjo sem sedela na tleh s tremi otroki okoli sebe in jih hranila. Hrano so vsi nestrpno pričakovali. Za nekaj časa sem se ustavila tudi v sobi s posteljicami, kjer so otroci jokali, spali ali le sedeli.

Razmere in posledice življenja v sirotišnicah po Romuniji, pa je Elisabeth Lutter, vodilna strokovnjakinja na področju posvojitev v Avstriji, sedaj že upokojena, opisala takole: «*Ti otroci so bili psihološko popolnoma nerazviti. Ves čas so bili popolnoma poviti, niso se mogli premikati, v skupine so bili razdeljeni po starosti, od 0 do 3, od 3 do 6 in tako dalje. Pozimi niso imeli ogrevanja, tople vode, veliko jih je zbolelo za bronhitisom, niso imeli nobenih zdravil, le kar smo jim mi prinesli. Pri treh letih so prišle mestne oblasti in tisti otrok, ki ni mogel sam stati, se premikati ali jesti z žlico, in tega skoraj nihče ni znal,ker so bili ves čas poviti, so ga poslali, brez psihološkega priporočila, ampak le po birokratski poti v domove za ljudi z motnjo v duševnem razvoju. Tam so bili skupaj s starejšimi. Tam jih je tudi več kot polovica umrla«* (Elisabeth Lutter, osebni pogovor 2013).

So pa po svetu tudi drugačne izkušnje z domovi za otroke. Pari, ki so posvojili iz Rusije, pripoveduje o dobri urejenosti in skrbi za otroke. »*Dom je zelo lep, topel in čist, okolica je urejena, z velikim vrtom, zunaj so igrala. V eni sirotišnici je približno sto otrok, razdeljeni so po skupinicah (po cca. deset otrok). Otroci so imeli toplo, dovolj oblačil in hrane, nama je*

delovalo zelo lepo. Sva bila v treh različnih domovih in vsi so bili lepo urejeni« (Starši z izkušnjo posvojitve, osebni pogovor 2013).

Pojavi se vprašanje ali je mogoče, da otroci, ki prihajajo v posvojitev iz domov za otroke razvijejo varno navezanost. *»Ja, lahko vendar je potrebno upoštevati starost, zdravje in stopnjo travmatiziranosti ter seveda voljo in pripravljenost staršev v investiranje časa in čustvene energije.«*[17]

Vprašamo se lahko tudi kakšne posledice ima na otrokov razvoj življenje v institucijah. »*To ima ogromne, strašne posledice in mislim, da se vsi ti, ki imajo izkušnjo posvojitve, tega niti ne zavedajo. Vprašanje je, ali se da ves manko, ki se je razvojno dogodil, sploh popraviti. Otroci iz sirotišnic niso imeli ravno tega primarnega objekta, s katerim bi lahko stopili v stik in razvijali ob njem občutke, varnost. Tega ni, so tudi različni eksperimenti, ki kažejo na posledice (med vojno, ko so bili otroci v Ameriki materi vzeti in dani z osmimi meseci v sirotišnico). Prej ali slej bo izbruhnilo. Lahko se zgodi, da otroci kasneje ne morejo stopati v intimne odnose. Tukaj je en defekt, in je vprašljivo, ali se ga da popravit. V temelju je narejena škoda, seveda starost igra vlogo, vendar je škoda kljub temu narejena. Strokovnjaki pravijo, da imata avtizem in psihoza temelje v prvem letu starosti, ker niso zadovoljene osnovne potrebe otrok. Ne rečem, da pri vseh, ampak pri veliko primerih pa ravno tu temelji vsa zadeva. Gre za t. i. objektni odnos, ki se mora zgoditi z mamo, seveda lahko mamo nadomesti kdo tretji, na primer stara mama, ampak mora biti nekdo. Ampak, če je bil pa otrok do 15 meseca tam v jaslih, so posledice trajne«* (Andrej Perko, osebni pogovor 2013).

Nadalje se vprašamo, kako se lahko starši soočijo s tem. »*Težko, saj ne vedo. To funkcionira, dokler otrok ne začne iskati svoje lastne identitete, ko se razvoj ustavi, torej v puberteti, se vse počasi nalaga in takrat se morajo s tem soočit. Ne pa takrat, ko ga dobijo. Takrat je otrok prilagodljiv, vendar nosi s sabo to rano. Kasneje se ne more oblikovati v samostojno in odgovorno osebo, ker ni imel osnovnih parametrov, osnovnih možnosti, da se to v odnosu s primarno osebo to oblikuje. V življenju ima lahko velike osebne težave, lahko se težje prilagaja v življenju. Ravno v puberteti se otrok tudi odloči iskati svoje korenine, išče samega sebe. Takrat je kritična točka njegovega psihološkega razvoja in lahko ostane v tej fazi, ne vstopi v intimen odnos, ne odloči se prevzeti odgovornosti za družino itd. In bo vedno ostal*

[17] Dostopno na: http://psych.umass.edu/ruddchair/voices-project/van-ijzendoorn/ (3. 7. 2013)

iskalec, vedno bo identitetno zmeden. Tak človek celo življenje išče samega sebe, se ne more ustaliti, hodi od terapevta do terapevta« (Andrej Perko, osebni pogovor 2013).

V Sloveniji imamo hišo zavetja Palčica. Manuela Ham, direktorica hiše zavetja, je v telefonskem pogovoru povedala: »*Vzorci vedenja so različni, odvisno od otroka do otroka. Ko pridejo k nam so pod velikim stresom, preživeli so travmatične situacije in za otroke je prehod v naše zavetje, sprememba. Njihovo vedenje je seveda odvisno tudi od njihove starosti in zlorabe. Ponoči se veliko prebujajo, spijo ob prižganih lučkah in odprtih vratih. Mi jim nudimo razbremenitev krivde in zgled življenja. Z njimi se ne ukvarjamo terapevtsko, ampak se z njimi igramo in enostavno le smo skupaj z njimi. Tako se otroci sprostijo in počutijo varne. Pri nas so otroci lahko 21 dni, to je zgornja meja in to velikokrat poudarjam tudi socialnim delavkam. Otrok se v tem času še ne naveže, ker če pride do navezave, je za otroka to še enkrat težja situacija; če se navadi, je udarec še enkrat večji, saj spet nekoga izgubijo«.*

Pri **posvojitvi otroka iz rejniške družine** je potrebno upoštevati vse družinske kontekste: biološko družino, družino, ki ga je sprejela v rejništvo in družino, ki ga je posvojila. *»Otroci, ki so morali živeti v različnih kontekstih, nimajo izkušnje kontinuitete in so verjetno preživeli več travmatičnih ločitev in nimajo izkušnje varne navezanosti«* (Zaviršek, 2012: 97). Dobro za otrokovo identiteto je, da je seznanjen z vso svojo realnostjo.

Pri **posvojitvi, ki izhaja iz predhodnega rejništva,** pa gre za otroke, ki ostanejo v isti družini, ki ga je sprejela v rejništvo. Posvojitev je stalna oblika in pomeni večjo varnost (Zaviršek 2012: 98). Zato je za otrokovo identiteto boljša posvojitev. V Sloveniji pa je še vedno veliko preveč otrok v t. i. večnih rejništvih, kjer je povprečna doba 7,6 let. Med letom 2004 in 2011 je bilo v rejništvih 2 122 otrok (raziskava Marijan 2011 v Zaviršek 2012: 98 – 99), od koder je bilo deset odstotkov otrok premeščenih v drugo socialnovarstveno namestitev. Psihologinja iz fokusne skupine 2012 (Zaviršek 2012: 99) o tem, kako dolgotrajno rejništvo vpliva na oblikovanje identitete otroka, pove: *»Vse več najstnikov pri dvanajstih ali trinajstih letih pravi, da si želi družino, ‚da imam nekje mesto'«.*

Pri **posvojitvi zarodka** pa »/…/ gre za zamrznjene zarodke, ki ostanejo parom pri postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo« (Zaviršek 2012: 100). Pri ljudeh, ki zarodek sprejmejo se pojavljajo podobni čustveni in socialni procesi kot pri posvojitvi (Finger et al. 2012 v Zaviršek 2012: 100). Pri starših, ki zarodek »posvojijo«, se pojavljajo vprašanja kot npr.: od kod otrok prihaja, kdo so bili darovalci ipd. Pri darovalcih pa se lahko pojavljajo občutki

sramu in krivde. Pri otrocih pa se tudi lahko pojavljajo vprašanja kot: kdo so genetski starši, zakaj so se odločili za darovanje zarodka in ali jih bom kdaj srečal. Tadej Strehovec o posvojitvi zarodka pove: »*V Sloveniji je to prepovedano. V tujini pa gre za nadomestno materinstvo, še bolj konkretni primeri so tudi v Združenih državah Amerike, kjer, mislim, da še sedaj, obstaja državno financiran projekt posvojitve t. i. odvečnih zarodkov, ki nastanejo ob postopku umetne oploditve. Ko starši pridejo do otrok, nekateri zarodki ostanejo zamrznjeni, po zakonodaji bi jih morali uničiti, pa tega ne naredijo. Interes industrije na področju regenerativne medicine je, da se te zarodke uniči, zato da se iz njih pridobi matične celice. Druga možnost pa je tudi, da te zarodke starši posvojijo, jih vstavijo v maternico in rodijo. Dejstvo je, da je uspešnost preživetja teh otrok izjemno nizka, odmrzovanje preživi tam okoli 60 % otrok, implementira, tj. uspešno ugnezdi, pa se v maternico samo 1 – 2 %, od teh se jih pa rodi le par odstotkov. Se pravi velika večina otrok, ki so zamrznjeni, dejansko s tem postopkom posvojitve izgubi življenje. V realni situaciji je to vprašanje Kaj naj naredimo z odvečnimi zarodki še vedno pereče.«* (Tadej Strehovec, osebni pogovor 2013)

1.6.5 OKOLJE

»A posvojena si, ojoj!« Takšen je velikokrat odzivi okolice, ko izve, da je nekdo posvojen.

»Le človek ima sposobnost, da si z refleksijami ustvari podobo samega sebe. To sposobnost si pridobi v socialnem kontekstu in je močno odvisna od osebnega okolja. Identiteta se ustvarja kot s pomočjo ogledala. Človek se vidi z očmi drugih in takšno podobo, v kakršni ga vidijo drugi, si bo ustvaril tudi sam. Tuja podoba odloča o lastni podobi. Popolnoma izključeno je, da bi se človek lahko videl drugače, kot ga zaznava njegovo okolje.« (Swinetek 1997: 50)

»Bolj, ko okolje gleda na družine s socialnimi starši kot na »drugačne«, verjetneje bodo imeli otroci stiske, pa ne zaradi posvojitve, temveč zaradi njenih družbenih posledic.« (Zaviršek 2012: 216). Zato je zelo pomembno spodbudno, ljubeče in spoštljivo okolje (*ibid.*). Odzive okolja je raziskovala Klun (2008: 64 – 65) in jih razvrstila v tri kategorije: (a) odzivi, ki se odražajo kot začudenje; (b) negativni odzivi in (c) pozitivni odzivi. Nadaljuje, da so reakcije, ki so odraz začudenja, povezane s predstavami, da posvojitve niso pogoste in da so tragične za otroka. Pogosti so odzivi: »Kaj, a res, a kar posvojena si«. Takšni odzivi so lahko posledica nepoznavanja in nerazumevanja konteksta (taki odzivi se pojavljajo tudi v šolah). Starši, ki so

sodelovali v raziskavi (Klun 2008: 64 – 65) pa so nato poudarili, da so bile vse reakcije prijateljev in sorodnikov pozitivne.

»Otroci osebe, ki so jih posvojili, dojemajo kot starše, zato jih dejstvo, da jih okolica vrednoti drugače, prizadene.« (Klun 2008: 64)

Okolica pa otroke, ki so bili posvojeni, in njihove družine pretirano opazuje. Od otrok se pričakuje lepše obnašanje, do staršev so bolj kritični, saj so mnenja, da jim je bil otrok »podarjen« in ni povsem njihov (Klun 2009: 42). Mati, ki je posvojila, takole opisuje svojo izkušnjo: »*Tudi drugi potem, imaš občutek, da te ves čas gledajo. Ali bom bolj na trdo rekla otroku, si v kakšni družbi sploh nisem upala nič, ker sem se bala, da bo kdo rekel, lejo, nima je rada, ker ni njena. Pritisk okolice.«* (Starši z izkušnjo posvojitve, osebni pogovor 2013)

Veliko k otrokovemu dojemanju odzivov iz okolja in vplivu le-teh na njihovo identiteto pripomorejo starši s tem, da so odprti za pogovor in da se o posvojitvi pogovarjajo. Tako otroci posvojitve ne doživljajo kot nekaj slabega. Pomembno je sporočilo, da je vse dobro in da je v družini sprejet in ljubljen ter nič drugačen. S takim odnosom se otrok lažje odzove na neprimerne odzive okolice (Rezar 2009: 61).

1.6.5.1 ŠOLSKO OKOLJE

Naslednji pomemben dejavnik, ki vpliva na oblikovanje identitete v okolju, je tudi vrtec, kot še pomembnejša pa se izkažeta šola in njegovo okolje.

Najprej je potrebno spoštovati voljo staršev kdaj bodo, če bodo, povedali učiteljem o posvojitvi. Vendar pa ne glede na to, ali se starši odločijo povedati ali ne, se bo otrok verjetno v šoli soočal z vprašanji o posvojitvi. Če so učitelji na to pripravljeni, radovednost vrstnikov pa je izražena v podpirajoči obliki, lahko šola za otroka postane varen prostor, kjer se lahko izrazi (Wood, Ng 2001 v Fishman, Harrington 2007 : 260)

Med šestim in dvanajstim letom otroci s svojo vse bolj razvito spoznavno veščino, prinašajo posvojitvi novo središče. Na posvojitev lahko začnejo gledati kot na izgubo in lahko nehajo o njej govoriti glasno. V šoli se lahko zaradi tega počutijo drugačne, soočati se morajo z vprašanji vrstnikov, ki so mnogokrat odsev radovednosti. Otrok, ki je posvojen, pa lahko od svojih vrstnikov sliši tudi besede kot: Si slab, nezaželen otrok«. Zato imajo tu pomembno vlogo starši in učitelji, ki morajo prevzeti vlogo izobrazbe in vključiti teme, povezane s posvojitvijo, v svoji učni načrt. Pomembno se je tudi zavedati, da se lahko njihovo počutje

drugačnosti manifestira tudi preko zmožnosti koncentracije v šoli, vedenjskih težav ali preko projekcije pretirano pozitivne podobe v prizadevanju, da bi spregledali morebitne razlike. Vse to so tipične reakcije, ki kažejo na nerešeno žalovanje (Fishman, Harrington 2007: 261).

Vprašanje je, kako lahko učitelji v šoli pripomorejo k bolj varnemu okolju za odprto komunikacijo. Spomnimo se, kako smo v šolo prinašali svoje slike, ko smo bili dojenčki. Marsikateri otrok, ki je bil posvojen, nima slik iz prvih mesecev svojega življenja, zato se lahko pri tej »domači nalogi« prvič sooči s svojo drugačnostjo. Ena izmed možnosti je, da učitelj v šoli kot alternativno nalogo naroči otroško sliko katerekoli slavne osebe, potem pa skupaj skušajo ugotoviti, kdo je na sliki. V osnovni šoli smo risali tudi družinsko drevo. V tem primeru bi bilo mogoče uporabiti t. i. »družinski gozd«, kjer rastejo drevesi različnih vrst in je gozd lahko dobra ponazoritev raznolikosti v družinah. Tudi knjižnice v osnovnih in srednjih šolah, bi bile lahko bolje založene s knjigami o posvojitvah (*ibid*).

V odnosu učitelj – učenec se ne sme delati razlik med učenci, ki so posvojeni, in tistimi, ki niso, ter je potrebno upoštevati otrokovo osnovno psihološko pravico do stvarnosti, tj. do njegovega védenja, da je posvojen, od kod prihaja, kje se je rodil. Pomembno je tudi, da se učitelji zavedajo, da otroci z izkušnjo posvojitve niso sirote (Bevc 1998: 178 – 179).

Jereb (1999) je naredila raziskavo na vzorcu 42 vzgojiteljic in enega vzgojitelja o tem, koliko so poučeni o tem, kaj sploh pomeni posvojitev. Tri četrtine vzgojiteljev se ni nikoli pogovarjalo o posvojitvi, slabo je bilo tudi poznavanje otroških knjig s to tematiko. Dve petini jih ni vedelo ali imajo v skupini otroka, ki je posvojen, več kot tri četrtine pa si je želelo dodatnega izobraževanja.

Lahko zaključimo, da se o tem zelo malo ali celo premalo govori, čeprav otrok v šoli preživi tretjino dneva in so šolska leta za otroka, ki je bil posvojen, lahko težka, ker je lahko mnogokrat tarča posmeha. Dobro bi bilo, če bi se učitelji in učiteljice na tem področju izobraževali, da bi tako lahko v šolah primerno podali znanje in izkušnje posvojitve. Potrebno bi bilo, da bi razumeli problematiko in vprašanja, s katerimi se soočajo otroci, ki so bili posvojeni, in to tudi vključili v razred.

1.6.6 KULTURA in MEDNARODNE POSVOJITVE

Mednarodne posvojitve postajajo pogostejše, kar je lahko tudi posledica sprememb v postmoderni družbi (civilizacijski napredek, ki v ekonomsko razvitejših delih sveta prinaša veliko manj nezaželenih nosečnosti, smrti in moralnih obsodb na račun neporočenih žensk). Vse pogostejše posvojitve so seveda tudi povezane z naraščajočo problematiko neplodnosti in večjo družinsko pluralnostjo, z manjšim pomenom biološkega starševstva in depatologizacijo same posvojitve (Zaviršek 2012: 28 – 29).

Mednarodne posvojitve pa so lahko tudi krinka za zlorabe (npr. organizacija iz Italije, ki je leta 2000 vodila otroke iz Ruande, kraja otrok iz Gvatemale). Poznan je tudi primer otrok, ki jih iz najrevnejših predelov Nepala različne organizacije odpeljejo v sirotišnice pod pretvezo, da se bodo tam šolali. Potem pa jih za plačilo oddajo v posvojitev (Paper Orphans 2010 v Zaviršek 2012: 41). Zaviršek (2012: 216 – 217) zapiše, da na področju mednarodnih posvojitev, kot jih obravnavajo avtorji, prevladujejo tri perspektive:

- **Zagovarjanje** mednarodnih posvojitev (v smislu najkoristnejše oblike za že rojene otroke);
- **Nasprotovanje** mednarodnim posvojitvam (zloraba otrok in ekonomska korist);
- **Pragmatizem** (poudarjajo, da je potrebno izboljšati življenje otrok v državi izvora, hkrati pa tudi zagotoviti dobre strokovne postopke brez izkoriščanja in zlorab).

Raziskava Irene Rezar (2009: 63) je pokazala, da bi morali biti socialni delavci bolje seznanjeni s postopki mednarodnih posvojitev in da bi bilo potrebno organizirati center za mednarodne posvojitve, kjer bi se lahko dobile vse informacije in napotki ter pomoč.

Otroku, ki prihaja iz drugačnega kulturnega in jezikovnega okolja, moramo le to počasi in postopoma posredovati kot nekaj dragocenega, da ne ostane zunaj obeh svetov (izvornega in sedanjega) (Lutter 1997: 40 – 41).

Otroci, ki so posvojeni iz drugih držav, so poleg posvojitve soočeni še z novim okoljem. V tem primeru so starši postavljeni tudi pred vprašanja (Zaviršek et al. 2009: 138): (a) kako ohranjati in ravnati z izvorno kulturo, (b) v čem je različnost države izvora in (c) kakšne so verske in etnične razlike. Kultura in etničnost sta odvisna od političnih in socialnih kontekstov ter vrednot posameznih družb (Zaviršek 2010: 85).

Vzpostavitev kulturne dediščine otroka in pripadnost novi kulturni skupini pomeni **razvoj etnične pripadnosti otrok.** Pri tem igra pomembno vlogo pozitiven odnos staršev do rodne kulture (Lydens 1988 v Huh in Reid 2000: 75). Ravno to je tudi vidik odprte posvojitve, da se s spoznavanjem izvorne kulture razvija pozitivna identiteta.

Bikulturna socializacija je način priučitve norm in vedenjskih vzorcev dveh etničnih skupin (Rotherham in Phinney 1987 v Thomas in Tessler 2007: 1191). Vloga staršev v bikulturni socializaciji je pomoč otroku spoznati njegovo rodno kulturo, s čimer poskušajo v otroku razviti pozitivno identifikacijo. Če ima otrok ali starš negativen ali odklonilen odnos do okolja, iz katerega izhaja, se bo razvila negativna samopodoba. Pomembno je tudi, da je spoznavanje obeh kultur, aktivnost, v katero je vpletena celotna družina, saj odprta družinska dinamika pospešuje prilagajanje otrok, posvojenih v tujini (Šinkovec 2010: 89).

1.6.7 ZDRAVSTVENO STANJE OB POSVOJITVI

To ni zanemarljiv dejavnik in pri posvojitvi je potrebno je upoštevati tudi možne dejavnike tveganja: **posledice pomanjkanja** (izguba, pomanjkanje, pomanjkanje topline ali malomarnost), **dedne bolezni**, **zunanji strupi** (snov ali okoliščina, ki zelo škodljivo vpliva na organizem ali telo organa; endogeni (notranji) in eksogeni (zunanji) strupi), **okužba** (otrokova mati), **prezgodnji porod**. Vsi ti dejavniki lahko vodijo do razvojne zamude, vedenjskih motenj (kvazi-avtistični simptomi, nepazljivost/ hiperaktivnost), podhranjenosti – [dwarfism], dovzetnost za okužbe (EFK, interno gradivo 2013).

Učinki zlorabe in zanemarjanja vplivajo na možgane v razvoju v otrokovih prvih letih in lahko povzročijo različne težave z duševnim zdravjem. Na primer zmanjšana rast v levi hemisferi lahko poveča tveganje za depresijo; razdražljivost v limbičnem sistemu, kjer so nastavki za nastanek panične motnje in posttravmatske stresne motnje (PTSM). Manjša rast v hipokampusu in limbične anomalije lahko povečajo tveganje za disociativne motnje in spominske okvare, oslabitve v povezavi med obema možganskih hemisferama pa so povezane s simptomi motnje pozornosti (ADHD) (Teicher 2000 v EFK, interno gradivo 2013). Močna zapostavljenost otrok, ki so bili prikrajšani za senzorično stimulacijo (vključujoč dotik, gibanje in zvok), lahko poveča tveganje za motnje senzorne integracije (SID) (EFK, interno gradivo 2013).

Velikokrat lahko starše, ki pričakujejo biološkega otroka ali se pripravljajo na posvojitev, slišimo govoriti: »Samo, da bo zdrav.« Zdravje je v življenju zelo pomembno in ta želja je

razumljiva. Marsikdaj pa starši niso seznanjeni z zdravstvenim ozadjem otrok in se morajo s posledicami soočati kasneje.

»Roditeljica prvega otroka je bila alkoholičarka, zato je imel prvi otrok alkoholni sindrom. Kako so jo odvadili, jaz ne vem, ali so jo tam pustili, da je jokala, ali so ji kaj dajali … čeprav jaz mislim, da je bilo to prvo, da je jokala. Probleme je imela z motoriko in s koncentracijo, s čimer ima težave še sedaj. Pa izbruhe ima tudi. Če nekaj ne doseže, kakor si ona zamisli, se začne dreti. So napadi, ki so pri takem sindromu pričakovani. Najprej sploh nisva vedela, kaj je alkoholni sindrom, in lahko se pozna tudi na telesu - iznakaženost telesa. No, tega prvi otrok ni imel, sva takoj tudi vse pregledala, če sliši in vidi. Se je pa videlo, da je v razvoju zaostal, eno leto je bil star in je bil na razvoju čisto malega dojenčka. Shodil je pri 18 mesecih.« (Starši z izkušnjo posvojitve, osebni pogovor 2013).

Zdravstveno stanje močno vpliva na našo identiteto, pomembno pa je, kako se s tem sooči družina in okolica. Tudi tu imajo torej pomembno vlogo medsebojni odnosi.

1.6.8 MEDIJI in LITERATURA

V tem poglavju se bomo posvetili oddajam in pogovorom, dostopnim na spletu, o posvojitvah. Čeprav tega ni veliko, bi lahko rekli, da se o tem vseeno vedno več govori, sploh o mednarodnih posvojitvah. Zelo je pomembno, kakšno sliko ustvarjajo mediji o posvojitvah. Na spletu lahko najdemo veliko informacij ter forumov s tematiko posvojitev (Med. Over. Net, Živa, Ringaraja, Forum 22). Tudi po televiziji, predvsem na RTV SLO, lahko zasledimo oddaje o posvojitvi.

Poistovetimo se lahko s kakšnim glavnim junakom v filmu, najdemo se lahko v pesmi, dobri knjigi. Vse to vpliva na našo identiteto. Pri ljudeh z izkušnjo posvojitve ima to dejstvo velik pomen, saj se lažje poistovetijo npr. s pesmijo, ki govori o vprašanjih, ki si jih postavlja mladostnik, ki je bil posvojen. Film z naslovom *October baby*, ki prikazuj iskanje biološke matere. Poljudne literature s to tematiko v slovenskem jeziku ni veliko. Poznamo knjigo mama št. nič in pa Žafran: Izgubljeni angel, Nedeljka, Abela in Škorpijonov pik. Že preko pravljic se lahko otrokom razlaga in približa posvojitev. V Sloveniji obstajajo pravljice s temo posvojitve: Od kod Novakovim Mihec, Srček za Nino, Bee, je blejal volkec, Anček podganček, Moja družina, Otrok je otrok, Kako je podgana Frida našla svojo mamo. Poznani so tudi priročniki kot je W.I.S.E., vendar ni preveden v slovenščino. Katarina Tomšič je pred

časom izdala tudi album mojih prvih 1095 korakov, Darja Zaviršek pa napisala priročnik z naslovom Notranje in meddržavne posvojitve.

V slovenskem jeziku nisem našla nobene poezije na temo posvojitev, medtem ko ta obstaja v angleškem jeziku. Njihovi avtorji so Partridge Penny Callan, Langworthy Christian in Saffian Sarah.

1.7 NUJNO POTREBNE SPREMEMBE

Na področju posvojitev je bilo narejenih že kar nekaj raziskav.

Eno prvih raziskav je naredila Zupančič (1999), kjer je zajela 227 posvojenih otrok. Njen namen raziskave je bil ugotoviti, kako živijo posvojiteljske družine, s kakšnimi težavami se srečujejo, kako le-te vplivajo na otroka in odnose v družini ter kakšen je položaj družine v novem okolju. Že od leta 1971 se zavzema za drugačno organizacijo dela na posvojitvah, saj je otrok za posvojitev malo, povpraševanje po posvojitvi pa veliko. Pravi, da bi bilo potrebno na tem področju v naši državi ustanoviti posebno službo, kjer bi se zbirali vsi podatki o otrocih, ki bi bili lahko posvojeni, in o občanih, ki želijo otroka posvojiti. Enotna ureditev bi prinesla tudi strokovni napredek, saj bi le tako lahko zagotovili enoten strokoven pristop, skupinsko obravnavo in spremljanje posvojiteljev.

V letu 1999 je Visoka šola za socialno delo v Ljubljani in s finančno podporo Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve opravila raziskavo Postopki, organizacija in standardi na področju posvojitev v Sloveniji, ki jo je vodila mag. Pavla Rapoša Tajnšek. Rezultati in ugotovitve raziskave postavljajo resno vprašanje, *kako doseči, da bo posvojitev res najboljša možna rešitev za otroka.* To pa poraja novi vprašanji in sicer, kako oblikovati in organizirati nov koncept strokovnega dela na področju posvojitev in nadalje, kako to vpeljati v prakso in pripraviti strokovne službe centrov za socialno delo za spremembe v strokovnem delu na področju posvojitev otrok. Raziskava s svojimi rezultati kaže na podobno stanje kot raziskava iz leta 2009: (a) dosedanji koncepti in metode strokovnega dela z udeleženci posvojitev so pomanjkljivi; potrebe otrok, roditeljev, posvojiteljev in rejnikov so v procesu posvojitve večkrat premalo upoštevane ali celo prezrte (Rapoša Tajnšek 2001: 1); (b) ni dileme o tem, ali so strokovne priprave v skupini in delo (tudi v skupinah) s posvojiteljskimi družinami po posvojitvi strokovno utemeljene, potrebne in koristne v socialnem delu (*op.cit.:* 46): (c) da je posvojiteljem treba omogočiti obvezne in sistematične priprave, ki naj potekajo predvsem v

skupini. Priprave morajo biti usmerjene v odprto posvojitev in v izmenjavo starševskih izkušenj, ustrezna skupinska in individualna podpora pa je potrebna tudi po posvojitvi (Rapoša Tajnšek 2001: 52); (d) da potrebujemo skupni republiški center, ki bi imel pregled nad vsemi potencialnimi kandidati za posvojitev in vsemi otroki, ki so na voljo za posvojitev. Na ta način bi bila obravnava vlog kandidatov za posvojitev hitrejša in kvalitetnejša. Obenem bi otrokom na ta način lahko poiskali najprimernejše starše. Takšen center bi lahko usmerjal tudi doktrino socialnega dela na področju posvojitev (Rapoša Tajnšek s sodelavci 1999: 125); (e) da je nedorečena tudi doktrina in praksa socialnega dela na področju rejništva otrok, ki dopušča dolgotrajno rejništvo, po raziskavi bi bilo lahko 47 % rejencev posvojenih; v Sloveniji je cca. 1 300 rejencev (Rapoša Tajnšek s sodelavci 1999:56; Miloševič Arnold, 1998).

Novejša raziskava s področja rejništva (Kobal et al. 2010) je pokazala kot nujno potrebo po zmanjšanju normativov za socialne delavke in tudi poenotenje dela na CSD-jih. Tako bi bilo delo kvalitetnejše, glas otroka pa bolj slišan. Rezultati še vedno kažejo na dolgoletna rejništva.

Kasneje sta nastali še raziskavi, ki sta ju opravili Rezar in Klun (2007 v Zaviršek 2012: 18), ki sta se osredotočili predvsem na izkušnje ljudi, ki so želeli postati bodoči posvojitelji, in na izkušnje staršev in otrok, ki so imeli izkušnjo posvojitve iz tujine. Njuni raziskavi sta opozorili na številne primere slabih praks.V velik razmislek so nam lahko tudi zgodbe odraslih, ki otroku niso dovolj zgodaj povedali, da so bili posvojeni, in negativni odzivi okolja. Izsledki raziskave so se nanašali tudi na nepoznavanje Haaške konvencije med strokovnimi delavci in na pomanjkanje podpore bodočim staršem (*ibid.*).

Tudi zadnja raziskava, ki je nastala kar 22 let po raziskavi Ele Zupančič in ki jo je izvedla Fakulteta za socialno delo po naročilu Republike Slovenije (2009), je za enega ključnih priporočil izpostavila: »Ustanovitev državnega centra za notranje in meddržavne posvojitve. Center je bodisi samostojna ustanova, bodisi deluje v okviru enega od centrov za socialno delo. V njem deluje tim strokovnjakinj in strokovnjakov, ki so specializirani za to področje«. Skupni center naj bi omogočal delo na formalnih postopkih, pomagal pri pridobivanju dokumentov, nudil psihosocialno in strokovno usposabljanje ter priprave na kontinuirani podpori, deloval pa naj bi tudi kot informacijsko središče. V povzetku so raziskovalci določili vsebine, ki naj bi jih center pokrival (od zaposlitve strokovnega tima različnih profilov, skrbi

za usposabljanje slednjega, poenotenja dela, urejanja stikov z drugimi državami, hitrejše obdelave vlog do organizacije podpornih dejavnosti po posvojitvi itd.). Med pomembnejše ugotovitve treh raziskav (Rapoša Tanjšek et al. 1999, Črnak Meglič 2008, Zaviršek et al. 2009) spadajo: (a) navodila za izvajanje meddržavnih posvojitev so pomanjkljiva, (b) izobraževanje in usposabljanje strokovnih delavk in delavcev na področju posvojitev je pomanjkljivo, (b) programi za priprave in podporo tistim, ki želijo posvojiti otroka, so pomanjkljivi, (c) praksa odprtih posvojitev je nedorečena, zato imajo socialne delavke in delavci na tem področju dileme, (č) opazna je potreba po ustanovitvi nacionalnega centra za posvojitve ali regionalnih centrov, kjer bi bili zaposleni strokovnjaki in strokovnjakinje, ki bi se specializirano ukvarjali s tem področjem (Zaviršek 2012: 19).

So pa opazne določene spremembe, ki so sad vseh raziskav: (a) leta 1999 je bila podpisana in ratificirana Konvencija o varstvu otrok in sodelovanju pri meddržavnih posvojitvah (Haaška konvencija), (b) leta 2004 je začel delovati centralni register kandidatov za posvojitev v informacijskem sistemu CSD (ISCSD) in (c) leta 2007 je bil sklenjen bilateralni sporazum z vlado Republike Makedonije o meddržavnih posvojitvah (Zaviršek 2012: 20). Marca 2011 se je na Fakulteti za socialno delo odvijalo tudi prvo usposabljanje za področje posvojitev (notranjih in mednarodnih), katerega izsledki so podobni izsledkom raziskav. Poudarila se je predvsem potreba po večji centralizaciji dela ter potreba po boljši usposobljenost strokovnih delavk in delavcev (*ibid*.). Lansko leto (2012) pa je izšel prvi priročnik za področje posvojitev, ki temelji na približno osemdesetih intervjujih, neformalnih pogovorih in fokusnih skupinah iz obdobja 2007 – 2012. Zaviršek, avtorica omenjenega priročnika, zapiše, da so jih poleg že omenjenih ugotovitev k pisanju priročnika spodbudile tudi ugotovitve, da strokovni delavci oziroma delavke v praksi pogosto le izpolnjujejo ukaze »od zgoraj« in se premalo opirajo na rezultate raziskav (Zaviršek 2012: 20 – 21).

Sekretarka Direktorata za družino z Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve na vprašanje kakšne spremembe se načrtujejo na državni ravni, odgovarja: »*Zagotovo se bo uredil predpostopek posvojitve s pripravo. Potrebno je urediti tudi pravno-formalni vidik vezan na osebne podatke, da bodo otroci imeli pravico do dostopa do zdravstvenih podatkov. Želimo tudi, da bi imel zunajzakonski par enake zakonske možnosti za posvojitev kot zakonski par. Spremenili bi pristojnost odločbe na sodišče. Zavedamo se potrebe po centralizaciji in tudi delamo na tem. Poteka reorganizacija centrov za socialno delo, kjer se bo posvojitev centralizirala le na štiri do pet centrov za socialno delo, znotraj tega pa bodo delovali timi«.*

2 PROBLEM

Identiteta je sestavni del vsakega človeka, izoblikuje pa se celo življenje. Po njej smo poznani sebi in drugim in preko zavedanja samega sebe se lahko umestimo v družbo. Oblikuje se v odnosu z drugimi in je ne moremo iskati le znotraj sebe. Temu se ne moremo izogniti, pomembno pa je, da se zavedamo samega sebe, saj le tako vemo kakšni vstopamo v odnose, ki so bistvo življenja. Na oblikovanje naše identitete vpliva veliko dejavnikov, lahko bi rekli vse, kar je v nas in vse, kar nas obdaja. Posvojitev prinaša posebne odnose, ki vplivajo na identiteto. Je ukrep in odgovornost države, kjer je nujno slediti koristi otrok. Je posebna situacija, do katere pride zaradi različnih okoliščin v različnih situacijah. Vsaka zase je posebna in edinstvena. Pomembno področje posvojitev predstavljajo tudi dejavniki, ki vplivajo na oblikovanje identitete otroka. Že v teoretičnem delu smo kot pomembne dejavnike opredelili družino, v katero je bil otrok posvojen, pomen odprte posvojitve in iskanja bioloških staršev, strokovno delo v procesu posvojitev, starost otroka ob posvojitvi, zdravstveno stanje, okolje, kulturo, medije in literaturo. Potreben je pogum vseh udeleženih v posvojiteljskem trikotniku, da storijo korake najprej in se soočijo z vprašanji, ki se lahko porodijo ob iskanju otrokove identitete.

Najprej sem se želela osredotočili na izkušnjo otrok in najrazličnejše dejavnike, ki po njihovem mnenju vplivajo na razvoj identitete. Ker pa nam literatura kaže na večplastnost problema, je tudi raziskava v tem diplomskem delu zastavljena tako, da zajema različne perspektive. Cilj raziskave je bil ugotoviti, kako in kateri dejavniki vplivajo na otrokovo identiteto.

Temeljno raziskovalno vprašanje je bilo: Kateri dejavniki in kako vplivajo na identiteto otroka, ki je bil posvojen?

V okviru tega temeljnega vprašanja so se za različne udeležence raziskave pojavila tudi podvprašanja:

1. Otrok, ki je bil posvojen

    - Kako življenje pred posvojitvami vpliva na njihovo identiteto? Kakšne so bile okoliščine posvojitve?

- Zakaj pride do želje po stikih z biološkimi starši in kakšen je njihov medsebojni odnos?
- Kako osebe, ki so bile posvojene skozi različna obdobja oblikujejo in iščejo identiteto ter s kakšnimi specifikami se srečujejo?
- Kako se otroci počutijo v svoji družini in kako družina vpliva na njihovo identiteto? Kako doživljajo vplive okolice in kako okolica vpliva na njihovo identiteto?

2. Pari z izkušnjo posvojitve

    - Zakaj se pari odločijo za posvojitev? Kako razlog sprejmejo?
    - Kako priprave na posvojitev vplivajo na oblikovanje identitete otroka, ki je bil posvojen?
    - S kakšnimi težavami so se, oziroma se soočajo starši v družini preko odraščanja otrok?
    - Kako se starši pri mednarodnih posvojitvah soočajo s kulturnimi razlikami?

3. Ožje in širše družbeno okolje

    - Kako posvojitev sprejema okolica?

4. Strokovne službe pri postopku posvojitev

    - Kakšne so izkušnje strokovnjakov na področju posvojitev v Sloveniji in na Dunaju? Kakšna je vloga strokovnih služb v procesu posvojitev?
    - Kako strokovne službe v procesu posvojitve omogočajo pomoč in podporo parom, ki želijo posvojiti, in kako strokovne službe nudijo pomoč otroku, če otrok želi poiskati svoje korenine?
    - Kakšne so izkušnje strokovnih služb s težavami pri iskanju identitete otroka, ki je bil posvojen?

5. Vloga države pri postopku posvojitve.

    - Kakšen je vidik države pri postopku posvojitev?
    - Kakšne spremembe se načrtujejo na državni ravni?

3 METODOLOGIJA

3.1 VRSTA RAZISKAVE

Raziskava, v kateri sem se spraševala o dejavnikih in njihovem vplivu na identiteto otroka, ki je bil posvojen, je kvalitativne narave, saj so zbrani besedni opisi, gradivo pa je obdelano na beseden, kvalitativen način. Raziskava je poizvedovalna, saj je bil njen namen odkriti osnovne značilnosti tematike. Raziskava je poleg tega tudi empirična oziroma izkustvena, saj sem podatke zbirala tudi osebno na terenu (Mesec 1997).

3.2 MERSKI INSTRUMENTI IN VIRI PODATKOV

Merski instrument, uporabljen v tem delu diplomske naloge, je bil vnaprej pripravljen, delno strukturiran vprašalnik. Pri nekaterih posameznikih sem postavljala tudi dodatna vprašanja, ki so se mi postavljala med intervjujem.

Intervjuje sem z dovoljenjem intervjuvancev snemala z diktafonom, kar mi je omogočilo, da sem se popolnoma osredotočila na sogovornika. Pri intervjuju na Direktoratu za družino, diktafon ni bil dovoljen, zato sem si pomagala z zapiski. Vse intervjuje, razen enega, sem izvedla osebno. Z osebo, ki je bila posvojena, se časovno nisva uspeli uskladiti zaradi potovanja v tujino, zato sva intervju opravili preko elektronske pošte s pomočjo vprašalnika.

3.3 POPULACIJA IN VZORČENJE

Populacijo predstavljajo vsi udeleženi v posvojitev. Vzorec je neslučajnosten in priročen, saj so bili vanj vključeni samo tisti, ki so privolili v sodelovanje. V raziskavo sem zajela strokovne delavke, ki delajo na področju posvojitev v Sloveniji in na Dunaju. V Sloveniji sem intervjuvala pet socialnih delavk in eno psihologinjo, na Dunaju pa eno socialno delavko, ki dela na področju priprav na posvojitev in eno že upokojeno psihologinjo, ustanoviteljico danes krovne organizacije na Dunaju za področje posvojitev. Vključila sem pare, ki imajo izkušnjo mednarodne ali notranje posvojitve. Intervjuvala sem en par z izkušnjo mednarodne posvojitve iz Rusije, pri intevjuju sta sodelovala oba, ostali štirje pari so posvojili v Sloveniji, med njimi je en par, kjer sta pri intervjuju sodelovala oba, pri dveh je sodelovala ženska, pri enem pa tudi ženska, ki je mati samohranilka, torej otroka odraščata v enostarševski družini. Zanimalo me je tudi mnenje okolice in socialne mreže ljudi z izkušnjo posvojitve, kjer sem

zajela deset ljudi – štiri moške in šest žensk v starosti od 12 do 89 let, od tega je osem oseb (med njimi en zakonski par) sosedov in dve osebi (zakonski par), ki sta stara starša ene družine. Zakonske pare sem v raziskavi podala pod eno osebo, saj so na intervjuju odgovarjali skupaj, se dopolnjevali. V raziskavi je zajet tudi najpomembnejši vidik – perspektiva otroka. Intervjuvala sem šest oseb, ki so bile posvojene, od tega so bile tri ženske in trije moški v starosti od 19 do 38 let. Ves postopek posvojitve je v pristojnosti Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, zato sem se obrnila tudi na namestnico sekretarke Direktorata za družino in upoštevala tudi vidik države.

Za boljšo preglednost je v nadaljevanju prikazana tabela vseh udeleženih v raziskavi. Z oznakami in barvami sem označila različne skupine, pri čemer so: A: STROKOVNJAKI NA PODROČJU POSVOJITEV, B: OSEBE, KI SO OTROKA POSVOJILE, C: OSEBE, KI SO BILE POSVOJENE, Č: OSEBE IZ OKOLJA, D: DRŽAVA

Tabela 1: Tabela vseh udeleženih v raziskavi

A	Oseba A.1	ženska, Ljubljana – Šiška, socialna delavka, področje posvojitev in rejništev, pet let delovnih izkušenj
A	Oseba A.2	ženska, Ljubljana – Bežigrad, socialna delavka, področje posvojitev in rejništev, dve in pol leti delovnih izkušenj
A	Oseba A.3	ženska, Ljubljana – Center, socialna delavka, področje posvojitev in rejništev, eno leto in pol delovnih izkušenj
A	Oseba A.4	ženska, Škofja Loka, socialna delavka, področje posvojitev, rejništva, priznanje očetovstva, osemnajst let delovnih izkušenj
A	Oseba A.5	ženska, društvo Deteljica, sedemindvajset let delovnih izkušenj
A	Oseba A.6	ženska, društvo EFK v Avstriji, psihologinja, šestindvajset let delovnih izkušenj
A	Oseba A.7	ženska, delo v organizaciji EFK v Avstriji, socialna delavka, devet let delovnih izkušenj
A	Oseba A.8	ženska, center za socialno delo Domžale, psihologinja, petindvajset let delovnih izkušenj
B	Oseba B.1	ženska, 43 let, izkušnja dveh notranjih posvojitev

B	Oseba B.2	ženska, 37 let, izkušnja ene notranje posvojitve
B	Oseba B.3	ženska, 54 let, izkušnja ene notranje posvojitve
B	Oseba B.4	zakonski par (ženska in moški), 52 let in 54 let, izkušnja ene notranje posvojitve
B	Oseba B.5	zakonski par (ženska in moški), 34 let in 38 let, izkušnja treh mednarodnih posvojitev
C	Oseba C.1	ženska, 21 let, posvojitev iz rejniške družine
C	Oseba C.2	ženska, 32 let, posvojitev kot dojenček
C	Oseba C.3	ženska, 19 let, posvojitev iz porodnišnice
C	Oseba C.4	moški, 32 let, posvojitev iz porodnišnice
C	Oseba C.5	moški, 39 let, posvojitev iz porodnišnice
C	Oseba C.6	moški, 32 let, posvojitev iz doma za otroke
Č	Oseba Č.1	zakonski par (ženski in moški), 64 let in 66 let.
Č	Oseba Č.2	ženska, 89 let
Č	Oseba Č.3	zakonski par (ženski in moški), 47 in 50 let
Č	Oseba Č.4	ženska, 24 let
Č	Oseba Č.5	moški, 21 let
Č	Oseba Č.6	moški, 16 let
Č	Oseba Č.7	ženska, 18 let
Č	Oseba Č.8	ženska, 12 let
D	Oseba D.1	ženska, šestnajst let delovnih izkušenj na Direktoratu za družino

3.4 ZBIRANJE PODATKOV

Podatke sem zbirala po metodi snežne kepe. Najprej sem se obrnila na prijatelje in znance, za katere sem vedela, da imajo izkušnjo posvojitve. Tako sem prišla do dveh parov, ki sta posvojila otroke in ene punce, ki je bila posvojena. Preko njih sem skušala priti še do koga, vendar je sprva kazalo, da ne bo nihče več privolil v intervju. Kasneje sem prišla do dveh žensk, ki sta skupaj z možem posvojili otroka in do starejšega fanta, ki je bil posvojen. Nato sem se srečala še s strokovno delavko, ki vodi društvo Deteljica in jo intervjuvala, pomagala

pa mi je tudi z novimi kontakti. Prvi stik sem opravila preko elektronske pošte, kasnejše dogovarjanje pa preko telefona. Tako sem se dogovorila za intervju s tremi osebami, ki so bile posvojene, ter eno osebo, ki ima izkušnjo posvojitve. Že v lanskem letu sem naredila intervjuje s štirimi socialnimi delavkami, ki na centrih za socialno delo delajo na področju posvojitev. Ker sem bila pri eni izmed njih tudi na praksi, je bila takoj pripravljena za intervju, preko nje pa sem prišla tudi do ostalih kontaktov. Želela sem si opraviti intervjuje na različnih področjih Slovenije, vendar se ostale socialne delavke, ki sem jih kontaktirala preko elektronske pošte ali telefona, niso odzvale. Preko foruma Med.Over.Net. sem prišla do kontakta enega moškega, ki je bil posvojen in ki sem ga kontaktirala preko Facebook-a. Preko staršev, ki so posvojili v tujini, sem prišla tudi do kontakta psihologinje na centru za socialno delo Kamnik, ki se ukvarja s pripravami na posvojitev in stopila z njo v stik preko telefona. Odločila sem se, da s privoljenjem para, ki sta posvojila tri otroke v Rusiji, intervjuvam tudi njihovo okolico. Tako sem imela možnost narediti intervju s starima staršema in osmimi sosedi. Na Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve pa sem se najprej obrnila na direktorico Direktorata za družino, ki pa je bila zaradi službene poti odsotna, vendar mi je posredovala kontakt njene namestnice, ki je privolila v intervju. Ker sem v zadnje pol leta opravljala del praktične izmenjave na Dunaju na področju posvojitev, sem intervjuvala tudi svojo mentorico – socialno delavko, ki se ukvarja s pripravami na posvojitev. Preko stika v Sloveniji pa sem prišla tudi do gospe, ki je ustanovila organizacijo Eltern für Kinder, ki je danes krovna organizacija na področju priprav oseb na posvojitev.

Intervjuje sem opravljala od 2. 4. 2012 do 24. 7. 2013, saj je bilo zaradi mojega bivanja v tujini potrebnega veliko usklajevanja. Skoraj vse intervjuje sem snemala in jih potem poslušala ter zapisovala na računalnik. Na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve mi snemanja niso dovolili, zato sem si intervju zapisovala in ga nato pretipkala. Z enim moškim, ki je bil posvojen, se časovno nisva mogla uskladiti, zato sem mu na njegov predlog poslala vprašanja preko elektronske pošte, on pa mi odgovore poslal nazaj. Vse zgoraj opisane intervjuje sem vključila v raziskavo. Poleg teh intervjujev sem naredila tudi intervjuje s strokovnjaki, ki se ukvarjajo z ljudmi v stiski, čeprav ne neposredno na področju posvojitev, in izjave uporabila v teoretičnem delu za podkrepitev teorij. Tako sem naredila intervju s psihologom in psihoterapevtom, ki deluje na centru za socialno delo Kamnik in vodi zavod Mitikas. Intervjuvala sem tudi direktorja psihoterapevtskega centra – Frančiškanski družinski inštitut, doktorja klinične psihologije, teologije in psihologije. Nadalje sem intervjuvala tudi

duhovnika, terapevta in zakonskega svetovalca, ki že več kot trideset let deluje na področju zakonskih skupin. V teoretični del sem vključila tudi intervju z doktorjem znanosti, magistrom aplikativne etike in asistentom pri katedri za moralno teologijo. Zaradi pomanjkanja časa, sem z direktorico zavetja Palčica opravila le telefonski intervju. Teoretična izhodišča sem podkrepila tudi z izjavami psihologinje, zaposlene na Fakulteti za socialno delo. Hotela sem narediti intervju še s sociologinjo, redno profesorico na Fakulteti za socialno delo, vendar se zaradi stiske s časom, nisva uspeli dobiti. Pogovori so v povprečju trajali od pol ure do devetdeset minut; odvisno od sogovornika, njegove izkušnje in pripravljenosti za odgovarjanje. Z večino intervjuvancev in intervjuvank sem se dobila na njihovem domu. Z dvema osebama, ki sta bili posvojeni, v lokalu, z dvema osebama, ki sta posvojili, in z vsemi strokovnimi delavkami (v tujini in v Sloveniji) pa na njihovem delovnem mestu. Kraj srečanja je bila izbira intervjuvanca.

Preden sem vključila diktafon sem se najprej na kratko predstavila, ker sem se z večino videla prvič, ter jim razložila vse, kar jih je zanimalo o dotičnem diplomskem delu. Potem sem jih vprašala, če se strinjajo, da jih snemam, ter jim zagotovila, da bodo ostali anonimni. S tem se je večina strinjala, razen na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve, kot sem že omenila. Vprašanja sem prilagajala posameznikom, saj vsi niso bili pripravljeni odgovoriti na vsa pripravljena vprašanja – nekatera vprašanja so bila za nekatere preveč boleča, ali pa so odgovarjali le s kratkimi stavki. To sem spoštovala in po lastni presoji vztrajala le do točke, do katere sem čutila, da lahko grem. Spraševala sem tudi o zelo intimnih zadevah, zato sem upoštevala meje, ki jih je postavil posameznik.

3.5 ANALIZA PODATKOV

Podatke sem analizirala po metodi kvalitativne analize podatkov. Opravljene pogovore sem na osnovi zvočnih posnetkov zapisala na računalnik. Dobesedne pripovedi intervjuvancev (transkripti so shranjeni v osebnem arhivu avtorice) sem nato uredila. V zapisanih pogovorih sem, glede na predmet raziskave, podčrtala relevantne izjave, ki sem jih v naslednjem koraku izpisala v tabelo. Ker sem v raziskavi zajela pet skupin – strokovnjake, osebe, ki so posvojile, osebe, ki so bile posvojene, okolje in državo sem vsaki skupini pripisala črko: A (strokovnjaki), B (osebe, ki so posvojile), C (osebe, ki so bile posvojene), Č (okolica) in D (država). Nato sem znotraj skupin vsaki posamezni osebi določila črko npr. A.1 (strokovnjak 1), A.2 (strokovnjak 2) … B.1 (oseba, ki je posvojila 1) itd., nato pa sem pri vsaki osebi določila še številko izjave, torej A.1.1 (prva izjava strokovnjaka 1), A.1.2 (druga izjava

strokovnjaka 1), A.2.1 (prva izjava strokovnjaka 2) … B.1.1 (prva izjava osebe, ki je posvojila 1) itd. V naslednjem koraku sem izpisanim relevantnim izjavam posameznih oseb v tabeli pripisala ustrezne pojme in kategorije. Kot primer navajam le del kodiranja, celota je v prilogi (priloga 9.1.).

Tabela 2: Primer kodiranja

A.4.5	Tako zastavljeno in odgovorno delo nujno zahteva interdisciplinarni timski pristop.	med strokovno sodelovanje	strokovno delo
A.4.6	Odločitev, komu se namesti otroka v posvojitev, se oblikuje na osnovi socialne anamneze matičnega CSD.	odločitev za namestitev otroka	strokovno delo
A.4.7	Z mednarodnimi posvojitvami se še nisem srečala.	delovne izkušnje strokovnih delavk	mednarodne posvojitve
A.4.8	Pri mojem delu pa mi pomagajo pravna znanja, psihološka in pedagoška znanja ter znanja socialnega dela.	znanja za ravnanje	strokovno delo
A.4.9	Bi pari sprejeli, če bi bilo to (priprave na posvojitev op.a.) obvezno, predpisano.	neurejenost priprav na posvojitev z zakonom	potrebne spremembe
A.4.10	Da je delo na posvojitvah na centrih za socialno delo obrobno delo.	posvojitve kot obrobno delo na centrih za socialno delo	potrebne spremembe
A.4.11	Pri mojem delu črpam iz pozitivnih izkušenj, primerov dobrih praks in pohval.	orodja dela	strokovno delo
A.4.12	Včasih se počutim tako nemočno.	nemoč socialnih delavk	strokovno delo
A.4.13	Delo dojemam kot bogato, boleče. Zanimivo in ni enostavno.	delo na področju posvojitev	strokovno delo

Nato sem podatke organizirala ter sorodne pojme zapisala pod ustrezne kategorije, v oklepaju pred izjavo pa so zapisani znaki intervjuvancev (za celoto glej prilogo 9.2).

VLOGA DRUŽINE

- **Družino potrebuje vsak**

(C.4.10) Pač družina je potrebna vsakemu, tisti, ki je nima je drugačen, pač si zaznamovan in se čuti to.

- **Želja po pogovoru in celotni družini**

(C.4.11) Mislim, jaz sem si želel ves čas družino, tako kompletno in da bi se lahko pogovarjal o stvareh, da so to starši mlajši, da so ti miselno bližje.

- **Posvojiteljska družina**

(B.4.44) Ker posvojitev ni pravljica, to je življenje, vedno si posvojiteljska družina.
(A.7.12) Imeti otroka, ki je bil posvojen je drugačna izkušnja od imeti biološkega otroka. Tu se navezujem že na čisto osnovne stvari: telo, vse zdravniške okoliščine, genetske zadeve, tu je veliko stvari, ki jih starši, ki so posvojili, ne vedo.

- **Prilagajanje otroka**

(B.4.41) Bolj sva morda pričakovala, da bodo težave na začetku, pri prilagajanju, potem bomo pa že zaživeli normalno, pozabili, da je kaj drugače.

- **Varen in stabilen dom**

(A.6.2) Najbolj pomembno je poudariti, kako pomembno je, da ima otrok stabilen, varen dom.
(A.7.13) Velikokrat so ti otroci doživeli že marsikaj, s sabo prinašajo rane in naloga staršev je, da ljubeče skrbijo zanj, z vsem, kar je.

- **Komunikacija v družini**

(A.5.13) Največji problem pa je, da komunikacija ni odprta, da otrok vsak trenutek lahko dvomi v odgovor, v prostost podatkov, odgovora. Problem je tudi, da večina otrok ni videla odločbe o svoji posvojitvi.
(C.1.11) Doma sem se lahko vedno odprto pogovarjala.

V naslednjem koraku sem definirala pojme. Kategorije sem definirala na način, da sem izrazila bistvo vsake kategorije in skušala podati neko realno definicijo. Spodaj navajam le primer definicije pojma, celoten postopek definiranja je v prilogi (glej 9.3).

ČAS PRED POSVOJITVIJO: V kategoriji *Čas pred posvojitvijo* sem zajela dogodke, ki so se zgodili, oziroma so se dogajali preden je prišlo do posvojitve. Zajete so izkušnje otrok, staršev, ki so posvojili, roditeljic ter primerjava z mestom Dunaj, kjer je čakalna doba krajša.

PRIPRAVE NA POSVOJITEV: Kakšen je pomen priprav oseb, ki želijo posvojiti, kakšne možnosti imajo za to v Sloveniji ter pomen skupine; individualne priprave in društvo Deteljica so teme, zajete pod kategorijo *Priprave na posvojitev*.

PRIPRAVE NA POSVOJITEV NA DUNAJU: Kako potekajo priprave na Dunaju, kakšne so vsebine in kako to, da se jih ljudje udeležujejo, kljub temu da niso obvezne.

OKOLIŠČINE POSVOJITVE: V to kategorijo sem vključila vrsto posvojitve, starost otroka ob posvojitvi, kako je potekal dan posvojitve, kakšne so bile težave in kakšno so nasveti ter delo strokovnjakov ob posvojitvi.

Po tem koraku sem oblikovala poskusno teorijo, ki sem jo razdelila po 17-ih glavnih kategorijah (1. čas pred posvojitvijo, 2. priprave na posvojitev, 3. priprave na posvojitev na Dunaju, 4. okoliščine posvojitve, 5. biološke korenine, 6. odprtost in pogovor o posvojitvi, 7. odraščanje otrok, 8. vloga družine, 9. odnos med starši in otrokom, 10. partnerski odnos, 11. roditeljice v procesu posvojitev, 12. strokovno delo, 13. okolje, 14. mednarodne posvojitve, 15. delo po posvojitvi, 16. potrebne spremembe in 17. vloga države v procesu posvojitev). Ko sem pisala poskusno teorijo, sem kode, iz katerih sem izhajala, označila krepko, izjave, s katerimi sem podkrepila teorijo, pa sem dala v ležeči tisk ter zraven napisala tudi šifro izjave. (Primer: **Odgovornost države** je pri notranji posvojitvi pomembna pri otroku, tega ne smemo pozabiti *(Pomembno je zavedanje, da je država pri notranji posvojitvi odgovorna za otroka (A.7.10))*.

4 REZULTATI

ČAS PRED POSVOJITVIJO

Na identiteto otroka, ki je bil posvojen, vpliva tudi čas pred njegovo posvojitvijo. Velikokrat slišim strokovnjake in tudi starše, da otrok nikoli ne izhaja iz lahke situacije (*v Deteljici nama je postalo jasno, da, če posvojiš, je vedno težka situacija, otrok nikoli ne izhaja iz lahke situacije. (B.2.19)).* Otroci pred posvojitvijo lahko doživljajo **travmatične izkušnje** (*Drugi sin pa je bil ob posvojitvi star dve leti, je imel zelo hudo izkušnjo, roditeljica je bila umorjena, biološki oče pa je bil v zaporu. (B.1.9)),* kar vpliva na otrokovo nadaljnje življenje *(Bil pa je tudi priča dogodku, takrat je bil star dve leti, in glede na to, da je on že govoril, je očitno naredil eno blokado, ker se ni niti enkrat zagovoril, tudi ko je bil majhen, niti enkrat ni nobene stvari omenil. (B.1.10)).* Veliko otrok v času pred posvojitvijo živi v t. i. domovih za otroke, nekateri pridejo tja takoj po rojstvu, drugi pa iz zelo težkih situacij doma, kot je na primer nasilje, zanemarjanje, zlorabe *(Veliko otrok je, preden so prišli v dom za otroke, imelo zelo travmatične izkušnje, in tako jim dom za otroke predstavlja varnost. Prej so utrpeli na primer nasilje, spolno zlorabo, lakoto. (A.7.23)).* Ne glede na to, ali pridejo v dom kasneje ali takoj po rojstvu, za otroka ni lahko. Nekateri otroci, ki gredo v posvojitev takoj ob rojstvu, so bili devet mesecev nosečnosti skrivani, njihova roditeljica je imela **prikrito nosečnost** *(Ni vedela (roditeljica), da je noseča, potem pa ni mogla več splavit, za njeno nosečnost tudi nihče ni vedel. Otrok je bil zelo miren. (B.1.8)).* Lahko se zgodi, da so **posledice prikrivane nosečnosti** vidne tudi v letih odraščanja in pride do tega, da so otroci zelo zaprti *(On (prvi sin) je zelo, zelo zaprt otrok. Da bi kaj vprašal, tudi o drugih stvareh, to ne. Malo to povezujem s tem, da je bila prikrivana nosečnost (...).(B.1.11)).* Posledice so vidne tudi pri otrocih, ki v najrosnejših letih nimajo zadovoljenih osnovnih potreb, kot je na primer potreba po telesnem stiku. Eden izmed intervjuvanih staršev pove, da je bil njihov otrok **prve pol leta brez telesnega stika** *(Vsaka mama, ki rodi, ima otroka pri prsih vsaj pol leta in to je izredno pomembno, ta telesni stik. Naš otrok tega tam ni imel. Ona (otrok) nikoli ni imela potrebe po telesnem stiku. (B.4.16)).* Ena izmed mater ima izkušnjo čustvenega zanemarjanja otroka, ki ga je posvojila. Roditeljica je izhajala iz težke situacije, za otroka ni bila sposobna skrbeti, veliko je jokala, otrok pa je bil prepuščen sam sebi. **Posledice zanemarjanja otroka** so bile na začetku zelo močne, otrok ni jokal, samo sedel je in prazno gledal *(Nič, čisto nič, blokada, čisto vase potegnjena, ni znala ne jokat, niti se smejat, čisto nič, čisto vase potegnjena.*

(B.3.6)), posledice so lahko vidne tudi po nekaj letih življenja, in sicer v načinu reagiranja na situacije *(Tak prazen pogled, saj jaz moram reči, ona to še včasih naredi. Kadar ni kaj po njeno, proč pogleda, pa vase se potegne. (B.3.7))*. Eden od parov, ki sta posvojila v Rusiji, pa ima izkušnjo z otrokom, čigar mati je med nosečnostjo pila. **Posledice alkoholizma med nosečnostjo** se poznajo v koncentraciji, motoriki, hitrih izbruhih jeze in razvoju (*Od prvega otroka roditeljica je bila alkoholičarka, zato je imel prvi otrok alkoholni sindrom. Probleme je imela z motoriko in s koncentracijo, kjer ima težave še sedaj. Pa izbruhe ima tudi. (B.5.13)), (Se je pa videlo, da je v razvoju zaostal, eno leto je bil star in je bil na razvoju čisto malega dojenčka. Shodil je pri 18 mesecih. (B.5.14))*. **Zavedanje preteklosti** je pomembno (*Ne moreš vzeti radirko in zbrisati dve leti in pol. (B.3.8))*. Starši pripovedujejo, kako čas, preden so otroka posvojili, vpliva na otroke, čeprav vse vedo, kaj se je dogajalo, je hkrati vse neznanka (*Mi imamo dve leti in pol mrka, čeprav vemo veliko, je mrk. (B.3.9))*. Eden izmed intervjuvanih parov, ima izkušnjo s tremi posvojitvami iz Rusije, intervjuvanca o otrokovih izkušnjah pred posvojitvijo vesta zelo malo, vsi trije otroci so bili posvojeni iz domov za otroke, in pravita, da se otroci ne **spominjajo preteklosti** *(Mislim, da so to premajhni, da bi se zavedali institucije, v kateri so bili. Da se ne spomnijo. (B.5.21))*. Pomembna je **pomiritev z dejstvom posvojitve**, saj otrok, tudi kot dojenček, ni nepopisan list. Prisotne so že zareze, ki se jih ne da izbrisati in ki pomembno vplivajo na življenje otrok in tudi staršev, zato je potrebno pobotanje, sprejetje (*Pri posvojitvi dejansko nisva razmišljala, saj je bil dojenček, misliš, saj on je še nepopisan list, pa ni to, v tem nepopisanem listu so že zareze, so že rane, ki so bile prej in se jih ne da zabrisati, popraviti, samo sprejeti jih mora in to otrok. (B.4.39))*. Osebe, ki želijo posvojiti, pa v času pred posvojitvijo velikokrat preveva **želja po dojenčku** *(želela sva si dojenčka. Želela sem si otroka odnesti iz porodnišnice. (B.4.13))*, hkrati se pa tudi zavedajo, da je to v Sloveniji zelo težko *(Jaz sem sicer hotela imeti majhnega dojenčka, ampak mi je bilo zelo jasno, da ga bova zelo težko dobila v Sloveniji. (B.3.4))*. Vsi intervjuvani starši so šli v posvojitev, ker svojih rodnih otrok niso mogli imeti, za njih je bila posvojitev druga možnost, oziroma **edina možnost** *(Potem je pa to (posvojitev, op. a.) ostala edina varianta. (B.5.3))*. Marsikateri starš v času pred posvojitvijo ni imel dobrih izkušenj s pomočjo, ki so jo nudili strokovnjaki, vendar pa eden izmed parov, ki je posvojil pred 22-imi leti, ko še ni bilo nobene možnosti priprav in sta bila razočarana nad delom socialne delavke, pripoveduje, kako sta prišla kar nekaj časa pred posvojitvijo tudi do **Viktorije Bevc** *(Ona (Viktorija Bevc, op. a.) naju je zelo poslušala in to je tisto, ko začutiš, da te je nekdo resno vzel, da hoče slišati tvojo stisko. In takrat (v pogovoru, op. a.) sem jaz začutila, lej, sej lahko*

sem pa vseeno mama, pač na drugačen način. (B.4.7)). V Sloveniji je čas pred posvojitvijo težak za osebe, ki želijo posvojiti v notranjosti države, postopki so lahko zelo dolgi, saj je veliko oseb, ki želijo posvojiti, otrok pa zelo malo. Ker sem v zadnje pol leta opravljala prakso na področju posvojitev na Dunaju se mi na tem mestu zdi vredno omeniti sistem, ki ga imajo na Dunaju, kjer **čakalna doba** ni tako dolga *(Tako čakalna doba (na Dunaju, op.a.) ni tako dolga, največ pet let. (A.7.6*)). Na Dunaju **ni čakalne vrste, ampak »pool«** (op.a bazen, nabor) *(Nimamo čakalne vrste, nimamo liste čakajočih, ampak skupino – »group, pool«, in to je zelo pomembno na področju posvojitev. (A.7.4)).* Tako se resnično korist otroka postavlja pred potrebe oseb, ki želijo posvojiti, in se posvojitev ne razume kot rešitev za osebe, ki želijo posvojiti.

PRIPRAVE NA POSVOJITEV

Priprave na posvojitev se dogajajo tudi v času pred posvojitvijo, vendar sem se odločila, da jih uvrstim pod posebno kategorijo, ker so zelo obširne. **Pomen priprav** je, da se osebe, ki želijo posvojiti, pripravijo na zelo odgovorno nalogo *(Iz priprav pridejo bolj pripravljeni na nalogo, ki jih čaka. (A.1.4))*, kar ima vpliv na razvoj otroka in njegovo identiteto *(Mislim, da imajo priprave staršev na posvojitev tudi velik vpliv na otrokov razvoj. (A.6.13)).* Strokovnjaki vidijo potrebe kot **nujne** in potrebne, opisane so tudi v katalogu javnih pooblastil ter nalog na področju posvojitev (2011) *(Priprave se mi zdijo nujne, so tudi v katalogu. (A.1.3)).* Socialna delavka s Centra za socialno delo Škofja Loka na vprašanje o možnostih, ki so na voljo osebam, ki želijo posvojiti, odgovarja, da sodeluje v gorenjskem regijskem timu, kjer enkrat na mesec pripravljajo srečanja in obravnavajo različne tematike *(Priprave na posvojitev so potrebne, zato tudi sodelujem v regijskem timu. (A.4.2)).* Priprave lahko pomenijo **razbremenitev** *(Pa tudi razbremenitev, da ni nič narobe, če ugotovim, da nisem pripravljen na to (posvojitev, op.a.). (B.1.5))* in **izgubo iluzij, zavedanje realnosti** *(Izgubiš tudi malo ilizuje in pričakovanja, zaveš se realne situacije (B.1.6)).* Kljub temu, da lahko priprave na posvojitev veliko pomagajo osebam, ki želijo posvojiti, da se resnično pripravijo na to poslanstvo, marsikje **priprav ni** *(Na našem centru za socialno delo ne izvajamo nobenih priprav. (A.2.4)), (Takrat nisva imela nobene priprave na posvojitev, ker tega ni bilo. (B.4.3)).* Večina centrov za socialno delo se drži postopka, nujnega po zakonu in opravljajo nujna dela, kot so individualno svetovanje, zbiranje potrebne dokumentacije, obisk na domu in socialna anamneza, kar pa ni dovolj kvalitetno *(Se mi zdi, da pri tistih, ki gredo*

samo preko centra in dobijo otroka, ni tako kvalitetno. (C.3.21)). Ena najobsežnejših in poglobljenih priprav v Sloveniji, se izvaja v programu **društva Deteljica**, ki pomaga pri soočanju z neplodnostjo, pri razbremenjevanju in oblikovanju realnih pričakovanj *((Društvo Deteljica, op. a.) pomaga pri soočanju in razbremenjevanju neplodnosti ... pri oblikovanju realnih pričakovanj do otroka in tudi do partnerstva in tretje, da pomaga pri nadaljevanju in vključitvi v novo življenje. (A.5.3))*. Osebe, ki so otroka posvojile, imajo pozitivne izkušnje z Deteljico, kjer jim je na voljo strokovna pomoč, pišejo utrinke, se družijo ob pohodih, predvsem pa preko različnih sredstev in s pomočjo skupine sprejmejo svojo neplodnost *(/.../ tudi strokovno pomoč (v pripravah na posvojitev v društvu Deteljica), ogromno je bilo gostujočih predavanj, zelo resno je bilo treba brati literaturo in o tem pisati utrinke ter redni skupni pohodi, preko neformalnega druženja /.../ (B.1.4)), (Prva stvar, ki si jo moraš razjasniti je, da svojega otroka ne boš imel in da mogoče nikoli ne boš imel otroka. To je najtežje sprejeti, ko pa prideš do te stopnje, se potem kar nekako odpre svet. (B.2.3)), (/.../ pisanje lastnih utrinkov, si vzeti uro, dve zase in o sebi nekaj napisati, pohodi pa sploh, tam najbolj začutiš, da v bistvu nisi nič posebnega, da se ne smiliš sam sebi. (B.2.6))*. **Pomen skupine** pri pripravi na posvojitev je vsaj po izkušnjah strokovnjakov in oseb, ki so otroka posvojile, zelo velik. V skupini so ljudje, ki so šli ali še gredo čez podobne izkušnje; skupina je prostor, kjer dobiš sogovornike, kar pomeni razbremenitev *(Najprej res eno veliko razbremenitev, ker dejansko prideš v okolje, kjer lahko spregovoriš o teh stvareh in dobiš sogovornike. (B.1.3))*. Skupina daje moč, da lahko spregovoriš o svojih stiskah *(Ljudje, ko pridejo v skupino, kjer se počutijo varne, in kjer je duh iskrenosti in zaupnosti, spregovorijo takoj o svojih stiskah. (A.5.4))*. V Sloveniji, na primer na Centru za socialno delo Kamnik nudijo tudi **individualno pripravo.** Psihologinja se že veliko let ukvarja z individualnimi pripravami na posvojitev in sodeluje tudi s socialno delavko *(Imamo individualno, izčrpno pripravo. V programu priprave je sodelovala tudi socialna delavka z uvodnimi razgovori, socialnim poročilom, obiskom na domu, jaz pa sem naredila te psihološke aspekte. (A.8.3))*.

PRIPRAVE NA POSVOJITEV NA DUNAJU

Odločila sem se, da primerjam priprave na posvojitev v Sloveniji s pripravami na posvojitev na Dunaju, kjer imajo približno toliko prebivalcev, kot je prebivalcev v Sloveniji. Organizacija Eltern für Kinder (Starši za otroke; v nadaljevanju EFK) je edina organizacija, ki se ukvarja s področjem priprav na posvojitev na Dunaju. Sodelujejo z organizacijo MAG ELF (kar označuje magistrat mesta Dunaja, urad za mlade in družine), ki je vladna organizacija in

pokriva področje mladih in družine. Osebe, ki želijo posvojiti, se tako najprej zglasijo pri MAG ELF, kjer jim uredijo vse pravne postopke, nato pa se te osebe **udeležijo priprav** pri EFK *(Niso nujne (priprave, op.a.), vendar, če želijo posvojiti morajo pridobiti t. i. ustreznost za posvojitev. In za pridobitev le-te, so naprošeni, naj se udeležijo priprav. (A.7.1)).* **Vsebina priprav** pri EFK zajema šest večerov triurnih predavanj in skupni vikend, kjer zajemajo vse spektre, od osnovnih informacij, psiholoških, medicinskih in pedagoških znanj, do razlogov in pričakovanj ob posvojitvi *(Priprave (na Dunaju, op. a.) obsegajo t. i. module: osnovne informacije, zakonske predpise, psihološka znanja, medicinska in pedagoška znanja, veliko delamo tudi na znanju o otrocih, kako povedati otroku, da je posvojen, o motivaciji in razlogih za posvojitev ter pričakovanjih in realnosti posvojitve. (A.7.3)).* Po pripravah sledi individualni pogovor z dvema strokovnjakoma pri EFK, ki napišeta mnenje, na osnovi katerega se MAG ELF odloči, kam bodo dali otroka. Socialna delavka pripoveduje, da pride veliko ljudi **z odporom do priprav** *(Veliko ljudi se udeleži priprav z mnenjem, da jih ne potrebujejo, da nočejo biti tu, zakaj morajo to delati, tega ne morejo sprejeti, zakaj morajo sedeti tam in zato še plačati. (A.7.7))*, vendar je ob zaključku prisotno **veselje**, ljudje si zaupajo, da so pripravljeni na nalogo, ki jih čaka *(Veliko mi jih reče, da so veseli, da so to dali čez (priprave, op. a.). Rečejo, da prej niso imeli pojma, sedaj pa vedo, kaj jih čaka in so pripravljeni na to. (A.7.8)).* Na Dunaju gredo torej vse osebe, ki želijo posvojiti, pripravljene na nalogo, ki jih čaka, kar omogoča otroku boljši razvoj identitete kot pri nas.

OKOLIŠČINE POSVOJITVE

Poznamo več vrst posvojitev. Intervjuvanci imajo izkušnje tako s posvojitvami **iz porodnišnice** *(Takoj sem šel v posvojitev, takoj iz porodnišnice. (C.5.1))*, s **posvojitvami iz rejniške družine** *(Po parih mesecih (starost ob posvojitvi, op. a.). Prej sem bila v rejništvu. (C.1.1))*, kot tudi s **posvojitvijo iz predhodnega rejništva**, kar pomeni, da je bil otrok v družini, ki ga je posvojila, že prej v rejništvu *(Vzeli smo jo (otroka, op. a.) takrat v rejo za tri mesece./... /Me kličejo, da je bil oče na centru in je podpisal za posvojitev in še štirinajst dni po tistem so klicali, da je podpisala še mamica. (B.3.5))* in **posvojitvijo iz institucije** *(Devet mesecev /.../ (starost ob posvojitvi iz institucije, op. a.) (C.6.1)).* Otroci, ki prihajajo iz institucij, po mnenju strokovnjakinj, nosijo posledice *(Vedno so posledice pri otrocih, ki prihajajo iz institucij, tudi pri nas, če pridejo na primer iz Palčice (A.8.31)).* Strokovnjakinja na Dunaju, ki ima veliko izkušenj s posvajanjem otrok iz institucij v Romuniji, pravi, da so bili otroci ob posvojitvi psihološko nerazviti, imeli so motorične težave in težave z govorom

(Ti otroci (v instituciji, op. a.) so bili psihološko popolnoma nerazviti. (A.6.4)), (Veliko otrok je imelo tudi motorične težave, težave z govorom. (A.6.6)). Vendar pravi, da so ob dobri oskrbi napredovali *(Ti otroci, ki so bili posvojeni (iz institucije, op. a.), pa so počasi napredovali. (A.6.5))*, zaradi česar je tudi pomembno, da so osebe, ki otroka posvojijo, pripravljene na tako situacijo. Eden izmed dejavnikov, ki pri okoliščinah posvojitve vpliva na oblikovanje identitete otroka, je tudi **starost otroka ob posvojitvi.** Otrokova prva leta življenja pomembno vplivajo na nadaljnji razvoj, zato ni vseeno, kdaj je otrok posvojen *(Mislim pa, da je pomembna starost pri kateri je bil otrok posvojen. Tu res verjamem v znanje psihologije, ki pravi, da so zelo pomembna otrokova prva tri leta. (A.7.18)).* Vedno več otrok se posvaja iz domov za otroke (institucij), kjer nimajo možnosti razviti varne navezanosti, ker ob sebi nimajo ključnih oseb. Ena izmed strokovnjakinj pravi, da varno navezanost lahko razvijejo kasneje, vendar je tudi odvisno od starosti, pri kateri je bil otrok posvojen *(Ja, lahko (otroci, ki so bili posvojeni iz institucij, op. a.) razvijejo varno navezanost. Vendar je odvisno od starosti otroka ob posvojitvi in tudi od zmožnosti staršev, da se soočijo s težavami. (A.6.7)).* Odgovornost strokovnjaka je, da otroka namesti v družino glede na **potrebe otroka,** in strokovnjakinje pravijo, da to tudi upoštevajo *(Nikoli ne gledamo na to, kaj si kdo drug želi, ampak, kaj je temeljna potreba otroka in kaj mora on (otrok op.a.) notri prinesti, da bo šlo. (A.8.34)).* Pari pa imajo tudi slabe izkušnje s strokovnjaki, na primer z **neodkritostjo strokovnjakov** *(Potem po letu in pol so naju poklicali na razgovor, je bilo čudno, kar nekaj, neodkrito. Čez en teden ali štirinajst dni pa naju je klicala, da imajo punčko za posvojitev. (B.4.12)).* Starši, ki pričakujejo rodnega otroka, se na to lahko pripravljajo devet mesecev, pri starših, ki pa so otroka posvojili, pride lahko vse zelo na hitro. Ena izmed mater pripoveduje, kako je šla zjutraj v službo, potem pa so jo klicali okoli 10-ih, ob 12-ih pa je bila že v porodnišnici. Na tisti dan jima je koristilo vse, kar sta izvedela v pripravah, v njiju pa je odzvanjal tudi **strah pred odgovornostjo** *(Ko tam zares vidiš otroka, je najbolj ta strah pred odgovornostjo. (B.2.4)).* Pri paru, ki sta posvojila v Rusiji, pa je bil pri postopku prisoten **strah pred odvzemom otroka** *(Pri samem postopku naju je tudi najbolj skrbelo, da bodo otroka vzeli, res sva težko čakala, še nobene stvari tako, da je prišla odločba iz sodišča. (B.5.7)).* Ta strah lahko stresno deluje na osebe, ki želijo posvojiti, in se lahko nadaljuje tudi v času otrokovega odraščanja. **Reakcije otrok ob prihodu domov** so različne, odvisne tudi od karakterja ter izkušnje otroka pred posvojitvijo. Lahko se otroci hitro navadijo na nov dom, lahko pa tudi veliko jokajo *(Prvi otrok je zelo občutil to razliko, ko smo prišli domov, ker tam ga po najinem mnenju, nihče ni objel. Je zelo hitro zapopadel te stvari. (B.5.10)), (Ker na*

primer drugi otrok je imel tri mesece domotožje po Rusiji, prvi mesec je bilo sploh hudo, jokal je 24 ur na dan. (B.5.11)). Dobro je, pravi strokovnjakinja, da si okoliščine posvojitve dobro zapišemo, naredimo **skrinjico prvih vtisov,** veliko slik, poizvemo čim več o biološki družini, da se potem, ko otrok začne spraševati, lahko otroku ponudi čim več informacij. Takrat so vsi vtisi, informacije zelo dobrodošle in tudi potrebne za oblikovanje otrokove identitete, za odgovore na vprašanje od kje prihajam in kako je bilo na dan posvojitve *(v Deteljici jim (osebam, ki želijo posvojiti, op. a.) rečem, ustvarjajte eno mapo, skrinjico, kjer bo vse notri, od prvih vtisov, kako sva bila poklicana, kako sva se odločala, počutila, vse zapisujte, dajajte notri. (A.5.14)).*

BIOLOŠKE KORENINE

Na osnovna vprašanja kot: **kdo sem, od kod sem, kje je in kakšna je moja biološka mama, sem ji podoben/na, komu sem podoben/na, imam kakšnega brata, sestro** pri otrocih, ki so bili posvojeni, včasih ni lahko najti odgovora. Vendar pride čas v življenju, ko jih potrebujemo. Tistim, ki nimajo izkušnje posvojitve, so ti odgovori samoumevni, so del njih in se jih zavedajo. Tistim pa, ki so bili posvojeni, ti odgovori niso samoumevni, včasih ostanejo brez odgovorov, ali najdejo le delček, včasih pa tudi celoto. V vsakem primeru so ta vprašanja del njih, del njihove identitete, od odgovorov pa je tudi odvisno, kako se bodo oblikovali. Pri osebah, ki so bile posvojene, je bilo prisotno zanimanje za ta vprašanja *(Potem me je vedno bolj začelo zanimati kdo sem, od kod sem, bratje, sestre. Te stvari, ki jih vsi vejo, jaz pa ne. Potem sem hotela to na vsak način izvedeti. (C.1.6)), (O, kako bi rada vedela, kako moja mama zgleda ali pa, če imam kakšnega brata ali sestro, kako zgleda. Celo življenje je bilo to. (C.2.14)).* Otroci, ki so bili posvojeni, naletijo pri zdravniku na vprašanje, kaj pa **družinske bolezni,** na katerega ne vedo odgovora *(Kaj pa družinske bolezni ‚ja ne vem, sem posvojena. (C.1.13))*, prisotnost zanimanja za biološke korenine izhaja tudi **zaradi zdravstvenih razlogov** (*(...) tudi zdravstvene stvari lahko gredo dedno naprej. Spraševati se je začela kaj pa jaz, kdo sem pa jaz. In takrat je začela in hotela, da gremo na center in izvemo kaj več o njeni roditeljici ((B.4.31)), (Pa potem sem malo razmišljal, zaradi sina, ker smo mislili, da ima epilepsijo, jaz imam podobno kot pa sin. (C.5.13)).* Tako je na tem zdravstvenem področju lahko praznina. Praznina pa ni le tu, ampak tudi v albumu, kjer so na začetku po navadi slike, ko smo bili še dojenčki. Otroci, ki so bili posvojeni, velikokrat teh slik nimajo in jim je težko tudi takrat, ko morajo v šolo prinesti sliko sebe kot dojenčka *(Jaz pa nimam nobene slike, ko sem bila dojenček, in mi je bilo bedno. (C.1.3)).* Vprašanje, kot je **zakaj me**

je biološka mati oddala v posvojitev je zelo pomembno, odgovor nanj pa še bolj *(Za biološko mamo pa sem čutila, da je res mogla biti v neki stiski, da je to naredila. Vseeno pa so me zanimali detalji, zakaj konkretno. (C.2.15)).* Eden izmed parov opisuje hčerkino reakcijo po tem, ko sta domov prinesla informacije o njeni posvojitvi, kjer je pisalo, da je zapuščen otrok. Hči je padla v molk *(Te podatke iz centra za socialno delo sva ji prinesla, pokazala sva ji odpustnico iz bolnice, kjer je pisalo, da je zapuščen otrok. Vprašala sva jo, če je to zadosti ali želi še kaj, pa nama je odgovorila, še preveč. (B.4.32)).* Istih staršev pa njeno iskanje ni skrbelo, ampak jima je odleglo, saj sta se zavedala, da bo le tako lahko prešla bolečino *(Naju to ni nič skrbelo, nama je odleglo, ko je začela spraševati, rekla sva, da vse narediva, da pride do čim več informacij, ker veva, da ji bo to pomagalo, lažje bo prebrodila to bolečino (B.4.42)).* Vseh šest oseb, ki sem jih intervjuvala in so bile posvojene, se je spraševalo ta vprašanja, vendar si dva izmed njih stikov z biološko mamo nista želela. Pravita, da **iskanje nima smisla** *(Želja (po iskanju bioloških korenin, op. a.) je itak zmeraj, ampak ne vidim smisla. (C.4.5)), (Nikdar nisem želel stika z biološkimi starši in ga do danes tudi nisem imel. (C.6.7)).* Razlogi, da nekateri ne iščejo svojih bioloških korenin, so lahko tudi v **neverbalni prepovedi iskanja v družini in strahu otrok pred iskanjem** *(Veliko odraslih, ki so bili posvojeni, pride na vrata k meni, ker si ne upajo povedati svojim staršem, da iščejo svoje biološke starše. (A.5.18))*, otroci lahko tudi **molčijo, ker ne želijo prizadeti staršev,** imajo pa tudi **občutek krivde** *(Velikokrat se zgodi, da otrok svojih razmišljanj ne deli s starši, ker jih ne želi prizadeti, ker se čuti krivega. (A.8.5)).* O strahu pred iskanjem odgovorov na vprašanja o delu sebe sta govorili tudi dve osebi, ki sta bili posvojeni *(Glede na to, da poznam veliko punc, ki imajo slabe izkušnje, si nisem upala. Me je bilo strah, da bi me mogoče zavrnila. (C.3.6)).* Včasih pa **ni možnosti iskanja bioloških korenin**, saj informacij o bioloških starših nima nihče, čisto nobene *(Tudi potem, če bi iskali biološke starše, te možnosti praktično ni, ker sta dva starša dala napačna imena, za zadnjega se pa sploh ne ve. (B.5.16)).* Izkušnja para, ki sta posvojila v Rusiji, je, da otroci še **ne sprašujejo,** mogoče tudi zaradi tega, ker sta starejša dva otroka **videla, kako sta šla po tretjega** *(Otroci še nič ne sprašujejo, mogoče je pri nama malo lažje, ker sta prva dva otroka videla, da sva šla po tretjega. Pač sva ga šla iskat. Midva sva ga šla iskat. (B.5.17)).* Izkušnje strokovnjakinj kažejo na to, da so **stiki z biološko družino pomembni**, ker otrok za svoj razvoj potrebuje odgovore na vprašanja o svoji zgodovini *(Pomembni so tudi, če so le možni, stiki z biološko družino, če jih otrok želi. Pomembno je, da ima otrok možnost odgovorov o njegovi zgodovini. (A.6.12)).* Otrok namreč skozi iskanje svoje zgodovine **išče sebe** *(Otrok ne išče teh (bioloških, op. a.) svojih staršev,*

ampak skozi njih išče sebe. (A.8.17)). Vendar je pomembno poudariti tudi, da se stike poišče, če je možno, kot pravi ena izmed mater, **ko to želi otrok**, ne prej *(/.../ ona (roditeljica, op. a.) nima mojega otroka kaj nadlegovati in ko bo moj otrok rekel, da si želi stika z njo, bova prišle, ne bo pa sedaj v hčerkino zmedeno glavo posegala še ona. (B.3.2)).* Ena izmed oseb, ki je bila posvojena, pove, da so jo **starši spodbujali pri iskanju stikov**, vendar nimajo vsi takih izkušenj. Dve osebi, ki sta bili posvojeni, pripovedujeta o **materinem strahu pred srečanjem otroka z biološko mamo**. Strah ju je bilo, da bosta odšli, da bo prišla biološka mati in otroka kar vzela *(/.../mama je pa celo enkrat priznala, ja, pa saj je bila v Bosni vojna ... vprašanje, če sploh še živi (biološka mama, op. a.).Da mogoče je ni, ker če je, bo enkrat prišla in jo bo vzela (C.2.26)),* nadalje pa pripoveduje tudi o tem, kako je bila mati ves čas zaščitniška do nje, kako je bil v materi ves čas strah, da bo (hči) odšla, kar je imelo velik vpliv nanjo. Štiri osebe, ki so bile posvojene, so si srečanja želele, in pri treh je do tega srečanja tudi prišlo. Dve osebi imata pozitivno izkušnjo; izvedeli sta, da sta bili zaželeni, da je bila posvojitev za njiju res najboljša možnost *(Vse, vem, kdo je, vem, zakaj me je dala v posvojitev, vem, da me ima še vedno rada, vem, da ni bila posvojitev zato, ker me ne bi marala, ampak, ker je hotela dobro za mene, ker je hotela, da ne bi imela takega življenja kot ona. (C.3.5)), (Tudi to, da vem, da je po meni mama vseskozi hrepenela, pač, je bil splet okoliščin, ki je pripeljal do tega. Se počutim zaželeno. (C.2.19)).* Po srečanju se **mozaik sestavi,** obe sta bili srečni in pomirjeni, da sta lahko spoznali biološko mamo *(Nek delček mozaika, ki ti je prej manjkal, se ti sestavi in si pomirjen sam s sabo, ker veš celotno zgodbo. (C.2.18)) , (Ko sva se razšli sem bila tako pomirjena, ko veš, da je vse točno tako, kot mora biti. Nek delček mene je prišel nazaj. (C.3.19)).* Ena izmed teh dveh oseb, si je želela stika tudi z biološkim očetom in si ga še vedno želi, čeprav jo je zavrnil *(Je bil doma postavljen pred oni ali jaz, ali njegova družina, ker ima še tri otroke, in ok, no. Pač moram to sprejeti. Imela bi sicer kontakte z njim, mislim, zakaj ne bi šla kdaj na kavo, ampak, če je tako, da si on tega ne želi ... (C.2.20)).* Otrok, ki je bil posvojen, si lahko velikokrat ustvari **fantazijsko družino, travma soočenja** pa je huda, saj je soočenje lahko težko *(Ustvari si (otrok, op. a.) neko fantazijsko družino, ki je ta biološka družina, ampak dostikrat se zgodi, da je to soočenje bolj travmatično, kot si je zamišljal. (A.8.9)).* To sta doživeli tudi dve intervjuvani osebi, ki sta bili posvojeni, in pravita, da je bilo to zanju težko. Zelo sta se trudili za stik, poslali več pisem, ena izmed oseb je šla tudi na roditeljičin dom, vendar biološka mama ni želela stika. S tem se je potrebno sprijazniti in ti dve osebi sta se, vsaka na svoj način *(Jo (biološko mamo, op. a.) je pa socialna delavka klicala in ona ni nič hotela. Takrat mi je bilo težko, sedaj mi dol visi. (C.1.12)).* Eden izmed

parov, ki sta posvojila otroka, pripoveduje tudi o **otrokovi jezi do biološke matere,** kako v najstniških letih sploh ni hotela nič slišati o njej *(Prej sploh ni hotela nič slišati, velikokrat je rekla, biološka mama je neumna, je imela jezo nanjo, samo ker ni mogla nič, je dostikrat kar meni rekla: »Pa te sovražim, pa te ne maram«. (B.4.30))*, kasneje pa se je zelo trudila za stik z roditeljico, vendar je bila dvakrat zavrnjena. V dveh primerih, ki jih pripoveduje ena oseba, ki je bila posvojena, in ena mama, ki je otroka posvojila, pa je prišla **želja po stiku od biološke matere** *(/.../ se je oglasila mama (biološka, op. a.) in želi stik z otroki. Zmenili smo se, naj piše za novo leto in potem bomo pa videli. Sem ji povedala, da ji je pisala njena mama – roditeljica, in da bi rada imela z njo kontakt, ampak takrat je ni zanimalo. (B.3.28)).* Starši, ki so posvojili, pa se sprašujejo, **kdaj in kako stopiti v stik** *(Tudi tu sama ne vem, kdaj navezati stik z njegovim očetom, ki je v zaporu, kako ... (B.1.17)).* To kaže na pomembnost priprav na posvojitev in strokovnjakov, ki staršem in otrokom ob tako pomembnem iskanju in oblikovanju sebe, stojijo ob strani. Izkušnje kažejo, da se to ne zgodi vedno, saj so lahko večkrat negativni tudi odzivi socialnih delavk oziroma delavcev, češ, le zakaj bi drezali. Pomembno je, da je **vsebina priprav namenjena** tudi **vprašanjem o iskanju korenin** *(Seveda velik del je bil namenjen študiju literature s tega področja, kako otroku povedati, da je bil posvojen, kdaj in kako poteka iskanje bioloških korenin. (A.8.4)).*

ODPRTOST IN POGOVOR O POSVOJITVI

Pri vsakem odraščanju, v vseh odnosih je resnica glavna za oblikovanje naše osebnosti. Če prevladuje prekrivanje ali strah, se bomo drugače razvijali, kot pa če je v naših življenjih prisotna resnica in odkritost. Intervjuvanje strokovnjakinje s področja posvojitev pravijo, da je otrokova pravica, da ve za resnico o posvojitvi. Prav tako je pomembno, da smo odprti za pogovor o posvojitvi. Otrokom je potrebno povedati na primeren način in jih potem postopoma soočati z resnico *(Ampak, ko pri treh letih povemo otroku, da je posvojen, moramo vedeti, da to otroka kaj dosti sploh ne bo zanimalo. In potem seveda to zgodbo dopolnjujemo, skozi to, da je posvojitev nekaj več in ne nekaj manj. (A.8.19)).* Tisto, kar naj bi se otroku povedalo o posvojitvi je, da je bila odločitev roditeljice v tistem trenutku za otroka najboljša *(In tisto, kar naj bi se otroku povedalo o posvojitvi je, mama se je odločila tako, kot se je v tistem trenutku zmogla in znala, hotela je, da bi bilo tebi v tistem trenutku bolje in to je vedno res. In s tako resnico otrok bistveno lažje živi, kot pa če mu jaz, zato da bo imel le mene rad in ne bo iskal, govorim grdo o biološki materi. (A.8.23)).* Strokovnjakinja tudi poudarja pomembnost odkritosti in resnice. Pravi, da **odkritost do samega sebe, prinaša odkritost do**

otroka pri odgovorih na pomembna vprašanja, tako pri vprašanjih o bioloških koreninah ni težav z resnico *(Smo neplodni, zato smo šli na pot posvojitve, smo posvojiteljski starši in ta pot prinaša neke zadolžitve, naloge nama, pravice otroka in dolžnosti para. Da z vprašanji, kot so kdo sem, iz kje izhajam, zakaj sta ravno mene izbrala, zakaj pa sta sploh posvojila, da tu ni zagat, ampak teče komunikacija odprto. (A.5.7))*. Vsem osebam, ki sem jih intervjuvala, so resnico povedali (starši) ali so jo izvedeli v otroštvu, razen enega, ki mu je bila resnica podana pri 16-ih letih, kar so neprimerna leta *(Itak na cel tragičen način se je (oče, op. a.) tega (povedati za posvojitev, op. a.) lotil, ob totalno neprimernih letih. (C.4.2))*. Ostali pa so izvedeli **pri sedmih, desetih, enajstih letih ali pa res že od malih nog naprej** *(To vem že od skozi. Velikokrat me ljudje vprašajo to, pa ne razumejo. Tako je, kot da bi jaz tebe vprašala, kdaj si pa ti zvedela, da si Uršula. (C.1.2))*. Lahko se otroku za posvojitev pripoveduje tudi preko **pravljic** *(Mami mi je preko pravljic, ki si jih je izmišljevala, zvečer sva se gujsali v stolu, in mi je pripovedovala o eni punčki, za katero biološka mama ni mogla skrbeti. (C.3.3))*. **Prva vprašanja o posvojitvi,** ki jih začnejo postavljati otroci, so povezani z dojenjem in porodnišnico *(Aha, ti si me tudi dojila, saj si bila z mano v porodnišnici, pa ji razloživa, kako je bilo. (B.2.18)), (Ko je bila posvojena, so ji iz centra za socialno delo prinesli album in na pravi strani je bila povečana slikica iz dokumentov … mi je rekla, mami a jaz sem bila tudi dojenček?(B.3.14)),* zato je pomembno, da se že pri teh preprostih vprašanjih pove resnico. Da se pove otroku, ne nisem te jaz dojila, nisem te jaz rodila in na njemu razumljiv način ter letom primerno razloži, kako je bilo. Otrok s to resnico raste, postane del njega, del njegove identitete. **Kriza ob resnici** je bila prisotna pri osebi, ki je zanjo izvedela pri 16-ih letih *(Mogoče sem imel malo krize, dan, dva, ko sem izvedel, kakor šok, nekaj takega, kar nisi pričakoval. (C.4.4))* in tudi pri osebi, ki je za posvojitev izvedela pri 4-ih letih *(Sem pa doživel manjši šok; jok, strah, kaj bo z mano, vendar sem na splošno novico prenesel dobro. (C.6.3))*. Kakšne pa so lahko posledice prikrivanja resnice na identiteto osebe, ki je bila posvojena, pripovedujejo strokovnjakinje. Otrok lahko razvije **slabo samopodobo**, saj ima zaradi skrivnosti občutek, da je nekaj slabega, kar ne vpliva dobro na njegovo identiteto *(Otrok ima cel čas občutek, zaradi skrivnosti in sramu staršev do otroka, da je nekaj slabega in to ni dobro za otrokovo identiteto. Razvije nizko samopodobo. (A.5.10))*. Zgovoren je primer 15-letnega dekleta, ki je šele v mladostniški dobi izvedela za posvojitev, v njeni reakciji sta bila pomešana **jeza in strah kot posledica prikrivanja resnice** *(Spoznala sem 15-letno dekle, ki je šele sedaj izvedela, da je posvojena, saj ji je mama ponesreči povedala. Prišle sta k meni, obe (mama, ki je otroka posvojila in hči, op. a.)*

sta veliko jokali … bila je zelo radovedna, želela je takoj spoznati svojo biološko mamo, na katero je bila zelo jezna, ker jo je dala stran. (A.7.23)), to dekle je bilo torej jezno na biološko mater. Mater pa, ki je dekle posvojila, je bilo strah, da bo hči odšla *(Mama (ki jo je posvojila, op. a.) je bila razburjena in ni želela, da se hči sreča z biološko mamo, strah jo je bilo, da bo (hči, op. a.) odšla. (A.7.24)).* Strokovnjakinje v svoji praksi doživljajo primere, ko so starši za posvojitev povedali zelo pozno in je otrok že razvil zelo negativen pogled na biološko mamo, imel do nje zamere in posvojitev dojemal kot travmo ter govoril, da svojih otrok ne bo imel *(Tako da so oni (starši, ki so ga posvojili in otrok, ki je bil posvojen, op. a.) to pri njegovih 26-ih, 27-ih letih začeli razčiščevati in on je imel zelo negativen pogled na svojo biološko mamo in je potreboval kar nekaj časa, da je potem to predelal. (A.8.15)), (Govoril je (otrok, ki je bil posvojen, op. a.), da ne bo imel svojih bioloških otrok, da jih bo samo posvojil, zelo je bil negativen do svoje biološke mame, grozne zamere je gojil, hkrati pa je to dojemal kot hudo travmo, ker so mu vsi lagali, ker ni bilo pravi čas povedano. (A.8.26)).* Eden od parov, ki so posvojili otroka, je otroku o posvojitvi ves čas odprto govoril, otrok je rasel z resnico, **prikrivala** sta edino **poreklo**. Hči je prihajala iz **Bosne** in sta jo želela zaščititi pred okolico. Vendar pravita, da sta naredila napako, ko sta ji za to povedala v najbolj občutljivih letih, kar je bilo hujše dejstvo, kot to, da je bila posvojena *(Problem je bilo tudi poreklo Bosna. Midva ji tega nisva govorila. Nisva imela predsodkov, ampak tale kraj je tako grozno primitiven v odnosu do tega in sva se bala, da se ji bodo posmehovali. In sva ji hotela to prihraniti. Dejansko pa sva naredila napako. Takrat bi bilo verjetno težje, ampak, da sva to v tako občutljivem obdobju povedala, je bilo hujše dejstvo, kot to, da je bila posvojena. (B.4.34)).* Ena izmed oseb, ki je bila posvojena, ima izkušnjo, da so ji **resnico povedali iz nuje**, saj je okolica vedela za posvojitev. **Vendar pa se o tem potem ni več govorilo** *(Povedali so mi, samo potem se okoli tega ni več naprej govorilo, pa tudi spraševal nisem več. (C.5.3)).* Ista oseba je tudi rekla, da si želi, da starši ne bi preveč skrivali resnice pred otrokom *(Da ne bi (starši, op. a.) preveč skrivali pred njim (otrokom, op. a.), da je posvojen. Da, če bo kdaj želel iskati, da mu poveš tisto, kar pač veš. (C.5.15)).* Stari starši otrok, ki so bili posvojeni in ko so še majhni, se sprašujejo, **kakšna bo reakcija otrok ob spoznanju resnice** *(Vprašanje je, kako bodo otroci, ko se bodo tega začeli zavedati, odreagirali. Jasno, da mi z otroki ne bomo govorili, kakšna je bila mamica, da jih je zapustila … (Č.1.8))* in menijo, da otroci **ne smejo slišati tega, da so bili zavrženi** *(Predvsem mislim, da otroci ne smejo slišat tega, da so bili zavrženi. (Č.1.10)).* Torej je prav, da se o resnici spregovori, vendar **ne, da se temu posveča**

preveč pozornosti *(Sploh pa sedaj je tega ogromno in mi gre že kar na živce. Ne da se mi tega skoz na dan vleči. (C.1.20)).*

ODRAŠČANJE OTROK

Otroci, ki so bili posvojeni, s seboj nosijo **primarno rano zapuščenosti**, ki oseba, ki je otroka posvojila, težko nadomesti, lahko pa se otroku pomaga pri sprejemanju in pomiritvi. Puberteta pri otrocih, ki so bili posvojeni je specifična ravno zaradi te rane, ki jo nosijo v sebi *(Ker puberteta je specifična pri teh otrocih. Vsi nosijo v sebi to primarno rano zapuščenost in kot posvojitelj tega ne moreš nadomestiti. Lahko mu samo pomagaš, da se s tem zbota. (B.4.35)).* **Otrok v prvem razvojnem letu** potrebuje kontakt, zato je nestrokovno imeti otroke po institucijah (*Otrok v prvem razvojnem letu nujno rabi kontakt in se mi zdi katastrofa in totalno nestrokovno, majhne otroke v prvem razvojnem letu odlagati v institucije. (A.8.32))*, saj otrok ne more prenesti večjega števila kontaktov, ker je v simbiozi *(Ker otrok v prvem razvojnem letu sploh ne more prenesti več kontaktov, kot le z eno osebo, ker je v simbiozi. (A.8.33)).* Tako se lahko pri otrokovem odraščanju pojavi doživljanje staršev kot tranzitornih objektov *(Otrok ne vgradi v sebe izkušnje starša v smislu, da postane ta notranji del njega, ga ne inkorporira in potem doživlja svoje starše kot tranzitorne objekte, kot medvedke, punčke, ki jih lahko zamenjaš kadarkoli in s komerkoli, zato tudi lahko otrok gre z vsakim. (A.8.36)).* Pri posvojitvi iz institucije ali rejništva je **pomembnost ključnih oseb** velika, otroka pa ni dobro otroka dati takoj v vrtec *(Predvsem je zelo rizično rotirati otroke takoj po vrtcih, varstvih, zaradi menjave teh ključnih oseb, otrok nikoli ne bo vedel, katera je sedaj njegova (A.8.37)).* Izkušnje tudi kažejo, kako otroci, ki so bili posvojeni, okoli sebe potrebujejo **jasne in fiksne osebe** *(Potrebuje fiksne osebe, ki jim zaupa, vendar mora biti zelo jasno, kje oseba bo; ni otrok, ki bi kar nekam ušel, se vedno drži okoli naju (B.2.9)),* otroci želijo imeti **vse pod kontrolo**, ne le mame, ampak tudi očeta, ožjo družino. Točno želijo vedeti kdo je, kje je, kam gre *(Hči je zelo dobra punca, hkrati pa že od začetka zelo odločna in zelo zelo nežna duša, veliko se carta in ves čas ima stvari pod kontrolo. (B.2.7)), (Najprej sem mislila, da samo mene, točno je vedela, kdaj sem šla ven; ampak vidim, da tudi moža enako in tudi ožjo družino (B.2.8)).* Preko raziskave me je zanimalo tudi, če otroci, ki so posvojeni iz institucije, lahko razvijejo **varno navezanost,** saj se glede tega mnenja strokovnjakinj razlikujejo. Socialna delavka na Dunaju pravi, da mogoče traja nekaj časa, da se otroci navadijo, vendar, če si kot starš potrpežljiv in trden ter mu ponudiš varnost, do navezave pride, medtem ko druga psihologinja trdi, da pride do motnje navezave kasneje v življenju, saj pravi, da ne

more biti dobre navezanosti, če ni dobre simbioze (*Pravzaprav motnje navezave kasneje v življenju, ker če ni bilo dobre simbioze, tudi ne more biti dobre navezanosti, saj je navezanost vedno tisto, kar sledi simbiozi. (A.8.34))*. Dva para pa imata izkušnjo z **močno navezanostjo otroka**, kar je pri enem posledica čustvene zanemarjenosti v prvih dveh letih in pol in se ta navezava kaže tudi v odraščanju, ker se zelo močno naveže na človeka *(Naša tamala se kar prisesa na enega, grozno se naveže, kar posrka /.../. (B.3.18))*, pri drugem pa je bila hitra navezava posledica zanemarjanja in osamljenosti v domu za otroke *(Prvi otrok, se je tudi hitro navezal na naju, naju je bil zelo vesel, kadarkoli sva prišla, tam je bil osamljen (B.5.9))*. Po Bowblyju bi tovrstno navezanost lahko umestili pod ambivalentno navezavo, saj se otroci, ki so ambivalentno navezani, bojijo ponovne zavrnitve, zelo so zahtevni, prisesajo se na svoje starše in se bojijo ločitve od njih. Ko otroci odraščajo, se lahko začnejo drugačne težave. Ena izmed mater pravi, da imajo vsi otroci težave pri odraščanju, samo nihče od staršev, ki so posvojili, ne želi potarnati. Tudi oseba, ki je bila posvojena, pravi, da je bila po njegovem ves čas kriza, da je le ni čutil *(Po moje je bila ves čas kriza, samo ne, da bi jo čutil (C.4.12))*. Težave se v večini začenjajo s puberteto. Dva para sta celo povedala, da sta njihova otroka v puberteto prišla že zelo zgodaj, pri desetih, enajstih letih. V tem obdobju nista želela slišati za posvojitev. Pri eni družini imajo tudi biološko hči in potem se je začelo primerjanje *(Ampak potem počasi, ko je začela odraščati, pri kakšen 10-em, 11-em letu, pa o tem sploh ni hotela nič več slišati, da je bila posvojena in sva čutila ljubosumnost in primerjanje, pa ne v smislu, da dajeva večje privilegije biološki hčeri, ampak bolj v smislu: »A ne mami, ti nisi imela toliko mozoljev, ko si bila mlada, pa ona jih tudi nima, jaz jih pa imam.« (B.4.27))*. Skozi odraščanje lahko otroci, ki so bili posvojeni, doživljajo **občutek drugačnosti** *(Sem se počutila drugačno, ampak ne v tem smislu, da bi bila manjvredna, ampak da sem na nek način drugačna (C.2.6)),* druga oseba, ki je bila posvojena, se je soočala s **prekomerno telesno težo** *(S prekomerno telesno težo (težave) (nekaj let), potem sem shujšal (C.6.8))*, skozi odraščanje se lahko pojavijo tudi **težave s samozavestjo**, kot posledica zapuščenosti v času, ko je bila oseba še dojenček *(Včasih imam pri zahtevnih nalogah v življenju težave s samozavestjo, kar izhaja iz tega, da sem bil ob rojstvu zapuščen in je bila to zame kot dojenčka ena najtežjih travm (C.6.13))*. **S čustveno praznino in slabo samopodobo** se lahko soočajo tudi otroci, ki so bili posvojeni *(Izzivi so sedaj povezani s silno čustveno praznino in izredno slabo samopodobo, kljub temu da je to izredno lep otrok, da je lepotica, nosi s sabo veliko breme, ki ga odlaga počasi (B.3.13))*. Ena izmed oseb, ki je bila posvojena in je sedaj že v odraslih letih, pa je trenutno v **depresiji** *(Potem sem pa malo zabluzil in sem tudi v depresijo padel*

(C.4.13)). Lahko se pojavijo tudi **zdravstvene težave**, kot posledica bolečine *(Vsa ta bolečina, ki je ni dala ven, je počasi vodila tudi v zdravstvene težave, do anoreksije, ki je pravzaprav psihična bolezen, ki pa še ni ozdravljena /.../ (B.4.36))*. Skozi odraščanje, pravi ena od mater, je hči svojo stisko zaradi posvojitve sproščala z **agresijo** *(To je dajala ven z agresijo, vedno je bila črnogleda, na vsakemu človeku je našla kaj slabega (B.4.29))*, skozi najstniška leta pa lahko pride do **molka** *(Ona (hči, ki sta jo posvojila, op. a.) se ves čas pubertete ni hotela pogovarjati o tem, ampak je v sebi nosila bolečino. (B.4.28))*. Strokovnjaki pravijo, da otroci nosijo **posledice posvojitve** celo življenje, vendar je hkrati pomembno, kako, kot pravi ena izmed mater, se otrok **sprijazni z dejstvom posvojitve**. Če namreč tega ne sprejme, lahko trpi celo življenje *(In če se ne zbota s tem, da je bila posvojena, lahko trpi celo življenje in lahko tudi potem njegova družina. (B.4.40))*, tudi ni največji problem iskanje korenin, ampak pomiritev z zapuščenostjo *(Tako da to ni največji problem iskanje korenin, problem je to zbotanje s primarnimi ranami, z zapuščenostjo. (B.4.43))*. Na kakšen način pa se otrok oziroma odraščajoči človek **sooča s težavami v življenju**, pa je odvisno od vsakega posameznika. Vsi smo si med seboj različni in pomembno je poznati način, na katerega se spopadamo s svojo resničnostjo *(Otroci so tako različni, različni so si v intelektualnem razvoju, v zmožnosti razmišljanja o njihovem življenju, tu so velike, velike razlike, ki se ne dotikajo le tega, kaj se jim je v življenju zgodilo, ampak tudi kako se s tem soočajo, spoprimejo, mislim, da je to najbolj pomembno. (A.7.20))*.

VLOGA DRUŽINE

Vsakdo potrebuje družino, saj je izrednega pomena za razvoj in oblikovanje identitete *(Pač družina je potrebna vsakemu, tisti, ki je nima, je drugačen, pač si zaznamovan in se čuti to. (C.4.10))*. Eden izmed intervjuvancev, ki je bil posvojen in je pri dveh letih izgubil tudi mamo, ki ga je posvojila, pravi, da si je ves čas želel **cele družine in odprtega pogovora** *(Mislim, jaz sem si želel ves čas družino tako kompletno in da bi se lahko pogovarjal o stvareh, da so to starši mlajši, da so ti miselno bližje (C.4.11))*. **Posvojiteljska družina** se razlikuje od biološke družine in eden izmed parov pravi, da posvojitev ni pravljica, imeti otroka, ki je posvojen, je drugačna izkušnja od izkušnje biološkega otroka *(Imeti otroka, ki je bil posvojen, je drugačna izkušnja od imeti biološkega otroka. Tu se navezujem že na čisto osnovne stvari: telo, vse zdravniške okoliščine, genetske zadeve, tu je veliko stvari, ki jih starši, ki so posvojili, ne vedo (A.7.12))*. Pri družini, ki je otroka posvojila je pomembno, da ima otrok **varen in stabilen dom** *(Najbolj pomembno je poudariti, kako pomembno je, da ima*

otrok stabilen, varen dom (A.6.2)), ker so otroci velikokrat doživeli že pred posvojitvijo marsikaj *(Velikokrat so ti otroci doživeli že marsikaj, s sabo prinašajo rane in naloga staršev je, da ljubeče skrbijo zanj, z vsem, kar je (A.7.13)).* Pomembno je, da je **komunikacija v družini** odprta, saj drugače otrok dvomi v resničnost odgovorov *(Največji problem pa je, da komunikacija ni odprta, da otrok vsak trenutek lahko dvomi v odgovor, v prostost podatkov. Problem je tudi, da večina otrok ni videla odločbe o svoji posvojitvi (A.5.13)),* pomembna pa sta tudi **sočutje in moč staršev** *(Da so sočutni (starši, op. a.) in pazljivo ravnajo z ranami. In za to morajo biti posebno močni, optimistični in predvsem pripravljeni (A.7.14)).* Štiri osebe, ki so bile posvojene, se doma počutijo **sprejete** *(Se pa v tej družini počutim sprejeto(C.1.8))*, so našle **oporo** *(Sem našla oporo doma (C.1.15)),* v družini pa je prisotna **odkritost** *(Vedno odkrito, brez skrivnosti ali nejasnosti (v družini, op. a.) (C.6.6)).* Ena oseba pa pripoveduje o **nesprejetosti do neke mere in o drugačnem karakterju** *(Od svojih posvojiteljev sem čisto drugačen karakter in sem mogoče iz tega razloga bil nerazumljen (C.4.16)).* Ena izmed oseb, ki je bila posvojena tudi pravi, da je imela na oblikovanje identitete največji vpliv **vzgoja** v družini *(Na mojo identiteto je najbolj vplivala vzgoja staršev, ki sta me naučila, da je potrebno ceniti delo in spoštljivost do drugih ljudi (C.6.10)).* **Več vprašanj** o identiteti **se pojavi ob neuspešni prilagoditvi v družini** *(Vprašanja identitete se seveda pojavljajo, ampak toliko bolj, kolikor adaptacija v to družino ni bila uspešna (A.8.16)).* Posvojitev pa lahko poteka v več različnih vrstah družin. Poznamo **istospolne, enostarševske družine in heterospolne družine.** O izkušnjah posvojitve v istospolno družino sem se pozanimala pri strokovnjakih, ker nisem uspela opraviti intervjuja z nobeno istospolno družino. Nekateri se sprašujejo, kako se bo otrok identificiral ob takih starših *(Bistvo je seksualni odnos. Kje so bo otrok identificiral ob takih starših (istospolnih, op. a.)?(A.5.22))*, drugi imajo predsodke glede vzgoje otroka v istospolni družini, saj je otroku potrebno zajamčiti tudi stik z drugim spolom *(Nimam nobenih težav z istospolnimi zvezami, absolutno nimam predsodka pred tem. Imam pa predsodek pred vzgojo otroka v istospolni družini, tako kot bo recimo razvezana mama težko naučila sina biti dober moški, ker enostavno ona nikoli ne bo dober moški in ravno tako razvezan oče pri deklici (A.8.42)).* Ena izmed intervjuvanih oseb je ločena in vzgaja dva otroka, ki sta posvojena, v **enostarševski družini.** Ena oseba, ki je bila posvojena, pa živi le z materjo, ker sta se starša ločila. Strokovnjaki po izkušnjah glede posvojitve v enostarševsko družino pravijo, da so le-te dobre, da pa je potrebno samozaupanje v način življenj *(Imam izkušnje z enostarševskimi posvojitvami, so bile uspešne (A.6.9)), (Če želijo posvojiti (enostarševske družine, op. a.), morajo imeti samozaupanje v svoj način življenja (A.7.25)).*

Mati, ki je ločena in ki ima otroke, ki z očetom nimajo stika, pripoveduje o **moški vlogi** in o tem, kako vidi, da sinova to pogrešata *(Vidim, da mlajši sin zelo pogreša moško vlogo (B.1.16))*. Vidi, da jima stari oče in svak predstavljata močni figuri *(Imamo pri sosedu še mojega očeta in svaka in preko tega vidim, da je to taka močna figura, kot oče (B.1.14))* ter zgled *(Tu imata zelo močen zgled, vidim sinova, kako z občudovanjem gledata na njiju (starega očeta in svaka, op. a.). Ne morem pa preko tega prikazovati ene lažne vloge, ki je ni (B.1.15))*. Opisuje pa tudi, kako sta ves čas z moškimi, ko gredo na primer skupaj na službene izlete *(Zanimivo je tudi, ko gresta z mano na vse izlete, ki jih imamo v službi, tu vidim, kako rabita moško vlogo. Tu sta prilepljena na njih (B.1.18))*.Oseba, ki je bila posvojena in odrašča ob mami, pravi, da vlogo očeta pogreša takrat, ko vidi druge z očetom *(Pogrešam takrat (vlogo očeta, op. a.), ko … na primer moja najboljša prijateljica ima res dobrega očeta in se z njim tudi odlično razumeva in mi kdaj reče, ja ti si pa moja druga hčerkica. In takrat pomislim, kako bi bilo fajn, če bi jaz tudi imela tako dobrega očeta (C.3.12))*. Ko razmišlja o preteklosti, vidi, da bi morda določene stvari lažje predelala ob prisotnosti očeta *(Sedaj, ko za nazaj razmišljam, se mi zdi, da bi šle kakšne stvari lažje čez, če bi bil oče zraven (C.3.14))* in dodaja, da si je blizu z dedkom, vendar pa to ni isto *(Sva si pa z dedijem dosti blizu, vseeno pa to ni to (C.3.15))*. Otroci ob **razvezanih starših** po izkušnjah strokovnjakov doživljajo manke *(Tudi pri dveh starših, ko pride do razveze, vidim velik manko (A.8.41))*. Na tem mestu bi dodala, da otroci ob razvezah lahko trpijo. Predvsem je pomembno, kako se starši ločijo – je to razhod dveh zrelih ljudi, ki resnično gledata tudi na korist otroka, ali je to razveza dveh ljudi, ki sta polna sovraštva in maščevanja.

ODNOS MED STARŠI IN OTROKOM

Odnos med staršem in otrokom je v vsaki družini zelo pomemben. Ker ta odnos definira vse ostalo, ga je dobro, če je to le mogoče, o**blikovati že v zgodnjih letih** *(V teh ranih letih je pomembno, kako oblikuješ odnos. Najbolj definira vse ostalo, zato še zdaleč ni vseeno kakšen ta odnos je (A.8.14))*. Pri **razumevanju notranjega sveta otrok** lahko pomagajo tudi **knjige**, kot je na primer *Mama št. 0* (Hof) *(Če pa starši preberejo te knjige, kot je na primer Mama številka nič, pravzaprav poznajo ta introspektivni svet otroka, ki je več ali manj zelo identičen (A.8.6))*. V posvojiteljski družini se lahko pojavijo tudi nekatere specifike. Pomembno je **prisluhniti stiskam otroka**, ki izhajajo iz primarne rane zapuščenosti *(Bodočim posvojiteljem bi svetoval, naj skrbno prisluhnejo stiskam otroka, ki izvirajo iz dejstva, da s seboj (otroci, op. a.) nosijo globoko rano (C.6.16))*. Tam, kjer **otrokove potrebe niso bile zadovoljene**, otrok

išče manjkajoči del sebe, ki ga v odnosu s starši ni našel *(Tam, kjer pa otrok in starši niso bili najbolj kompatibilni v odnosu, ni šlo za zadovoljevanje potreb, tam pa otrok išče manjkajoči del sebe, ki ga ni mogel razviti tukaj (A.8.8))*. Ena izmed oseb, ki je bila posvojena, tudi pravi, kako pomembno, da se straši zavedajo, da je otrok, ki so ga posvojili, prav zares **njihov otrok** *(Morajo se (starši, op. a.) zavedati, da, ko dobijo otroka, da je njihov (C.3.23))*. Tudi ena izmed mater, ki je otroka posvojila, pravi, da pride do situacije, ko ji hči reče: »**Bi pa drugega posvojila,«** druga izmed oseb, ki so posvojile, pa ima izkušnjo, da ji je hči rekla, da sploh ni njena prava mama. Obe pravita, kako pomembna je v takih trenutkih trdnost, da se otroku zagotovi, da je **odločitev zanj** trdna in da se za to odločitvijo tudi resnično stoji *(Ji rečem, da sem se odločila zanjo (B.3.27))*. **Posledice odsotnosti priprav na posvojitev** lahko občutijo tudi otroci, ki so bili posvojeni *(Če bi šla skozi ustrezno terapijo v proces posvojitve, bi mi bilo marsikaj prihranjeno (C.2.10))*, starši so do otroka **zaščitniški** *(Tako, da sta bila moja starša strašno zaščitniška, da sta se grozno bala za mene. Da sem bila njihova do konca (C.2.9))*, **otroka pa sprejmejo kot obliž** na rano neplodnosti, če tega predhodno ne razrešijo *(Potem pari, če ne razrešijo neplodnosti, otroka sprejmejo kot nek obliž na to rano neplodnosti in to se ne bi smelo dogajati (C.2.8))*. Posvojiteljska družina, pravi ena izmed mater, se razlikuje tudi v tem, da ni imela prirojenega materinskega nagona, **zavestno je postala mama**, česar jo je bilo potem sram *(Tudi jaz kot mama, ki nisem imela prirojenega materinskega nagona. (...) Ona je bila zapuščen otrok in v tiste pol leta ni dobila telesnega stika in ko je prišla k meni, sem morala to delati zavestno, to ni bilo instinktivno, ker vem, kako je bilo drugič, čisto nagonsko to delaš (B.4.18)), (Šele po parih mesecih sem začutila, da sem mama. Takrat je bilo to mene sram priznati, da zavestno delam (B.4.19))*. **Otroci** pa starše **spodbujajo** na tistih področjih, kjer se starši čutijo šibke in jih s tem oblikujejo *(Naju spodbuja (otrok, op. a.) na tistih področjih, kjer sva šibka. Naju zelo blikuje (B.2.24))*.

PARTNERSKI ODNOS

Pri poti identifikacije otroka je zelo pomemben odnos med partnerjema, saj predstavlja temelj za gradnjo otrokove identifikacije *(Pri poti identifikacije otroka in celotne družine je temelj v odnosu, na katerem družina oziroma partnerja lahko zgradita zdrave pogoje za otrokovo identifikacijo (A.5.5))*. Vsi pari, ki sem jih intervjuvala, so šli v postopek posvojitve, ker svojih otrok niso mogli imeti. Bili so po več let brez otrok in tega so se **navadili.** *(Če si dlje časa kot par sam, se navadiš živeti sam in v začetku, ko je prišla (hči, ki sta jo posvojila, op. a.), je bil kar šok (B.2.10))*. Nato pride otrok, ki je v njunem odnosu na začetku tujec *(Pet let*

brez otrok, drugače sva se imela čist dobro, potem pa kar naenkrat pride otrok, ki sva si ga sicer zelo želela. Ampak je bil tujec (otrok, op. a.) v najinem odnosu (B.4.17)). V tem času je po izkušnjah strokovnjakov v partnerskem odnosu zaslediti **močno željo po otroku**, ki pa lahko slabo vpliva na partnerski odnos, saj sta partnerja osredotočena le na otroka *(Zaslutiti je to močno željo po otroku in ob tem se hitro zgodi, da trpi partnerski odnos (A.1.5)).* **Trudijo se za zanositev in upajo,** za sabo imajo lahko že več neuspešnih **umetnih oploditev**, ki lahko ééépovzročijo zdravstvene in psihične težave *(Poskusila sva šest umetnih oploditev, pa tudi ni bilo nič. Zelo težka zadeva (umetna oploditev, op. a.), imela sem veliko zdravstvenih težav. Potem pa kadar ni, še toliko bolj na psiho udari. Ni prijetna zadeva (B.5.2))*. Nekateri pa se za umetno oploditev zaradi moralnih in zdravstvenih razlogov ne odločijo, vendar, kot pravi ena od mater, se ji je s to odločitvijo podrl svet, saj je bila izgubljena možnost, da pride do spočetja *(Se mi je pa s to odločitvijo, da ne bova šla na epruveto, podrl svet, s to odločitvijo je bila zgubljena možnost, da prideva do otroka. Ni bilo več upanja, da pride do spočetja. To je bilo težko (B.4.5))*. V tem času se partnerja soočata z **neplodnostjo**, kar je zelo težka izkušnja *(To je bilo zelo težko (neplodnost, op. a.)… To je verjetno res ena najtežjih stvari (B.1.1))*. Stiska neplodnosti se po mnenju nekaterih strokovnjakov odvija po procesu žalovanja, ko par predela svojo neplodnost, se o tej temi naj ne bi več pogovarjal *(Stiska neplodnosti se odvija po procesu žalovanja, tako kot vsaka izguba, kot proces. Ko pa je enkrat do konca odvita, ko se začnejo o tem normalno pogovarjati, ko ni več čustvenih vibracij na njihovem telesu, pogledu, takrat je absurd, se eno leto pogovarjati o njihovih stiskah za nazaj (A.8.45)).* Tudi socialna delavka ima izkušnje s pari, ki so predelali neplodnost *(So pari, ki pridejo in rečejo, da so to (neplodnost, op. a.) že predelali (A.2.12))*. Strokovnjaki tudi poudarjajo pomembnost identifikacije z neplodnostjo, da par resnično in globoko sprejme to, da ne moreta imeti bioloških otrok, saj edino to omogoča življenje v resnici z otrokom, ki sta ga posvojila *(Najprej, da se sama dva (partnerja, op. a.) identificirata kot neplodna, to je zelo pomembno, drugače živita v laži ves čas in tudi otroku ne moreta dati, da bi se zdravo identificiral (A.5.6))*. Pri parih strokovnjaki vidijo tudi **sram zaradi neplodnosti**, ki ima lahko kasneje hude posledice, če otrok pride v nerazrešeno stisko neplodnosti. Če se partnerja počutita manjvredna, ker ne moreta imeti otrok, rodi to skrivnosti in sram do otroka *(Sram, ki se nacepi pri paru zaradi neplodnosti, deluje tako katastrofalno, da otrok, če pride v to partnerstvo, kjer neplodnost ni predelana in sramovanje, da sem manj vreden, ker nimam svojega otroka, rodi skrivnosti in sram do otroka (A.5.9))*. Če pari ne razrešijo neplodnosti, lahko kasneje v družini to vedno visi v zraku *(Nekako je bila ta njuna nerazrešena dilema*

okrog tega (neplodnosti, op. a.) vedno v zraku (C.2.11)). Torej je res potrebno še preden pride do posvojitve **sprejeti neplodnost, ki prinaša tudi sprejetje otroka** *(Sprejet si (otrok, op. a.) kot bitje, ker sva se midva (par, ki je otroka posvojil, op. a.) v izhodišču sprejela kot nepopolna, ampak vendar je taka najina pot, podelila sva si blagoslov in lahko greva skozi (A.5.8)).*

RODITELJICE V PROCESU POSVOJITEV

Kot že omenjeno pri bioloških koreninah, je roditeljica pomemben člen za osebe, ki so bile posvojene. Izkušnje dveh oseb, ki sta bili posvojeni, z roditeljico so pozitivni. Obema veliko pomeni, da si ju je roditeljica želela, in razumeta, da ju ni mogla obdržati, obe imata tudi stike z roditeljico, kar pozitivno vpliva na njuno identiteto. Ena oseba pripoveduje, kako je pri roditeljici prisoten **občutek krivde**, ker jo je oddala v posvojitev *(Če gremo kam in spije en kozarček, dva, ona se bo vedno zjokala, vedno bo začela o tem govoriti, kako je ona trpela celo življenje, kako je morala mene dati stran, kako se zaradi tega krivo počuti (C.2.22)).* Druga oseba, ki je bila posvojena, pa je nad svojo roditeljico **razočarana**, saj roditeljica ne želi imeti stikov *(Ja, na mamino (biološko mamo, op. a.) stran sem razočaran (C.5.14)).* Pri enih starših, ki so otroka posvojili, pa je prisoten **strah**, da se bo roditeljica, če stopijo z njo v kontakt, nanje »**prilepila**« *(Strah naju (par, ki je otroka posvojil, op. a.) je edino, da bi se (roditeljica, op. a.) prilepila, pač ena misel je, da bi se lahko tudi taka situacija razvila (B.2.17)).* Izkušnje strokovnjakov kažejo na to, da **roditeljici ni vseeno za otroka**, čeprav v družbi še vedno lahko velikokrat slišimo očitke naperjene proti roditeljici zaradi tega dejanja *(Jaz (strokovna delavka, op. a.) nisem videla še nikoli nobene posvojitve, kjer bi bilo roditeljici popolnoma vseeno, kaj je s tem otrokom (A.8.20)).* Velikokrat pa roditeljice kot obrambo uporabljajo **mehanizem potlačevanja** *(Ženske (ki so otroka rodile, op. a.), uporabljajo drugačno obrambo, potlačevanje, in niso v stiku s tem delom sebe in večina jih živi brez problema naprej, ker ta del sedaj ni več v njeni zavestni sferi (A.8.21))*, nekatere pa pridejo k strokovnjakinji vsako leto na otrokov rojstni dan in **praznujejo** ta praznik (*So pa seveda tudi take, ki se vsako leto, ko se je otrok rodil, spomnijo, mene obiščejo, prinesejo kakšno čokolado in rečejo, danes imava pa midve rojstni dan (A.8.22)).*

STROKOVNO DELO

Nekatere intervjuvane strokovnjakinje imajo zelo malo izkušenj, saj je na primer ena socialna delavka zaključila le en postopek oddaje otroka v posvojitev. **Znanja,** ki jih uporabljajo **za ravnanje,** so znanja, ki so jih pridobile pri študiju, znanje psihologije, pravna in zakonska podlaga, socialno delovna znanja, psihološka in pedagoška znanja ter predvsem izkušnje *(Pri mojem delu pa mi pomagajo pravna znanja, psihološka in pedagoška ter znanja socialnega dela (A.4.8)).* **Orodja dela**, ki jih pri svojem delu uporabljajo, so pogovor, pohvale, pri delu pa črpajo iz pozitivnih izkušenj *(Pri mojem delu črpam iz pozitivnih izkušenj, primerov dobrih praks in pohval (A.4.11)).* Štiri izmed njih sodelujejo tudi z drugimi strokovnjaki iz centrov za socialno delo, saj je delo na področju posvojitev zelo odgovorna naloga *(Tako zastavljeno in odgovorno delo nujno zahteva interdisciplinarni timski pristop (A.4.5)).* Pravijo, da je **delo na področju posvojitev** dinamično in zanimivo, vendar nikakor enostavno. Ena izmed strokovnjakinj ga dojema kot bogato in boleče *(Delo dojemam kot bogato, boleče. Zanimivo in ni enostavno (A.4.13)).* **Odločitev za namestitev otroka** je težka in odgovorna naloga, v Sloveniji se odločitev, komu se namesti otroka v posvojitev oblikuje na osnovi matičnega centra za socialno delo, ki opravi naloge, ki mu jih zakon nalaga *(Odločitev, komu se namesti otroka v posvojitev, se oblikuje na osnovi socialne anamneze matičnega CSD (A.4.6))*, s čimer pa nekatere osebe nimajo dobrih izkušenj; vprašanja naj ne bi bila dobra, psihološki test pa lahko opraviš, ne da bi priznal svojo bolečino *(Samo tisti obisk na domu (socialnih delavk, op. a.), pa ta vprašanja (postavlja psihologinja, op. a.) so nama bila res butasta. Čez tisti psihološki pogovor lahko prideš čisto dobro čez, brez, da bi si priznal svojo bolečino (B.2.20)), (/… / potem pa še eden ali dva razgovora s psihologom, ki je bil pa pod kritiko (B.4.11)).* Pri tem igra pomembno vlogo **odgovornost strokovnjaka za otroka.** Naloga strokovnjaka je zagotoviti ljubeč dom in s tem ponuditi otroku možnost za razvoj *(Strokovnjak, ki odloča o posvojitvi, nosi odgovornost in njegova dolžnost je, da otroku zagotovi ljubeč dom (A.7.11)).* **Napaka strokovnjakov** je tudi, da se nekateri obnašajo, kot da so otroci terapevti za roditelje. Ena izmed mater pripoveduje, kako je socialna delavka na vsak način hotela, da se hči, ki je bila posvojena, sestane z roditeljico, čeprav hči tega ni želela *(In to je največja napaka, naši centri se obnašajo, kakor da so otroci staršem terapevti (B.3.30)).* Druga izkušnja staršev pa se dotika ogorčenja socialne delavke nad starši, ko sta prosila za nekaj časa, da bi premislila glede otroka, ki je bil na voljo za posvojitev *(Rekla sva, če lahko malo premisliva, in socialna delavka je bila čisto iz sebe, rekla je, saj je vsak otrok*

lušten, kaj se sedaj bojita. Ni razumela (socialna delavka, op. a.), da je vzeti otroka odločitev za celo življenje. Ne moreš takih odločitev delati čez noč, če prej nisi pripravljen (B.4.21)). Slabe izkušnje s **socialno službo,** ki mu **ni bila pomoč pri iskanju,** ima tudi eden izmed intervjuvancev, ki je bila posvojen *(Mi pa takrat socialne službe niso bile v pomoč, matični urad je prej našel (C.5.11)).* Par, ki je posvojil v Rusiji, pa nikjer drugod ni imel težav, kakor ravno na centru za socialno delo *(Največje probleme sva imela na CSD-jih, pri vseh treh postopkih, nikjer drugje (B.5.6)).* Socialne delavke včasih čutijo **nemoč** *(Včasih se počutim tako nemočno (A.4.12)).* Vendar vse izkušnje s socialnimi delavkami niso slabe. Ena izmed oseb, ki je bila posvojena, ima izkušnjo, da je poklicala strokovnjakinjo za nasvet, kako naj ravna, ker je stopila v stik z biološko mamo, materi doma pa je zaradi tega zelo težko. Socialni delavki sta prišli in se **pogovorili z materjo** *(Prišle k nam (socialni delavki, op. a.), se pogovorili z mamo, da je ona še vedno moja mama in oče se vedno moj oče, da se nam je sedaj družina povečala. Da pač mene skrbi, da ne bom nikamor šla (C.2.25)).* Dileme socialnega dela se pojavljajo predvsem zaradi nepoznavanja posvojitev in njenega namena *(Prva odprta dilema je zame vezana na splošno nezadostno poznavanje posvojitve in njenega namena ter odgovornosti države, ki uzakonjuje ukrep posvojitve (A.5.19))*. Gre tudi za dilemo resničnega opolnomočenje otroka *(Druga dilema se veže na temeljno nalogo stroke socialnega dela – opolnomočenje uporabnika. Ob tem se postavlja paradigmatsko vprašanje ali govorimo o opolnomočenju otroka ali para, ki želi posvojiti otroka (A.5.20))*. Zadnja dilema pa se veže na primer iz prakse, ki kaže, da se strokovnjaki še vedno odzivajo na rešiteljski način, tj. želja, da bi osebam, ki imajo močno željo po otroku, zagotovili otroka, ker bi jim s tem izpolnili »sanje«. Ob tem pa ne dajejo pozornosti pripravam in razrešitvi stiske neplodnosti *(Tretja dilema pa je, da praksa strokovnega dela kaže, da se na uporabnikovo potrebo po otroku, še vedno odzivajo (na centru za socialno delo, op. a.) na rešiteljski način(A.5.21)).*

OKOLJE

Na identiteto človeka vpliva tudi to, kako se človek, ki je bil posvojen, počuti v okolici, kako ga sprejema ipd. Nekateri strokovnjaki menijo, da ob **odprtem pogovoru o posvojitvi, okolje nima rizičnega vpliva** *(Če ti otroku poveš in ga že od malega vzgajaš v tem, da je to nekaj več, potem je pripravljen na izzive in okolica nima nekega rizičnega vpliva (A.8.28)).* **Pozitivno sprejemanje posvojitev v okolici** je bilo zaslutiti iz sedmih odgovorov *(Zelo v redu okolica sprejema posvojitev, verjetno zaradi tega, ker smo se prej toliko o teh stvareh pogovarjali. Tu imamo zelo pozitivno izkušnjo. (B.1.21))*, tudi ljudje iz okolice pravijo, da so se veselili posvojitev *(Bila sem vesela za njiju, ker sem vedela, da ne moreta imeti otrok. Bila sem vesela, da sta se odločila za eno pot, da bosta tudi dobila otroka, na svoj način (Č.4.1)).* Starši pa lahko od okolice doživijo tudi **negativne reakcije** *(Spomnim se soseda, ki je prišel in rekel: »Jaz pa ne bom čestital, ampak pogledal pa bom.«(B.4.24)).* V okolici lahko osebe, ki so bile posvojene, doživijo tudi to, da jim kdo reče, da nimajo mamice *(Je ena punca za mano vpila, ja ti, ki nimaš mamice. (C.1.5)).* Vprašanje **podobnosti** lahko zastavijo ljudje, ki vidijo, da otrok ni podoben staršema. To je doživela ena oseba, ki je bila posvojena *(Je kdo rekel, a ti si pa zelo očiju podobna, ker niso poznali mojega očita, z mami sva si pa čist različni, ker je ona čisto temna, jaz pa blond, sem jim odgovorila, da nisem podobna očiju, ampak sem posvojena. (C.3.16))*, par z izkušnjo mednarodne posvojitve pa je doživel, da mu je pri kosilo neznanka rekla, če sta opazila, da je sin mongolskega videza *(Edino enkrat se nama je naredil, ko smo bili nekje na kosilu, nama je ena gospa rekla, a ste vi kdaj opazili, da je pa vaš sin čisto mongolskega videza. Ni bila slabonamerna. (B.5.24)).* Ljudje v okolici pravijo, da so bili ob novici o posvojitvi **presenečeni** *(Sigurno je bilo to za naju (stara starša para, ki sta posvojila, op. a.) presenečenje (novica o posvojitvi, op. a.). (Č.1.1)), (Najprej sem malo pomislila, me je malo presenetilo. (Č.2.1)).* En par iz okolice, je menil, da je par, ki je posvojil, **pogumen** *(Normalno, zdela sta (par, ki je otroka posvojil, op. a.) se mi (sorodniku para, op. a.) korajžna. (Č.3.1)).* **Odobravanje v luči rešiteljstva** pa je tudi reakcija ljudi ob posvojitvi. Par ima izkušnjo, da so jima rekli, kako sta dobra, da sta vzela siroto, kako jima bo enkrat hvaležna *(Drugi so rekli, kako sva dobra, da sva vzela siroto, v smislu dobrote, kako nama bo lahko enkrat hvaležna. (B.4.25))*, odziv starejše gospe v okolici, ko je izvedela za posvojitev, je bilo pozitivno, saj s tem rešita enega otroka težkega življenja *(No, potem sem jima pa odobravala, da je kar prav, da s tem rešita enega otroka, mogoče težkega življenja, pri njima ji bo lepo (Č.2.2)).* Reakcija starih staršev je bila tudi naj **premislita o posvojitvi,**

saj gre za človeka, ki ga ne moreš zavreči *(Rekla sva jima, da če sta se za to odločila, naj dobro premislita, to je človek, ki ga ne moreš ga zavreči, to je za zmeraj (Č.1.2)).* V okolici se pojavlja tudi **vprašanje, kakšen je sedaj otrok**, ker je posvojen? *(Jaz sem iz ene vasi na Koroškem in ko sva dobila hčerko in sedaj, ko greva po vasi, me ustavljajo in sprašujejo, kakšen pa je sedaj otrok, ker je posvojen. (B.2.13)).* V okolici sem povprašala za mnenje o otrokovem počutju. Ljudje so odgovorili, da mislijo, da se otroci počutijo dobro, *(Ja, jaz mislim, da se dobro počutijo. (Č.1.4)), (Jaz mislim, da se imajo zelo dobro, se znajo igrati z drugimi, so prijazni. (Č.8.1)),* **da ne prihaja do izločanja** *(Zaenkrat je videti, ko so skupaj, so tam med otroki, tako se družijo tako, kot se drugi družijo. Ne vidim, da bi bilo med otroki kakršnokoli izločanje. (Č.1.5))* ter da se okolica ob tem ne ustavlja. V okolju je večja ozaveščenost kot v **preteklosti** *(Okolica se mi zdi, da se kaj dosti ne ustavlja, da bi jih kaj posebej zaznamovala, je že dosti ozaveščena, da je to isto otrok, kot vsak drug, da jih sprejema. (Č.3.4)), (Je drugače (dojemanje posvojitev v okolici, op. a.), če primerjam s preteklostjo, bi rekel 20 let nazaj ali več. (Č.3.5)).* Ena izmed mater, ki je posvojila, opisuje, kako so otroka **odrivali iz okolice**, družbe. Bilo je namreč eno obdobje, ko je bil otrok ponosen na to, da prihaja iz Bosne, v malem kraju v Sloveniji, pa to ni bilo sprejemljivo, zato so jo odrivali *(Neko obdobje je bilo, ko je bila ponosna na to, da je Bosanka. Biti v Pirničah Bosanka pomeni, da so jo odrivali (B.3.20)).* Nekateri starši doživljajo tudi **strah pred okolico.** Ena izmed intervjuvank pripoveduje, kako si ni upala okarati otroka, da ne bi govorili, da ga nima rada *(/.../si v kakšni družbi sploh nisem upala nič, ker sem se bala, da bo kdo rekel, lejo, nima je rada, ker ni njena (B.4.23)).* Oseb, ki so bile posvojene, ne moti, če nekdo vpraša o posvojitvi, vendar pa ni prijetno, da te potem dojema kot **drugačnega** *(Da vpraša, ampak ne pa, da te potem dojema kot posvojena, da si tok neki drugačen (C.1.18)).* Otroci veliko časa preživijo v šoli, vendar se na področju izobraževanja učiteljev in učiteljic ni naredilo nič *(V tem okolju (šolskem) se ni nič naredilo, vsak dela po svoje in ljudje vnašajo v te stvari preveč sebe. Tukaj pa ni dovolj le ta svoj delež, ampak mora biti podkrepljeno s strokovnostjo, sploh če te stvari podajaš naprej. (A.8.29)).* Učitelj mora znati otrokom posvojitev pravilno razložiti *(Mislim, da mora biti tudi učitelj tak, da bodo znal učitelji otrokom, če jih bodo otroci kaj zafrkavali, dobro in pravilno razložit (B.5.20)),* tako pa smo še vedno lahko priča napak zaradi neznanja *(Seveda, ker oni (učitelji, op. a.) velikokrat nenamerno, iz neznanja naredijo napake, ker je še vedno tabu. (A.5.15)).* Reakcije učiteljev so neprimerne *(In ta učiteljica je odreagirala ja, boga, a posvojena si. (B.3.17)).* V učnih načrtih so tudi teme, kjer bi se lahko dotaknili posvojitev, npr. pri **rodovnem drevesu** *(In v*

*šolah se te stvari reprezentira naprej, ko imajo na primer drevo življenja, ko se pogovarjajo o družinskih temah (A.8.30)).*Tudi z **reakcijami otrok v šoli** imajo osebe, ki so bile posvojene, in tudi starši, ki so posvojili, negativne izkušnje *(So me zafrkavali. Saj kaj boš pa ti govorila, ker itak nimaš svoje prave mame. Me je (sošolka, op. a.) zelo prizadela. (C.2.5))*, ena oseba se je zaradi tega počutila izobčeno iz družbe *(Nekateri vrstniki so vedeli, da sem posvojen, in so me zaradi tega zmerjali, kar mi je povzročilo slabe občutke, v družbi sem se počutil tujega. (C.6.9))*, ena oseba pa ima slabo izkušnjo zaradi svojega porekla *(Se je en sošolec čez cel razred zavpil, to ni fer, Slovenci pišemo kol, Bosanci pa 4 (C.1.7)).* Na otrokovo identiteto pa so v okolici vplivale tudi **interesne dejavnosti**, kot je na primer balet *(Pri meni je imelo poleg tega, da sem posvojena in me je vzgajala mama, največ vpliva tudi balet. (C.3.18))*, ali pa glasba in šport *(Name je močno vplivala glasba, h kateri sta me spodbujala starša. Hodil sem v glasbeno šolo ter šport (kolesarstvo, op. a.). (C.6.11)).* Oseba iz okolice pravi, da ni zaznati nobenih opazk iz okolice glede **neplodnosti**, če svojih otrok par ne more imeti *(Glede bližnje okolice ni nobenega podtikanja in opazk, če svojih otrok ne moreta imeti. (Č.2.5))*, pari pa pripovedujejo, da so v soočanju z neplodnostjo dobili veliko predlogov, kaj naj še poskusijo, čeprav to včasih ni ravno v pomoč, ker so poskusili že (skoraj) vse *(Rečejo, pa saj bo, pa dajta to probati in vsak ti kaj predlaga in včasih imaš tega že zadosti, ker si že vse probal, pa ni bilo nič. (B.4.9)).*

MEDNARODNE POSVOJITVE

Mednarodne posvojitve prinašajo s seboj tudi novo kulturo, ki vpliva na identiteto otroka. Strokovnjakinja pravi, da je pomembno, da so starši do **nove kulture odprti**, da se pozanimajo o državi, iz katere otrok prihaja *(Mislim, da bi morali biti starši, ki so posvojili zelo odprti, odprti do nove kulture, morali bi spoznati državo, od koder otrok prihaja, o njej brati, potovati tja pred posvojitvijo, predvsem vedeti več o državi (A.7.27)),* vendar tudi pretiravati ni dobro*(Ni pa dobro pretiravati, dobro je otroku ponuditi njegovo kulturo, ne pa ves čas poudarjati, mu urediti sobe v stilu te kulture in podobno (A.7.28)).* **Gojenje kulture** je pomembno, čeprav so otrokove razvojne potrebe po vseh kontinentih enake *(Vsekakor je to kulturo dobro gojiti, čeprav otroške potrebe, razvojno gledano, so čisto po vseh kontinentih enake (A.8.39)).*Lahko se, na primer, **vpiše otroka na jezikovni tečaj** *(Seveda pa, ker mu skušamo predstaviti iz kje izhaja, ker bo otrok kasneje želel to deželo tudi spoznati, je zelo modro in dobro, da otroka na primer vpišemo tudi na jezikovni tečaj jezika, od koder prihaja (A.8.40)).* Dve izmed oseb, ki sta posvojili v Sloveniji, opažata, da **posvojitev postaja modna**

muha *(Vem iz teh glasbenih krogov, da če hočeš biti na slovenski sceni malo in, skoraj moraš imeti kakšnega otroka, ki si ga posvojil iz druge kulture (B.1.24)),* eno osebo pa skrbi, ker je postala posvojitev popularna *(Pa v družbi se ni govorila veliko, se mi zdi, da sedaj v zadnjih dveh letih se več- čeprav sedaj me pa skrbi druga smer, ker je to nekako postalo popularno (B.2.23)).* **Delovne izkušnje strokovnih delavk** ne tem področju niso velike, ena izmed njih se z mednarodnimi posvojitvami sploh še ni srečala *(Z mednarodnimi posvojitvami se še nisem srečala (A.4.7)),* **na Dunaju** pa so **priprave** za mednarodne posvojitve kompleksnejše in trajajo dlje kot priprave za notranje posvojitve *(Mednarodne posvojitve so kompleksnejše in zato priprave trajajo dlje (A.7.2)*). Sam postopek in **birokracija za posvojitev v Rusiji** je zelo zahtevna naloga, pari pa so še prepuščeni sami sebi in se ne morejo zanašati na državo *(No, papirje sva morala vse sama urediti, ker Rusija ni podpisnica Haaške konvencije in tukaj se ne moreš na državo nič zanesti (B.5.5)).* Vse to pa kandidatom vzame veliko časa in denarja. Država na to odgovarja, da je že pripravljen **osnutek sporazuma z Rusijo** *(Rusija ni podpisnica Haaške konvencije, niti z njo nimamo nobenega drugega sporazuma. Je pa že narejen osnutek novega sporazuma, vendar bo še nekaj časa trajalo, da stopi v veljavo, saj še ni ratificiran (D.1.7)).*

DELO PO POSVOJITVI

Posvojitev ni pravljica, ki bi se srečno končala z oddajo otroka v posvojitev. Pomembno je tudi delo po posvojitvi, pomoč **parom,** da vztrajajo in gradijo odnos *(Pomoč, da ti pari ne zaključijo, da bi vztrajali in gradili ta odnos. (Č.3.3))*. Pari, ki so posvojili v Rusiji, se srečujejo dvakrat letno. Tako imajo možnost vprašati za nasvet, otroci pa spletajo prijateljske stike *(Dvakrat na leto imamo srečanje s pari, ki so posvojili v Rusiji. Potem, ko bodo otroci starejši, lahko koga vprašaš za kakšen nasvet, lahko bodo imeli otroci, ko bodo starejši, tudi kakšne prijateljske stike. Jim bo verjetno lažje, ker imajo to skupno. (B.5.22)).* V programu Deteljica tudi ohranjajo prijateljske vezi *(Prijateljske vezi med enim in drugim parom ostanejo in se oni še vedno srečujejo. (A.5.11)).*V Sloveniji je **delo po posvojitvi neobvezno po zakonu** *(Pri nas je tako, da zakon nam tega (dela po posvojitvi, op. a.) ne nalaga, so vse te stvari prostovoljne in seveda se včasih tudi zgodi, da se kdo obrne na tebe. (A.8.11)),* se pa starši obračajo na strokovnjake z **vprašanji** o otroku *(Na primer sedaj se veliko posvaja iz Rusije in starši me potem kličejo, otrok je začel gristi ali pa otrok nič ne joka, ali je to normalno. (A.8.12)).* Na Dunaju pa imajo **mesečna srečanja po posvojitvi** *(Enkrat mesečno imamo skupino za starše (po posvojitvi, op. a.), ki so posvojili dojenčke. Sedimo skupaj,*

pijemo kavo in se pogovarjamo o posvojiteljskih težavah, izzivih. (A.7.15)) in skupino za mlajše otroke *(Potem imamo pa tudi skupino za mlajše otroke, od prvega do tretjega leta. Srečujemo se v telovadnici, kjer imajo otroci prostor za igranje, druženje. (A.7.16)).* S**odelovanje in izobraževanje po posvojitvi** je zelo pomembno, saj gre za specifične situacije *(To so zelo specifične situacije, zato je zelo pomembno, da se še naprej izobražujejo in sodelujejo z drugimi starši, ki imajo tudi izkušnje. (A.6.8)).* Pari lahko **oporo v življenju** po posvojitvi najdejo tudi v Deteljici, pri parih s podobno izkušnjo, v molitvi ali v knjigah *(Predvsem v Deteljici, pri Viktoriji Bevc in tudi pri drugih parih, ki imajo podobne izkušnje. Pa tudi v duhovnosti. (B.1.20)).*

POTREBNE SPREMEMBE

Prva pomembna sprememba, ki so jo kot potrebno omenili tako strokovnjaki, kot tudi starši z izkušnjo posvojitve, je **potreba po centralizaciji** *(Predvsem me moti razpršenost, zdelo bi se mi dobro, če se posvojitve izvajajo na enem mestu. (A.2.11)), (Vsak center ima nekaj po svoje, med sabo ne vedo točno, nimajo evidence na državni ravni. (B.2.22)).* Težavo po mnenju strokovnjakov, kot tudi staršev, povzročajo **dolgotrajna rejništva** *(Da bi imeli več otrok za posvojitev, ne pa da se jih vlači po rejništvih. Da se res najde pri otroku vse možnosti, da bi šel v posvojitev. (B.4.45)).* **Zakonska neurejenost priprav na posvojitev** je tretje področje, kjer se udeleženci v postopku posvojitve strinjajo, da bi bilo potrebno nekaj spremeniti, saj so le določeni pari upravičeni do brezplačnih priprav *(Meni se absolutno ne zdi prav, da eni pari imajo priprave zastonj, eni ne. Naša zakonodaja ni usklajena s tem, kar se tiče priprav. (A.8.46))*. Poleg tega si večina udeleženih v postopku posvojitev deli mnenje, da bi morale biti priprave obvezne, saj kandidatom pomagajo razviti realna pričakovanja *(Pa ta priprava, se mi zdi, da bi morala biti obvezna, da si postaviš realna pričakovanja, da vidiš, da to ni nobena pravljica. (B.1.22))* in dozoreti v mišljenju, da otrok ni le nadomestek za biološkega otroka *(Da bi imeli eno pripravo, da se soočijo s tem, da so lahko tudi brez otroka, ne da jim je otrok nekako nadomestek. (C.1.22)).* Težava je, da je **posvojitev na CSD-jih obrobno delo** *(Da je delo na posvojitvah na centrih za socialno delo obrobno delo. (A.4.10)),* strokovnjaki pa med seboj pogrešajo **odprtost in pogovor** o svojem delu *(Pogrešam več odprtosti in pogovarjanja. (A.3.15)).* Strokovnjakinja je opozorila tudi na potrebo po zagotavljanju **anonimnosti oseb, ki so dale otroka v posvojitev** *(Boljše bi moralo biti poskrbljeno za anonimnost oseb, ki so dale otroka v posvojitev. (A.3.14)).* Tako država, kot tudi strokovnjaki vidijo problem v **premajhnem številu izobraževanj na področju posvojitev** *(Na področju*

posvojitev v Sloveniji premalo izobraževanj. (A.1.12)), (Zagotovo premalo dela in izobraževanja na tem področju na fakulteti. (D.1.3)). Tudi **mednarodne posvojitve** so v Sloveniji področje, ki ni urejeno, saj na primer z Rusijo sploh nimamo podpisanega nobenega sporazuma *(Mednarodne posvojitve, to področje dela v Sloveniji ni urejeno.(A.1.10)), (Raje bi videla, da bi bil en sistem za mednarodne posvojitve, imamo Haaško konvencijo, katere podpisnice pa niso vse države. (A.7.29))*. Država vidi potrebne spremembe tudi v **pravno-formalni ureditvi osebnih podatkov**, da bodo otroci imeli pravico do dostopa do zdravstvenih podatkov *(Potrebno je urediti tudi pravno-formalno glede osebnih podatkov, da bodo otroci imeli pravico do dostopa do zdravstvenih podatkov. (D.1.8))*. V Sloveniji imajo trenutno pristojnosti za izdajo odločbe za posvojitev centri za socialno delo, država pa si želi, da bi ta **pristojnost** pripadla **sodiščem** *(Spremenili (država, op. a.) bi pristojnost odločbe na sodišče. (D.1.10))*. Ena izmed oseb, ki je bila posvojena, pravi, da ima srečo in da je ena izmed redkih, ki je stara čez dvajset let in ima tako **izobražene starše na področju** posvojitve ter si želi, da bi bilo takih več *(Imam srečo, da imam tako izobražene starše na tem področju. Tega sem zelo vesela in želim si, da bi bilo takih več (C.1.21))*. Ista oseba si tudi želi, da bi **posvojili** tudi takšni, ki že **imajo svoje otroke** *(Pa jaz bi si res želela, da bi posvojili tudi kakšni, ki imajo svoje otroke. (C.1.23))*. Oseba, ki je bila posvojena, pravi, da se ji zdi potrebno **najprej urediti področje posvojitev v Sloveniji**, šele na to pa posvojitve iz tujine *(Se mi zdi, da bi bilo potrebno najprej v Sloveniji urediti situacijo, preden bi šli v tujino (C.3.19))* ter da si želi **programa za otroke, ki so bili posvojeni**, kjer bi si osebe med sabo lahko podelile izkušnje, se spodbujale in stale ob strani pri iskanju bioloških korenin *(Jaz bi pa najraje dobila tudi program za otroke, ki so bili posvojeni. (C.3.22))*.

VLOGA DRŽAVE V PROCESU POSVOJITEV

Ne smemo pozabiti, da je **odgovornost države** pri notranji posvojitvi do otroka zelo velika *(Pomembno je zavedanja, da je država, pri notranji posvojitvi, odgovorna za otroka (A.7.10))*.Posvojitve zato niso stvar, ki bi se dotikale le posvojiteljske družine, ampak je za namestitev otroka odgovorna država, v Sloveniji preko centrov za socialno delo. Dva para pravita, da doživljata **manjvrednost v očeh države** *(Pri naši državi smo starši, ki smo posvojili, manjvredni. (B.5.25))*, ena izmed oseb, ki je bila posvojena, pa pravi, da država **ne razume neplodnosti para** *(Se mi zdi, da država ne razume, da taki pari (ki so neplodni, op. a.) nujno potrebujejo predhodno terapijo in to bi se mi zdelo nujno. (C.2.7))*. **Pomoč države pri mednarodnih posvojitvah** bi bila zelo dobrodošla, saj je za enega otroka, ki ga posvojiš

v Rusiji potrebnega veliko denarja *(Tudi glede na to, da moraš vse te papirje sam plačevati, mislim, da bi država lahko šla malo nasproti. 15 000 evrov daš za enega otroka odvetniku, 3 000 evrov za dokumentacijo, pa potovanja gor, hoteli, hrana, okrog 27 000 – 30 000 evrov za enega otroka. Mislim, da bi država lahko tukaj prišla naproti. (B.5.27)).* **Prednosti** sistema posvojitev v Sloveniji, kot jih vidijo na Direktoratu za družino, so popolne posvojitve in odprt sistem *(Prednost našega sistema vidim v tem, da imamo popolne posvojitve. Odprt sistem je dober, saj tako otroci lahko izvejo za svoj izvor, kar je pomembno predvsem zaradi bolezni (biološki vidik, op. a.). (D.1.1)).* **Dobro** je tudi **urejen pravni vidik posvojitev** *(Pri posvojitvi gre za vsebino in menim, da je iz pravnega vidika dobro urejena. (D.1.4)).* **Pomanjkljivosti sistema posvojitev v Sloveniji**, po mnenju države, pa so v stvarni pristojnosti, ki je trenutno pod centri za socialno delo. Država si želi, da bi bila ta pristojnost obravnavana na sodiščih *(Pomanjkljivosti pa vidim v stvarni pristojnosti (da je le ta pod centri za socialno delo in ne pod sodiščem, op. a.). (D.1.2))*. Država si tudi želi **enake možnosti za zunajzakonske pare** pri posvojitvah *(Želimo (država, op. a.) tudi, da bi imel zunajzakonski par enake zakonske možnosti za posvojitev kot zakonski par. (D.1.9)).* **Nova družinska zakonodaja** naj bi, po besedah države, prinesla ureditev priprav na posvojitev, vendar jih skrbi, da ne bo strokovnih delavcev, ki bi bili za pripravo specializirani *(Z novo družinsko zakonodajo se bo to uredilo (priprave na posvojitev, op. a.), vendar bo nastala težava, če strokovni delavci za priprave ne bodo usposobljeni. Potrebujemo specializirane strokovnjake in izobraževanja. Zagotovo se bo uredil predpostopek posvojitve s pripravo. (D.1.6)).* Pripravlja se tudi **reorganizacija centrov za socialno delo**, kjer bo posvojitev centralizirana na štiri do pet centrov za socialno delo, znotraj le-teh pa bodo delovali timi *(Zavedamo se in tudi delamo (država, op. a.) na centralizaciji. Poteka reorganizacija centrov za socialno delo, kjer se bo posvojitev centralizirala le na štiri do pet centrov za socialno delo, znotraj tega pa bodo delovali timi. (D.1.11)),* vendar na vprašanje, kdaj se bo to zgodilo, ni bilo odgovora, saj se je, kot pravijo na Direktoratu za družino, reorganizacija centrov za socialno delo **ustavila,** ker v tem trenutku za to ni dovolj **denarnih sredstev** *(Sedaj so se stvari ustavile in seveda je vse odvisno tudi od finančne situacije. (D.1.12)).*

5 RAZPRAVA

5.1 Omejitve raziskovanja

Pri raziskavi sem se najprej želela osredotočiti le na pogled otroka in na to, kaj vse z otrokovega vidika vpliva na razvoj identitete. Vendar sem skozi prebiranje literature ugotovila, da je problem večplasten, zato sem se odločila za drugačen način ter v raziskavo zajela več perspektiv – perspektivo otroka, staršev, z izkušnjo posvojitev, ljudi iz okolice, strokovnjakov in države. Vzorec je bil velik in sprva sem imela težave pri obdelovanju podatkov, saj nisem vedela, kako naj se lotim obdelave različnih skupin in njihovih pogledov na tematiko identitete, ki je zelo široka. Nato sem se odločila za skupno obdelavo in pod istimi kategorijami zajela več različnih pogledov. Vzorec bi si želela povečati še na izkušnje istospolnih staršev in roditeljic. Žal pa nisem uspela pridobiti nikogar iz istospolne družine, ki bi bil pripravljen sodelovati v raziskavi. Vsi pari, katerih kontakte sem dobila, so sodelovanje zavrnili.

Zelo dobro je bilo, da sem skoraj vse intervjuje lahko snemala z diktafonom, saj sem bila tako lahko osredotočena na pogovor. Za snemanje sicer nisem dobila dovoljenja na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve. Pri opravljanju intervjujev je bilo zaradi mojega bivanja v tujini potrebnega veliko usklajevanja. Z eno osebo, ki je bila posvojena, se časovno nisva mogla uskladiti, zato sva intervju opravila s pomočjo vprašalnika preko elektronske pošte.

Vprašanja sem prilagajala posameznikom, saj vsi niso bili pripravljeni odgovoriti na vsa pripravljena vprašanja. Za nekatere je bilo preboleče, ali pa so odgovarjali le s kratkimi stavki. To sem spoštovala in po lastni presoji vztrajala le do kjer sem čutila, da lahko. Spraševala sem jih o zelo intimnih zadevah, zato sem upoštevala meje, ki so jih postavili sogovorniki.

Potrebno se je zavedati, da je vsak človek edinstven. Zgodbe, ki sem jih preko intervjujev imela možnost spoznati, nikakor ne bi rada omejila s teorijami, saj se jih ne da posploševati. Spoštujem vsako zgodbo posebej in vsaka je ogromno prispevala k širjenju mojega znanja s področja posvojitev.

5.2 Razprava o rezultatih

5.2.1 IDENITETA IN RODITELJICE

»**Oblikovanje identitete** je proces družbene samoumestitve posameznika, kar pa ni enostavno. Subjektivno dojemanje in občutenje sebe se namreč nikoli povsem ne ujema s podobo, ki si jo posameznik ustvari o sebi na podlagi stališč in pričakovanj drugih ljudi in institucij. Jaz je vselej zaznamovan z drugimi« (Donko 1984: 23). Pri posvojitvah na otrokovo identiteto poleg vsega, kar je v otroku, ki je bil posvojen, vplivajo tudi vsi pomembni »drugi«, ki so udeleženi pri samem postopku. To je država s svojimi zakoni in sistemom, strokovnjaki, ki se ukvarjajo s področjem posvojitev, okolica, ki s svojimi vplivi in reakcijami vpliva na otroka, osebe, ki so otroka posvojile, roditeljica oziroma biološka oče in mati in otrok, ki je bil posvojen. V raziskavi sem zajela vse vidike, razen roditeljice, saj nisem dobila nobenega pozitivnega odgovora na prošnjo za intervju. **Roditeljice** uporabljajo mehanizem potlačevanja kot obrambo, vendar izkušnje strokovnjakov tudi kažejo, da roditeljici ni vseeno za otroka, čeprav lahko v družbi še vedno velikokrat slišimo očitke na njen račun. Ob pregledu izkušnje otrok, ki so bili posvojeni, z roditeljicami sem prišla do zaključka, da so izkušnje različne. Dve osebi, ki sta bili posvojeni, imata z roditeljico pozitivne izkušnje, obema veliko pomeni, da si jih je roditeljica želela, in razumeta, da jih ni mogla obdržati, obe imata tudi stike z roditeljico, kar pozitivno vpliva na njuno identiteto. Ena izmed njiju tudi pripoveduje, kako je pri roditeljici prisoten občutek krivde, ker jo je oddala v posvojitev. Vsi pa z roditeljico nimajo pozitivnih izkušenj, saj obstajajo tudi primeri, ko ne pride do srečanja, ker tega roditeljica ne želi. To v otroku pušča rane in razočaranje. Pojavlja pa se tudi strah pri starših, pred tem, da bi roditeljica želela preveč stikov. Vendar obstajajo raziskave (Bevc 1999: 72), ki so ob proučevanju odprtih posvojitev razblinili pričakovanja strokovnjakov, da bodo biološke matere zelo vsiljivo posegale v otrokovo življenje in v življenje posvojiteljev. Biološke matere so namreč povedale, da tega ne želijo. Posvojitelji so celo menili, da imajo otroci premalo stikov. Bojazen, da bi bili otroci zmedeni glede tega, kdo so njihovi starši, je bila prav tako neutemeljena. Kadar so otroci omenjali mater, so imeli pri tem v mislih vedno mater, ki jih je posvojila.

5.2.2 VPLIV DOGODKOV PRED POSVOJITVIJO NA IDENTITETO

Na identiteto otroka, ki je bil posvojen, vplivajo tudi **dogodki, ki so se zgodili pred posvojitvijo.** Otroci so doživeli po mnenju in izkušnjah strokovnjakov travmatične izkušnje pred posvojitvijo, kar vpliva na otrokovo nadaljnje življenje. Travmatične izkušnje, ki so jih imeli otroci v moji raziskavi, so povezane z domovi za otroke, čustvenim zanemarjanjem v družini in primarno rano zapuščenosti. Rotschild (2000 v Kompan Erzar et al. 2011: 104) pravi, da je posledica otrokove dolgotrajne izpostavljenosti stresu, čezmerno izločanje stresnega hormona kortizola, ki je v velikih količinah zelo nevaren, saj povzroča celično smrt. Dojenčki in mali otroci imajo nežne možgane, in če se navadijo na tako količino kortizola, to okrni njihov razvoj, oteži razvoj spoznavnih sposobnosti, sposobnost kontroliranja čustev in vedenja med odraščanjem (Siegel 1999, Shore 2003 v Kompan Erzar et al. 2011: 104). V moji raziskavi so pripovedovanja staršev pokazala tudi na to, da so posledice prikrivane nosečnosti vidne tudi v otrokovem odraščanju, predvsem v zaprtosti do drugih odnosov. Posledice so tudi pri otrocih, ki v najbolj zgodnjih letih življenja niso imeli zadovoljenih osnovnih potreb, kot je na primer potreba po telesnem stiku. Eden izmed intervjuvanih staršev pove, da je bil njihov otrok prve pol leta brez telesnega stika, zato tudi kasneje ni nikoli imel potrebe po telesnem stiku. Izkušnje tudi kažejo, da so posledice zanemarjanja otroka na začetku, ob posvojitvi zelo izražene, otroci ne jokajo, samo sedijo in prazno gledajo, posledice so vidne še celo v najstniških letih, ko je način reagiranja na situacije podoben umiku. Posledice alkoholizma med nosečnostjo se poznajo v koncentraciji, motoriki, razvoju in močnih izbruhih. Zato je poznavanje preteklosti pomembno, saj »*ne moreš vzeti radirko in zbrisati preteklosti.« (B.3.8).* Južnič (1993: 14) pa tudi poudarja, da je zmedena identiteta lahko posledica zelo različnih travmatičnih dogodkov, dogajanj ali izjemnih razmerij in okoliščin, v katerih se znajde posameznik. Kot se je pokazalo v tej raziskavi je za otrokovo identiteto pomembno **sprejetje in pomiritev z dejstvom posvojitve**.

5.2.3 POMEN PRIPRAV NA POSVOJITEV

V Sloveniji je **čas pred posvojitvijo za osebe, ki želijo posvojiti** v notranjosti države, lahko zelo dolg, saj je oseb, ki želijo posvojiti, veliko, otrok pa zelo malo. Če primerjam z **Dunajem**, kjer so razvili sistem bazen, kjer so zajeti pari, ki želijo posvojiti. Imajo enoten sistem za celo mesto, vendar ne gledajo na datum prijave kandidata, ki bi želel posvojiti, kar le še bolj postavi v ospredje korist otroka. Tudi priprave na posvojitev se na Dunaju razlikujejo od priprav v Sloveniji. Vse osebe, ki želijo posvojiti, se, kljub temu da priprave niso določene z zakonom, udeležijo priprav, saj potrebujejo potrdilo o udeležbi na pripravah, ki ga potem predložijo k ostali dokumentaciji. Socialna delavka pripoveduje, da pride veliko ljudi z odporom do priprav, po zaključenih pripravah pa je v njih moč zaznati veselje. Tako gredo na Dunaju vse osebe, ki želijo posvojiti, v posvojitev pripravljene, s tem pa omogočijo otroku boljši razvoj identitete kot pri nas. »**Pomen priprav** je tudi v tem, da so otroci ranjeni, starši pa velikokrat čustveno in intelektualno nepripravljeni. Velikokrat namreč fantazirajo, da so rešitelji teh otrok, še težja situacija pa nastane takrat, ko otrok začne kazati odklonilen odnos do njih, saj je pri otrocih, ki so bili posvojeni, pogosto opaziti, da ponovijo zgodovino zlorabe in ne-varne navezanosti tudi, ko so že starejši. Tako namreč nezavedno poskušajo prebuditi zavrženost, da bi se jim s tem potrdilo globoko prepričanje lastne nevrednosti«. (Levy, Orleans 2003 v Kompan Erzar 2011: 108). Tudi s tega vidika so priprave nujne in potrebne, starši pa iz svojih izkušenj povedo, da priprave lahko pomenijo razbremenitev**,** uničenje iluzij ter zavedanje realnosti**.** Priprave na posvojitev pomagajo osebam, ki želijo posvojiti, da se resnično pripravijo na to poslanstvo, kljub temu pa **marsikje v Sloveniji ni dodatnih priprav.** Večina centrov za socialno delo se drži nujnih postopkov, kot so individualno svetovanje, zbiranje potrebne dokumentacije, obisk na domu, socialna anamneza, kar pa po izkušnjah nekaterih strokovnjakov in staršev ne zadostuje, saj pravijo, da le preko nujnih postopkov lahko sam pred sabo in strokovnjaki še vedno uspešno skriješ svojo stisko neplodnosti. V Sloveniji imajo osebe, ki so se ali se udeležujejo priprav na posvojitev v **društvu Deteljica**, pozitivne izkušnje. V skupini imajo na voljo strokovno pomoč, osebe pa si tudi medsebojno pomagajo, berejo in pišejo utrinke, kar jim omogoča osebnostno rast in poglobitev vase, družijo se ob pohodih in srečanjih ter se preko tega razbremenijo in soočajo s svojo neplodnostjo. V skupini so ljudje, ki so že prešli ali pa se še ukvarjajo s podobnimi problemi, skupina je tudi prostor, kjer dobiš sogovornike, kar omogoča razbremenitev, in moč, da lahko spregovoriš o svojih stiskah.

5.2.4 VPLIV OKOLIŠČIN POSVOJITVE NA IDENTITETO

Okoliščine posvojitve so pomembne pri otrokovi identiteti. Eden izmed dejavnikov, ki pri okoliščinah posvojitve vpliva na oblikovanje identitete otroka, je **starost otroka ob posvojitvi. »**Starost otroka pri posvojitvi je močno povezana s tveganjem, da je otrok doživel travmo. Starejši, kot je otrok pri posvojitvi, večja je verjetnost, da je doživel travmo in mlajši kot je otrok, manj je verjetnosti, da je doživel travmo«. (Zaviršek 2012: 162). Otrokova prva leta življenja pomembno vplivajo na nadaljnji razvoj, zato ni vseeno, kdaj je otrok posvojen. Vedno več otrok je posvojenih iz domov za otroke (institucij), kjer nimajo možnosti razviti varne navezanosti, ker ob sebi nimajo oseb, s katerimi bi jo lahko razvili. Ena izmed strokovnjakinj pravi, da varno navezanost lahko razvijejo kasneje, vendar je to še vedno odvisno od starosti ob kateri je bil otrok posvojen. Howes (1999 v Kompan Erzar 2011: 107) pravi, da se navezanost vzpostavi na enak način kot bi se z biološko materjo. če so bili dojenčki posvojeni pred ali med obdobjem, ki je **optimalno za razvoj navezanosti**, To je **pri starosti od 0 do 6 mesecev.** Pri starosti od 6 do 8 mesecev pa se je pokazalo, da imajo otroci že težave pri vzpostavljanju pozitivnega in zaupnega odnosa s starši, ki so jih posvojili (Yarrow et al. 1973 v Kompan Erzar 2011: 107). V prvih mesecih otrokovega življenja je torej pomembno, da je interakcij dovolj in da so zadovoljujoče. Varna navezanost je pomembna tudi za nadaljnje življenje, ker, kot pravita Levy in Orlans (2003 v Kompan Erzar et al. 2011: 106) »/…/ neposredno vpliva na možgane, saj medsebojni odnosi vzpostavljajo nevronske povezave, spodbuja spoznavni, čustveni in socialni razvoj, razvija pa se tudi intima in vzajemnost ter osnovno zaupanje, ki pa je podlaga za odnose tudi naprej v življenju«. Odgovornost strokovnjakov, ki vodijo postopke posvojitev, je, da otroka namestijo v družino glede na njegove potrebe. **Reakcije otrok ob prihodu domov, v družino, ki ga je posvojila,** so različne, odvisne tudi od karakterja ter izkušnje otroka pred posvojitvijo. Dobro je, da si okoliščine posvojitve zapišemo, naredimo **skrinjico prvih vtisov,** poskušamo posneti čim več slik in zbrati čim več informacij o biološki družini, da se otroku, ko začne spraševati, lahko ponudi čim več. Takrat so vsi vtisi in informacije zelo dobrodošle in tudi potrebne za oblikovanje otrokove identitete, za odgovore na vprašanje od kod prihajam in kako je bilo na dan posvojitve. **Obujanje spominov**, kot pravi Bevc (2002: 44 – 45), » /…/ je prijetno in nujno početje v razvoju otroka, pomembno za razvoj osnovnega človekovega vprašanja kdo sem, kam spadam, kdo so moji starši, stari starši, sorodniki itd. To otroci radi počno ob fotografijah, video posnetkih, ob poslušanju staršev, starih staršev idr. Radi slišijo o tistem življenju staršev, ki so ga živeli predno se je on rodil oziroma prišel v njuno skupnost. Tudi

posvojeni otroci imajo enake potrebe kot rodni. Zato jim je potrebno v krogu posvojiteljske in rejniške družine omogočiti to izkušnjo, omogočiti informacije o njegovem celotnem življenju in o življenju posvojiteljev po možnosti brez cenzure«.

5.2.5 BIOLOŠKE KORENINE IN IDENTITETA

Otroci, ki so bili posvojeni, se pri svojem iskanju identitete sprašujejo od kod so, kje je in kakšna je biološka mama, ali so ji podobni oziroma komu so podobni, ali imajo kakšnega brata, sestro ipd. Na ta vprašanja včasih odgovora ni lahko najti. Odgovori namreč niso samoumevni, zato ga kdaj ne najdejo ali pa najdejo le delček, včasih pa tudi celoto. V vsakem primeru so ta vprašanja del njih, del njihove identitete, od odgovorov pa je tudi odvisno, kako se bodo oblikovali. Pri intervjuvanjuh osebah, ki so bile posvojene, je bilo pri vseh prisotno zanimanje za ta vprašanja. Otroci, ki so bili posvojeni, naletijo pri zdravniku na vprašanje glede družinskih bolezni, na katerega pa ne poznajo odgovora, tako lahko na zdravstvenem področju zazeva praznina. Praznina pa je tudi v albumu, ki se navadno začne s slikami, ko smo bili še dojenčki. Vprašanje, zakaj me je oddala v posvojitev je zelo pomembno, odgovor nanj pa še bolj. Vendar se vsi se odločijo za iskanje svojih bioloških korenin. Po mnenju nekaterih strokovnjakov, ki delajo na področju posvojitev, **otroci ne iščejo svojih bioloških korenin iz štirih razlogov**: (a) ker v družini prevladuje neverbalna prepoved iskanja, (b) zaradi strahu otrok pred iskanjem in zavrnitvijo biološke mame, (c) ker otroci ne želijo prizadeti svojih (socialnih) staršev in (č) zaradi občutkov krivde. Občutki krivde jih prevevajo, ker se sprašujejo vprašanja, kot so: kaj sem naredil narobe, da so me oddali v posvojitev, kaj na meni ni prav ipd. Vendar, kot pravi Wiemann (2003: 106), se jim starši, ki so jih posvojili, lahko pomagajo soočiti s temi vprašanji in pomiriti z odgovori. Izkušnje strokovnjakov kažejo na to, da so **stiki z biološko družino pomembni,** ker otrok za svoj razvoj potrebuje odgovore o svoji zgodovini. Otrok namreč skozi iskanje svoje zgodovine išče sebe, vendar je pomembno, kot pravi ena izmed oseb z izkušnjo posvojitve, da se stike poišče, če je le možno, ko otrok to želi in ne prej. Ob tem iskanju se pojavlja tudi **strah oseb, ki so otroka posvojile,** pred srečanjem otroka z biološko mamo. »In zlasti tu (med hotenjem po srečanju z roditeljico in strahom mame, op. a.) se otrok čuti vmes. Tako ne more nastati jasna identiteta, stabilna osebnost, notranja mirnost in sprejemanje samega sebe«. (Swientek 1997: 57). Starše je strah, da bi otrok želel ostati z biološko mamo. Strokovnjaki na področju posvojitev pa pravijo, da si otrok, ki je bil posvojen, velikokrat ustvari fantazijsko družino, kasnejše soočenje pa lahko predstavlja hudo travmo, saj lahko pride do zavrnitve. Včasih se otroci zelo trudijo za stik, vendar lahko pride do **zavrnitve**, s čimer se je potrebno soočiti, saj v nasprotnem primeru lahko pride tudi do zdravstvenih težav. Tisti pa, ki iščejo in kjer **do srečanja pride, pravijo, da se mozaik potem sestavi,** preplavi te sreča in pomiritev.

5.2.6 POMEN ODPRTEGA POGOVORA O POSVOJITVI

Pri vsakem odraščanju, v vseh odnosih je **poznavanje resnice o našem preteklem in sedanjem življenju ter odprti pogovor ključnega pomena** za oblikovanje naše identitete. Če prevladuje prikrivanje in strah se bomo drugače razvijali, kot pa če je v naših življenjih prisotna resnica in odkritost. Lutter (1997: 33 – 41) pravi, da » /…/ iskanje identitete poteka celo življenje in zato pomanjkljive informacije ustvarjajo oviro za osebno prihodnost«. Strokovne delavke, na področju posvojitev, pravijo, da je otroka pravica to, da pozna resnico o posvojitvi. Obenem pa je pomembno tudi, kako je le-ta predstavljena. Starši povedo otrokom za posvojitev navadno že v otroštvu. V tej raziskavi pa je ena izmed oseb, ki so bile posvojene, izvedela za posvojitev šele pri 16-ih letih, kar so ravno po mnenju te iste osebe popolnoma neprimerna leta. Kot pravi Rapoša Tajnšek (et al. 1998: 19), se lahko **prikrivanje resnice o posvojitvi kaže kot izgubljeno zaupanje** do staršev, pa tudi negotovost in zmeda pri iskanju lastne identitete. Nadaljuje, da lahko novica o posvojitvi pri starejšem otroku, najstniku ali odrasli osebi povzroči šok, agresijo, depresijo in tudi oddaljitev od staršev, ki so ga posvojili. Strokovnjaki v moji raziskavi še dodajajo, da lahko otrok ob prikrivanju dejstev povezanih s posvojitvijo razvije slabo samopodobo, saj ima zaradi skrivnosti občutek, da je nekaj slabega, to pa seveda nima dobrega vpliva na njegovo identiteto. Reakcija otrok, ki za posvojitev izvejo šele v najstniških letih, se velikokrat kaže kot **jeza na roditeljico**. Prva vprašanja o posvojitvi, ki jih začnejo postavljati otroci, pa so povezani z dojenjem in porodnišnico, zato je pomembno, da že pri teh preprostih vprašanjih povemo resnico.

5.2.7 OBDOBJE MLADOSTNIŠTVA IN IDENTITETA

Najbolj pomembno obdobje pri oblikovanju identitete je **mladostništvo**, ko mladostnih postane opazovalec svojih telesnih in psiholoških sprememb. Potreben je čas, da vsa nova spoznanja združi z zgodnjimi identifikacijami in nato vse skupaj integrira v identiteto jaza (Zupančič, Umek 2009: 574). Otroci, ki so bili posvojeni s seboj nosijo **primarno rano zapuščenosti,** ki jo socialni starši težko nadomestijo, lahko pa otroku pomagajo, da to sprejmejo kot del svojega življenja. Puberteta je pri otrocih, ki so bili posvojeni, specifična ravno zaradi te rane, ki jo nosijo v sebi. Odraščanje otrok, ki so bili posvojeni iz institucije, je povezano z odnosi, ki jih je imel v instituciji, kjer ni bilo simbioze in ključne osebe za razvoj varne navezanosti, otrok pa lahko, po mnenju psihologinje, svoje starše doživlja kot tranzitorne objekte, tj. kot nekoga, ki ga lahko zamenjajo) objekte. Otroci okoli sebe potrebujejo **jasne in fiksne osebe,** velikokrat želijo imeti vse pod kontrolo. Ainsworth in

Witting (1969 v Kompan Erzar et al. 2011: 105 – 107) govorita o štirih vrstah navezanosti: **varni, izogibajoči, ambivalentni in dezorganizirani**. Menim, da bi navezanost nekaterih otrok, ki so bili posvojeni in so sodelovali v moji raziskavi, lahko umestili pod ambivalentno navezanost, saj se otroci, ki so ambivalentno navezani bojijo ponovne zavrnitve, zelo so zahtevni, oklepajo se staršev in se bojijo ločitve od njih. Z raziskavo sem poskušala ugotoviti tudi, ali lahko otroci, ki so posvojeni iz institucije, **razvijejo varno navezanost,** saj so mnenja strokovnjakinj glede tega različna. Nekatere menijo, da pride do motnje navezave kasneje v življenju, saj ne more biti dobre navezanosti, če ni dobre simbioze. Tudi Zaviršek (2012: 168 – 172) pravi, da imajo otroci, ki so bili posvojeni iz institucije, težave pri razvijanju varne navezanosti, saj jim osebje ne more zadovoljiti telesnih potreb ter potreb po ugodju in varnosti. Po mnenju nekaterih strokovnjakov s področja posvojitev pa veliko vlogo pri razvijanju varne navezanosti igra starost, pri kateri je bil otrok posvojen. Travme, ki so jih otroci doživeli pred posvojitvijo prav tako vplivajo na težave pri navezanosti, vedenjske težave in učne težave, ki so posledica predhodnega življenja v instituciji. Skozi odraščanje se otroci, ki so bili posvojeni, lahko soočajo z **občutkom drugačnosti, s prekomerno telesno težo, imajo težave s samozavestjo,** kar je lahko tudi posledica zapuščenosti v najbolj zgodnjem obdobju otrokovega življenja. Soočajo se tudi s **čustveno praznino in slabo samopodobo**. Ena izmed oseb, ki so bile posvojene in je sedaj že v odrasli dobi, je trenutno v depresiji. Pojavljajo se tudi zdravstvene težave (anoreksija), kar je po mnenju ene izmed mater, posledica vse bolečine, povezane z iskanjem bioloških korenin. Po Dunbar et al. (2003) in na podlagi raziskave, ki sem jo naredila, bi osebe, ki sem jih posvojila, lahko uvrstili v: (a) **nevprašano identiteto,** saj se nekateri izmed intervjuvancev niso spraševali o posvojitvi, niti si niso želeli stika, (b***) nestabilno identiteto****,* ker so nekateri izmed intervjuvancev čutili, da je posvojitev za njih pomembna, doživljali so tudi jezo in zamero do bioloških staršev, želeli so si stika z biološko mamo in očetom, vendar so bili s temi kontakti nezadovoljni in razočarani in (c) **integrirano identiteto**, ker so kot mladostniki veliko premišljevali o posvojitvi in se z njo ukvarjali, srečali so se z biološko materjo, ob tem pa se sedaj počutijo mirne in o posvojitvi lahko govorijo pozitivno.

5.2.8 VPLIV DRUŽINE IN ODNOSOV ZNOTRAJ DRUŽINE NA IDENTITETO

Gillian (2009: 6) pravi, da na to, ali se bo mladostnik **odzval odporno** ali ne, vpliva: (a) kvaliteta odnosov, (b) okolje in (c)izkušnje mladega človeka. Otroci lahko nosijo posledice posvojitve celo življenje. Vendar je pomembno, kako otrok svojo posvojitev sprejme, saj lahko v primeru, da tega dejstva ne sprejme, trpi celo življenje. Kako pa se otrok oziroma odraščajoči človek sooča s težavami v življenju, pa je odvisno od vsakega posameznika, saj smo si vsi med sabo različni in poznavanje načina, na katerega se spopadamo s svojo resničnostjo, je zelo pomembno. Najučinkovitejši dejavnik odpornosti, ki ga opisuje Cyrulnik (2012: 76) in se tudi redno pojavlja v dolgotrajnih raziskavah, je tkanje **stabilne čustvene vezi,** kakovostne zveze, kar drugemu vliva samozavest. Zato so pri oblikovanju identitete bistvenega pomena **odnosi, predvsem v družini**, saj je po besedah Minuchina (1974: 47) človekovo doživljanje identitete sestavljeno iz dveh tesno povezanih elementov: pripadati in biti ločen. »Laboratorij, v katerem se to zgodi, je **družina, matrica identitete**«. (Munichiun 1974: 47). Družina je potrebna vsakomur, saj vpliva na razvoj in oblikovanje identitete. Kot zapiše Perko (2011: 20) se v družini oblikuje osebnost otrok, tam poteka socializacija in individualizacija. Zgodnje interakcije so namreč temelj otrokovega razvoja in njegovih kasnejših odnosov z drugimi. Posvojiteljska družina se močno razlikuje od biološke družine. Posvojitev ni pravljica in izkušnja posvojitve se precej razlikuje od izkušnje imeti biološkega otroka. Pomembno je, da ima otrok v družini, ki ga je posvojila, varen in stabilen dom, da je komunikacija odprta, saj drugače lahko otrok dvomi v odgovore. Nekateri se v družini počutijo sprejete, nekateri pa nerazumljene in do neke mere drugačne. Ena izmed oseb, ki je bila posvojena tudi pravi, da je imela na njegovo identiteto največ vpliva vzgoja v družini. Posvojitev pa lahko poteka v več različnih vrstah družine, tako poznamo istospolne, enostarševske in heterospolne družine. V enostarševski družini je pomembna, kot poudarjajo strokovnjaki, dobro razvita socialna mreža. Otroci v enostarševskih družinah odraščajo velikokrat samo z materjo in izkušnje kažejo, da otroci pogrešajo figuro očeta in jo iščejo v okolici. S posvojitvijo v istospolne družine pa imajo strokovnjaki na področju posvojitev zelo malo izkušenj. V vsakem primeru je pomembno, da je družina, ki otroka posvoji, dobro pripravljena: čustveno, vedenjsko, medicinsko, učno in duhovno. Vendar pa to ni lahko. Kot pravi Zaviršek (2012: 181) je biti starš otroku, ki je bil posvojen, težko, saj lahko to s seboj prinaša razočaranje, ker se otrok ne odziva na ljubeče okolje, starši se počutijo nekompetentne, ne razumejo otrokovih provokacij in se ne znajdejo. Ena izmed mater je pri

sebi opazila tudi, da je morala biti na začetku zavestno mama, česar jo je bilo sram. Starši od otrok, ki so jih posvojili, slišijo tudi napade kot: zakaj sta vzela ravno mene, bi pa drugega. Na to provokacijo ni lahkega odgovora, saj je velikokrat odgovor v neplodnosti staršev, ki ju je privedla do odločitve za posvojitev. Pomembno je, da resnico o razlogih za posvojitev starši povedo, čeprav je za otroka zelo težka, saj se lahko tako počuti, da je bil za družino t. i. »druga izbira«. Lahko pa nastane težava, če starši skrivajo razloge za posvojitev in jih tudi sami sebi ne priznajo. To se lahko potem pokaže v pretiranem zaščitništvu do otrok, strahu, da jih bo otrok zapustil, kar ima lahko, kot pravi Swientek (1999: 55), hude posledice za kasnejše odnose, saj otroci razvijejo večen občutek hvaležnosti do staršev, ki so jih posvojili, kar pa ovira svoboden razvoj. Pomemben dejavnik, ki v družini vpliva na identiteto otroka, je tudi **odnos med partnerjema.** Od njunega odnosa je odvisno, kako se bo otrok v družini počutil. Vsi intervjuvani pari so šli v postopek posvojitve, ker svojih otrok niso mogli imeti. Po več letih brez otrok, so se navadili biti sami, zato je otrok v njunem domu najprej tujec. V tem času, ko sta partnerja sama in brez otrok, je zaslediti močno željo po otroku, ki pa lahko slabo vpliva na partnerski odnos, saj sta partnerja osredotočena le na otroka. Trudita se za zanositev in upata; eden izmed intervjuvanih parov, je imel tudi več umetnih oploditev, ki pa so povzročile zdravstvene in psihične težave. Neplodnost prinaša veliko stresa, pri parih se izmenjujeta upanje na zanositev in razočaranje, ko do nje ne pride. Če se partnerja počutita manjvredna, ker ne moreta imeti otrok, rodi to skrivnosti in sram do otroka. Zato je pomembno, da preden pride do posvojitve, par gradi na odnosu in resnično sprejme svojo neplodnost, saj edino to pripelje do sprejetja otroka**.**

5.2.9 VPLIV OKOLJA NA IDENTITETO

»Le človek ima sposobnost, da si z refleksijami ustvari podobo samega sebe. To sposobnost si pridobi v **socialnem kontekstu** in je močno odvisna od **osebnega okolja.** Identiteta se ustvarja kot s pomočjo ogledala. Človek se vidi z očmi drugih in tako, kot ga vidijo drugi, si bo ustvaril podobo samega sebe. Tuja podoba odloča o lastni podobi. Popolnoma izključeno je, da bi se človek lahko videl drugače, kot ga zaznava njegovo okolje.« (Swinetek 1997: 50). Pomemben del, ki vpliva na človekovo identiteto, predstavlja tudi okolica - kako se človek, ki je bil posvojen, v njej počuti in kako ga okolica sprejema. Osebe, ki so bile posvojene, imajo tako pozitivne kot tudi negativne izkušnje odzivov okolice. Vprašanja, ki jih dobijo osebe, se dotikajo teme podobnosti, ali kot nam kaže vprašanje iz manjše vasi na Koroškem: »Kakšen pa je sedaj ta otrok, ker je posvojen«. Ljudje v okolici, zajeti v raziskavo, so bili ob novici o

posvojitvi presenečeni, par, ki je posvojil, se jim je zdel pogumen, nekateri so svetovali premislek, okolica pa je posvojitev sprejemala tudi v luči rešiteljstva. O tem, kako se otroci, ki so bili posvojeni, počutijo v okolici, ljudje v okolici pravijo, da dobro, da ne prihaja do izločanja, ter da se okolica ob tem ne ustavlja, saj je v okolici večja ozaveščenost glede posvojitev, kot je bila v preteklosti. Pri starših, ki so posvojili se lahko pojavi strah pred okolico (Pr. /…/si v kakšni družbi sploh nisem upala nič, ker sem se bala, da bo kdo rekel, lejo, nima je rada, ker ni njena (B.4.23)). Ob neplodnosti lahko okolica parom pomaga z najrazličnejšimi predlogi, kar je lahko neprijetno, če je par poskusil že (skoraj) vse, a neuspešno. Oseb, ki so bile posvojene, ne moti, če nekdo vpraša o posvojitvi, vendar pa jih moti to, da jih na osnovi tega potem dojemajo kot drugačnega. Otroci veliko časa preživijo v **šoli**, zato je pomembno, kako jih v šoli sprejemajo sovrstniki in učitelji oziroma učiteljice. Na šolskem področju bi bilo potrebno ponuditi učiteljem in učiteljicam izobraževanje o specifikah posvojitve in o težavah, s katerimi se skozi odraščanje soočajo otroci, ki so bili posvojeni. Odzivi učiteljev in učiteljic ob novici o posvojitvi so žal še vedno velikokrat neprimerni. V učnih načrtih pridejo tudi do tem, kjer bi se lahko dotaknili posvojitev (npr. družinsko drevo). Najslabše izkušnje z odzivi na posvojitev, imajo otroci, ki so bili posvojeni, ravno v šoli, kjer jih sovrstniki žalijo in se iz njih norčujejo. Na otrokovo identiteto pa v okolici vplivajo tudi interesne dejavnosti, na primer glasba in šport.

5.2.10 POMEN OHRANJANJA KULTURE PRI MEDNARODNIH POSVOJITVAH ZA IDENTITETO

Otroci, ki so bili posvojeni iz drugih držav, so poleg posvojitve soočeni še z novim okoljem. V tem primeru so starši postavljeni tudi pred vprašanja (Zaviršek et al. 2009: 138): »(a) kako ohranjati in ravnati s kulturo, (b) kakšna je različnost države izvora in (c) kakšne so verske in etnične razlike«. Mednarodne posvojitve prinašajo s seboj tudi novo kulturo, ki vpliva na identiteto otroka. Pomembno je, da so starši do nove kulture odprti, da vedo kaj več o državi iz katere otrok prihaja, vendar pa ni dobro pretiravati v približevanju kulture otroku. »Vzpostavitev kulturne dediščine otroka in pripadnost novi kulturni skupini pomeni razvoj etnične pripadnosti otrok. Pri tem igra pomembno vlogo pozitiven odnos staršev do rodne kulture« (Lydens 1988; v Huh in Reid 2000: 75). Obstaja tudi skrb, da si bodo iz otroka zaradi drugačnega videza v šoli norčevali. Kot pravijo Grotevant in drugi (2000: 382), v času mladostništva posvojitev postane vidna tudi zaradi rasničnih ali zaznavnih razlik v zunanjem izgledu, pomembno vlogo v razvoju identitete otroka pa igra način, na katerega se družine soočajo s temi razlikami. Z razlikami se je enkrat pač potrebno soočiti. Pojavljajo se tudi

opažanja, da mednarodne posvojitve v Sloveniji postajajo modne muhe, kot pravi ena izmed oseb, ki je posvojila. V krogu ljudi, v katerem se giblje, namreč velikokrat sliši, da skoraj moraš imeti kakšnega otroka posvojenega, če hočeš biti v koraku z modo. Delovne izkušnje strokovnih delavk na področju mednarodnih posvojitev niso obsežne, na Dunaju pa so priprave za mednarodne posvojitve kompleksnejše in trajajo dlje od priprav na notranje posvojitve. Sam postopek in ureditev papirjev za posvojitev v Rusiji je zelo zahtevna naloga, tudi zato, ker so pari v Sloveniji prepuščeni sami sebi in se ne morejo zanesti na pomoč države, vse skupaj pa vzame veliko časa in denarja. Država na to sicer odgovarja, da je osnutek sporazuma z Rusijo že pripravljen.

5.2.11 STROKOVNO DELO NA PODROČJU POSVOJITEV

Delo strokovnjakov na področju posvojitev je pomembno za razvoj otrokove identitete, saj je v njihovi rokah namestitev otroka, priprave parov na posvojitev in tudi nudenje pomoči po posvojitvi. Znanja, ki jih pri svojem delu uporabljajo, so znanja pridobljena pri študiju, znanje psihologije, pravna in zakonska podlaga, socialno delovna znanja, psihološka in pedagoška znanja ter predvsem izkušnje in medsebojno sodelovanje. Delo na področju posvojitev je dinamično in zanimivo, vendar nikakor enostavno. Ena od strokovnjakinj ga dojema kot bogato in boleče. Odločitev za namestitev otroka je težka in odgovorna naloga, vendar je brez izjeme potrebno upoštevati korist otroka. Grotevant in sodelavci (2000: 385) pravijo, da se je potrebno zavedati, da najstniki različno dojemajo svojo identiteto (kot bolj ali manj pomembno za njihov občutek sebstva) in da različne stopnje pomembnosti vplivajo na ostale aktivnosti v življenju. Poleg tega je pomembno tudi spremljanje najstnikovega osebnega dojemanja stigme povezane s posvojitvijo in mladostnikom ponuditi vire pomoči za soočanje s temi občutki – tudi v povezavi z okoljem. Pravijo tudi, da je dobro, da se strokovnjaki zavedajo, da nimajo dostopa do vseh biografskih podatkov in da to poskušajo razložiti tudi mladostnikom. Pomembno se je izogibati enakemu pristopi za vse posameznike in uporabljati spoštljiv jezik. Ena izmed strokovnjakinj s področja socialnega dela opaža, da v strokovnem okolju v Sloveniji prevladuje nepoznavanje področja posvojitev in poudarja, da je nujno potrebno opolnomočenje otroka.

5.2.12 DELO PO ZAKLJUČENEM POSTOPKU POSVOJITVE

Posvojitev ni pravljica, ki bi se srečno končala z oddajo otroka v posvojitev. Pomembno je **tudi delo po posvojitvi**, pomoč parom, da vztrajajo pri gradnji odnosa. Pari, ki so na primer posvojili v Rusiji, imajo srečanja dvakrat letno, ko si tudi izmenjajo izkušnje, otroci in starši pa gojijo prijateljske stike. Enako je tudi pri starših iz programa Deteljica. V Sloveniji je delo po posvojitvi zakonsko neobvezno, se pa starši obračajo na strokovnjake z vprašanji o otroku. Na Dunaju imajo po posvojitvi mesečna srečanja. Sodelovanje in izobraževanje je po posvojitvi zelo pomembno, saj gre za specifične situacije, ki jih prinaša odraščanje otrok. Največjo oporo starši z izkušnjo posvojitve in tudi otroci, ki so bili posvojeni, lahko najdejo pri starših/otrocih s podobno izkušnjo in nekaterih strokovnjakih, ki delujejo na področju posvojitev.

5.2.13 POTREBNE SPREMEMBE, KI BI LAHKO VPLIVALE NA IDENTITETO OTROKA, KI JE BIL POSVOJEN

Prva **pomembna sprememba,** o nujnosti katere se strinjajo tako strokovnjaki kot tudi starši z izkušnjo posvojitve, je **potreba po centralizaciji.** Kot pravi Rapoša Tajnšek (et al. 1999: 125), potrebujemo skupni republiški center, ki bi imel pregled nad vsemi potencialnimi kandidati za posvojitev in vsemi otroki, ki so na voljo za posvojitev. Na ta način bi bila obravnava vlog kandidatov za posvojitev hitrejša in kvalitetnejša, pa tudi otrokom bi na ta način lahko poiskali najprimernejše starše. Težava, ki jo vidi večina, je tudi dolgotrajno rejništvo. Rezultati še vedno kažejo na **dolgotrajna rejništva**, zato bi bilo potrebno zaostriti delo na tem, da se otrok vrne v matično družino, če je to v njegovo korist, drugače pa bi mu bilo potrebno zagotoviti permanentno obliko pomoči. Čačinovič Vogrinčič pa pravi: »/…/ Reči, da je posvojitev boljša od rejništva, ne bi upala nikoli, ker je zelo odvisno. Prednost je, če je otroku dobro. Če je to družina, ki ga podpira in še posebej je prednost odvisna od tega ali ta družina prispeva k temu in podpira odnos z matično družino. Dolgotrajna rejništva so dobra in boljša od posvojitev takrat, kadar je živa matična družina, kadar je otrok povezan z matično družino, kadar je matična družina tukaj, v njegovem življenju in dolgotrajno rejništvo je dobro takrat, ko rejništvo podpira rast matične družine, podpira otrokovo navezanost, goji, varuje odnose z matično družino, kjer so ključni IPS – i (individualne projektne skupine). Bi bilo možno posvojiti otroka in ohraniti stik z matično družino, ampak tega pri nas ni mogoče delati«. (Čačinovič Vogrinčič, osebni pogovor 2013). Novejša raziskava s področja rejništva (Kobal et al. 2010) je pokazala nujno potrebo po **zmanjšanju normativov za socialne**

delavke in delavce ter tudi po poenotenju dela na CSD-jih. Delo bi bilo tako kvalitetnejše, glas otroka pa bolj slišan. Posvojitev je obrobno delo na centrih za socialno delo, socialne delavke oziroma delavci, ki delajo na tem področju, pa imajo še veliko dela na drugih področjih, kar seveda ni dobro, med strokovnjaki pa se pogreša več odprtosti in pogovora. Zakonska neurejenost priprav na posvojitev pa je tudi področje, ki bi ga bilo potrebno urediti, saj imajo določeni pari priprave zastonj, drugi ne. Potrebno bi bilo tudi zagotoviti anonimnost oseb, ki so dale otroka v posvojitev. V moji raziskavi se je tudi pokazalo, da je na področju posvojitev premalo izobraževanj za strokovnjake. Država vidi potrebne spremembe tudi v pravno-formalni ureditvi osebnih podatkov, da bodo otroci imeli pravico dostopati do zdravstvenih podatkov in v spremembi pristojnosti odločbe s CSD-jev na sodišča. Osebe, ki so bile posvojene, pa so izrazile tudi potrebo po programu za otroke, ki so bili posvojeni. Spremembe, ki jih načrtuje država (na Direktoratu za družino), so: (a) enake možnosti pri posvojitvah za zunaj zakonske pare, (b) ureditev priprav na posvojitev in (c) reorganizacija centrov za socialno delo, kjer bi bila posvojitev specializirana na štiri do pet centrov za socialno delo. Trenutno pa so se zgoraj omenjene spremembe ustavile zaradi pomanjkanja finančnih sredstev.

Rezultati raziskave v tej diplomski nalogi so pokazali, da na otrokovo identiteto vpliva vse, kar je v njih, kar jih obdaja in tudi njihova preteklost. V zaključku razprave bi rada poudarila, da je odgovornost države in tudi strokovnjakov poiskati posameznemu otroku najbolj primerno družino zanj. Vendar ni dovolj samo zavedanje odgovornosti, potrebna so tudi dejanja in spremembe, do katerih pa kljub rezultatom raziskav v zadnjih dvajsetih letih še ni prišlo.

6 SKLEPI

ČAS PRED POSVOJITVIJO

- Izkušnje intervjuvanih strokovnjakov, otrok, ki so bili posvojeni, in staršev z izkušnjo posvojitve, kažejo, da so otroci pred posvojitvijo doživeli travmatične izkušnje (življenje v domovih za otroke, v predhodnem rejništvu, prikrivana nosečnost, nezadovoljene potrebe po telesnem stiku, čustveno zanemarjanje otroka, alkoholizem roditeljice med nosečnostjo).
- Starši tudi pripovedujejo, kako obdobje pred posvojitvijo vpliva na njihove otroke, čeprav vedo, kaj se je dogajalo, ostaja hkrati vše veliko neznank**.** Pomembno je, da se otrok pomiri z dejstvom posvojitve, saj otrok ni nepopisan list, že ko je dojenček so prisotne zareze, ki se jih ne da izničiti in pomembno vplivajo na življenje otrok in tudi staršev (npr. posledice alkoholizma med nosečnostjo se poznajo v koncentraciji, motoriki, hitrih izbruhih jeze, v razvoju; posledice zanemarjanja otroka na začetku so ob posvojitvi zelo vidne, otroci ne jokajo, samo sedijo in prazno gledajo, še v najstniških je to razvidno iz načina odreagiranja na težave, ki je enak umiku vase; tretji primer pa so izkušnje s posvajanjem otrok iz institucij, kjer so bili otroci ob posvojitvi psihološko nerazviti, imeli so motorične težave in težave z govorom).
- Vsi intervjuvani starši so šli v posvojitev, ker svojih rodnih otrok niso mogli imeti, zanje je bila posvojitev druga izbira. Nekateri starši so si želeli posvojitve dojenčka.

PRIPRAVE NA POSVOJITEV V SLOVENIJI IN NA DUNAJU

- Vsi intervjuvanim strokovnjaki razumejo priprave kot nujno potrebne, opisane so tudi v katalogu javnih pooblastil ter nalog na področju posvojitev (2011).
- Priprave na posvojitev se v Sloveniji izvajajo na Centru za socialno delo Škofja Loka (gorenjski regijski tim), kjer enkrat na mesec pripravljajo srečanja in obravnavajo različne tematike. Individualne priprave izvaja psihologinja na Centru za socialno delo Domžale. Na ostali treh centrih za socialno delo, kjer sem opravljala intervjuje, pa dodatnih priprav ne izvajajo.

- Ena najobsežnejših in poglobljenih priprav v Sloveniji se izvaja v programu društva Deteljica, ki pomaga pri soočanju in razbremenjevanju zaradi neplodnosti in oblikovanju pričakovanj do otroka. Osebe z izkušnjo posvojitve, ki so sodelovale ali še sodelujejo pri programu Deteljica, so s programom zadovoljne.
- Vsebina priprav pri EFK ([Eltern für Kinder] *Starši za otroke* – krovna organizacija za priprave na posvojitev na Dunaju) zajema šest triurnih večernih predavanj in skupni vikend, kjer obravnavajo različne vidike posvojitve: od osnovnih informacij, psiholoških, medicinskih, pedagoških znanj do razlogov in pričakovanj ob posvojitvi.
- Socialna delavka, ki deluje na področju priprav na posvojitev na Dunaju, pove, da pride veliko ljudi z odporom do priprav, ker menijo, da tega ne potrebujejo, vendar je ob zaključku priprav prisotno veselje in zadovoljstvo. Osebe, ki želijo posvojiti, razumejo pomen priprav in pravijo, da se čutijo bolj kompetentne za nalogo, ki jih čaka.
- Na Dunaju se vse osebe, ki želijo posvojiti, udeležijo priprav na posvojitev.

OKOLIŠČINE POSVOJITVE

- Dejavnik, ki pri okoliščinah posvojitve vpliva na oblikovanje identitete otroka, je tudi starost otroka ob posvojitvi. Optimalna starost za razvoj varne navezanosti je od 0 do 6 mesecev. V prvih mesecih otrokovega življenja je pomembno, da je interakcij dovolj in da so zadovoljujoče.
- Pomembno je, da si okoliščine posvojitve dobro zapišemo, naredimo skrinjico prvih vtisov, poskušamo narediti čim več slik in zbrati čim več informacij o biološki družini, da se otroku, ko začne spraševati, lahko ponudi čim več. Takrat so vsi vtisi in informacije zelo dobrodošle pa tudi potrebne za oblikovanje otrokove identitete, za odgovore na vprašanje od kod prihaja in kako je bilo na dan posvojitve.

BIOLOŠKE KORENINE

- Pri vseh osebah, ki so bile posvojene, je bilo prisotno zanimanje za vprašanja kdo sem, iz kje sem, kje je in kako izgleda biološka mama, sem ji podoben/na, komu sem podoben/na, imam kakšnega brata, sestro, imam kakšne dedne bolezni.
- Večina otrok, ki je bila posvojena, si je stika z biološko družino želela. Nekateri pa so mnenja, da je iskanje nesmiselno. Pri nekaterih osebah, ki so si srečanja želele, je do

srečanja prišlo, kar je osebam veliko pomenilo, izvedeli so, da so bili zaželeni in da je bila posvojitev res najboljša možnost. Po srečanju se mozaik sestavi, prevladuje sreča in pomirjenost. Nekateri pa so doživeli tudi, da jih je biološka mati zavrnila. To je bilo zelo težko. Pojavlja se tudi jezen odziv mladostnikov na roditeljico. Včasih lahko željo po vzpostavitvi stikov izrazi tudi biološka mati**.**

- Po mnenju strokovnjakov si otrok, ki je bil posvojen, lahko velikokrat ustvari fantazijsko družino, travma ob soočenju pa je huda.
- Izkušnje strokovnjakinj kažejo tudi na to, da so stiki z biološko družino pomembni, ker otrok za svoj razvoj potrebuje odgovore o svoji zgodovini.
- Pojavlja se tudi strah matere pred otrokovim srečanjem z biološko mamo, zaradi bojazni, da bi otrok odšel in imel raje roditeljico.
- Pojavlja se tudi želja po stiku z biološkim očetom, vendar do tega v nobenem obravnavanem primeru ni prišlo.
- Pomembno je, da do stikov pride, ko to želi otrok in ne prej.
- Otroci ne iščejo svojih bioloških korenin iz štirih razlogov: (a) ker v družini prevladuje neverbalna prepoved iskanja, (b) zaradi strahu otrok pred iskanjem in zavrnitvijo biološke mame, (c) ker otroci ne želijo prizadeti svojih (socialnih) staršev in (č) zaradi občutkov krivde. Občutki krivde jih prevevajo, ker se sprašujejo vprašanja, kot so: kaj sem naredil narobe, da so me oddali v posvojitev, kaj na meni ni prav ipd.

ODKRITOST O POSVOJITVI

- Strokovnjakinje na področju posvojitev pravijo, da je otrokova pravica, da ve za resnico o posvojitvi. Pomembno pa je tudi to, da je predstavljena na otroku primeren način. Tisto, kar naj bi se otroku povedalo o posvojitvi je, da je bila odločitev roditeljice v tistem trenutku zanj najboljša.
- Odkritost in pogovor o posvojitvi pomeni tudi odkritost do samega sebe, kar pa prinaša odkritost do otroka pri odgovorih na pomembna vprašanja.
- Večinoma osebe izvedo za posvojitev že v otroštvu. Ena oseba, vključena v raziskavo, pa je to izvedela šele pri 16-ih letih, kar so po mnenju te osebe neprimerna leta.
- Strokovni kader doživlja v praksi tudi primere, ko so starši otroku za posvojitev povedali zelo pozno, zato je otrok razvil zelo negativen pogled na roditeljico, imel do nje zamere in posvojitev dojemal kot travmo.

- Prva vprašanja o posvojitvi, ki jih začnejo postavljati otroci, so povezana z dojenjem in porodnišnico.
- Posledica prikrivanja dejstva posvojitve je lahko slaba samopodoba otroka, saj ima zaradi skrivnosti občutek, da je nekaj slabega, kar ne vpliva dobro na njegovo identiteto.
- Pomembno je, da se otroku postopoma pove vse, kar osebe, ki so otroka posvojile, o posvojitvi vedo (npr. eden izmed parov, ki je posvojil otroka, je otroku prikrival bošnjaško poreklo, da bi bil otrok zaščiten pred okolico. Vendar pravita, da sta naredila pri tem napako. To je namreč izvedela v najbolj občutljivih letih in je bilo hujše spoznanje kot to, da je bila posvojena). Posvojitev se lahko otroku približa tudi preko pravljic in zgodb.
- Dobro je, če so starši pripravljeni odgovarjati na otrokova vprašanja o posvojitvi. Ni dovolj, da se samo pove, da je bil otrok posvojen. Po drugi strani pa tudi ni dobro, če se preveč govori o posvojitvi in se vse vrti le okoli posvojitve.

ODRAŠČANJE OTROK

- Izkušnje staršev kažejo na to, da je puberteta pri otrocih, ki so bili posvojeni, specifična, zaradi primarne rane zapuščenosti, ki jo nosijo v sebi. Otroci, ki so bili posvojeni, vstopijo v puberteto že zelo zgodaj (pri desetih, enajstih letih).
- Ena strokovnjakinja pravi, da otrok v prvem razvojnem letu potrebuje kontakt, zato je nestrokovno imeti otroke po institucijah, saj otrok ne more prenesti več kontaktov z osebami, ker je v simbiozi. Tako se lahko pri otrocih, posvojenih iz institucije, lahko pojavi doživljanje staršev kot tranzitornih objektov, torej takih, ki jih lahko zamenjajo. Zato je pri posvojitvi iz institucije pomembnost ključnih oseb zelo velika, otroka pa ni dobro dati takoj v vrtec. Okoli sebe namreč potrebuje jasne in fiksne osebe, velikokrat pa želi imeti tudi vse pod kontrolo.
- Po mnenju nekaterih strokovnjakov s področja posvojitev igra starost, pri kateri je bil otrok posvojen, veliko vlogo pri razvijanju varne navezanosti.
- Skozi odraščanje se otroci, ki so bili posvojeni, lahko soočajo z občutkom drugačnosti, s prekomerno telesno težo, imajo težave s samozavestjo, vse to pa je lahko posledica zapuščenosti, ko je bil posameznik še dojenček. Soočajo se s čustveno praznino in slabo samopodobo. Pojavi se lahko tudi depresija in ostale zdravstvene težave

(anoreksija), kar je po mnenju ene izmed mater, posledica bolečine, povezane z iskanjem bioloških korenin.

- Po Dunbar et al. (2003) in na podlagi raziskave, ki sem jo naredila, bi lahko obravnavane osebe lahko uvrstile v: (a) nevprašano identiteto, saj se nekateri izmed intervjuvancev niso spraševali o posvojitvi, niti si niso želeli stika, (b) nestabilno identiteto, ker so nekateri izmed intervjuvancev čutili, da je posvojitev za njih pomembna, doživljali so tudi jezo in zamero do bioloških staršev, želeli so si stika z biološko mamo in očetom, vendar so bili s temi kontakti nezadovoljni in razočarani in (c) integrirano identiteto, ker so kot mladostniki veliko premišljevali o posvojitvi in se z njo tudi veliko ukvarjali, srečali so se z biološko materjo, sedaj pa se ob tem počutijo mirne in o posvojitvi lahko govorijo pozitivno.
- Največje težave pri otrocih, ki so bili posvojeni, niso povezane z iskanjem bioloških korenin, ampak s tem, da sprejmejo dejstvo posvojitve.

VLOGA DRUŽINE

- Strokovnjakinje so poudarile, da je pomembno, da ima otrok v družini, ki ga je posvojila, varen in stabilen dom in da je komunikacija odprta, saj drugače lahko dvomi v odgovore. Pomembna sta tudi sočutje in moč staršev. Velik vpliv na oblikovanje identitete ima tudi vzgoja v družini.
- Osebe, ki so bile posvojene, se doma počutijo sprejete in tam so našle oporo, v družinah je prisotna odkritost. Ena oseba, ki je bila posvojena, pa pripoveduje o nesprejetosti do določene mere in o drugačnem karakterju**.**
- Lahko se zgodi, da otrok v enostarševski družini pogreša vlogo očeta, ki jo zato išče v širši socialni mreži.

ODNOS MED STARŠI IN OTROKOM

- Odnos med staršem in otrokom je zelo pomemben v vsaki družini. Če je mogoče oblikovati odnos v zgodnjih letih, je to zelo dobro. Pri razumevanju notranjega sveta otrok, lahko pomagajo tudi knjige, kot je na primer Mama št. 0.

- Pomembno je, da se starši zavedajo, da je otrok, ki so ga posvojili, prav zares njihov otrok.

- V posvojiteljski družini lahko pride do situacije, ko otrok izziva s stavki kot *bi pa drugega posvojila* ali *saj ti nisi moja prava mama*. V takih trenutkih je pomembna trdnost, da otrok jasno čuti, da je odločitev zanj trdna.

- Posledice odsotnosti priprav staršev na posvojitev in nerazrešene stiske neplodnosti se lahko občuti v pretiranem zaščitništvu in strahu matere, da bo prišla roditeljica in želela imeti prepogoste stike z otrokom. Ob nerazrešeni stiski neplodnosti lahko osebe sprejmejo otroka le kot obliž na to rano.

ODNOS MED PARTNERJEMA

- Vsi obravnavani pari in osebe, ki so posvojile, so šle v postopek posvojitve zaradi neplodnosti. V tem času je v partnerskem odnosu zaslediti močno željo po otroku in stisko zaradi neplodnosti, kar je za odnos težka preizkušnja.
- Neuspešne umetne oploditve lahko povzročijo zdravstvene in psihične težave. Nekateri se za umetno oploditev zaradi moralnih in zdravstvenih razlogov niso odločili. Ena izmed mater, ki je posvojila, pravi, da se ji je s to odločitvijo, da ne poskusi z umetno oploditvijo, podrl svet, saj je bila tako izgubljena možnost, da pride do spočetja.
- Pri osebah, ki želijo posvojiti, je opaziti tudi sram zaradi neplodnosti, ki ima lahko kasneje hude posledice, če otrok pride v nerazrešeno stisko neplodnosti. Če se partnerja počutita manjvredna, ker ne moreta imeti otrok, rodi to skrivnosti in sram do otroka.

RODITELJICE V PROCESU POSVOJITEV

- Strokovnjakinje na področju posvojitev pravijo, da roditeljice velikokrat kot obrambo uporabljajo mehanizem potlačevanja. Zanje je bila odločitev za oddajo otroka v posvojitev težka. V njih lahko prevladuje občutek krivde zaradi tega dejanja. Tisto, kar naj bi se otroku povedalo o posvojitvi, pa je, da je bila odločitev roditeljice v tistem trenutku za otroka najboljša.

STROKOVNO DELO

- Delovna doba strokovnjakinj, ki so sodelovale v raziskavi na področju posvojitev je od enega leta in pol do šestindvajset let. Nekatere strokovnjakinje imajo malo izkušenj, saj je na primer ena socialna delavka zaključila le en postopek oddaje otroka v posvojitev.
- Znanja, ki jih uporabljajo za ravnanje, so znanja, ki so jih pridobila pri študiju, znanje psihologije, pravna in zakonska podlaga, socialnodelovna znanja, psihološka in pedagoška znanja ter predvsem izkušnje. Orodja dela, ki jih pri svojem delu uporabljajo, so pogovor, pohvale, pri delu pa črpajo iz pozitivnih izkušenj lastnega dela. Pojavlja se tudi sodelovanje z drugimi kolegicami in kolegi s centrov za socialni delo in drugimi strokovnjaki, saj je delo na področju posvojitev zelo odgovorna naloga.
- V moji raziskavi se je pojavilo nekaj slabih izkušenj s strokovnim delom (na primer: nekateri socialni delavci oziroma delavke želijo na pobudo bioloških staršev na vsak način vzpostaviti stike tudi z otrokom, ki je bil posvojen, čeprav tega otrok še ne želi; drugi primer pa izhaja iz ogorčenja socialne delavke nad starši, ko sta v trenutku, ko je bil otrok na voljo za posvojitev, prosila za nekaj časa preden se odločita). Slabe izkušnje s socialno službo imajo tudi osebe, ki so bile posvojene in so želele poiskati biološke starše, kjer jim socialni delavci in delavke niso bile v pomoč.
- Pozitivne izkušnje s ssocialnim delom pa poudari ena oseba, ki je bila posvojena in ki je strokovnjakinjo poklicala za nasvet, kako naj ravna, ker je stopila v stik z biološko mamo, mami doma pa je zaradi tega zelo težko. Socialni delavki sta prišli in se pogovorili z mamo.

OKOLJE

- Ob odprtem pogovoru o posvojitvi v družini okolje nima rizičnega vpliva.
- Osebe z izkušnjo posvojitve v okolici doživljajo tudi negativne reakcije (deležni so stavkov kot *ti pa nimaš prave mamice*, vprašanja, ki zadevajo podobnost ipd.). Pojavlja se tudi odrivanje otroka iz družbe (ena oseba pripoveduje, da je hči imela obdobje, ko je bila ponosna na to, da prihaja iz Bosne, v malem kraju v Sloveniji pa to ni bilo sprejemljivo, zato so jo odrivali).

- Okolica lahko na posvojitev odreagira z začudenjem, veseljem in odobravanjem ali pa posvojitev razume v luči rešiteljstva (Pr.: En par ima izkušnjo, da so jima rekli, kako sta dobra, da sta vzela siroto, in kako jima bo enkrat še hvaležna; podoben je bil odziv starejše gospe iz okolici, saj je posvojitev sprejela z odobravanjem, ker jo je razumela kot rešitev enega otroka, ki bi lahko drugače imel zelo težko življenje; lahko pa se pojavljajo tudi vprašanja kot *kakšen je pa sedaj otrok, ker je posvojen* itd.)
- O mnenje glede počutja otrok, ki so bili posvojeni, v okolici sem povprašala deset ljudi in vsi so odgovorili, da se otroci dobro vključujejo v okolico in da se tudi drugi ljudje ob tem več ne ustavljajo, saj je ozaveščenost ljudi o posvojitvi večja kot nekoč.
- Osebe, ki so posvojile, pa doživljajo strah pred okolico in si na primer ne upajo okarati otroka, da ljudje ne bi govorili, da nimajo radi otroka.
- Oseb, ki so bile posvojene, ne moti, če nekdo vpraša o posvojitvi, vendar pa jih moti, če se jih potem zaradi tega dojema kot drugačne.
- Otroci veliko časa preživijo v šoli, zato bi bilo potrebno na tem področju narediti korak naprej v smeri izobraževanja učiteljev in učiteljic.
- Na otrokovo identiteto v okolici vplivajo tudi interesne dejavnosti, na primer šport in glasba.
- Oseba iz okolice pravi, da ni nobenih opazk glede neplodnosti. Pari pa pripovedujejo, da so v soočanju z neplodnostjo dobili veliko predlogov, kar pa lahko ni v pomoč, saj so poskusili že (skoraj) vse.

MEDNARODNE POSVOJITVE

- Pomembno je, da so starši do nove kulture odprti, da vedo nekaj več o državi iz katere otrok prihaja, vendar tudi ni dobro pretiravati.
- Delovne izkušnje strokovnih delavk na tem področju niso velike. Ena izmed njih se z mednarodnimi posvojitvami sploh še ni srečala.
- Na Dunaju pa so priprave za mednarodne posvojitve kompleksnejše in trajajo dlje kot priprave na notranje posvojitve.
- Sam postopek in birokracija za posvojitev iz Rusije je zelo zahtevna naloga, pari pa so prepuščeni sami sebi. Vse to osebam, ki želijo posvojiti, vzame veliko časa in denarja. Država pa na to odgovarja, da je osnutek sporazuma z Rusijo že pripravljen.
- Mednarodne posvojitve postajajo pogostejše.

DELO PO POSVOJITVI

- Delo po posvojitvi se v Sloveniji izvaja v društvu Deteljica. Pari, ki so posvojili iz Rusije, se srečajo dvakrat letno, kar jim daje možnost izmenjavanja izkušenj in ohranjanja prijateljskih vezi. Tudi v društvu Deteljica prijateljske vezi med pari ostanejo. Psihologinja na centru za socialno delo Domžale pa pravi, da se starši obračajo nanjo z vprašanji o otroku.
- Na Dunaju imajo mesečna srečanja po posvojitvi in skupino za mlajše otroke.
- Pari z izkušnjo posvojitve najdejo oporo v življenju po posvojitvi pri strokovnjakih, pri parih s podobno izkušnjo, v duhovnosti in molitvi ter v knjigah.

POTREBNE SPREMEMBE

- Pomembna sprememba, ki so jo izpostavili tako strokovnjaki kot tudi starši z izkušnjo posvojitve, je potreba po centralizaciji posvojitev, kar bi omogočalo pregled nad vsemi potencialnimi kandidati za posvojitev in vsemi otroki, ki so na voljo za posvojitev. Na ta način bi bila obravnava vlog kandidatov za posvojitev hitrejša in kvalitetnejša.
- Težava, ki jo vidi večina, so tudi dolgotrajna rejništva. Rezultati še vedno kažejo na dolgotrajna rejništva, potrebno bi bila večja podpora matični družini, kjer so predvsem ključne individualne projektne skupine. , da se otrok vrne v matično družino, če je to v otrokovo korist, v nasprotnem primeru pa mu je potrebno zagotoviti trajno obliko pomoči. Dolgotrajna rejništva so dobra in boljša od posvojitev takrat, ko je otrok povezan z biološko družino. Tu so ključni IPS – i (individualne projektne skupine).
- Pojavlja se potreba po zmanjšanju normativov za socialne delavke in delavce. Posvojitev je obrobno delo na centrih za socialno delo. Socialne delavke oziroma delavci, ki delajo na tem področju, imajo še veliko dela na drugih področjih, med strokovnjaki pa se pogreša več odprtosti in pogovora.
- Zakonska neurejenost priprav na posvojitev je tudi področje, ki bi ga bilo potrebno urediti, saj imajo določeni pari priprave zastonj, drugi ne.
- Pojavlja se tudi potreba po programu za otroke, ki so bili posvojeni, kjer bi otroci našli podporo ob iskanju bioloških korenin in kjer bi lahko navezali prijateljske stike z ljudmi s podobno izkušnjo.

VLOGA DRŽAVE V PROCESU POSVOJITEV

- Država vidi potrebne spremembe tudi v pravno-formalni ureditvi osebnih podatkov, da bodo otroci imeli pravico dostopati do zdravstvenih podatkov in v prenosu pristojnosti odločbe s CSD-jev na sodišča. Spremembe, ki jih načrtuje država (na Direktoratu za družino), so: (a) enake možnosti pri posvojitvah za zunaj zakonske pare, (b) ureditev priprav na posvojitev in (c) reorganizacija centrov za socialno delo, kjer bi bila posvojitev specializirana na štiri do pet centrov za socialno delo. Trenutno pa so se zgoraj omenjene spremembe ustavile zaradi pomanjkanja finančnih sredstev. Dva para pravita, da doživljata manjvrednost v očeh države, ker jim ne pripadajo enake ugodnosti kot biološkim staršem (npr. glede enkratne denarne pomoči, ki jo razpisujejo nekatere občine ob rojstvu otroka).

7 PREDLOGI

- Predlagam **uzakonjene priprave na posvojitev**, ki bi bile najkvalitetnejše v skupini. Skupina daje možnost tako terapevtskega svetovanja kot tudi podelitev izkušenj, slišanosti in razumevanja ljudi, ki so se že ukvarjali ali se ukvarjajo s podobnimi problemi.
- Predlagam **centralizacijo posvojitev na en center za posvojitve,** kjer bi deloval tim z izkušnjami in znanji na področju posvojitev ter bi se opravljala vsa dela v zvezi s posvojitvijo – od priprav, vodenja postopkov, do dela po posvojitvi z otroki in pari, ko bi ti potrebovali pomoč. Enotna ureditev bi prinesla tudi strokovni napredek, kajti le tako bi bilo možno zagotoviti enoten strokoven pristop, timsko obravnavo in podporo osebam, ki želijo posvojiti, osebam, ki oddajo otroka v posvojitev in osebam, ki so bile posvojene. Centralizacija bi omogočala tudi pregled nad vsemi osebami, ki želijo posvojiti, in vsemi otroki, ki so na voljo za posvojitev. Na ta način bi bilo reševanje vlog kandidatov za posvojitev hitrejše in kvalitetnejše.
- Predlagam, da se v oblikovanje in organizacijo novega koncepta strokovnega dela na področju posvojitev in njegovo vpeljavo v prakso vključi strokovnjake, ki imajo izkušnje na področju posvojitev ter se sodeluje tudi s strokovnjaki iz tujine, prav tako tudi strokovnjake z izkušnjami, starše, ki so posvojili in otroke, ki so bili posvojeni. V ta namen predlagam, da bi se organiziralo **skupno srečanje**, kamor bi se povabilo osebe, ki so bile posvojene, osebe, ki so posvojile, strokovnjake in roditeljice in kjer bi se zbralo predloge za ureditev centra za posvojitve. Na skupnem srečanju bi ljudje imeli možnost spregovoriti o željah in predlogih za izboljšave. Po skupnem srečanju bi strokovnjaki sestavili koncept dela ter določila področja, kjer so še potrebna izobraževanja.
- Predlagam **več izobraževanj za strokovne delavce na področju posvojitev**. Predlagam tudi, da bi se pri študiju socialnega dela področje posvojitev obravnavalo bolj podrobno. Kot nujno potrebno vidim tudi mednarodno sodelovanje.
- Tudi mednarodne posvojitve so v Sloveniji področje, ki ni urejeno, saj na primer z Rusijo ni podpisanega nobenega sporazuma. Sam postopek in birokracija za posvojitev iz Rusije je zelo zahtevna naloga, kjer so pari prepuščeni sami sebi in se ne

morejo zanašati na pomoč države. Vse to jim vzame veliko časa in denarja. Država sicer na to odgovarja, da je že pripravljen osnutek sporazuma z Rusijo. Menim, da bi bilo take stvari potrebno urejati hitreje, in zato predlagam čim hitrejšo **ureditev sporazuma z Rusijo**.

- Predlagam tudi **pravno-formalno ureditev osebnih podatkov na ravni države**, da bodo otroci, ki so posvojeni, imeli pravico do dostopa do zdravstvenih podatkov, saj so to pomembni podatki, do katerih bi moral imeti pravico dostopati prav vsak.
- Predlagam tudi ustanovitev **programa za otroke, ki so bili posvojeni**, kjer bi si osebe, ki so bile posvojene, med sabo lahko podelile izkušnje, se spodbujale in stale ob strani pri iskanju bioloških korenin.
- Otroci veliko časa preživijo v šoli, žal pa se do sedaj ni naredilo nič v smeri **izobraževanja učiteljev in učiteljic**. Predlagam izobraževanja po šolah, kjer bi se lahko pripravile delavnice za učitelje in učiteljice. Na teh delavnicah bi jih seznanili z osnovnimi značilnostmi posvojitev, z njihovo vlogo pri vključitvi posvojitev v svoj učni načrt ter s primernim odzivom na izjave, s katerimi bi lahko drugi otroci obkladali otroka, ki je bil posvojen. Delavnice bi vsebovale tudi odgovore na vprašanje, kako lahko učitelji v šoli pripomorejo k bolj varnemu okolju za odprto komunikacijo.
- Predlagam enoten sistem za celo Slovenijo, **po dunajskem modelu.** Organizacija EFK je edina organizacija, ki se ukvarja s področjem priprave na posvojitev na Dunaju. Sodelujejo z organizacijo MAG ELF (ki označuje magistrat mesta Dunaja, urad za mlade in družine), ki je vladna organizacija, pokriva pa področje mladih in družine. Osebe, ki želijo posvojiti, se tako najprej zglasijo pri MAG ELF, kjer jim uredijo vse pravne postopke, nato pa se osebe, ki želijo posvojiti, udeležijo še priprav pri EFK**.** Vsebina priprav pri EFK zajema šest triurnih večernih predavanj in skupni vikend, kjer so zajeti različni spektri od osnovnih informacij, psiholoških, medicinskih in pedagoških znanj do razlogov in pričakovanj ob posvojitvi. Po pripravah sledi individualni pogovor z dvema strokovnjakoma pri EFK, ki napišeta mnenje, na osnovi katerega se MAG ELF odloči, kam bodo dali otroka. Tako so na Dunaju vse osebe, ki želijo posvojiti, pripravljene na nalogo, ki jih čaka, kar tudi otroku omogoča boljši razvoj identitete kot pri nas. Predlagam, da bi namesto čakalnih vrst uvedli sistem bazen, ki ga uporabljajo na Dunaju. V tem sistemu so zajeti pari, ki želijo posvojiti. Na Dunaju imajo enoten sistem za celo mesto, vendar se ne gleda na to datum prijave

za posvojitev, kar še bolj postavi korist otroka pred potrebe in želje oseb, ki želijo posvojiti.

- Predlagam, da se okoliščine posvojitve dobro zapiše, da se za otroka uredi **t.i. skrinjica vtisov,** ki vsebuje veliko slik in informacij o biološki družini, da se otroku lahko potem, ko se začne spraševati, ponudi čim več. Takrat so vsi vtisi in informacije zelo dobrodošle in tudi potrebne za oblikovanje otrokove identitete, za odgovore na vprašanje od kod prihajam in kako je bilo na dan posvojitve. T. i. skrinjico prvih vtisov predlagam vsem staršem v postopku posvojitev.
- Predlagam, da se **porodniški dopust za starše, ki posvojijo otroka** podaljša, saj je pri posvojitvi iz institucije ali rejništva prisotnost ključnih oseb izrednega pomena, zato tudi ni dobro otroka takoj dati v vrtec. Porodniški dopust za posvojitev sedaj traja le 150 dni (v primeru posvojitve otroka, starega od enega leta do štirih let) oziroma 120 dni (v primeru posvojitve otroka med 4. In 10. letom).
- Predlagam, da se na področju posvojitev napiše **več poljudne literature**, saj pri razumevanju notranjega sveta otrok, lahko pomagajo tudi knjige, kot je na primer Mama št. 0 (Hof, 2009). Predlagam tudi, da bi napisali svojo zgodbo tudi otroci, ki so bili posvojeni, ali pa osebe, ki so posvojile. Strokovnjaki pa bi jim ob tem stali ob strani.
- Predlagam organizirano **delo po posvojitvi**, saj posvojitev ni pravljica, ki bi se srečno končala z oddajo otroka v posvojitev. Pomembno je tudi delo z otroki in osebami, ki so posvojile, po posvojitvi. Tudi to z zakonom ni obvezujoče, zato predlagam, da bi bilo posvojiteljskim družinam nudeno več podpore po posvojitvi v obliki skupin, druženj, mesečnih srečanj ipd.

8 LITERATURA

1. BEVC, V. (1997): *Priprava zakoncev na nadomestno starševstvo v programu preventivne pomoči otrokom.* Socialno delo, 36, 3:229-237.

   - (1999): *Posvojitev otrok: o pogumu in bolečini žensk, ki so oddale otroka v posvojitev*. Ljubljana, DAG Grafika.

   - (2000): *Priprava na starševstvo tujemu otroku,* V: J. Rugelj, *Pot samouresničevanja*. Samozal.: Slovensko društvo terapevtov za alkoholizem, druge odvisnosti in pomoč ljudem v stiski, Ljubljana (1007–1017).

   - (2001): *Ali je današnja praksa posvojitev v Sloveniji res v korist otroka ?*. Strokovno pravni informator Firis, 9, 5:30-37.

   - (2001 a): *Kako doseči, da bo posvojitev res najboljša možna rešitev za otroka*. Strokovno pravni informator Firis, 9, 7-8:28-42.

   - (2001 b): *Posvojitev otroka – izbira ali dolžnost strokovne službe centra za socialno delo?*. Strokovno pravni informator Firis, 9, 12:15-34.

   - (2002): *Kvalitetnejše preživljanje prostega časa udeležencev programa psihosocialne pomoči v zakonski krizi zaradi neplodnosti.* Socialno delo, 41, 1: 43-55.

   - (2002a): *Model priprave neplodnih parov na nadomestno starševstvo*. Magistrska naloga. Univerza V Mariboru.

   - (2003) : *Priprava na posvojitev*. Seminarsko gradivo, Univerza v Ljubljani, Visoka šola za socialno delo.

   - (2004): *Živeti z neplodnostjo.* Naša žena, jan. 2004, str. 8 – 10.

   - (2006): *Čustveno stanje neplodnih parov pred posvojitvijo otroka.* Socialno delo, 45, 1 – 2: 51 – 59.

2. BEVC, V., FLORJANČIČ, J., OVSENIK, M. (2002): *Otrok in družina – težko uresničeni vrednosti neplodnega para*. Bogoslovni vestnik, 62, 2:251-272.

3. BRAJŠA, P. (1987): *Očetje, kje ste?* Delavska enotnost, Ljubljana.

4. BRANKO, N. (1995): *Posvojitev kot možnost in priložnost*. Rejniški glasnik 29, leto 8.

5. BREAKWELL, G.M. (2007): *The psychology of Risk.* Cambridge university press, New York.

6. BRODZINSKY, D.M., SCHECHTER, M.D. (1990): *The psychology of adoption.* Oxford univerity press. New York.
7. BURGER, M., TUL, N., VELIKONJA, V. (1995): *Osebnostne lastnosti parov z zmanjšano plodnostjo.* Psihološka obzorja, 4: 5-18.
8. BURR, V. (1995): *An introduction to social Constructionism.* Routledge, London, New York.
9. COLLINGS, S., DAVIES, L. (2008): *For the sake of the children: making sense of children and childhood in the context of child protection*. Journal of social work Practice Vol. 22, No. 2, July 2003, pp. 181 – 193.
10. COOPER - HILBERT B. (1999): *The Infertility Crisis.* Family Therapy Networker 23: 65 – 76; št. 6.
11. CYRULNIK, B. (2012): *Sram. Če povem, bom umrl*. Modrijan založba, d.o.o.
12. CUGMAS, Z. (2001): *Nova spoznanja o vlogi staršev pri razvoju otrokove navezanosti.* Psihološka obzorja 10, 2: 51-66.
13. ČAČINOVIČ VOGRINČIČ, G. (1998): *Psihologija družine.* Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
    - (1999): *Psihodinamski procesi v družinski skupnosti*. Ljubljana: Advance.
    - (2002): *Socialno delo z družino*. Študijsko gradivo: predavanja v letu 2002/2003. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
    - (2008): *Socialno delo z družino.* Fakulteta za socialno delo, Ljubljana.
14. ČANDER ČEPIN, M. (2010): *V pehanju za popolnim, uspešnim in srečnim otrokom.* Objektiv.
15. ČERNIGOJ, M. (2007): *Jaz in Mi. Raziskovanje Temeljev Socialne Psihologije*. IPSA: Inštitut za integrativno psihoterapijo in svetovanje, Ljubljana.
16. DAMON, W. (1983): *Social and personality development*. New York, London: W. W. Norton & Company.
17. DONKO, D. (1984): *Krize osebnostih identitet v vrtincu postmoderne družbe (kriminološki vidik).* Diplomska naloga. Pravna fakulteta, Ljubljana.
18. ELTERN FUR KINDER (2011): *Vorbereitungskurs Adoption.* Modul 2 und 3. Wien.
19. ERIKSON, E. (2005): *Adoptee identity.* Gwendolyn C. Natusch.
    - (1968): *Identity: Youth and crisis.* W.W. Norton & Co. Inc., London.

- (1950): *Childhood and society*. Penguin Books Ltd, Harmondsworth, Middlesex, England.

20. FEAST, J., HOWE, D. (2004): *Open adoption records, the human rights of adopted people, and discrimination* : the case of Odievre v France 2003. European Journal of Social Work, Vol. 7, No. 1, March 2004, pp. 25 – 42.
21. FISHMANN, F., HARRINGTON, E. S. (2007): *School Issue and Adoption*. V: Javier, Rafael A., Baden, Amanda L., Biafora, Frank A., Camacho – Gingerich, Alina. Handbook of Adoption. Sage Publications. (256-280).
22. GALIMBERTI, U. (2011): *Miti našega časa.* Modrijan založba d.o.o.
23. GOFFMAN, E. (2008): *Zapiski o upravljanju poškodovane identitete.* Založba Aristej d.o.o., Maribor.
24. GOLDSTEIN, J.,SOLNIT, A.J., GOLDSTEIN, S., FREUD, A. (1996): *The best onterests of the child.* The free press, New York.
25. GORIČAN, B. (2009): *Individualizacija, pluralizacija družine in družinska politika.* Socialno delo. 48 (1-3), 123-130.
26. GROTEVNAT, H. D., DUNBAR, N., KOHLER, J. K., ESAU, A. M. L. (2000): *Adoptive Identity: How Context Within and Beyond the Family Shape Developmental Pathways.* Family Relations, 49, 379-387.
27. HENDRIX, H., HUNT, H. (2006): *Zdrav otrok in ljubezen staršev.* Orbis, Ljubljana.
28. HOF M. (2009): *Mama številka nič*. Dob pri Domžalah: MIŠ (Zbirka Prva z(o)renja).
29. HUH, NAM SOON in REID, WILLIAM J. (2000): *Intercountry, transracil and ethic identity: A Korean example*. International Social Work 43: 75-87.
30. JAVIER, R.A., BADEN, A.L., BIAFORA, F.A., CAMACHO - GINGERICH, A. (2007): *Handbook of adoption*. Sage publications, Inc., USA.
31. JEREB, M. (1999): *Posvojeni otroci.* Diplomska naloga, Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, oddelek za predšolsko vzgojo, Ljubljana.
32. JUŽNIČ, S. (1993): *Identiteta*. Knjižna zbirka teorija in praksa. Fakulteta za družbene vede , Ljubljana.
33. KLUN, M. (2008): *Posvojitev otrok kot oblika socialnega starševstva.* Diplomska naloga. Fakulteta za socialno delo, Ljubljana.
34. KOBAL, D. (2000): *Temeljni vidiki samopodobe.* Pedagoški inštitut, Ljubljana.

- (2003): *Bivanja samopodobe*. I2, Ljubljana.

35. KOBAL MOŽINA L. (2008): *Navezanost in proces separacije-individualizacije pri mladih odraslih v vlogi prostovoljcev na področju psihosocialne pomoči.* Psihološka obzorja 17, 1: 57-72.
36. KOJIĆ, D. (2004): *Posvojitve v Sloveniji: Koncept odprte in zaprte posvojitve.* Diplomska naloga. Visoka šola za socialno delo, Ljubljana.
37. KOMPAN ERZAR, K. (2006): *Ljubezen umije spomin*. Ljubljana, Celje: Brat Frančišek in Celjska Mohorjeva družba.
38. KOMPAN ERZAR, K., ROŽIČ, T., SIMONIČ, B. (2011): *Vloga in pomen navezanosti pri razvoju otrok v nadomestnih družinah.* Socialno delo 50, 2: 103-111.
39. LANGERHOLC, P. (1999): *Pravica otroka, da izve za svoj izvor.* Diplomska naloga. Pravna fakulteta, Ljubljana.
40. LEE, R. M. (2003): *The Transracial Adoption Paradox: History, Research and Counseling Implications of Cultural Socialization.* The Counseling Psyhologist 31, 6: 711-744.
41. LUKAS, E.(1993): *Družina in smisel.* Mohorjeva družba, Celje.
42. LUTTER, E. (1997): *Razvoj posvojitev.* Strokovno – pravni informator Firis 9 / 97.
43. LIFTON, B. J. (2007): *The inner life of adopted child: Adoption, trauma, loss, fantasy, search, and reunion.* V: Rafael A. Javier et al. (ured.), Handbook of adoption: implications for researchers, practitioners, and families. Thousand Oaks.
44. MADSEN, C.W. (2007): *Collaborative Therapy with Multi-stressed Families.* New York: The Guilford Press.
45. MALI, J., MEŠL, N., RIHTER, L. (2011). *Socialno delo z osebami z demenco: Raziskovanje potreb oseb z demenco in odgovorov nanje.* Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
46. McAULEY, C. (1996): *Children in long-term foster care.* Ashgate publishing company, USA.
47. McGINN, M. (2007): *Developmental challenges for adoptees across the life cycle.* V: Rafael A. Javier et al. (ured.), Handbook of adoption: implications for researches, practitioners, and familiars. Thousand Oaks: Sage Publications (61-77).
48. MEAD, G. H. (1997): *Um, sebstvo in družba*. Knjižna zbirka TEMELJNA DELA, Ljubljana.
49. MESEC, B. (1997): *Metodologija raziskovanja v socialnem delu I: študijsko gradivo za interno uporabo.* Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

- (2006): *Očarani z močjo*. Socialno delo, 45, št. 3-5: 235-247.

50. MEYERS, M., WEINSHEL, M., SCHARF, C., KEZUR, D., DIAMOND R., RAIT D.S., (1995): *II. Working with couples: Who Struggle with Infertility?* Family Process, 34, 2: 231-240.
51. MINUCHIN, S. (1974): *Families and Family Therapy*. Harvard University Press: Cambridge.
52. O´SULLIVAN, C. (1991): *The relationship between childhood mentors and resiliency in adult children of alcoholics*. Family Dynamic of Addiction Quarterly IV/1.
53. OAKLEY, A. (2000): *Gospodinja*. Založba/cf, Ljubljana.
54. PERKO, A. (2003): *Alkoholiki in njihove vrednote, doživljanje smisla življenja in njihova samopodoba v luči samospoštovanja.* Doktorska naloga. Filozofska fakulteta, Ljubljana.

    - (2008): *Družina na križpotju.* Umco: Zavod Mitikas, Ljubljana.

55. PIŠOT, S. (2008): *Sociološka analiza fenomena »protektivnega« otroštva (primer vzgojnih imperativov staršev predšolskih otrok).* Magistrsko delo. Fakulteta za humanistične študije Koper. Univerza na Primorskem, Koper.
56. PODBEVŠEK, M., ŠOLAR MEGLIČ, P. (2009): Priprava na posvojitev v Sloveniji in Evropski uniji. Diplomska naloga. Fakulteta za socialno delo, Ljubljana.
57. POLJŠAK ŠKRABAN, O. (2002): *Mladostnik/ca v družini in medsebojno doživljanje družinskih članov.* Socialna pedagogika, vol. 6, št. 4, str. 369 – 394.
58. PRAPER, P. (1996) : *Razvojna analitična psihoterapija.* Inštitut za klinično psihologijo, Ljubljana.
59. PRAPROTNIK, T. (2003): *Skupnost, identiteta in komunikacija v virtualnih skupnostih*. Fakulteta za podiplomski humanistični študij, Ljubljana.
60. RAMPAGE, C., EOVALDI, M., MA, C., WEIGEL – FOY, C. (2003): *Adoptive families.* Varying family forms and challenge.
61. RAPOŠA TAJNŠEK, P., ČAČINOVIČ VOGRINČIČ, G., MILOŠEVIČ ARNOLD, V. (1998): *Postopek posvojitev*. Raziskava. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

    - in RODE, N., MIKOLIČ, M., RAJŠELJ, S. (1999): *Organizacija in standardi na področju posvojitev*. Raziskava. Ljubljana, Visoka šola za socialno delo, Raziskovalni center.

- in ROZMAN, V., RADONJIČ, N., BOLE, M., KOVAČEC, A., MIKOLIČ, M., RAJŠELJ, S. (2002): *Postopki, organizacija in standardi na področju posvojitev*. Socialno delo, 41, 1:1–41.

62. REBULA, A. (1998): *Globine, ki so nas rodile*. Mohorjeva založba, Celovec-Ljubljana-Dunaj.
63. REZAR, I. (2007): *Mednarodne posvojitve kot oblika socialnega starševstva*. Diplomska naloga. Ljubljana: Fakulteta za socialo delo.
    - (2009): *Mednarodne posvojitve kot oblika socialnega starševstva*. Socialno delo l. 48 št. 1 – 3. Fakulteta za socialno delo, Univerza v Ljubljani.
64. ROTSCHILD, B. (2000): *The body remembers: The psychophysiology of trauma and trauma treatment*. New York: W.W. Norton & Company.
65. ROWE, J. (1982): *Yours by Choice: A Guide for Adoptive Parents*. Routledge & Kegan Paul Ltd, London.
66. RUGELJ, J. (2000): *Pot samouresničevanja*. Samozal.: Slovensko društvo terapevtov za alkoholizem, druge odvisnosti in pomoč ljudem v stiski, Ljubljana.
67. SIEGEL, D.J. (1999): *The developing mind: How Relationships and the Brain Interact to Shape who we are*. New York, London: The Guilford press.
68. SCOTT, D. R., GROZA, V (2004): *A Cross-National Comparison*. International Social Work 47, 1: 53-79.
69. SHOEMAKER, S. (1970): *Persons and their Pasts*. American Philosophical. Quarterly. vol. 7, no. 4.
70. SKUPNOST CENTROV ZA SOCIALNO DELO (2011): *Katalog javnih pooblastil, nalog in storitev*.Ljubljana.
71. SWIENTEK, C. (1999): Identiteta med biološko in socialno pripadnostjo družini pri posvojencih. *Strokovno – pravni informator Firis*, 7, 12: 23–36.
72. ŠAVLI, N. (2009): *Kako posvojiti otroka iz Rusije? Prvi koraki novih staršev.* Pravna praksa 28, 13: 15-177.
73. ŠINKOVEC E. (2010): *Meddržavne posvojitve otrok iz vzhodnoevropskih institucij v Sloveniji: socialnodelovna perspektiva.* Diplomska naloga. Fakulteta za socialno delo, Ljubljana.
74. ŠKRABAN, P. O. (2002): *Vloga staršev in interakcij v družinskem sistemu pri oblikovanju identitete študentk socialne pedagogike*. Doktorska disertacija. Pedagoška fakulteta, Ljubljana.

75. ŠVAB, A. (2001): *Družina: od modernosti k postmodernosti.* Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.

76. THOMAS, K. A. in TESSLER, R. C. (2007): *Bicultural Socialization Among Adoptive Families: Where There Is a Will, There Is a Way.* Journal of Family Issues 28, 9. 1189-1219.

77. TOMČIČ PORENTA, E. (2001): *Odmev s seminarja o posvojitvah v Prevaljah.* Strokovno – pravni informator Firis, 5 /2001.

78. ULE, N.M. (2000): Sodobne *identitete: v vrtincu diskurzov.* Ljubljana: ZPS.

79. UMEK, L.J., ZUPANČIČ, M. (2009): *Razvojna psihologija.* Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana.

80. UNICEF (1995): *Situacijska analiza o položaju otrok in družin v Sloveniji.* Slovenski odbor za Unicef, Ljubljana.

81. URBANIJA, A. (2009): *Otroci strahu: Starši v izrednem stanju*. Sobotna priloga, Delo, Ljubljana.

82. URH, Š. (2010): *Etnična (ne)občutljivost v izobraževanju za socialno delo.* Socialno delo 49, 2-3: 73-84.

83. VEC, T. (2007): *Teoriji socialne identitete in samokategorizacije*. Psihološka obzorja 16, 1, 75-89. Društvo psihologov Slovenije. Univerza v Ljubljani. Pedagoška fakulteta, Ljubljana.

84. ZAJŠEK, M. (2009): *Vpliv sprememb družinskih oblik na današnjo vzgojo.* Filozofska fakulteta. Oddelek za pedagogiko in andragogiko. Ljubljana.

85. ZAVIRŠEK, D., KOBAL, B., ČAČINOVIČ-VOGRINČIČ, G., URH, Š., SOBOČAN, A., M., SMOLEJ, S., DREMELJ, P., ŽIBERNA, V., KLUN, M., REZAR, I. (2009): *Postopki, organizacija in standardi na področju posvojitev.* Raziskovalno poročilo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani: Fakulteta za socialno delo.

86. ZAVIRŠEK, D. (2009): *Med krvjo in skrbjo*. Socialno delo 48, 1-3 (Socialno starševstvo): 3-16.

87. ZAVIRŠEK, D., SOBOČAN, M. A. (2012): *Mavrične družine grejo v šolo. Perspektive otrok, staršev in učiteljic.* Fakulteta za socialno delo, Ljubljana.

88. ZUPANČIČ, E. (1987): *Posvojen otrok, zaželen in ljubljen.* Občinska raziskovalna skupnost Ljubljana Center in Cankarjeva založba, Ljubljana.

- (1993): *Izpolnjena hrepenenja*. Založba Naša žena, Ljubljana.

89. WALSH, F. (2006): *Strengthening Family Resilience.* The Guilford Press, New York. London. Druga izdaja.
90. WIEMANN, I. (2003): *Babyklappe und anonyme Geburt – ohne Alternative: Adoption und Identitätsfindung.* Terre des hommes (Hg.) Osnabrück.

Elektronski viri:

91. http://babybook.si/zanositev/tezave-z-zanositvijo/posvojitev/kako-posvojiti-otroka-in-kaj-se-lahko-zgodi-ko-otrok-pride-v-novo-druzino.html (20. 12. 2012)
92. http://www.siol.net/novice/poglobljeno/2011/08/posvojitvebankointervjugs.aspx (25. 5. 2013)
93. http://www.ringaraja.net/clanek/posvojeni-otrok-ima-dvoje-starsev_882.html (27. 5. 2013)
94. http://ava.rtvslo.si/predvajaj/priprave-na-zivljenje/ava2.135556298/ (22. 6. 2013)
95. http://ava.rtvslo.si/predvajaj/priprave-na-zivljenje/ava2.135556298/ (22. 6. 2013)
96. http://www.delo.si/zgodbe/sobotnapriloga/rajsi-umrem-kot-povem.html (22. 6. 2013)
97. http://sl.wikipedia.org/wiki/Etni%C4%8Dna_identiteta (23. 6. 2013)
98. http://tvslo.si/predvajaj/#ava2.135556298 (23. 6. 2013)
99. http://psych.umass.edu/ruddchair/voices-project/van-ijzendoorn/ (3. 7. 2013)
100. http://www.varuh-rs.si/pravni-okvir-in-pristojnosti/mednarodni-pravni-akti-s-podrocja-clovekovih-pravic/organizacija-zdruzenih-narodov/konvencija-o-otrokovih-pravicah-ozn/#c69 (15. 8. 2013).
101. http://www.varuh-rs.si/pravni-okvir-in-pristojnosti/mednarodni-pravni-akti-s-podrocja-clovekovih-pravic/svet-evrope/evropska-konvencija-o-uresnicevanju-otrokovih-pravic-svet-evrope/#c77 (15. 8. 2013)
102. http://adoptionhealing.blogspot.co.at/search?q=adoptee+identity (20. 8. 2013)
103. http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?ID=5644 (20. 8. 2013)
104. http://www.aktivni.si/psihologija/vloge-otrok-v-druzini/ (11. 9. 2013)
105. http://www.uradni-list.si/1/content?id=49906 (15. 8. 2013)

9 PRILOGE

9.1 OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV

Tabela 3: Pripisovanje pojmov in kategorij izjavam

A: STROKOVNJAKI NA PODROČJU POSVOJITEV
B: OSEBE, KI SO OTROKA POSVOJILE
C: OSEBE, KI SO BILE POSVOJENE
Č: OSEBE IZ OKOLJA
D: NAMESTNICA DIREKTORATA ZA DRUŽINO

OSEBE	IZJAVE	POJMI	KATEGORIJE
A.1.1	Na posvojitvah delam 5 let.	delovna doba	strokovno delo
A.1.2	4 slovenske, 6 ruskih, 1 makedonsko in 1 gansko posvojitev.	delovne izkušnje	strokovno delo
A.1.3	Priprave se mi zdijo nujne, so tudi v katalogu.	nujnost priprav	priprave na posvojitev
A.1.4	Iz priprav pridejo bolj pripravljeni na nalogo, ki jih čaka.	pomen priprav	priprave na posvojitev
A.1.5	Zaslutiti je to močno željo po otroku in ob tem se hitro zgodi, da trpi partnerski odnos.	močna želja po otroku	partnerski odnos
A.1.6	Ljudje prihajajo s cmokom v grlu, nekateri pridejo celo jezni – samo otroka mi dajte.	močna želja po otroku	partnerski odnos
A.1.7	Potrebno je, da njuno neplodnost razčistita.	neplodnost	partnerski odnos
A.1.8	Zelo pomemben faktor odločanja je pri meni (strokovna delavka, op. a.) motiviranost para in delo na sebi.	odločitev za namestitev otroka	strokovno delo
A.1.9	Iščemo družine glede na potrebe otroka.	potrebe otroka	okoliščine posvojitve
A.1.10	Mednarodne posvojitve, to področje dela v Sloveniji ni urejeno.	mednarodne posvojitve	potrebne spremembe
A.1.11	Pri svojem delu uporabljam tudi znanja, ki sem jih dobila pri študiju.	znanja za ravnanje	strokovno delo
A.1.12	Na področju posvojitev v Sloveniji je premalo izobraževanj.	premalo izobraževanj na področju posvojitev	potrebne spremembe
A.1.13	Premalo je posvojitev, preveč pa je tako imenovanega večnega rejništva.	minus dolgotrajnega rejništva	potrebne spremembe
A.1.14	Zelo rada delam to delo.	delo na področju posvojitev	strokovno delo
A.1.15	Delo (na področju posvojitev, op. a.) je dinamično in zanimivo.	delo na področju posvojitev	strokovno delo
A.2.1	Na posvojitvah delam od 1. 1. 2011.	delovna doba	strokovno delo
A.2.2	1 enostransko posvojitev, 1 posvojitev je v teku iz Sibirije in 1 posvojitev otroka iz Gane.	delovne izkušnje	strokovno delo
A.2.3	Vsi pari, ki so že posvojili so pripravljeni pomagati drugim parom.	pomoč parom preko izkušenj	čas pred posvojitvijo
A.2.4	Na našem centru za socialno delo ne izvajamo nobenih priprav.	ni priprav na posvojitev	priprave na posvojitev
A.2.5	Sodelujem tudi z društvom posvojencev in psihologinjo.	med strokovno sodelovanje	strokovno delo
A.2.6	Priprave se mi zdijo dobre.	priprave na posvojitev	čas pred posvojitvijo
A.2.7	Otrok mora vedeti, da je posvojen.	nujnost resnice	odprtost in pogovor o posvojitvi
A.2.8	Veliko črpam iz seminarja, ki se je lansko leto (2011) odvijal na Fakulteti za socialno delo, pomaga mi tudi literatura.	znanja za ravnanje	strokovno delo

A.2.9	Znanje psihologije, spoznavanje različnih kultur, pravna in zakonska podlaga.	znanja za ravnanje	strokovno delo
A.2.10	Minuse vidim v večnem rejništvu.	minus dolgotrajnega rejništva	potrebne spremembe
A.2.11	Predvsem me moti razpršenost, zdelo bi se mi dobro, če se posvojitve izvajajo na enem mestu.	potreba po centralizaciji	potrebne spremembe
A.2.12	So pari, ki pridejo in rečejo, da so to (neplodnost, op. a.) že predelali.	neplodnost	partnerski odnos
A.3.1	Na področju posvojitev delam eno leto in pol.	delovna doba	strokovno delo
A.3.2	Zaključila sem en postopek z oddajo otroka v posvojitev.	delovne izkušnje	strokovno delo
A.3.3	Nimamo priprav ali skupinskega dela.	ni priprav	priprave ne posvojitev
A.3.4	Pristop je individualen.	individualno delo	strokovno delo
A.3.5	Sledim kandidatom in vprašanjem, ki se čez postopek porajajo.	individualno delo	strokovno delo
A.3.6	Sodelujem tudi z drugimi kolegicami s CSD-jev.	med strokovno sodelovanje	strokovno delo
A.3.7	Sedaj je vse razpršeno, število vlog po centrih je različno.	potreba po centralizaciji	potrebne spremembe
A.3.8	Za otroka je dobro, da gre v družino, kjer bo sprejet tak, kakršen je.	potrebe otroka	okoliščine posvojitve
A.3.9	Preko pogovorov spoznavam par in se potem odločam.	odločitev za namestitev otroka	strokovno delo
A.3.10	To je zelo težko (odločitev kam namestiti otroka, op. a.).	odločitev za namestitev otroka	strokovno delo
A.3.11	Z mednarodnimi posvojitvami imam minimalne izkušnje.	delovne izkušnje strokovnih delavk	mednarodne posvojitve
A.3.12	Socialnodelovna znanja in predvsem izkušnje.	znanja za ravnanje	strokovno delo
A.3.13	Slabost pri sistemu posvojitev se mi zdi razpršenost.	potreba po centralizaciji	potrebne spremembe
A.3.14	Boljše bi moralo biti poskrbljeno za anonimnost oseb, ki so dale otroka v posvojitev.	anonimnost oseb, ki so dale otroka v posvojitev	potrebne spremembe
A.3.15	Pogrešam več odprtosti in pogovarjanja.	več odprtosti in pogovora	potrebne spremembe
A.3.16	Moje orodje je pogovor.	orodja dela	strokovno delo
A.3.17	Pri tem delu potrebuješ izkušnje, saj so odločitve težke.	orodja dela	strokovno delo
A.3.18	Potrebuješ veliko subtilnosti, pogovarjanja in poglabljanja.	orodja dela	strokovno delo
A.4.1	Na področju posvojitev delam od leta 1995.	delovna doba	strokovno delo
A.4.2	Delujemo kot regijski strokovni tim.	med strokovno sodelovanje	strokovno delo
A.4.3	Priprave na posvojitev so potrebne, zato tudi sodelujem v regijskem timu.	nujnost priprav	priprave na posvojitev
A.4.4	Pomembno je odprto pogovarjanje o specifičnih tematikah, ki jih prinašajo posvojitve.	vsebina priprav	priprave na posvojitev
A.4.5	Tako zastavljeno in odgovorno delo nujno zahteva interdisciplinarni timski pristop.	med strokovno sodelovanje	strokovno delo
A.4.6	Odločitev, komu se namesti otroka v posvojitev, se oblikuje na osnovi socialne anamneze matičnega CSD.	odločitev za namestitev otroka	strokovno delo
A.4.7	Z mednarodnimi posvojitvami se še nisem srečala.	delovne izkušnje strokovnih delavk	mednaroden posvojitve
A.4.8	Pri mojem delu pa mi pomagajo pravna znanja, psihološka in pedagoška ter znanja socialnega dela.	znanja za ravnanje	strokovno delo
A.4.9	Bi pari sprejeli, če bi bilo to (priprave na posvojitev, op. a.) obvezno, predpisano.	neurejenost priprav na posvojitev z zakonom	potrebne spremembe
A.4.10	Da je delo na posvojitvah na centrih za socialno delo obrobno delo.	posvojitve kot obrobno delo na centrih za socialno delo	potrebne spremembe
A.4.11	Pri mojem delu črpam iz pozitivnih izkušenj, primerov dobrih praks in pohval.	orodja dela	strokovno delo
A.4.12	Včasih se počutim tako nemočno.	nemoč socialnih delavk	strokovno delo
A.4.13	Delo dojemam kot bogato, boleče. Zanimivo in ni enostavno.	delo na področju posvojitev	strokovno delo
A.5.1	27 let (dela na področju posvojitev, op. a.).	delovna doba	strokovno delo
A.5.2	Moje izhodišče je bilo vedno socialno delo. Tako sem sledila principom socialnega dela- opolnomočenje.	znanja za ravnanje	strokovno delo

A.5.3	(društvo Deteljica, op. a.) pomaga pri soočanju in razbremenjevanju neplodnosti… pri oblikovanju realnih pričakovanj do otroka in tudi do partnerstva in tretje, da pomaga pri nadaljevanju in vključitvi v novo življenje.	društvo Deteljica	priprave na posvojitev
A.5.4	Ljudje, ko pridejo v skupino, kjer se počutijo varne in kjer je duh iskrenosti in zaupnosti, spregovorijo takoj o svojih stiskah.	pomen skupine	priprave na posvojitev
A.5.5	Pri poti identifikacije otroka in celotne družine je temelj v odnosu, na katerem družina oziroma partnerja lahko zgradita zdrave pogoje za otrokovo identifikacijo.	pomembnost partnerskega odnosa pri oblikovanju otrokove identitete	partnerski odnos
A.5.6	Najprej, da se sama dva (partnerja, op. a.) identificirata kot neplodna, to je zelo pomembno, drugače živijo v laži ves čas in tudi otroku ne moreta dati, da bi se zdravo identificira.	identifikacija z neplodnostjo	partnerski odnos
A.5.7	Smo neplodni, zato smo šli na pot posvojitve, smo posvojiteljski starši in ta pot prinaša neke zadolžitve, naloge nama, pravice otroka in dolžnosti para. Da z vprašanji, kot so: kdo sem, iz kje izhajam, zakaj sta ravno mene izbrala, zakaj pa sta sploh posvojila, da tu ni zagat, ampak teče komunikacija odprto.	odkritost do samega sebe prinaša odkritost do otroka pri odgovorih na pomembna vprašanja	Odprtost in pogovor o posvojitvi
A.5.8	Sprejet si (otrok, op. a.) kot bitje, ker sva se midva (par, ki je otroka posvojil, op. a.) v izhodišču sprejela kot nepopolna ampak vendar taka je najina pot, podelila sva si blagoslov in lahko greva skozi.	sprejetje neplodnosti prinaša sprejetje otroka	partnerski odnos
A.5.9	Sram, ki se nacepi pri paru zaradi neplodnosti deluje tako katastrofalno naprej, da otrok, če pride v to partnerstvo, kjer neplodnost ni predelana in sramovanje, da sem manj vreden, ker nimam svojega otroka, rodi skrivnosti in sram do otroka.	sram zaradi neplodnosti	partnerski odnos
A.5.10	Otrok ima cel čas občutek, zaradi skrivnosti in sramu staršev do otroka, da je nekaj slabega in to ni dobro za otrokovo identiteto. Razvije nizko samopodobo.	slaba samopodoba kot posledica prikrivanja	odprtost in pogovor o posvojitvi
A.5.11	Prijateljske vezi med enim in drugim parom ostanejo in se oni še vedno srečujejo.	pari po posvojitvi	pomoč po posvojitvi
A.5.12	Glavno je iskanje bioloških korenin.	iskanje bioloških korenin	biološke korenine
A.5.13	Največji problem pa je, da komunikacija ni odprta, da otrok vsak trenutek lahko dvomi v odgovor, v prostost podatkov, odgovora. Problem je tudi, da večina otrok ni videla odločbe o svoji posvojitvi.	komunikacija v družini	vloga družine
A.5.14	V Deteljici jim (osebam, ki želijo posvojiti, op. a.) rečem, ustvarjajte eno mapo, skrinjico, kjer bo vse notri, od prvih vtisov, kako sva bila poklicana, kako sva se odločala, počutila, vse zapisujte, dajajte notri.	skrinjica prvih vtisov	okoliščine posvojitve
A.5.15	Seveda, ker oni (učitelji, op. a.) velikokrat nenamerno, iz neznanja naredijo napake, ker je še vedno tabu.	učitelji v šoli	okolje
A.5.16	Vsi otroci nosijo posledice, celo življenje s sabo.	posledice posvojitve	odraščanje otrok
A.5.17	Nekateri otroci ne bodo iskali, ker je že neverbalna zapoved.	neverbalna prepoved iskanje	biološke korenine
A.5.18	Veliko odraslih, ki so bili posvojeni, pride na vrata k meni, pa si ne upajo povedati svojim staršem, da iščejo svoje biološke starše.	strah otrok, ki so bili posvojeni pred iskanjem svojih korenin	biološke korenine
A.5.19	Prva odprta dilema je zame vezana na splošno nezadostno poznavanje posvojitve in njenega namena ter odgovornosti države, ki uzakonjuje ukrep posvojitve.	dileme socialnega dela	strokovno delo
A.5.20	Druga dilema se veže na temeljno nalogo stroke socialnega dela – opolnomočenje uporabnika. Ob tem se postavlja paradigmatsko vprašanje ali govorimo o opolnomočenju otroka ali para, ki želi posvojiti otroka.	dileme socialnega dela	strokovno delo
A.5.21	Tretja dilema pa je, da praksa strokovnega dela kaže, da se na uporabnikovo potrebo po otroku, še vedno odzivajo (na centru za socialno delo) na rešiteljski	dilema socialnega dela	strokovno delo

	način.		
A.5.22	Bistvo je seksualni odnos. Kje so bo otrok identificiral ob takih starših (istospolnih, op. a.)?	istospolna družina	vloga družine
A.5.23	Mi je žal, da ni več suverenih strokovnih delavk, ki si upajo zagovarjati svojo prakso. To je en velik manko naše stroke.	zagovarjanje prakse	strokovno delo
A.6.1	1977 – 2003 (delovne izkušnje).	delovna doba	strokovno delo
A.6.2	Najbolj pomembno je poudariti, kako pomembno je, da ima otrok stabilen, varen dom.	varen in stabilen dom	vloga družine
A.6.3	Pravica otroka, da ve, za svoje korenine, učimo jih tudi, kako korak za korakom otroka soočati z resnico.	pravica otroka do resnici	Odprtost in pogovor o posvojitvi
A.6.4	Ti otroci (v instituciji, op. a.) so bili psihološko popolnoma nerazviti.	posvojitev iz institucije	okoliščine posvojitve
A.6.5	Ti otroci, ki so bili posvojeni (iz institucije, op. a.), pa so počasi napredovali.	posvojitev iz institucije	okoliščine posvojitve
A.6.6	Veliko otrok je imelo tudi motorične težave, težave z govorom.	posvojitev iz institucije	okoliščine posvojitve
A.6.7	Ja, lahko (otroci, ki so bili posvojeni iz institucij, op. a.) razvijejo varno navezanost. Vendar je odvisno od starosti otroka ob posvojitvi in tudi od zmožnosti staršev soočiti se s težavami.	starost otroka ob posvojitvi	okoliščine posvojitve
A.6.8	To so zelo specifične situacije, zato je zelo pomembno, da se še naprej izobražujejo in sodelujejo z drugimi starši, ki imajo tudi izkušnje.	sodelovaje in izobraževanje po posvojitvi	delo po posvojitvi
A.6.9	Imam izkušnje z enostarševskimi posvojitvami, so bile uspešne.	enostarševske družine	vloga družine
A.6.10	Mislim pa, da otrok potrebuje očeta in mamo, mislim, da je dobro za otroka, da ima oba.	heterospolne družine	vloga družine
A.6.11	Zato je pomemben dejavnik (pri oblikovanju identitete, op. a.) njun (partnerski, op. a.) odnos in tudi celotna družina.	pomembnost odnosa pri oblikovanju partnerskega odnosa	partnerski odnos
A.6.12	Pomembni so tudi, če so le možni, stiki z biološko družino, če jih otrok želi. Pomembno je, da ima otrok možnost odgovorov o njegovi zgodovini.	pomembnost stikov z biološko družino	biološke korenine
A.6.13	Mislim, da imajo priprave staršev na posvojitev tudi velik vpliv na otrokov razvoj.	pomen priprav	priprave na posvojitev
A.7.1	Niso nujne (priprave, op. a.), vendar, če želijo posvojiti morajo pridobiti t.i. ustreznost za posvojitev. In za pridobitev le-te so naprošeni, naj se udeležijo priprav.	udeleženost priprav	priprave na posvojitev na Dunaju
A.7.2	Mednarodne posvojitve so kompleksnejše in zato priprave trajajo dlje.	priprave na Dunaju	mednarodne posvojitve
A.7.3	Priprave (na Dunaju, op. a.) obsegajo t. i. module: osnovne informacije, zakonske predpise, psihološka znanja, medicinska in pedagoška znanja, veliko delamo tudi na znanju o otrocih, kako povedati otroku, da je posvojen, o motivaciji in razlogih za posvojitev ter pričakovanjih in realnosti posvojitvi.	vsebina priprav na posvojitev	priprave na posvojitev na Dunaju
A.7.4	Nimamo čakalne vrste, nimamo liste čakajočih, ampak skupino »group, pool« in to je zelo pomembno na področju posvojitev.	Dunaj: ni čakalne vrste ampak »pool«	čas pred posvojitvijo
A.7.5	Tu (pri odločitvi za namestitev otroka na Dunaju, op. a.) se držimo načela, da je najbolj pomembno, da se najde najboljše starše otrokom in ne obratno.	odločitev za namestitev otroka	strokovno delo
A.7.6	Tako čakalna doba (na Dunaju, op. a.) ni tako dolga, največ 5 let.	čakalna doba	čas pred posvojitvijo
A.7.7	Veliko ljudi vstopi v priprave z mnenjem, da njim to ni potrebno, da nočejo biti tu, zakaj morajo to delati, tega ne morejo sprejeti, zakaj morajo sedeti tam in zato še plačati.	odpor do priprav	priprave na posvojitev na Dunaju
A.7.8	Veliko mi jih reče, da so veseli, da so to dali čez (priprave, op. a.).Rečejo, da prej niso imeli pojma, sedaj pa vemo, kaj nas čaka in pripravljeni smo na to.	veselje po zaključenih pripravah	priprave na posvojitev na Dunaju
A.7.9	Pomembno je, da se priprave dogajajo v skupini.	pomen skupine	priprave na

			posvojitev
A.7.10	Pomembno je zavedanja, da je država, pri notranji posvojitvi, odgovorno za otroka.	odgovornost države za otroka	vloga države pri posvojitvah
A.7.11	Strokovnjak, ki odloča o posvojitvi nosi odgovornost in njegova dolžnost je, da otroku zagotovi ljubeč dom.	odgovornost strokovnjaka za otroka	strokovno delo
A.7.12	Imeti otroka, ki je bil posvojen, je drugačna izkušnja od imeti biološkega otroka. Tu se navezujem že na čisto osnovne stvari: telo, vse zdravniške okoliščine, genetske zadeve, tu je veliko stvari, ki jih starši, ki so posvojili, ne vedo.	posvojiteljska družina	vloga družine
A.7.13	Velikokrat so ti otroci doživeli že marsikaj, s sabo prinašajo rane in naloga staršev je, da ljubeče skrbijo zanj, z vsem kar je.	varen in stabilen dom	vloga družine
A.7.14	Da so sočutni (starši, op. a.) in pazljivo ravnajo z ranami. In za to morajo biti posebno močni, optimistični in predvsem pripravljeni.	sočutje in moč staršev	vloga družine
A.7.15	Enkrat mesečno imamo skupino za starše (po posvojitvi, op. a.), ki so posvojili dojenčke. Sedimo skupaj, pijemo kavo in se pogovarjamo o posvojiteljskih težavah, izzivih.	srečanja po posvojitvi	delo po posvojitvi
A.7.16	Potem imamo pa tudi skupino za mlajše otroke, od prvega do tretjega leta. Srečujemo se v telovadnici, kjer imajo otroci prostor za igranje, druženje.	srečanja po posvojitvi	delo po posvojitvi
A.7.17	Mislim, da vse vpliva na identiteto.	oblikovanje identitete	odraščanje otrok
A.7.18	Mislim pa,da je pomembna starost, pri kateri je bil otrok posvojen. Tu res verjamem v znanje psihologije, ki pravi, da je so zelo pomembna otrokova prva tri leta.	starost ob posvojitvi	okoliščine posvojitve
A.7.19	Mislim, da je odnos drugačen, če je posvojen dojenček, novorojenčlek, kot pa, če je otrok posvojen kasneje, na primer pri 5 letih.	starost ob posvojitvi	okoliščine posvojitve
A.7.20	Otroci so tako različni, različni so si v intelektualnem razvoju, v zmožnosti razmišljanja o njihovih življenjih, tu so velike, velike razlike, ki se ne dotikajo le tega, kaj se jim je v življenju zgodilo ampak tudi, kako se s tem soočijo, spoprimejo, mislim, da je to najbolj pomembno dejstvo.	spoprijemanje s težavami v življenju	odraščanje otrok
A.7.21	Mogoče traja nekaj časa (za navezanost otroka iz institucije, op. a.), da se navadijo, ampak, ponavadi, če ima otrok čas in mu kot starš ponudiš trdnost, varnost ter si potrpežljiv in ne pričakuješ, da se bo otrok hitro navezal, resnično verjamem, da se bo otrok lahko navezal.	otrokova navezanost	odraščanje otrok
A.7.22	Veliko otrok je, preden so prišli v dom za otroke, imelo zelo travmatične izkušnje in tako jim dom za otroke predstavlja varnost. Prej so utrpeli na primer nasilje, spolno zlorabo, lakoto.	travmatične izkušnje pred posvojitvijo	čas pred posvojitvijo
A.7.23	Spoznala sem 15-letno dekle, ki je šele sedaj izvedela, da je posvojena, saj ji je mama ponesreči povedala. Prišle sta k meni, obe (mama, ki je otroka posvojila in hči, op. a.) sta veliko jokali … bila je zelo radovedna, želela je takoj spoznati svojo biološko mamo, na katero je bila zelo jezna, ker jo je dala stran.	jeza in strah kot posledica prikrivanja resnice	Odprtost in pogovor o posvojitvi
A.7.24	Mama (ki jo je posvojila, op. a.) je bila razburjena in ni želela, da se hči sreča z biološko mamo, strah jo je bilo, da bo (hči, op. a.) odšla.	jeza in strah kot posledica prikrivanja resnice	odprtost in pogovor o posvojitvi
A.7.25	Če želijo posvojiti (enostarševske družine, op. a.), morajo imeti samozaupanje v svoj način življenja.	enostarševska družina	vloga družine
A.7.26	Če je na primer samska oseba nezadovoljna s tem, da je samska, če je to zanje trpljenje, bolečina, potem se lahko zgodi, da bo otrok le nadomestek za partnerja, tega pa ne želimo.	enostarševske družine	vloga družine
A.7.27	Mislim, da bi morali biti starši, ki so posvojili zelo odprti, odprti do nove kulture, morali bi spoznati	odprtost staršev do nove kulture	mednarodne posvojitve

	državo, od koder otrok prihaja, o njej brati, potovati tja pred posvojitvijo, predvsem vedeti več o državi.		
A.7.28	Ni pa dobro pretiravati, dobro je otroku ponuditi njegovo kulturo, ne pa ves čas poudarjati, mu urediti sobe v stilu te kulture in podobno	odprtost staršev do nove kulture	mednarodne posvojitve
A.7.29	Raje bi videla, da bi bil en sistem za mednarodne posvojitve, imamo Haaško konvencijo, katere podpisnice pa niso vse države.	mednarodne posvojitve	potrebne spremembe
A.8.1	S področjem posvojitev se ukvarjam 25 let.	delovna doba	strokovno delo
A.8.2	Je pa to področje (posvojitev, op. a.) kot vsako drugo, kar se tiče medosebnih odnosov, tako da jaz ne izhajam zaradi področja iz posebnih teoretskih izhodišč.	znanje za ravnanje	strokovno delo
A.8.3	Imamo individualno, izčrpno pripravo. V programu priprave je sodelovala socialna delavka z uvodnimi razgovori, socialnim poročilom, obiskom na domu, jaz pa sem naredila te psihološke aspekte.	individualna priprava	priprava na posvojitev
A.8.4	Seveda velik del je bil namenjen študiju literature iz tega področja, kako otroku povedati, da je bil posvojen, kdaj in kako poteka iskanje bioloških korenin.	Vsebina priprave namenjena vprašanjem o iskanju korenin	biološke korenine
A.8.5	Velikokrat se zgodi, da otrok svojih razmišljanj ne deli s starši, ker jih ne želi prizadeti, ker se čuti kriv.	molk, ker otroci ne želijo prizadeti staršev, občutek krivde	biološke korenine
A.8.6	Če pa starši preberejo te knjige, kot je na primer Mama številka nič, pravzaprav poznajo ta introspektivni svet tega otroka, ki je več ali manj zelo identičen.	razumevanje notranjega sveta otrok preko knjig	odraščanje
A.8.7	Tam, kjer je bilo zadovoljevanje potreb (otroka, op. a.) dobro, se ta želja po iskanju bioloških staršev zadrži na ravni radovednosti.	raven radovednosti	biološke korenine
A.8.8	Tam, kjer pa otrok in starši niso bili najbolj kompatibilni v odnosu, ni šlo za zadovoljevanje potreb, tam pa otrok išče manjkajoči del sebe, ki ga ni mogel razviti tukaj.	nezadovoljevanje otrokovih potreb	odnos med starši in otrokom
A.8.9	Ustvari si neko fantazijsko družino, ki je ta biološka družina, ampak dostikrat se zgodi, da je to soočenje bolj travmatično, kot si je zamišljal.	fantazijska družina, travma soočenja	biološke korenine
A.8.10	Seveda je starost pomembna, vendar sama starost zagotovo ne. Pomembno je tudi, kje je otrok bil pred posvojitvijo.	starost otroka ob posvojitvi	okoliščine posvojitve
A.8.11	Pri nas je tako, da zakon nam tega (dela po posvojitvi, op. a.) ne nalaga, so vse te stvari prostovoljne in seveda se včasih tudi zgodi, da se kdo obrne na tebe.	neobvezno delo po zakonu po posvojitvi	delo po posvojitvi
A.8.12	Na primer sedaj se veliko posvaja iz Rusije in starši me potem kličejo, otrok je začel gristi ali pa otrok nič ne joka, ali je to normalno.	vprašanja po posvojitvi	delo po posvojitvi
A.8.13	Če ta pravi čas starši zvejo, kaj je temeljna potreba 0 – 2 meseca, 2 – 8 in tako naprej, potem temu naravnajo svoje delovanje in odnos.	naravnati odnos glede na otroka	odnos med starši in otrokom
A.8.14	V teh ranih letih je pomembno, kako oblikuješ odnos. Najbolj definira vse ostalo, zato še zdaleč ni vseeno kakšen ta odnos je.	oblikovanje odnosa v zgodnjih letih	odnos med starši in otrokom
A.8.15	Seveda pa ima tudi odnos med partnerjema pomembno vlogo, ker to je otroku na razpolago, ker on opazuje, ponotranji in postane del njega.	pomembnost partnerskega odnosa pri oblikovanju otrokove identitete	partnerski odnos
A.8.16	Vprašanja identitete se seveda pojavljajo, ampak toliko bolj, kolikor adaptacija v to družino ni bila uspešna.	več vprašanj ob neuspešni prilagoditvi v družino	vloga družine
A.8.17	Otrok ne išče teh (bioloških, op. a.) svojih staršev, ampak skozi njih išče sebe.	iskanje sebe	biološke korenine
A.8.18	Seveda je pomembno pri posvojitvi tudi to, kako je bila posvojitev sporočena, ker nikoli ni sam dogodek	kako se o resnici spregovori	odprtost in pogovor o posvojitvi

	travma, kako pa ta dogodek dojamem, je pa seveda lahko travmatično.		
A.8.19	Ampak, ko mi pri treh letih povemo otroku, da je posvojen, moramo vedeti, da to otroka kaj dosti sploh ne bo zanimalo. In potem seveda to zgodbo dopolnjujemo, skozi to, da je posvojitev nekaj več in ne nekaj manj.	kako se o resnici spregovori	odprtost in pogovor o posvojitvi
A.8.20	Jaz (strokovna delavka, op. a.) nisem videla še nikoli nobene posvojitve, kjer bi bilo roditeljici popolnoma vseeno, kaj je s tem otrokom.	roditeljici ni vseeno	roditeljica v procesu posvojitev
A.8.21	Ženske (ki so otroka rodile, op. a.), uporabljajo drugačno obrambo, potlačevanja in niso v stiku s tem delom sebe in večina jih živi brez problema naprej, ker ta del sedaj ni več v njeni zavestni sferi.	mehanizem potlačevanja pri roditeljicah	roditeljica v procesu posvojitev
A.8.22	So pa seveda tudi take, ki se vsako leto, ko se je otrok rodil, spomnijo, mene obiščejo, prinesejo kakšno čokolado in rečejo, danes imava pa midve rojstni dan.	skupno praznovanje (roditeljica in strokovna delavka) otrokovega rojstnega dne	roditeljica v procesu posvojitev
A.8.23	In tisto, kar naj bi se otroku povedalo o posvojitvi je, mama se je odločila tako, kot se je v tistem trenutku zmogla in znala, hotela je, da bi bilo tebi v tistem trenutku bolje in to je vedno res. In s tako resnico otrok bistveno lažje živi, kot pa, če mu jaz, zato, da bo le imel mene rad in ne bo iskal, govorim grdo o biološki materi.	Kaj povedati otroku o posvojitvah	odprtost in pogovor o posvojitvi
A.8.24	Ampak ni hotel prizadeti (staršev, ki so ga posvojili, op. a.), ker je vedel, da so dobri starši in tudi sam ni govoril o tem.	molk, ker otroci ne želijo prizadeti svojih staršev	biološke korenine
A.8.25	Tako, da so oni (starši, ki so ga posvojili in otrok, ki je bil posvojen, op. a.) to pri njegovih 26-ih, 27-ih letih to začeli razčiščevati in on je imel zelo negativen pogled na svojo biološko mamo in je rabil kar nekaj časa, da je potem to predelal.	jeza kot posledica prikrivanja resnice	odprtost in pogovor o posvojitvi
A.8.26	Govoril je (otrok, ki je bil posvojen, op. a.), da ne bo imel svojih bioloških otrok, da jih bo samo posvojil, zelo je bil negativen do svoje biološke mame, grozne zamere je gojil, hkrati pa je to dojemal kot hudo travmo, ker so mu vsi lagali, ker ni bilo ta pravi čas povedano.	jeza in strah kot posledica prikrivanja resnice	odprtost in pogovor o posvojitvi
A.8.27	Seveda na identiteto vpliva tudi ožje in širše okolje.	vpliv okolja na identiteto	okolje
A.8.28	Če ti otroku poveš in ga že od malega vzgajaš v tem, da je to nekaj več, potem je pripravljen na izzive in okolica nima nekega rizičnega vpliva.	ob odprtem govorjenju o posvojitvi, okolje nima rizičnega vpliva	okolje
A.8.29	Na tem okolju (šolskem, op. a.) se ni nič naredilo, vsak dela po svoje in ljudje vnašajo v te stvari preveč sebe. Tukaj pa ni dovolj le ta svoj delež, ampak mora biti podkrepljeno s strokovnostjo, sploh če te stvari podajaš naprej.	učitelji (-ce) v šolah	okolje
A.8.30	In v šolah se te stvari reprezentira naprej, ko imajo na primer drevo življenja, ko se pogovarjajo o družinskih temah.	družinsko drevo v šoli	okolje
A.8.31	Vedno so posledice pri otrocih, ki prihajajo iz institucij, tudi pri nas, če pridejo na primer iz Palčice.	posvojitev iz institucije	okoliščine posvojitve
A.8.32	Otrok v prvem razvojnem letu nujno rabi kontakt in se mi zdi katastrofa in totalno nestrokovno, majhne otroke v prvem razvojnem letu odlagati v institucije.	otrok v prvem razvojnem letu	odraščanje otrok
A.8.33	Ker otrok v prvem razvojnem letu sploh ne more prenesti več kontaktov, kot le z eno osebo, ker je v simbiozi.	otrok v prvem razvojnem letu	odraščanje otrok
A.8.34	Pravzaprav motnje navezave kasneje v življenju, ker če ni bilo dobre simbioze tudi ne more biti dobre navezanosti, saj je navezanost vedno tisto, kar sledi simbiozi.	navezanost otrok	odraščanje otrok
A.8.35	Velikokrat rečejo, kako je fajn, da otroci (ki so bili posvojeni, op. a.) z vsakim gredo, ničesar se ne	prva motnja otroka, ki je bil posvojen	odraščanje otrok

	bojijo, ampak jaz jim povem, da je to že prva motnja, to ni normalno, otrok pri prvem letu ne gre z vsakim, se boji ostalih, ker jih ne pozna.		
A.8.36	Otrok ne vgradi v sebe izkušnjo starša v smislu, da postane ta notranji del njega, ga ne inkorporira in ga potem doživlja svoje starše kot tranzitorne objekte, kot medvedke, punčke, ki jih lahko zamenjaš kadarkoli in jih potem lahko zamenjaš z vsakim in zato tudi lahko otrok gre z vsakim.	prva motnja otroka, ki je bil posvojen	odraščanje otrok
A.8.37	Predvsem je zelo rizično rotirati otroke takoj po vrtcih, varstvih, ker menjava teh ključnih oseb nikoli ne bo vedel, katera je sedaj njegova.	pomembnost ključnih oseb	odraščanje otrok
A.8.38	Skratka nikoli ne gledamo na to, kaj si kdo drug želi, ampak, kaj je temeljna potreba otroka in kaj mora on notri prinesti, da bo šlo.	potreba otroka	okoliščine posvojitve
A.8.39	Vsekakor je to kulturo dobro gojiti, čeprav otroške potrebe, razvojno gledano, so čisto po vseh kontinentih enake.	gojenje kulture	mednarodne posvojitve
A.8.40	Seveda pa, ker mu skušamo predstaviti iz kje izhaja, ker bo otrok kasneje želel to deželo tudi spoznati, je zelo modro in dobro, da otroka na primer vpišemo tudi na jezikovni tečaj jezika, od koder prihaja.	vpis otroka v jezikovni tečaj	mednarodne posvojitve
A.8.41	Tudi pri dveh starših, ko pride do razveze, vidim veliko manko.	posledica razveze staršev	vloga družine
A.8.42	Nimam nobenih težav z istospolnimi zvezami, absolutno nimam predsodka pred tem. Imam pa predsodek pred vzgojo otroka v istospolni družini, tako kot bo recimo razvezana mama težko naučila sina biti dober moški, ker enostavno ona nikoli ne bo dober moški in ravno tako razvezan oče pri deklici.	istospolna družina	vloga družine
A.8.43	Študije kažejo, da vzgoja otrok, kjer so otroke vzgajale samske osebe, so otroci razvili zelo drugačne lastnosti in preferirali določene značajske poteze, ki jih v različnospolnih družinah ni.	enostarševska družina	vloga družine
A.8.44	In tudi, če imamo samo en spol, je nujno zajamčit otroku stik po drugem spolu.	istospolne družine	vloga družine
A.8.45	Stiska neplodnosti se odvija po procesu žalovanja, tako kot vsaka izguba, kot proces. Ko pa je enkrat do konca odvita, ko se začnejo o tem normalno pogovarjati, ko ni več čustvenih vibracij na njihovem telesu, pogledu, takrat je absurd se eno leto pogovarjati o njihovih stiskah za nazaj.	neplodnost	partnerski odnos
A.8.46	Meni se absolutno ne zdi prav, da eni pari imajo priprave zastonj, eni ne. Naša zakonodaja ni usklajena s tem, kar se tiče priprav.	neurejenost priprav na posvojitev z zakonom	potrebne spremembe
B.1.1	To je bilo zelo težko (neplodnost, op. a.)… To je verjetno res ena najtežjih stvari.	neplodnost	partnerski odnos
B.1.2	Zame je bila ena najmočnejših stvari ta skupina, ker prvič prideš med ljudi, ki te sploh razumejo o čem ti govoriš, ker drugje te ne.	pomen skupine	priprava na posvojitev
B.1.3	Najprej res eno veliko razbremenitev, ker dejansko prideš v okolje, kjer lahko spregovoriš o teh stvareh in dobiš sogovornike.	pomen skupine	priprava na posvojitev
B.1.4	… tudi strokovno pomoč (v pripravah na posvojitev v društvu Deteljica, op. a.), ogromno je bilo gostujočih predavanj, zelo resno je bilo treba brati literaturo in o tem pisati utrinke ter redni skupni pohodi, preko neformalnega druženja.	društvo Deteljica	priprave na posvojitev
B.1.5	Pa tudi razbremenitve, da ni nič narobe, če ugotovim, da nisem pripravljen na to (posvojitev, op. a.).	razbremenitev	priprave na posvojitev
B.1.6	Izgubiš tudi malo iluzij in pričakovanj, zaveš se realne situacije.	izguba iluzij, zavedanje realnosti	priprave na posvojitev
B.1.7	Najprej smo dobili prvega sina, bil je direkt iz porodnišnice.	posvojitev iz porodnišnice	okoliščine posvojitve
B.1.8	..ni vedela (roditeljica, op. a.), da je noseča, potem	prikrita nosečnost	čas pred posvojitvijo

	pa ni mogla več splavit, za njeno nosečnost tudi nihče ni vedel. Otrok je bil zelo miren.		
B.1.9	Drugi sin pa je bil ob posvojitvi star dve leti, je imel zelo hudo izkušnjo, roditeljica je bila umorjena, biološki oče pa je bil v zaporu.	travmatične izkušnje pred posvojitvijo	čas pred posvojitvijo
B.1.10	Bil pa je tudi priča dogodku, takrat je bil star dve leti in glede na to, da je on že govoril, je očitno naredil eno blokado, ker se ni niti enkrat zagovoril, tudi, ko je bil majhen, niti enkrat ni nobene stvari omenil.	travmatične izkušnje pred posvojitvijo	čas pred posvojitvijo
B.1.11	On (prvi sin, op. a.) je zelo, zelo zaprt otrok. Da bi kaj vprašal, tudi drugih stvari ne. Malo to povezujem s tem, da je bila prikrivana nosečnost…	posledice prikrivane nosečnosti	čas pred posvojitvijo
B.1.12	Mlajši sin je povedal, da mu kdo reče (v šoli, op. a.), da je bogi, ker je posvojen, ker ne živi pri očetu in mamici.	reakcije otrok v šoli	okolje
B.1.13	Sem ločena in nimamo nobenih stikov. Onadva sta bila stara 3 in 4 leta in je bilo tako zgodaj, da sta sedaj navajena po 10 letih, da tako živimo.	enostarševska družina	družina
B.1.14	Imamo pri sosedu še mojega očeta in svaka in preko tega vidim, da je to taka močna figura, kot oče.	moška vloga v enostarševski družini	družina
B.1.15	Tu imata zelo močen zgled, vidim sinova, kako občudujoče gledata na njiju (starega očeta in svaka, op. a.). Ne morem pa preko tega prikazovati eno lažno vlogo, ki je ni.	moška vloga v enostarševski družini	družina
B.1.16	Vidim, da mlajši sin zelo pogreša moško vlogo.	moška vloga v enostarševski družini	družina
B.1.17	Tudi tu sama ne vem, kdaj navezati stik s njegovim očetom, ki je v zaporu, kako.	kdaj, kako navezati stik	biološke korenine
B.1.18	Zanimivo je tudi, ko greta z mano na vse izlete, ki jih imamo v službi, tu vidim, kako rabita moško vlogo. Tu sta prilepljena na njih.	moška vloga v enostarševski družini	družina
B.1.19	V družinskem in socialnem smislu imam zelo široko podporno mrežo.	široka podporna mreža	okolje
B.1.20	Predvsem v Deteljici, pri Viktoriji Bevc in tudi pri drugih parih, ki imajo podobne izkušnje. Pa tudi v duhovnosti.	opora v življenju	delo po posvojitvi
B.1.21	Zelo v redu okolica sprejema posvojitev, verjetno zaradi tega, ker smo se prej toliko o teh stvareh pogovarjali. Tu imamo zelo pozitivno izkušnjo.	pozitivno sprejemanje posvojitev v okolici	okolje
B.1.22	Pa ta priprava, se mi zdi, da bi morala biti obvezna, da si postaviš realna pričakovanja, da vidiš, da to ni nobena pravljica.	neurejenost priprav na posvojitev z zakonom	potrebne spremembe
B.1.23	In zdi se mi, da bi morale biti posvojitve centralizirane.	potreba po centralizaciji	potrebne spremembe
B.1.24	Vem iz teh glasbenih krogov, da če hočeš biti na slovenski sceni malo in, skoraj moraš imeti kakšnega otroka, ki si ga posvojil iz drugih kultur.	posvojitev kot modna muha	mednarodne posvojitve
B.2.1	Zanimala za posvojitve in takrat si itak v tisti želji po otroku, misliš, da ti to lahko, da si itak primeren za vse.	močna želja po otroku	partnerski odnos
B.2.2	Potem sva začela hoditi na Deteljico in tu sva potem videla, da je treba marsikaj dati čez, da si potem pripravljen na posvojitev.	društvo Deteljica	priprave na posvojitev
B.2.3	Prva stvar, ki si jo moraš razjasniti je, da svojega otroka ne boš imel in da mogoče nikoli ne boš imel otroka. To je najtežje sprejeti, ko pa prideš do te stopnje se potem kar nekako odpre svet.	društvo Deteljica	priprave na posvojitve
B.2.4	Ko vidiš tam zares otroka, je najbolj ta strah pred odgovornostjo.	strah pred odgovornostjo	okoliščine posvojitve
B.2.5	Mi je tisti dan (posvojitve, op. a.) vse koristilo, kar sem prej izvedela v Deteljici, kaj vse je treba urediti, zelo praktični nasveti, hkrati pa vseeno tisto, da verjameš, da boš zmogel.	na dan posvojitve	okoliščine posvojitve
B.2.6	… pisanje lastnih utrinkov, si vzeti uro, dve zase in o sebi nekaj napisati, pohodi pa sploh, tam najbolj začutiš, da v bistvu nisi nič posebnega, da se ne	Društvo Deteljica	priprave na posvojitev

	smiliš sam sebi.		
B.2.7	Hči je zelo zelo fejst punca, hkrati pa že od začetka zelo odločna in zelo zelo nežna duša, veliko se carta in ves čas ima stvari pod kontrolo.	vse pod kontrolo	odraščanje otrok
B.2.8	Najprej sem mislila, da samo mene, točno je vedela, kdaj sem šla ven, ampak tudi vidim, da tudi moža enako in tudi ožjo družino.	vse pod kontrolo	odraščanje otrok
B.2.9	Potrebuje fiksne osebe, ki jim zaupa, vendar mora biti zelo jasno kje bo, ni otrok, ki bi kar nekam ušla, se vedno drži okoli naju.	jasne fiksne osebe	odraščanje otrok
B.2.10	Če si dlje časa kot par sam, se navadiš živeti sam in v začetku, ko je prišla (hči, ki sta jo posvojila, op. a.), je bil kar šok.	navada biti sam, brez otrok	partnerski odnos
B.2.11	Večino zelo pozitivni, tudi tu v službi, pozitivni odzivi tudi od prijateljev.	pozitivno sprejemanje posvojitev v okolici	okolje
B.2.12	Sva zelo odprto o posvojitvi govorila.	odprtost	odprtost in pogovor o posvojitvi
B.2.13	Jaz sem iz ene vasi na Koroškem in ko sva dobila hčerko in sedaj, ko greva po vasi, me ustavljajo in sprašujejo, kakšen pa je sedaj otrok, ker je posvojen.	vprašanja o otroku v okolici	okolje
B.2.14	Sva se pa že velikokrat pogovarjala z možem, da bi stopila v stik z drugimi njenimi brati in sestrami, ki so posvojeni.	stik z brati in sestrami	biološke korenine
B.2.15	Včasih je težko, ker ne veva, ali naj greva v to (iskanje, op. a.), ali je bolje, da pustiš, da se stvari same odvijejo.	kdaj, kako navezati stik	biološke korenine
B.2.16	Mislim, sva (starše, ki sta otroka posvojila, op. a.) zelo odprta, tudi, če bi bilo za kakšne stike vzdrževati.	odprtost za vzdrževanje stikov	biološke korenine
B.2.17	Strah naju (par, ki je otroka posvojil) je edino, da bi se (roditeljica, op. a.) prilepila, pač ena misel je, da bi se lahko tudi taka situacija razvila.	strah pred »nalimanostjo«	roditeljica v procesu posvojitev
B.2.18	Aha, ti si me tudi dojila, saj si bila z mano v porodnišnici, pa ji razloživa, kako je bilo.	prva vprašanja o posvojitvi	odprtost in pogovor o posvojitvi
B.2.19	V Deteljici nama je postalo jasno, da, če posvojiš, je vedno težka situacija, otrok nikoli ne izhaja iz lahke situacije.	travmatične izkušnje pred posvojitvijo	čas pred posvojitvijo
B.2.20	Samo tisti obisk na domu (socialnih delavk, op. a.), pa te vprašanja (iz strani psihologinje, op. a.) so nama bila res butasta. Čez tisti psihološki pogovor lahko prideš čisto dobro čez, brez, da bi si priznal svojo bolečino.	obisk na domu in vprašanja	strokovno delo
B.2.21	Bila je pa težava bolj z očetovskim dopustom, pa s tistim paketom, ker ti noben ne pripada.	težave ob posvojitvi	okoliščine posvojitve
B.2.22	Vsak center ima nekaj po svoje, med sabo ne vedo točno, nimajo evidence na državni ravni.	potreba po centralizaciji	potrebne spremembe
B.2.23	Pa v družbi se ni govorila veliko, se mi zdi, da sedaj v zadnjih dveh letih se več- čeprav sedaj me pa skrbi druga smer, ker je to nekako postalo popularno.	posvojitev kot modna muha	mednarodne posvojitve
B.2.24	Naju spodbuja (otrok, op. a.) na tistih področjih, kjer sva šibka. Naju veliko bolje oblikuje.	spodbuda otroka	odnos med starši in otrokom
B.3.1	Ampak pri nas v družini so težave z neplodnostjo, jaz sem imela tudi eno vnetje in sem imela posledice.	neplodnost	partnerski odnos
B.3.2	Upala sem,da bom mogoče lahko zanosila, ampak ni šlo.	upanje na zanositev	partnerski odnos
B.3.3	Potem so mi predlagali umetno oploditev, ampak sem se odločila, da ne, iz dveh vidikov – čisto iz moralnega, sem verna pa potem tudi, ko sem raziskovala, kako te zadeve potekajo, iz zdravstvenega tudi.	umetna oploditev	partnerski odnos
B.3.4	Jaz sem sicer hotela imeti majhnega dojenčka, ampak mi je bilo zelo jasno, da ga bova zelo težko dobila v Sloveniji.	želja po dojenčku	čas pred posvojitvijo
B.3.5	Vzeli smo jo (otroka, op. a.) takrat v rejo za tri mesece.(…)me kličejo, da je bil oče na centru in je podpisal za posvojitev in še 14 dni po tistem, so	posvojitev iz predhodnega rejništva	okoliščine posvojitve

	klicali, da je podpisala še mamico.		
B.3.6	Nič, čisto nič, blokada, čisto vase potegnjena, ni znala ne jokat, ne se smejat, čisto nič, čisto vase potegnjena.	posledice zanemarjanja otroka	čas pred posvojitvijo
B.3.7	Tak prazen pogled, saj jaz moram reči, ona to še včasih naredi. Kadar ni kaj po njeno, proč pogleda, pa vase se potegne.	posledice zanemarjanja otroka	čas pred posvojitvijo
B.3.8	Ne moreš vzeti radirko in zbrisati dve leti in pol.	zavdanje preteklosti	čas pred posvojitvijo
B.3.9	Mi imamo dve leti in pol mrka, čeprav vemo veliko, je mrk.	zavedanje preteklosti	čas pred posvojitvijo
B.3.10	Sva našla oporo v Deteljic.(…)Še danes Viko velikokrat pokličem.	opora v življenju	delo po posvojitvi
B.3.11	Saj otroka ne rabiš za to, da preživiš, otrok rabi tebe, da preživi.	korist otroka	okoliščine posvojitve
B.3.12	Še vedno je to otrok, ki jo moram usmerjati, čeprav je stara 18 let.	potreba po usmerjanju	odnos med starši in otrokom
B.3.13	Izzivi so sedaj povezani s silno čustveno praznino in izredno slabi samopodobi, kljub temu, da je to izredno lep otrok, da je lepotica, nosi s sabo veliko breme, ki ga odlaga počasi.	Čustvena praznina in slaba samopodoba	odraščanje otrok
B.3.14	Ko je bila posvojena, so ji iz centra za socialno delo prinesli album in na pravi strani je bila povečana slikica iz dokumentov … mi je rekla, mami, a jaz sem bila tudi dojenček?	prva vprašanja o posvojitvi	odprtost in pogovor o posvojitvi
B.3.15	Kasneje sem dobila tudi kar nekaj slik, ko je bila ona majhna, ko je bila njena mama noseča, tako da te slike v albumu ima.	Slike kot dojenček	biološke korenine
B.3.16	Tako je šla v vrtec, sem bila skoraj leto in pol na bolniški. Ona se je stalno bala, da jo bomo tam pustili.	posledice zanemarjanja otroka	čas pred posvojitvijo
B.3.17	Pa ta odnos, ona je povedala, da je posvojena, so grobi otroci, en dan je prijokala domov, da so ji rekli, da nima mamice.	reakcije otrok v šoli	okolje
B.3.18	Naša tamala se kar prisesa na enega, grozno se naveže, kar posrka (…)	močna navezanost na človeka	odraščanje otrok
B.3.19	In ta učiteljica je odreagirala ja, boga, a posvojena si.	učiteljica v šoli	okolje
B.3.20	Neko obdobje je bilo, ko je bila ponosna na to, da je Bosanka. Biti v Pirničah Bosanka pomeni, da so jo odrivali.	odrivanje v okolici	okolje
B.3.21	Veliko rabi pozornosti, je včasih kar malo težka, kar se tega tiče.	veliko pozornosti	odraščanje otrok
B.3.22	Sedaj se zelo išče (pri 18-ih letih, op. a.).	najstniško iskanje	odraščanje otrok
B.3.23	Je (oče – hčerke, op. a.) pa ne potrdi, od njega ni slišala na tak način, kot jaz mislim, da bi morala.	nepotrditev otroka iz strani očeta	odnos med starši in otrokom
B.3.24	Oporo najdem v molitvi in imela sem obdobje, ko sem veliko brala. Poskušam pa razvijati tudi svoj notranji občutek.	opora v življenju	delo po posvojitvi
B.3.25	Čeprav, ko odrastejo naši otroci, noben od staršev noče pojamrati, ker vsi dobro vemo, da imamo težave.	težave pri odraščanju	odraščanje otrok
B.3.26	Pa pravi mi, če bi pa hotela imeti takšnega otroka, bi pa drugega posvojila.	bi pa drugega posvojila	odnos med starši in otrokom
B.3.27	Ji rečem, da sem se odločila zanjo.	odločitev za otroka	odnos med starši in otrokom
B.3.28	...se je oglasila mama (biološka, op. a.) in želi stik z otroki. Zmenili smo se, naj piše za novo leto in potem bomo pa videli. Sem ji povedala, da ji je pisala njena mama – roditeljica in da bi rada z njo kontakt, ampak takrat je ni zanimalo.	želja po stikih iz strani biološke mame	biološke korenine
B.3.29	…ona (roditeljica, op. a.) nima mojega otroka kaj nadlegovati in ko bo moj otrok rekel, da želi stik z njo, bova prišle, ne bo pa sedaj v hčerkino zmedeno glavo posegala še ona.	ko želi stike otrok, ne prej	biološke korenine
B.3.30	In to je največja napaka, naši centri se obnašajo, kakor da so otroci staršem terapevti.	napaka strokovnjakov	strokovno delo
B.4.1	Ampak dejansko sva se odločila za posvojitev ker	močna želja po otroku	partnerski odnos

	nisva imela svojih otrok, ker sva si otroka zelo želela.		
B.4.2	Ampak to je bila neka možnost, druga možnost, da prideva do otroka, ki sva si ga zelo želela oziroma hotela na vsak način.	močna želja po otroku	partnerski odnos
B.4.3	Takrat nisva imela nobene priprave na posvojitev, ker tega ni bilo takrat.	ni priprav	priprave na posvojitev
B.4.4	5 let sva imela razne te preiskave, medicinske posege, do epruvete, tam sva se ustavila.	trud za zanositev	partnerski odnos
B.4.5	Se mi je pa s to odločitvijo, da ne bova šla na epruveto podrl svet, s to odločitvijo je bila zgubljena možnost, da prideva do otroka. Ni bilo več upanja, da pride do spočetja. To je bilo težko.	umetna oploditev	partnerski odnos
B.4.6	Imela sva moževo sestro, ki je socialna delavka ampak ona je z nama bolj trpela, kot pa da bi nama pomagala.	opora v okolju	okolje
B.4.7	Ona (Viktorija Bevc, op. a.) naju je zelo poslušala in to je tisto, ko začutiš, da te je nekdo resno vzel, da hoče slišati tvojo stisko. In takrat (v pogovoru, op. a.) sem jaz začutila lej sej lahko sem pa vseeno mama, pač na drugačen način.	pogovor z Viktorijo Bevc	čas pred posvojitvijo
B.4.8	Jaz sem se zaprla vase, mož pa ne, je o neplodnosti kmalu spregovoril. Potem sem pa tudi jaz. Videla sem, da če o tem spregovoriš, je lažje, seveda ne kar vsakemu.	govor o neplodnosti	partnerski odnos
B.4.9	Rečejo, pa saj bo, pa dajta to probati in vsak ti kaj predlaga in včasih imaš tega že zadosti, ker si že vse probal, pa ni bilo nič.	reakcije okolja ob neplodnosti	okolje
B.4.10	Dejansko je največja pomoč to, da podeliš svojo stisko v skupini z ljudmi, ki imajo podobne izkušnje.	pomen skupine	priprava na posvojitev
B.4.11	… potem pa še eden ali dva razgovora s psihologom, ki je bil pa pod kritiko.	slab razgovor s psihologom	strokovno delo
B.4.12	Potem po 1,5 letu so naju poklicali na razgovor, je bilo čudno, kar nekaj, neodkrito. Čez en teden ali 14 dni pa naju je klicala, da imajo punčko za posvojitev.	neodkritost strokovnjakov	okoliščine posvojitve
B.4.13	Želela sva si dojenčka. Želela sem si otroka odnesti iz porodnišnice.	želja po dojenčku	čas pred posvojitvijo
B.4.14	… se prav spomnim, da je bila diagnoza zapuščen otrok.	zapuščen otrok	čas pred posvojitvijo
B.4.15	Patronažna je potem rekla, naj tega otroka dajo v posvojitev (iz kratkotrajnega rejništva, op. a.), da se bo otrok normalno razvijal.	posvojitev iz rejniške družine	okoliščine posvojitve
B.4.16	Vsaka mama, ki rodi ima otroka pri prsih vsaj pol leta in to je izredno pomembno, ta telesni stik. Naš otrok, tega tam ni imel. Ona (otrok, op. a.) nikoli ni imela potrebe po telesnem stiku.	prve pol leta otrok brez telesnega stika	čas pred posvojitvijo
B.4.17	Pet let brez otrok, drugače sva se imela čist dobro, potem pa kar naenkrat pride otrok, ki sva si ga sicer zelo želela. Ampak je bil tujec (otrok, op. a.) v najinem odnosu.	navada biti sam, brez otrok	partnerski odnos
B.4.18	Tudi jaz kot mama, ki nisem imela prirojenega materinskega nagona. (…) Ona je bila zapuščen otrok in v tiste pol leta ni dobila telesnega stika in ko je prišla k meni, sem morala to delati zavestno, to ni bilo instinktivno, ker vem, kako je bilo drugič, čisto nagonsko to delaš.	zavestno biti mama	odnos med starši in otrokom
B.4.19	Šele po parih mesecih sem začutila, da sem mama. Takrat je bilo to mene sram priznati, da zavestno delam.	zavestno biti mama	odnos med starši in otrokom
B.4.20	Želela sva si otroka, ampak, ko je prišel otrok, se je bilo potrebno prisiliti v ta odnos.	navada biti sam, brez otrok	partnerski odnos
B.4.21	Rekla sva, če lahko malo premisliva in socialna delavka je bila čisto iz sebe, rekla je, saj je vsak otrok lušten, kaj se sedaj bojita. Ni razumela (socialna delavka, op. a.), da je vzeti otroka odločitev za celo življenje. Ne moreš takih odločitev	reakcija socialne delavke ob premisleku	strokovno delo

	delati čez noč, če prej nisi pripravljen.		
B.4.22	Oni so mislili, da je želja vse, to je nestrokovnost ljudi, ki se s tem ukvarjajo.	napake strokovnjakov	strokovno delo
B.4.23	…si v kakšni družbi sploh nisem upala nič, ker sem se bala, da bo kdo rekel, lejo, nima je rada, ker ni njena.	strah pred okolico	okolje
B.4.24	Spomnim se soseda, ki je prišel in rekel: »Jaz pa ne bom čestital, ampak pogledal pa bom«.	negativne reakcije okolice	okolje
B.4.25	Drugi so rekli, kako sva dobra, da sva vzela siroto, v smislu dobrote, kako nama bo lahko enkrat hvaležna.	odobravanje v luči rešiteljstva	okolje
B.4.26	Ko sem bila noseča za hčer, sva jo tako pripravljala, njo sem jaz rodila, tebe je pa ena druga teta rodila.	odprtost in pogovor od malih nog naprej	odprtost in pogovor o posvojitvi
B.4.27	Ampak potem počasi, ko je začela odraščati, pri kakšen 10-em, 11-em letu, pa o tem sploh ni hotela nič več slišati, da je bila posvojena in sva čutila ljubosumnost in primerjanje, pa ne v smislu, da dajeva večje privilegije biološki hčeri, ampak bolj v smislu ane mami, ti nisi imela toliko mozoljev, ko si bila mlada, pa ona jih tudi nima, jaz jih pa imam.	težave v odraščanju	odraščanje otrok
B.4.28	Ona (hči, ki sta jo posvojila, op. a.) se ves čas pubertete ni hotela pogovarjati o tem, ampak v sebi pa je nosila bolečino.	molk v najstniških letih	odraščanje otrok
B.4.29	To je dajala ven z agresijo, vedno je bila črnogleda, na vsakemu človeku je našla kaj slabega.	agresija kot odziv na bolečino	odraščanje otrok
B.4.30	Prej sploh ni hotela nič slišati, velikokrat je rekla, biološka mama je neumna, je imela jezo na njo, samo ker na njo ni mogla nič, kakor samo kaj takega reči je dostikrat na mene: »Pa te sovražim, pa te ne maram«.	jeza na biološko mamo	biološke korenine
B.4.31	… tudi zdravstvene stvari lahko dedno naprej. Spraševati se je začela kaj pa jaz, kdo sem pa jaz. In takrat je začela in hotela, da gremo na center in zvemo kaj več o njeni roditeljici.	zanimanje iz zdravstvenih razlogov za biološke korenine	biološke korenine
B.4.32	Te podatke iz centra za socialno delo sva ji prinesla, pokazala sva ji odpustnico iz bolnice, kjer je pisalo, da je zapuščen otrok. Vprašala sva jo, če je to zadosti ali želi še kaj, pa nama je odgovorila, še preveč.	prve informacije o biološki družini	biološke korenine
B.4.33	In takrat je bil spet molk (po pridobitvi prvih informacij, op. a.). Tudi vsi intervjuji, ki sva jih imela, so bili težki zanjo. Nič ni hotela imeti s tem, želela je, da se o tem ne govori.	molk o posvojitvi	odraščanje otrok
B.4.34	Problem je bilo tudi poreklo Bosna. Midva ji tega nisva govorila. Nisva imela predsodkov, ampak tale kraj je tako grozno primitiven v odnosu do tega in sva se bala, da jo bodo zafrkavali. In sva ji hotela to prihranit. Dejansko sva naredila napako. Takrat bi bilo verjetno težje, ampak, da sva to v tako občutljivem obdobju povedala, je bilo hujše dejstvo, kot da je bila posvojena.	prikrivanje porekla Bosna	odprtost in pogovor o posvojitvi
B.4.35	Ker puberteta je specifična pri teh otrocih. Vsi nosijo v sebi to primarno rano zapuščenost in kot posvojitelj tega ne moreš nadomestiti. Lahko mu samo pomagaš, da se s tem zbota.	primarna rana zapuščenosti	odraščanje otrok
B.4.36	Vsa ta bolečina, ki je ni dala ven je počasi vodila tudi v zdravstvene težave, do te anoreksije, ki je pravzaprav psihična bolezen, ki pa še ni ozdravljena…	zdravstvene težave	odraščanje otrok
B.4.37	Pri sebi ima (otrok, op. a.) sedaj razčiščeno, da je bila posvojena, da jo je njena roditeljica tudi sedaj zavrnila.	zavrnitev roditeljice	biološke korenine
B.4.38	Tudi med puberteto, celo srednjo šolo je ona nas odklanjala, kot socialno družino.	najstniško iskanje	odraščanje otrok
B.4.39	Pri posvojitvi dejansko nisva razmišljala, saj je bil dojenček, misliš, saj on je še nepopisan list, pa ni to, v tem nepopisanem listu so že zareze, so že rane, ki so bile prej in se jih ne da zabrisat, popravit, samo	pomiritev z dejstvom posvojitve	čas pred posvojitvijo

	sprejet jih mora in to otrok.		
B.4.40	In če se ne zbota s tem, da je bila posvojena, lahko trpi celo življenje in lahko tudi potem njegova družina.	pomiritev z dejstvom posvojitve	odraščanje otrok
B.4.41	Bolj sva morda pričakovala, da bodo težave na začetku, pri prilagajanju, potem bomo pa že zaživeli normalno, pozabili da je kaj drugače.	prilagajanje otroka	vloga družine
B.4.42	Naju to ni nič skrbelo, nama je odleglo, ko je začela spraševati, rekla sva, da vse narediva, da pride do čim več informacij, ker veva, da ji bo to pomagalo, lažje bo prebrodila to bolečino.	iskanje bioloških korenin	biološke korenine
B.4.43	Tako da, to ni največji problem iskanja korenin, problem je to zbotanje s primarnimi ranami, zapuščenostjo.	pomiritev z dejstvom posvojitve	odraščanje
B.4.44	Ker posvojitev ni pravljica, to je življenje, vedno si posvojiteljska družina.	posvojiteljska družina	vloga družine
B.4.45	Da bi imeli več otrok za posvojitev, ne pa da se jih vlači po rejništvih. Da se res najde pri otroku vse možnosti, da bi šel v posvojitev.	minus dolgotrajnega rejništva	potrebne spremembe
B.5.1	Midva ne moreva imeti po naravni poti otrok.	neplodnost	partnerski odnos
B.5.2	Probala sva šest umetnih oploditev pa tudi ni bilo nič. Zelo težka zadeva (umetna oploditev, op. a.), imela sem veliko zdravstvenih težav. Potem pa kadar ni, še toliko bolj na psiho udari. Ni prijetna zadeva.	umetna oploditev	partnerski odnos
B.5.3	Potem je pa to (posvojitev, op. a.) ostala edina varianta.	posvojitev kot edina možnost	čas pred posvojitvijo
B.5.4	Ja, še bolj naju je povezalo (da nista mogla imeti otrok, op. a.).	vpliv neplodnosti na povezanost para	partnerski odnos
B.5.5	No, papirje sva morala vse sama urediti, ker Rusija ni podpisnica Haaške konvencije in tukaj se ne moreš na državo nič zanesti.	ureditev papirjev za posvojitev v Rusiji	mednarodna posvojitev
B.5.6	Največje probleme sva imela na CSD-jih, pri vseh treh postopkih, nikjer drugje.	problemi na centrih za socialno delo	strokovno delo
B.5.7	Pri samem postopku naju je tudi najbolj skrbelo, da bodo otroka vzeli, res sva težko čakala, še nobene stvari tok, da je prišla odločba iz sodišča.	strah pred odvzemom otroka	okoliščine posvojitve
B.5.8	Pri osebju sva pri prvem otroku, ki sva ga posvojila, dobila tak čuden občutek, da otroka niso imeli radi.	neljubeče osebje v domu za otroke	čas pred posvojitvijo
B.5.9	Prvi otrok, se je tudi hitro navezal na naju, naju je bil zelo vesel, kadarkoli sva prišla, tam je bil tudi osamljen.	močna navezanost na človeka	odraščanje otrok
B.5.10	Prvi otrok je zelo občutil to razliko, ko smo prišli domov, ker tam ga po najinem mnenju, noben ni objel. Je zelo hitro zapopadel te stvari.	reakcija ob prihodu domov	okoliščine posvojitve
B.5.11	Ker na primer drugi otrok je imel tri mesece domotožje po Rusiji, ta prvi mesec je bilo sploh, jokal je 24 ur na dan.	reakcija ob prihodu domov	okoliščine posvojitve
B.5.12	Pa še tako je bil zelo navezan name (oče, op. a.), sej jaz sem bil kolikor se je dalo zraven, samo sem moral tudi delati.	močna navezanost na človeka	odraščanje otrok
B.5.13	Od prvega otroka roditeljica je bila alkoholičarka, zato je imel prvi otrok alkoholni sindrom. Probleme je imela z motoriko in s koncentracijo, kjer ima težave še sedaj. Pa izbruhe ima.	posledice alkoholizma med nosečnostjo	čas pred posvojitvijo
B.5.14	Se je pa videlo, da je v razvoju zaostal, eno leto je bil star in je bil na razvoju čisto malega dojenčka. Shodil je pri 18 mesecih.	posledice alkoholizma med nosečnostjo	čas pred posvojitvijo
B.5.15	Lej, naši otroci vsi vejo, da so rojeni v Moskvi. Tega nisva nikoli skrivala in če bo le možnost, jih bova, ko bodo večji peljala v Rusijo.	odprtost	odprtost in pogovor o posvojitvi
B.5.16	Tudi potem, če bi iskali biološke starše, te možnosti praktično ni, ker sta dva starša dala napačna imena, za zadnjega se pa sploh ne ve.	ni možnosti iskati bioloških staršev	biološke korenine
B.5.17	Otroci še nič ne sprašujejo, mogoče je pri nama malo lažje, ker sta prve dva otroka videla, da sva šla po tretjega. Pač sva ga šla iskat. Midva sva ga šla iskat.	še ne sprašujejo, sta videli, kako sva šla po tretjega	biološke korenine

B.5.18	In slik sva kar nekaj naredila, jih gledamo skupaj.	skrinjica prvih vtisov	okoliščine posvojitve
B.5.19	Da bi ga kej v šoli kej prav zafrkavali, tega naju je strah.	reakcije otrok v šoli	okolje
B.5.20	Mislim, da mora biti tudi učitelj tak, da bodo znal učitelji otrokom, če jih bodo otroci kaj zafrkavali, dobro in pravilno razložit.	učitelji (-ce) v šoli	okolje
B.5.21	Mislim, da so to premajhni, da bi se zavedali institucije v kateri so bili. Da se ne spomnijo.	ne spominjanje preteklosti	čas pred posvojitvijo
B.5.22	Dvakrat na leto imamo srečanje s pari, ki so posvojili v Rusiji. Potem, ko bodo otroci starejši lahko koga vprašaš za kakšen nasvet, lahko bodo imeli otroci, ko bodo starejši kakšne prijateljske stike. Jih bo verjetno lažje, ker imajo to skupno.	pari po posvojitvi	delo po posvojitvi
B.5.23	Ja midva, ko sva to povedala, mislim, midva nisva dobila enega slabega občutka, nobenih slabih izkušenj z okolico.	pozitivno sprejemanje posvojitev v okolici	okolje
B.5.24	Edino enkrat se nama je naredil, ko smo bili nekje na kosilu, nama je ena gospa rekla, a ste vi kdaj opazili, da je pa vaš sin čisto mongolskega videza. Ni bila slabonamerna.	podobnost komu?	okolje
B.5.25	Pri naši državi smo starši, ki smo posvojili, manjvredni.	manjvrednost v očeh države	država v sistemu posvojitev
B.5.26	Za ta prvega otroka pri občini dobiš nekih 100 evrov, midva pa nisva dobila nič, ker je otrok posvojen.	manjvrednost v očeh države	država v sistemu posvojitev
B.5.27	Tudi glede na to, da moraš vse te papirje sam plačevati, mislim, da bi država lahko šla malo naproti. 15 000 evrov daš za enega otroka odvetniku, 3 000 evrov za dokumentacijo, pa potovanja gor, hoteli, hrana, okrog 27 000 – 30 000 evrov za enega otroka. Mislim, da bi država lahko tukaj prišla naproti.	pomoč države pri mednarodnih posvojitvah	država v sistemu posvojitev
C.1.1	Par mesecev (starost ob posvojitvi, op. a.). Prej sem bila v rejništvu.	posvojitev iz rejniške družine	okoliščine posvojitve
C.1.2	To vem že od skoz. Velikokrat me ljudje vprašajo to, pa ne razumejo. Tako je, kot da bi jaz tebe vprašala, kdaj si pa ti zvedela, da si Uršula.	odprtost in pogovor od malih nog naprej	odprtost in pogovor o posvojitvi
C.1.3	Jaz pa nimam nobene slike, ko sem bila dojenček in mi je bilo bedno.	Slike kot dojenček	biološke korenine
C.1.4	Pa tako, ko so ljudje spraševali, ja katera je zdaj vaša (biološki otrok, op. a.)in katera je »una«(otrok, ki je bil posvojen, op. a.).	reakcije v okolici	okolje
C.1.5	Je ena punca za mano vpila, ja ti, ki nimaš mamice.	reakcije v okolici	okolje
C.1.6	Potem me je vedno bolj začelo zanimati kdo sem, iz kje sem, bratje, sestre. Te stvari, ki jih vsi vejo, jaz pa ne. Potem sem hotela to na vsak način izvedeti.	zanimanje kdo sem, iz kje sem	biološke korenine
C.1.7	Se je en sošolec čez cel razred zavpil, to ni fer, Slovenci pišemo kol, Bosanci pa 4.	reakcije otrok v šoli	okolje
C.1.8	Sem našla oporo doma.	opora doma	vloga družine
C.1.9	Sta me (starša, op. a.) spodbujala pri iskanju stikov.	spodbujanje staršev pri iskanju stikov	biološke korenine
C.1.10	Socialna delavka in je bila bolj tako pa kaj moraš to drezati.	negativen odziv socialne delavke na iskanje stikov	biološke korenine
C.1.11	Doma sem se lahko vedno odprto pogovarjala.	komunikacija v družini	vloga družine
C.1.12	Jo (biološko mamo, op. a.) je pa socialna delavka klicala in ona ni nič hotela. Takrat mi je bilo težko, sedaj mi dol visi.	zavrnitev roditeljice	biološke korenine
C.1.13	Kaj pa družinske bolezni ,ja ne vem, sem posvojena.	družinske bolezni	biološke korenine
C.1.14	Sploh to, bratje, sestre pa iz kje.	stiki z brati, sestrami	biološke korenine
C.1.15	Se pa v tej družini počutim sprejeto.	sprejetost v družini	vloga družine
C.1.16	Mi kdaj pošlje kakšen spodbuden mesič (teta, op. a.) in se mi je dobro zdelo.	pozitivni sprejemanje posvojitve v okolici	okolje
C.1.17	So vsi tako govorili čez Bosance, takrat mi je bilo tako bedno, sem bila kar tiho.	reakcije v okolici	okolje
C.1.18	Da vpraša, ampak ne pa da te potem dojema kot posvojena, da si tok neki drugačen.	dojemanje človeka, ki je bil posvojen kot drugačnega	okolje

C.1.19	Dosti bolj kot prej (lahko o posvojitvi govori odprto, op. a.), če bi prej o tem govorila, bi sedaj jokala.	odprtost	odprtost in pogovor o posvojitvi
C.1.20	Sploh pa sedaj je tega veliko in mi gre že kar na živce. Ne da se mi tega skoz na dan vleči.	preveč govora o posvojitvi	odprtost in pogovor o posvojitvi
C.1.21	Imam srečo, da imam tako izobražene starše na tem področju. Tega sem zelo vesela in želim si, da bi bilo takih več.	izobraževanje staršev na področju posvojitev	potrebne spremembe
C.1.22	Da bi imeli eno pripravo, da se soočijo s tem, da so lahko tudi brez otroka, ne da jim je otrok nekako nadomestek.	neurejenost priprav s strani zakona	potrebne spremembe
C.1.23	Pa jaz bi si zelo želela, da bi posvojili tudi kakšni, ki imajo svoje otroke.	posvojitev tudi, če imaš biološke otroke	potrebne spremembe
C.2.1	V bistvu ob rojstvu (posvojitev, op. a.).	posvojitev iz porodnišnice	okoliščine posvojitve
C.2.2	Izvedela sem, ko sem bila nekje prvi razred osnovne šole, to se mi zdi prava starost.	resnica pri 7-ih letih	odprtost in pogovor o posvojitvi
C.2.3	Pač midva nisva tvoja starša, rodila te je neka druga ženska, je bil zelo mlada, ni imela opcij, da bi te obdržala.	kako se o resnici spregovori	odprtost in pogovor o posvojitvi
C.2.4	Dostikrat sem jo (mamo, ki je posvojila, op. a.) spraševala, pa kje pa je (biološka mama, op. a.), kako zgleda?	Kje je in kako zgleda biološka mama, sem ji podoben (na), bratje, sestre	biološke korenine
C.2.5	So me zafrkavali. Saj kaj boš pa ti govorila, ker itak nimaš svoje prave mame. Me je (sošolka, op. a.) zelo prizadela.	reakcije otrok v šoli	okolje
C.2.6	Sem se počutila drugačno, ampak ne v tem smislu, da bi bila manjvredna, ampak, da sem na nek način drugačna.	občutek drugačnosti	odraščanje otrok
C.2.7	Se mi zdi, da država ne razume, da taki pari (ki so neplodni, op. a.) nujno potrebujejo predhodno terapijo in to bi se mi zdelo nujno.	nerazumevanje neplodnosti para	država v procesu posvojitev
C.2.8	Potem pari, če ne razrešijo neplodnosti, otroka sprejmejo kot nek obliž na to rano neplodnosti in to se ne bi smelo dogajati.	otrok kot obliž	odnos med starši in otrokom
C.2.9	Tako, da sta bila moja starša zelo zaščitniška, da sta se zelo bala za mene. Da sem bila njihova do konca.	zaščitništvo kot posledica nerazrešene stike neplodnosti	odnos med starši in otrokom
C.2.10	Če bi šla skozi ustrezno terapijo v proces posvojitve, bi mi bilo marsikaj prihranjeno.	posledice ne priprav na posvojitev	odnos med starši in otrokom
C.2.11	Nekako je bila ta nerazrešena njuna dilema okrog tega (neplodnosti, op. a.) vedno v zraku.	nerazrešena neplodnost	partnerski odnos
C.2.12	Sem si to (iskanje biološke mame, op. a.) vedno želela in v srednji šoli začela.	želja po stikih	biološke korenine
C.2.13	Potem me je pa poiskala biološka mama, ko sem bila stara 20 let.	želja po stikih iz strani biološke mame	biološke korenine
C.2.14	O, kako bi rada vedela, kako moja mama zgleda ali pa, če imam kakšnega brata ali sestro, kako zgleda. Celo življenje je bilo to.	Kje je in kako zgleda biološka mama, sem ji podoben (na), bratje, sestre	biološke korenine
C.2.15	Za biološko mamo pa sem čutila, da je res mogla biti v neki stiski, da je to naredila. Vseeno pa so me zanimali detajli, zakaj konkretno, kaj.	zakaj me je oddala v posvojitev	biološke korenine
C.2.16	Srečanje je bilo zanimivo.	srečanje z biološko mamo	biološke korenine
C.2.17	Ja, imava (otrok in biološka mati, op. a.) še stike.	odprtost za vzdrževanje stikov	biološke korenine
C.2.18	Nek delček mozaika, ki ti je prej manjkal se ti sestavi in si pomirjen sam s sabo, ker veš celotno zgodbo.	mozaik se sestavi	biološke korenine
C.2.19	Tudi to, da vem, da je po meni mama skoz hrepenela, pač je bil splet okoliščin, ki je pripeljal do tega. Se počutim zaželeno.	hrepenenje biološke mame in zaželenost	biološke korenine
C.2.20	Je bil doma postavljen pred oni ali jaz, ali njegova družina, ker ima še tri otroke in ok, no. Pač moram to sprejeti. Imela bi sicer kontakte z njim, mislim, zakaj ne bi šla kdaj na kavo, ampak, če je tako, da si on tega ne želi.	zavrnitev s strani biološkega očeta	biološke korenine

C.2.21	Jaz imam tak odnos do nje ali pa ona do mene, kot prijateljski.	prijateljski odnos med biološko mamo in otrokom	biološke korenine
C.2.22	Če gremo kam in spije en kozarček, dva, ona se bo vedno zjokala, vedno bo začela o tem govoriti, kako je ona trpela celo življenje, kako je morala mene dati stran, kako se zaradi tega krivo počuti.	občutek krivde	roditeljica v procesu krivde
C.2.23	Na začetku je bilo prav težko (mami, ki jo je posvojila, op. a.). Ja sedaj bom jaz itak njih pustila, da jih sedaj ne rabim več. Tako da iz tega vidika, mi je bilo zelo težko. Zelo težko.	strah mame pred srečanjem otroka z biološko mamo	biološke korenine
C.2.24	Po eni strani zelo vesela, da sem spoznala biološko mamo, po drugi strani pa doma gledat mamo.	veselje in teža spoznanja biološke mame	biološke korenine
C.2.25	Prišle k nam (socialni delavki, op. a.), se pogovorili z mamo, da je ona še vedno moja mama in oče se vedno moj oče, da se nam je sedaj družina povečala. Da pač mene skrbi, da ne bom nikamor šla.	pogovor socialnih delavk z mamo	strokovno delo
C.2.26	(…)mama je pa celo enkrat priznala, ja, pa saj je bila v Bosni vojna … vprašanje, če sploh še živi (biološka mama, op. a.).Da mogoče je ni, ker če je, bo enkrat prišla in jo bo vzela.	strah mame pred srečanjem otroka z biološko mamo	biološke korenine
C.3.1	Čisto takoj, ko sem lahko šla iz porodnišnice.	posvojitev iz porodnišnice	okoliščine posvojitve
C.3.2	Jaz vem že odkar, znam misliti.	resnica od malih nog naprej	odprtost in pogovor o posvojitvi
C.3.3	Mami mi je preko pravljic, ki si jih je izmišljevala, zvečer sva se gujsali v stolu in mi je pripovedovala o eni punčki, za katero biološka mama ni mogla skrbeti.	pravljica o punčki, za katero biološka mama ni mogla skrbeti	odprtost in pogovor o posvojitvi
C.3.4	Mami mi je vedno rekla, da če bom kdaj želela poiskati, da mi bo stala ob strani.	opora doma	vloga družina
C.3.5	Vse, vem, kdo je, vem, zakaj me je dala v posvojitev, vem, da me ima še vedno rada, da ni bila posvojitev zato, ker me ne bi marala, ampak, ker je hotela dobro za mene, ker je hotela, da ne bi imela takega življenja kot ona.	vednost o roditeljici	biološke korenine
C.3.6	Glede na to, da poznam veliko punc, ki imajo slabe izkušnje, si nisem upala. Me je bilo strah, da bi me mogoče zavrnila.	strah pred iskanjem	biološke korenine
C.3.7	Vedno je bila v meni neka želja, vedno me je najbolj zanimalo, komu sem podobna.	komu sem podoben	biološke korenine
C.3.8	Tudi potem, ko sem ji poslala pismo, nisem vedela, kakšna bo njena reakcija, nisem vedela, če sem naredila prav, v bistvu sem bila malo zmedena, ker nisem vedela, kaj pričakovati.	poslano pismo	biološke korenine
C.3.9	Ko sva se razšli sem bila tako pomirjena, ko veš, da je vse točno tako, kot mora biti, nek delček mene je prišel nazaj.	mozaik se sestavi	biološke korenine
C.3.10	Malo jo (mamo, ki je otroka posvojila, op. a.) je bilo strah, da bom jaz sedaj kar šla k biološki mami in bom rekla adijo mami, da bi kar pozabila na to, da je pač ona moja mami, ampak jaz sem ji že velikokrat rekla, lej mami ti si moja mami, ona ne bo nikoli moja mami.	strah mame pred srečanjem otroka z biološko mamo	biološke korenine
C.3.11	Moja dva sta se ločila, ko sem bila stara tri leta. Z očetom imam stike, vsake toliko časa.	enostarševska družina	vloga družine
C.3.12	Pogrešam takrat (vlogo očeta, op. a.), ko na primer, moja najboljša prijateljica ima res zelo fajn očeta in se z njim tudi zelo dobro razumeva in mi kdaj reče ja ti si pa moja druga hčerkica. In takrat pomislim, kako bi bilo fajn, če bi jaz tudi imela tako dobrega očeta.	moška vloga v enostarševski družini	vloga družine
C.3.13	Ni tistega tesnega stika, ki pa ga pogrešam. Ne pogrešam njega, kot samega, ampak pogrešam to vlogo očeta.	moška vloga v enostarševski družini	vloga družine
C.3.14	Sedaj, ko za nazaj razmišljam, se mi zdi, da bi šli kakšne stvari lažje čez, če bi bil oče zraven.	moška vloga v enostarševski družini	vloga družine
C.3.15	Sva si pa z dedijem blizu, vseeno pa to ni to.	moška vloga v	vloga družine

		enostarševski družini	
C.3.16	Je kdo rekel a ti si pa zelo očiju podobna, ker niso poznali mojega očita, z mami sva si pa čist različni, ker je ona čisto temna, jaz pa blond, sem jim odgovorila, da nisem podobna očiju, ampak sem posvojena.	podobnost komu?	okolje
C.3.17	Aja, a res? In jaz potem rečem pač sem, saj to ni nič takega.	presenečenje ob posvojitvi	okolje
C.3.18	Pri meni je imelo poleg tega, da sem posvojena in me je vzgajala mama, največ vpliva tudi balet.	vpliv interesnih dejavnosti	okolje
C.3.19	Se mi zdi, da bi bilo potrebno najprej v Sloveniji urediti situacijo, preden bi šli v tujino.	najprej urediti v Sloveniji, potem tujina	potrebne spremembe
C.3.20	Ker če se odločiš iskat, namen ni le, da bi ti dopolnil sebe, ampak, da bi ti tam dobil potrdilo in se tam ujel.	iskanje bioloških korenin	biološke korenine
C.3.21	Se mi zdi, da tisti, ki gredo samo preko centra in dobijo otroka ni tako kvalitetno.	ni priprav	priprave na posvojitev
C.3.22	Jaz bi pa najraje dobila tudi program za otroke, ki so bili posvojeni.	program za otroke, ki so bili posvojeni	potrebne spremembe
C.3.23	Morajo se zavedati, da, ko dobijo otroka, da je njihov.	naš otrok	odnos med starši in otrokom
C.4.1	Zvedel sem nekje pri 16-ih letih (za posvojitev, op. a.).	resnica pri 16-ih letih	odprtost in pogovor o posvojitvi
C.4.2	Itak na cel tragičen način se je (oče, op. a.) tega (povedati za posvojitev, op. a.) lotil, ob totalno neprimernih letih.	resnica pri 16-ih letih	odprtost in pogovor o posvojitvi
C.4.3	Saj ves čas je prisoten neko zanimanje, kdo je pač tvoj biološki starš.	raven radovednosti	biološke korenine
C.4.4	Mogoče sem imel malo krize, dan, dva, ko sem izvedel, kakor šok, nekaj takega, kar nisi pričakoval.	kriza ob resnici	odprtost in pogovor o posvojitvi
C.4.5	Želja (po iskanju bioloških korenin, op. a.) je itak zmeraj, ampak ne vidim smisla.	iskanje nima smisla	biološke korenine
C.4.6	Niti nimamo takih odnosov, da bi se o kakšnih človeških stvareh pretirano odprto pogovarjali.	ni odprtega pogovora	odnos med starši in otrokom
C.4.7	Do neke mere se počutiš nesprejetega in nerazumljenega.	nesprejetost do neke mere	vloga družine
C.4.8	Bolj je bilo to, ker sem pri dobrih dveh letih izgubil še drugo mamo. To je pa še sedaj bedno. Drugačen človek si na račun tega.	bolečina ob izgubi mame (ki ga je posvojila)	vloga družine
C.4.9	Drugače mogoče reagiram na določene stvari, bolj čustveno, manj sigurno.	reakcija na stvari	odraščanje otrok
C.4.10	Pač družina je potrebna vsakemu, tisti, ki je nima je drugačen, pač si zaznamovan in se čuti to.	družino potrebuje vsak	vloga družine
C.4.11	Mislim, jaz sem si želel ves čas družino, tako kompletno in da bi se lahko pogovarjal o stvareh, da so to starši mlajši, da so ti miselno bližje.	želja po pogovoru in celotni družini	vloga družine
C.4.12	Po moje je bila ves čas kriza, samo ne da bi jo čutil.	težave v odraščanju	odraščanje otrok
C.4.13	Potem sem pa malo zabluzil in sem tudi v depresijo padel.	depresija	odraščanje otrok
C.4.14	Najbrž takoj, ko te od mame stran vzamejo, da nisi takoj, v trenutku, ko se rodiš, v njenem naročju.	primarna rana zapuščenosti	odraščanje otrok
C.4.15	Sem pri dobrih dveh letih izgubil še to ta drugo mamo, tako da sem bil dvakrat invaliden.	bolečina ob izgubi mame (ki ga je posvojila)	vloga družine
C.4.16	Od svojih posvojiteljev sem čist drugačen karakter in sem mogoče iz tega razloga bil nerazumljen.	drugačen karakter	vloga družine
C.4.17	Družina v kateri sem odraščal, me je bremzala, kar se mojega karakterja tiče. Lahko da bi na račun svojega karakterja zabluzil.	drugačen karakter	vloga družina
C.5.1	Takoj sem šel v posvojitev, takoj iz porodnišnice.	posvojitev iz porodnišnice	okoliščine posvojitve
C.5.2	Doma so mi povedali, ko sem bil star približno 10,11 let.	resnica pri 10-ih,11-ih letih	odprtost in pogovor o posvojitvi
C.5.3	Povedali so mi, samo potem se okoli tega ni več naprej govorilo, pa tudi spraševal nisem več. (…) to je bilo bolj prikrito, pa potem tudi nisem spraševal.	povedali so, potem se od tega ni več govorilo	odprtost in pogovor o posvojitvi
C.5.4	V najstniških letih sem malo probal raziskovati, samo je bilo potem vse prej ta drugo, kakor pa to.	iskanje bioloških korenin	biološke korenine

	(…)Začel z iskanjem, po 20-em letu.		
C.5.5	Ja tako, najprej, če imam kakšnega brata ali sestro in če mi je mami kaj podobna.	Kje je in kako zgleda biološka mama, sem ji podoben (na), bratje, sestre	biološke korenine
C.5.6	Potem sem jo nekako dobil, pizze sem razvažal v tistem kraju, kjer je živela, malo spraševal kolege in jo našel. Šel sem kar do njenih vrat.	srečanje z biološko mamo	biološke korenine
C.5.7	En čas sem jo klical, pa sem videl, da nima interesa, zato sem kar pustil.	zavrnitev roditeljice	biološke korenine
C.5.8	Jah, to pa ne vem, moram jih (brata, sestro, op. a.) najti, si ne bom dal prej miru.	stiki z bratom, sestro	biološke korenine
C.5.9	Sem bil zoprn in sem klical, tako da mi je potem ta zadnje in prve dve črki povedala.	vztrajnost pri iskanju brata	biološke korenine
C.5.10	V okolici so že vsi vedeli, so verjetno mi povedali zaradi tega, ker so morali, saj bi drugače slišal od drugih.	resnica iz nuje	odprtost in pogovor o posvojitvi
C.5.11	Mi pa takrat socialne službe niso bile v pomoč, matični urad je prej našel.	socialne službe niso bile pomoč pri iskanju	strokovno delo
C.5.12	Postavljal sem si pa še vprašanja, kot so, kako bo biološka mama odreagirala ali pa kako bom jaz.	Strah otrok, ki so bili posvojeni pred iskanjem svojih korenin	biološke korenine
C.5.13	Pa potem sem malo razmišljal, zaradi sina, ker smo mislili, da ima epilepsijo, jaz imam podobno, kot pa sin.	družinske bolezni	biološke korenine
C.5.14	Ja, na mamino (biološko mamo, op. a.) stran sem razočaran.	razočaranje nad roditeljico	roditeljica v procesu posvojitev
C.5.15	Želim si, da ne bi (starši, op. a.) preveč skrivali pred njim (otrokom, op. a.), da je posvojen. Da, če bo (otrok, op. a.) kdaj želel iskati, da mu poveš tisto, kar pač veš.	ne skrivanje resnice	odprtost in pogovor o posvojitvi
C.6.1	9 mesecev (starost ob posvojitvi iz institucije, op. a.).	posvojitev iz institucije	okoliščine posvojitve
C.6.2	Povedali so mi starši (posvojitelji, op. a.), ko sem bil star 4 leta.	resnica od malih nog naprej	odprtost in pogovor o posvojitvi
C.6.3	Sem pa doživel manjši šok (jok, strah, kaj bo z mano, vendar sem na splošno novico prenesel dobro, op. a.).	kriza ob resnici	odprtost in pogovor o posvojitvi
C.6.4	Vedno sem se zavedal, da sem v tem pogledu drugačen od ostalih otrok, kar pa me ni motilo.	občutek drugačnosti	odraščanje otrok
C.6.5	Starši (posvojitelji, op. a.) so zame skrbeli zelo lepo in imel sem lepo družino.	vzgoja	vloga družine
C.6.6	Vedno odkrito, brez skrivnosti ali nejasnosti (v družini, op. a.).	odkritost v družini	vloga družine
C.6.7	Nikdar nisem želel stika z biološkimi starši in ga do danes tudi nisem imel.	iskanje nima smisla	biološke korenine
C.6.8	S prekomerno telesno težo (težave, op. a.) (nekaj let, op. a.), potem sem shujšal.	prekomerna telesna teža	odraščanje otrok
C.6.9	Nekateri vrstniki so vedeli, da sem posvojen in so me zaradi tega zmerjali, kar mi je povzročilo slabe občutke, v družbi sem se počutil tujega.	reakcije otrok v šoli	okolje
C.6.10	Na mojo identiteto je najbolj vplivala vzgoja staršev, ki sta me naučila, da je potrebno ceniti delo in spoštljivost do drugih ljudi.	vzgoja	vloga družine
C.6.11	Name je močno vplivala glasba, h kateri sta me spodbujala starša (hodil sem v glasbeno šolo), ter šport (kolesarstvo).	vpliv interesnih dejavnosti	okolje
C.6.12	Razen tega, da so me nekateri vrstniki zmerjali, da sem umazan posvojenec ipd., okolica (prijatelji in znanci, op. a.) do mene v zvezi s tem ni bila naporna.	reakcije otrok v šoli	okolje
C.6.13	Včasih imam pri zahtevnih nalogah v življenju težave s samozavestjo, kar izhaja iz tega, da sem bil ob rojstvu zapuščen in je bila to zame kot dojenčka ena najtežjih travm.	težave s samozavestjo	odraščanje otrok

C.6.14	Nekaj je v meni, kar mi včasih povzroča težave s samozavestjo.	težave s samozavestjo	odraščanje otrok
C.6.15	(na posvojitev me spomni, op. a.), če me zdravnik vpraša, če je bila neka bolezen ali stanje prisotna v družini, pa na to nimam odgovora, ker biološke družine ne poznam ipd.	družinske bolezni	biološke korenine
C.6.16	Bodočim posvojiteljem bi svetoval, naj skrbno prisluhnejo stiskam otroka, ki izvirajo iz dejstva, da s seboj nosijo globoko rano.	prisluhniti stiskam otroka	odnos med starši in otrokom
Č.1.1	Sigurno je bilo to za naju (stara starša para, ki sta posvojila, op. a.) presenečenje (novica o posvojitvi, op. a.).	presenečenje ob posvojitvi	okolje
Č.1.2	Rekla sva jima, da če sta se za to odločila, naj dobro premislita, to je človek, ki ga ne moreš ga zavreči, to je za zmeraj.	premislek o posvojitvi	okolje
Č.1.3	Midva (stara starša, op. a.) sva jih v tem (posvojitvi, op. a.) podprla.	podpora ob posvojitvi	okolje
Č.1.4	Ja, jaz mislim, da se dobro počutijo.	počutje otrok v okolici	okolje
Č.1.5	Zaenkrat je videti, ko so skupaj, so tam med otroki, tako se družijo tako, kot se drugi družijo. Ne vidim, da bi bilo med otroki kakršnokoli izločanje.	ni izločanja v okolici	okolje
Č.1.6	Starši jima vse povedo, če boš otroka vprašal, kje je bil rojen, bo rekel v Rusiji. Pri nas je v družini en odkrit odnos.	odkritost v družini	vloga družine
Č.1.7	Ni tabu teme, se odkrito pogovarjamo, v pričo otrok, čeprav se sedaj ne zavedajo, se lahko vse o posvojitvi pogovarjamo.	odkritost v družini	vloga družine
Č.1.8	Vprašanje je, kako bodo otroci, ko se bodo tega začeli zavedati, kako bodo odreagirali. Jasno, da mi z otroki ne bomo govorili, kakšna je bila mamica, da jih je zapustila.	Kakšna bo reakcija otrok ob zavedanju resnice	odprtost in pogovor o posvojitvi
Č.1.9	Najstarejši že skoz govoriva, da je imela še eno mamico, ki pač ni mogla poskrbet zanjo in sta jih vzela oči in mami, tako kot jima reče, karkoli jo vprašaš bo znala odgovorit. Ko se bo zavedala tega, to zanjo ne bo novo.	biološka mama zate ni mogla poskrbeti	odprtost in pogovor o posvojitvi
Č.1.10	Predvsem mislim, da otroci ne smejo slišat tega, da so bili zavrženi.	ne slišati tega, da si bil zavržen	odprtost in pogovor o posvojitvi
Č.2.1	Najprej sem malo pomislila, me je malo presenetilo.	presenečenje ob posvojitvi	okolje
Č.2.2	No, potem sem jima pa odobravala, da je kar prav, da s tem rešita enega otroka, mogoče težkega življenja, pri njima jima bo lepo.	odobravanje v luči rešiteljstva	okolje
Č.2.3	Sem jih sprejela prav za svoje, prav taki lepi otroci, nisem opazila nobenih sprememb od naših domačih. Isto jih imam rada kot ostale pravnuke.	sprejemanje za svoje	okolje
Č.2.4	Drugi, naša okolica, sorodniki smo jih vsi lepo sprejel.	pozitivni odziv okolice	okolje
Č.2.5	Glede bližnje okolice ni nobenega podtikanja, opazk, če svojih ne moreta imeti ni.	reakcije okolice ob neplodnosti	okolje
Č.3.1	Normalno, zdela sta (par, ki je otroka posvojil, op. a.) se mi (sorodniku para, op. a.) korajžna.	korajža ob posvojitvi	okolje
Č.3.2	Vprašala pa sva (sorodnika, op. a.) se je prva želja ta, da se zapolni ta vrzel materinstva in očetovstva ali sta(par, ki je posvojil, op. a.) toliko dozorela, da znata sprejeti to, da ne moreta imeti otrok.	zapolnitev vrzeli materinstva in očetovstva	partnerski odnos
Č.3.3	Pomoč, da ti pari ne zaključijo, da bi vztrajali in gradili ta odnos.	pari po posvojitvi	delo po posvojitvi
Č.3.4	Okolica se mi zdi, da se kaj dosti ne ustavlja, da bi jih kaj posebej zaznamovala, je že dosti ozaveščena, da je to isto otrok, kot vsak drug, da jih sprejema.	ni izločanja v okolici	okolje
Č.3.5	Je drugače (dojemanje posvojitev v okolici, op. a.), če primerjam s preteklostjo, bi rekel 20 let nazaj ali več.	drugačne reakcije okolice v preteklosti	okolje
Č.3.6	To pomeni, da identiteta izhaja od drugod. S tem ne rečem, da je s tem, kaj narobe, samo ožja družina ima lahko drugačne navade, kakor se bo pa otrok kar	Pomembnost partnerskega odnosa pri oblikovanju otrokove identitete	partnerski odnos

	naenkrat zaradi nečesa odzval. Lahko na njim nerazumljiv način. Zato je pomemben odnos.		
Č.4.1	Bila sem vesela za njiju, ker sem vedela, da ne moreta imeti otrok. Bila sem vesela, da sta se odločila za eno pot, da bosta tudi dobila otroka, na svoj način.	pozitivno sprejemanje posvojitev v okolici	okolje
Č.4.2	V širši okolici se mi pa zdi, da veliko ljudi ne ve, da so posvojeni. Mi, ki jih pa poznamo, jih pa čisto normalno sprejemamo.	ni izločanja v okolici	okolje
Č.5.1	To je meni pomenilo kot navaden otrok od njiju.	ni izločanja v okolici	okolje
Č.5.2	Fajn je vedet iz kje je, sprejemam ga pa čist normalen.	ni izločanja v okolici	okolje
Č.6.1	Malo čudno mi je bilo, zakaj nista to naredila takoj, ko sta se poročila, da sta tako odločitev sprejela šele potem.	presenečenje ob posvojitvi	okolje
Č.6.2	Pa kako bo otroku ime, sem se vprašal.	vprašanja o otroku v okolici	okolje
Č.7.1	Zelo sem bila vesela drugače, da bosta lahko vzgajala otroke, ker sta si jih želela.	pozitivna sprejemanje posvojitev v okolici	okolje
Č.7.2	Sem se pa vprašala, kako bo to šlo, ker niso njihovi.	vprašanja o otroku v okolici	okolje
Č.8.1	Jaz mislim, da se imajo zelo dobro, se znajo igrati z drugimi, so prijazni.	počutje otrok v okolici	okolje
D.1.1	Prednost našega sistema vidim v tem, da imamo popolne posvojitve. Odprt sistem je dober, saj tako otroci lahko izvejo za svoj izvor, kar je pomembno predvsem zaradi bolezni (biološki vidik, op. a.).	prednosti sistema posvojitev v Sloveniji	država v sistemu posvojitev
D.1.2	Pomanjkljivosti pa vidim v stvarni pristojnosti (da je le ta pod centri za socialno delo in ne pod sodiščem).	pomanjkljivosti sistema posvojitev v Sloveniji	država v sistemu posvojitev
D.1.3	Zagotovo premalo dela in izobraževanja na tem področju na fakulteti.	premalo izobraževanj na področju posvojitev	potrebne spremembe
D.1.4	Pri posvojitvi gre za vsebino in menim, da je iz pravnega vidika dobro urejena.	dobro urejen pravni vidik posvojitev	država v sistemu posvojitev
D.1.5	Kar se pa tiče priprav je sporno, saj niso zakonsko urejene.	neurejenost priprav na posvojitev z zakonom	potrebne spremembe
D.1.6	Z novo družinsko zakonodajo se bo to uredilo (priprave na posvojitev, op. a.) , vendar bo nastala težava, če strokovni delavci za priprave ne bodo usposobljeni. Potrebujemo specializirane strokovnjake in izobraževanja. Zagotovo se bo uredil pred postopek posvojitve s pripravo.	nova družinska zakonodaja	država v sistemu posvojitev
D.1.7	Rusija ni podpisnica Haaške konvencije, niti z njo nimamo nobenega drugega sporazuma. Je pa že narejen osnutek novega sporazuma, vendar bo še nekaj časa trajalo, da stopi v veljavo, saj še ni ratificiran.	osnutek sporazuma z Rusijo	mednarodne posvojitve
D.1.8	Potrebno je urediti tudi pravno-formalno glede osebnih podatkov, da bodo otroci imeli pravico do dostopa do zdravstvenih podatkov.	pravno-formalna ureditev osebnih podatkov	potrebne spremembe
D.1.9	Želimo (država, op. a.) tudi, da bi imel zunajzakonski par enake zakonske možnosti za posvojitev kot zakonski par.	enake možnosti za zunajzakonske pare	država v procesu posvojitev
D.1.10	Spremenili (država, op. a.) bi pristojnost odločbe na sodišče.	pristojnost na sodišče	potrebne spremembe
D.1.11	Zavedamo se in tudi delamo (država, op. a.) na centralizaciji. Poteka reorganizacija centrov za socialno delo, kjer se bo posvojitev centralizirala le na 4-5 centrov za socialno delo, znotraj tega pa bodo delovali timi.	reorganizacija centrov za socialno delo	država v procesu posvojitev
D.1.12	Sedaj so se stvari ustavile in seveda je odvisno tudi od finančne situacije	delo se je ustavilo, ni denarnih sredstev	država v procesu posvojitev

9.2 RAZPOREDITEV IZJAV PO KATEGORIJAH

1. ČAS PRED POSVOJITVIJO

- **Travmatične izkušnje pred posvojitvijo**

(A.7.23) Veliko otrok je, preden so prišli v dom za otroke, imelo zelo travmatične izkušnje in tako jim dom za otroke predstavlja varnost. Prej so utrpeli na primer nasilje, spolno zlorabo, lakoto .
(B.1.9) Drugi sin pa je bil ob posvojitvi star dve leti, je imel zelo hudo izkušnjo, roditeljica je bila umorjena, biološki oče pa je bil v zaporu.
(B.1.10) Bil pa je tudi priča dogodku, takrat je bil star dve leti in glede na to, da je on že govoril, je očitno naredil eno blokado, ker se ni niti enkrat zagovoril, tudi ko je bil majhen, niti enkrat ni nobene stvari omenil.
(B.2.19) V Deteljici nama je postalo jasno, da, če posvojiš, je vedno težka situacija, otrok nikoli ne izhaja iz lahke situacije.

- **Zapuščen otrok**

(B.4.14) (…) se prav spomnim, da je bila diagnoza zapuščen otrok.

- **Neljubeče osebje v domu za otroke**

(B.5.8) Pri osebju sva pri prvem otroku, ki sva ga posvojila, dobila tak čuden občutek, da otroka niso imeli radi.

- **Prikrita nosečnost**

(B.1.8) (...) ni vedela (roditeljica, op. a.), da je noseča, potem pa ni mogla več splavit, za njeno nosečnost tudi nihče ni vedel. Otrok je bil zelo miren.

- **Prve pol leta brez telesnega stika**

(B.4.16) Vsaka mama, ki rodi ima otroka pri prsih vsaj pol leta in to je izredno pomembno, ta telesni stik. Naš otrok, tega tam ni imel. Ona (otrok, op. a.) nikoli ni imela potrebe po telesnem stiku.

- **Posledice prikrivane nosečnosti**

(B.1.11) On (prvi sin, op. a.) je zelo, zelo zaprt otrok. Da bi kaj vprašal, tudi drugih stvari ne. Malo to povezujem s tem, da je bila prikrivana nosečnost …

- **Posledice zanemarjanja otroka**

(B.3.6) Nič, čisto nič, blokada, čisto vase potegnjena, ni znala ne jokat, ne se smejat, čisto nič, čisto vase potegnjena.
(B.3.7) Tak prazen pogled, saj jaz moram reči, ona to še včasih naredi. Kadar ni kaj po njeno, proč pogleda, pa vase se potegne.
(B.3.16) Tako je šla v vrtec, sem bila skoraj leto in pol na bolniški. Ona se je stalno bala, da jo bomo tam pustili.

- **Posledice alkoholizma med nosečnostjo**

(B.5.13) Od prvega otroka roditeljica je bila alkoholičarka, zato je imel prvi otrok alkoholni sindrom. Probleme je imela z motoriko in s koncentracijo, kjer ima težave še sedaj. Pa izbruhe ima.
(B.5.14) Se je pa videlo, da je v razvoju zaostal, eno leto je bil star in je bil na razvoju čisto malega dojenčka. Shodil je pri 18 mesecih.

- **Zavedanje preteklosti**

(B.3.8) Ne moreš vzeti radirko in zbrisati dve leti in pol.
(B.3.9) Mi imamo dve leti in pol mrka, čeprav vemo veliko, je mrk.

- Ne spominjanje preteklosti

(B.5.21) Mislim, da so to premajhni, da bi se zavedali institucije v kateri so bili. Da se ne spomnijo.

- **Želja po dojenčku**

(B.3.4) Jaz sem sicer hotela imeti majhnega dojenčka, ampak mi je bilo zelo jasno, da ga bova zelo težko dobila v Sloveniji.
(B.4.13) Želela sva si dojenčka. Želela sem si otroka odnesti iz porodnišnice.

- **Posvojitev kot edina možnost**

(B.5.3) Potem je pa to (posvojitev, op. a.) ostala edina varianta.

- **Pogovor z Viktorijo Bevc**

(B.4.7) Ona (Viktorija Bevc, op. a.) naju je zelo poslušala in to je tisto, ko začutiš, da te je nekdo resno vzel, da hoče slišati tvojo stisko. In takrat (v pogovoru, op. a.) sem jaz začutila lej sej lahko sem pa vseeno mama, pač na drugačen način.

- **Dunaj: ni čakalne vrste ampak bazen**

(A.7.4) Nimamo čakalne vrste, nimamo liste čakajočih, ampak skupino »group, pool« in to je zelo pomembno na področju posvojitev.

- **Čakalna doba**

(A.7.6) Tako čakalna doba (na Dunaju, op. a.) ni tako dolga, največ 5 let.

- **Pomiritev z dejstvom posvojitve**

(B.4.39) Pri posvojitvi dejansko nisva razmišljala, saj je bil dojenček, misliš, saj on je še nepopisan list, pa ni to, v tem nepopisanem listu so že zareze, so že rane, ki so bile prej in se jih ne da zabrisat, popravit, samo sprejet jih mora in to otrok.

2. PRIPRAVE NA POSVOJITEV

- **Pomen priprav**

(A.1.4) Iz priprav pridejo bolj pripravljeni na nalogo, ki jih čaka.
(A.6.13) Mislim, da imajo priprave staršev na posvojitev tudi velik vpliv na otrokov razvoj.

- **Nujnost priprav**

(A.1.3) Priprave se mi zdijo nujne, so tudi v katalogu.
(A.4.2) Priprave na posvojitev so potrebne, zato tudi sodelujem v regijskem timu.

- **Ni priprav**

(A.2.4) Na našem centru za socialno delo ne izvajamo nobenih priprav.
(A.3.3) Nimamo priprav ali skupinskega dela.
(B.4.3) Takrat nisva imela nobene priprave na posvojitev, ker tega ni bilo takrat.
(C.3.21) Se mi zdi, da tisti, ki gredo samo preko centra in dobijo otroka ni tako kvalitetno.

- **Vsebina priprav**

(A.4.4) Pomembno je odprto pogovarjanje o specifičnih tematikah, ki jih prinašajo posvojitve.

- **Razbremenitev**

(B.1.5) Pa tudi razbremenitve, da ni nič narobe, če ugotovim, da nisem pripravljen na to (posvojitev, op. a.).

- **Izguba iluzij, zavedanje realnosti**

(B.1.6) Izgubiš tudi malo iluzije in pričakovanj, zaveš se realne situacije.

- **Pomen skupine**

(A.5.4) Ljudje, ko pridejo v skupino, kjer se počutijo varne in kjer je duh iskrenosti in zaupnosti, spregovorijo takoj v svojih stiskah.
(A.7.9) Pomembno je, da se priprave dogajajo v skupini.
(B.1.2) Zame je bila ena najmočnejših stvari ta skupina, ker prvič prideš med ljudi, ki te sploh razumejo o čem ti govoriš, ker drugje te ne.
(B.1.3) Najprej res eno veliko razbremenitev, ker dejansko prideš v okolje, kjer lahko spregovoriš o teh stvareh in dobiš sogovornike.
(B.4.10) Dejansko je največja pomoč to, da podeliš svojo stisko v skupini z ljudmi, ki imajo podobne izkušnje.

- **Individualna priprava**

(A.8.3) Imamo individualno, izčrpno pripravo. V programu priprave je sodelovala socialna delavka z uvodnimi razgovori, socialnim poročilom, obiskom na domu, jaz pa sem naredila te psihološke aspekte.

- **Društvo Deteljica**

(A.5.3) (društvo Deteljica, op. a.) pomaga pri soočanju in razbremenjevanju neplodnosti … pri oblikovanju realnih pričakovanj do otroka in tudi do partnerstva in tretje, da pomaga pri nadaljevanju in vključitvi v novo življenje.
(B.1.4) (…) tudi strokovno pomoč (v pripravah na posvojitev v društvu Deteljica, op. a.), ogromno je bilo gostujočih predavanj, zelo resno je bilo treba brati literaturo in o tem pisati utrinke ter redni skupni pohodi, preko neformalnega druženja.
(B.2.2) Potem sva začela hoditi na Deteljico in tu sva potem videla, da je treba marsikaj dati čez, da si potem pripravljen na posvojitev.
(B.2.3) Prva stvar, ki si jo moraš razjasniti je, da svojega otroka ne boš imel in da mogoče nikoli ne boš imel otroka. To je najtežje sprejeti, ko pa prideš do te stopnje se potem kar nekako odpre svet.
(B.2.6) (…) pisanje lastnih utrinkov, si vzeti uro, dve zase in o sebi nekaj napisati, pohodi pa sploh, tam najbolj začutiš, da v bistvu nisi nič posebnega, da se ne smiliš sam sebi.

3. PRIPRAVE NA POSVOJITEV NA DUNAJU

- **Udeleženost pri pripravah**

(A.7.1) Niso nujne (priprave, op. a.), vendar, če želijo posvojiti morajo pridobiti t.i. ustreznost za posvojitev. In za pridobitev le te, so naprošeni, naj se udeležijo priprav.

- **Vsebina priprav**

(A.7.3) Priprave (na Dunaju, op. a.) obsegajo t.i. module: osnovne informacije, zakonske predpise, psihološka znanja, medicinska in pedagoška znanja, veliko delamo tudi na znanju o otrocih, kako povedati otroku, da je posvojen, o motivaciji in razlogih za posvojitev ter pričakovanjih in realnosti posvojitvi.

- **Odpor do priprav**

(A.7.7) Veliko ljudi vstopi v priprave z mnenjem, da njim to ni potrebno, da nočejo biti tu, zakaj morajo to delati, tega ne morejo sprejeti, zakaj morajo sedeti tam in zato še plačati.

- **Veselje po zaključenih pripravah**

(A.7.8) Veliko mi jih reče, da so veseli, da so to dali čez (priprave, op. a.).Rečejo, da prej niso imeli pojma, sedaj pa vemo, kaj nas čaka in pripravljeni smo na to.

4. OKOLIŠČINE POSVOJITVE

- **Posvojitev iz porodnišnice**

(B.1.7) Najprej smo dobili prvega sina, bil je direktno iz porodnišnice.
(C.2.1) V bistvu ob rojstvu (posvojitev, op. a.).
(C.3.1) Čisto takoj, ko sem lahko šla iz porodnišnice.
(C.5.1) Takoj sem šel v posvojitev, takoj iz porodnišnice.

- **Posvojitev iz rejniške družine**

(B.4.15) Patronažna je potem rekla, naj tega otroka dajo v posvojitev (iz kratkotrajnega rejništva, op. a.), da se bo otrok normalno razvijal.
(C.1.1) Par mesecev (starost ob posvojitvi, op. a.). Prej sem bila v rejništvu.

- **Posvojitev iz predhodnega rejništva**

(B.3.5) Vzeli smo jo (otroka, op. a.) takrat v rejo za tri mesece. (…)me kličejo, da je bil oče na centru in je podpisal za posvojitev in še 14 dni po tistem, so klicali, da je podpisala še mamico.

- **Posvojitev iz institucije**

(C.6.1) 9 mesecev (starost ob posvojitvi iz institucije, op. a.).
(A.6.4) Ti otroci (v instituciji, op. a.) so bili psihološko popolnoma nerazviti**.**
(A.8.31) Vedno so posledice pri otrocih, ki prihajajo iz institucij, tudi pri nas, če pridejo na primer iz Palčice.
(A.6.5) Ti otroci, ki so bili posvojeni (iz institucije, op. a.), pa so počasi napredovali.
(A.6.6) Veliko otrok je imelo tudi motorične težave, težave z govorom.

- **Starost otroka ob posvojitvi**

(A.6.7) Ja, lahko (otroci, ki so bili posvojeni iz institucij, op. a.) razvijejo varno navezanost. Vendar je odvisno od starosti otroka ob posvojitvi in tudi od zmožnosti staršev soočiti se s težavami.
(A.7.18) Mislim pa,da je pomembna starost pri kateri je bil otrok posvojen. Tu res verjamem v znanje psihologije, ki pravi, da je so zelo pomembna otrokova prva tri leta.
(A.7.19) Mislim, da je odnos drugačen, če je posvojen dojenček, novorojenček, kot pa, če je otrok posvojen kasneje, na primer pri 5 letih.
(A.8.10) Seveda je starost pomembna, vendar sama starost zagotovo ne. Pomembno je tudi, kje je otrok bil pred posvojitvijo.

- **Korist otroka**

(B.3.11) Saj otroka ne rabiš za to, da preživiš, otrok rabi tebe, da preživi.

- **potrebe otroka**

(A.1.9) Iščemo družine glede na potrebe otroka.
(A.3.8) Za otroka je dobro, da gre v družino, kjer bo sprejet tak, kakršen je.
(A.8.34) Skratka nikoli ne gledamo na to, kaj si kdo drug želi, ampak, kaj je temeljna potreba otroka in kaj mora on notri prinesti, da bo šlo.

- **Neodkritost strokovnjakov**

(B.4.12) Potem po 1,5 letu so naju poklicali na razgovor, je bilo čudno, kar nekaj, neodkrito. Čez en teden ali 14 dni pa naju je klicala, da imajo punčko za posvojitev.

- **Na dan posvojitve**

(B.2.5) Mi je tisti dan (posvojitve, op. a.) vse koristilo, kar sem prej izvedela v Deteljici, kaj vse je treba urediti, zelo praktični nasveti, hkrati pa vseeno tisto, da verjameš, da boš zmogel.

- **Strah pred odgovornostjo**

(B.2.4) Ko vidiš tam zares otroka, je najbolj ta strah pred odgovornostjo.

- **Strah pred odvzemom otroka**

(B.5.7) Pri samem postopku naju je tudi najbolj skrbelo, da bodo otroka vzeli, res sva težko čakala, še nobene stvari tok, da je prišla odločba iz sodišča.

- **Težave pri posvojitvi**

(B.2.21) Bila je pa težava bolj z očetovskim dopustom, pa s tistim paketom, ker ti noben ne pripada.

- **Reakcija ob prihodu domov**

(B.5.10) Prvi otrok je zelo občutil to razliko, ko smo prišli domov, ker tam ga po najinem mnenju, noben ni objel. Je zelo hitro zapopadel te stvari.
(B.5.11) Ker na primer drugi otrok je imel tri mesece domotožje po Rusiji, ta prvi mesec je bilo sploh, jokal je 24 ur na dan.

- **Skrinjica prvih vtisov**

(A.5.14) V Deteljici jim (osebam, ki želijo posvojiti, op. a.) rečem, ustvarjajte eno mapo, skrinjico, kjer bo vse notri, od prvih vtisov, kako sva bila poklicana, kako sva se odločala, počutila, vse zapisujte, dajajte notri.
(B.5.18) In slik sva kar nekaj naredila, jih gledamo skupaj.

5. BIOLOŠKE KORENINE

- **Prve informacije o biološki družini**

(B.4.32) Te podatke iz centra za socialno delo sva ji prinesla, pokazala sva ji odpustnico iz bolnice, kjer je pisalo, da je zapuščen otrok. Vprašala sva jo, če je to zadosti ali želi še kaj, pa nama je odgovorila, še preveč.

- **Iskanje bioloških korenin**

(A.5.12) Glavno je iskanje bioloških korenin.
(B.4.42) Naju to ni nič skrbelo, nama je odleglo, ko je začela spraševati, rekla sva, da vse narediva, da pride do čim več informacij, ker veva, da ji bo to pomagalo, lažje bo prebrodila to bolečino.
(C.3.20) Ker če se odločiš iskat, namen ni le, da bi ti dopolnil sebe, ampak, da bi ti tam dobil potrdilo in se tam ujel.
(C.5.4) V najstniških letih sem malo probal raziskovati, samo je bilo potem vse prej ta drugo, kakor pa to.(…)Začel z iskanjem, po 20-em letu.

- **Raven radovednosti**

(A.8.7) Tam, kjer je bilo zadovoljevanje potreb (otroka, op. a.) dobro, se ta želja po iskanju bioloških staršev zadrži na ravni radovednosti.
(C.4.3) Saj ves čas je prisotno neko zanimanje, kdo je pač tvoj biološki starš.

- **Pomembnost stikov z biološko družino**

(A.6.12) Pomembni so tudi, če so le možni, stiki z biološko družino, če jih otrok želi. Pomembno je, da ima otrok možnost odgovorov o njegovi zgodovini.

- **Želja po stikih iz strani biološke mame**

(B.3.28) (...) se je oglasila mama (biološka, op. a.) in želi stik z otroki. Zmenili smo se, naj piše za novo leto in potem bomo pa videli. Sem ji povedala, da ji je pisala njena mama – roditeljica in da bi rada z njo kontakt, ampak takrat je ni zanimalo.
(C.2.13) Potem me je pa poiskala biološka mama, ko sem bila stara 20 let.

- **Želja po stikih**

(C.2.12) Sem si to (iskanje biološke mame, op. a.) vedno želela in v srednji šoli začela.

- **Ko želi stike otrok, ne prej**

(B.3.29) (…) ona (roditeljica, op. a.) nima mojega otroka kaj nadlegovati in ko bo moj otrok rekel, da želi stik z njo, bova prišle, ne bo pa sedaj v hčerkino zmedeno glavo posegala še ona.

- **Spodbujanje staršev pri iskanju stikov**

(C.1.9) Sta me (starša, op. a.) spodbujala pri iskanju stikov.

- **Kdaj, kako navezati stik**

(B.1.17) Tudi tu sama ne vem, kdaj navezati stik s njegovim očetom, ki je v zaporu, kako.

(B.2.15) Včasih je težko, ker ne veva, ali naj greva v to (iskanje, op. a.), ali je bolje, da pustiš, da se stvari same odvijejo.

- **Iskanje sebe**

(A.8.17) Otrok ne išče teh (bioloških, op. a.) svojih staršev, ampak skozi njih išče sebe.

- **Poslano pismo**

(C.3.8) Tudi potem, ko sem ji poslala pismo, nisem vedela, kakšna bo njena reakcija, nisem vedela, če sem naredila prav, v bistvu sem bila malo zmedena, ker nisem vedela, kaj pričakovati.

- **Zanimanje kdo sem, iz kje sem?**

(C.1.6) Potem me je vedno bolj začelo zanimati kdo sem, iz kje sem, bratje, sestre. Te stvari, ki jih vsi vejo, jaz pa ne. Potem sem hotela to na vsak način izvedeti.

- **Kje je in kako zgleda biološka mama, sem ji podoben/na, bratje, sestre**

(C.2.4) Dostikrat sem jo (mamo, ki je posvojila, op. a.) spraševala, pa kje pa je (biološka mama, op. a.), kako zgleda?

(C.2.14) O, kako bi rada vedela, kako moja mama zgleda ali pa, če imam kakšnega brata ali sestro, kako zgleda. Celo življenje je bilo to.

(C.5.5) Ja tako, najprej, če imam kakšnega brata ali sestro in če mi je mami kaj podobna.

- **Komu sem podobna**

(C.3.7) Vedno je bila v meni neka želja, vedno me je najbolj zanimalo, komu sem podobna.

- **Zakaj me je oddala v posvojitev**

(C.2.15) Za biološko mamo pa sem čutila, da je res mogla biti v neki stiski, da je to naredila. Vseeno pa so me zanimali detajli, zakaj konkretno, kaj.

- **Zanimanje iz zdravstvenih razlogov za biološke korenine**

(B.4.31) (…) tudi zdravstvene stvari lahko dedno naprej. Spraševati se je začela kaj pa jaz, kdo sem pa jaz. In takrat je začela in hotela, da gremo na center in zvemo kaj več o njeni roditeljici.

- **Družinske bolezni**

(C.1.13) Kaj pa družinske bolezni, ja ne vem, sem posvojena.

(C.5.13) Pa potem sem malo razmišljal, zaradi sina, ker smo mislili, da ima epilepsijo, jaz imam podobno, kot pa sin.

(C.6.15) (na posvojitev me spomni, op. a.), če me zdravnik vpraša, če je bila neka bolezen ali stanje prisotna v družini, pa na to nimam odgovora, ker biološke družine ne poznam ipd.

- **Stik z brati in sestrami**

(B.2.23) Sva se pa že velikokrat pogovarjala z možem, da bi stopila v stik z drugimi njenimi brati in sestrami, ki so posvojeni.

(C.1.14) Sploh to, bratje, sestre pa iz kje.

(C.5.8) Jah, to pa ne vem, moram jih (brata, sestro, op. a.) najti, si ne bom dal prej miru.

- **Vztrajnost pri iskanju brata**

(C.5.9) Sem bil zoprn in sem klical, tako da mi je potem ta zadnje in prve dve črki povedala.

- **Slike kot dojenček**

(C.1.3) Jaz pa nimam nobene slike, ko sem bila dojenček in mi je bilo bedno.

(B.3.15) Kasneje sem dobila tudi kar nekaj slik, ko je bila ona majhna, ko je bila njena mama noseča, tako da te slike v albumu ima.

- **Srečanje z biološko mamo**

(C.2.16) Srečanje je bilo zanimivo.

(C.5.6) Potem sem jo nekako dobil, pizze sem razvažal v tistem kraju, kjer je živela, malo spraševal kolege in jo našel. Šel sem kar do njenih vrat.

- **Prijateljski odnos med biološko mamo in otrokom**

(C.2.21) Jaz imam tak odnos do nje ali pa ona do mene, kot prijateljski.

- **Veselje in teža srečanja z biološko mamo**

(C.2.24) Po eni strani zelo vesela, da sem spoznala biološko mamo, po drugi strani pa doma gledat mamo.

- **Strah mame pred srečanjem otroka z biološko mamo**

(C.2.26) (…)mama je pa celo enkrat priznala, ja, pa saj je bila v Bosni vojna … vprašanje, če sploh še živi (biološka mama, op. a.).Da mogoče je ni, ker če je, bo enkrat prišla in jo bo vzela.

(C.3.10) Malo jo (mamo, ki je otroka posvojila, op. a.) je bilo strah, da bom jaz sedaj kar šla k biološki mami in bom rekla adijo mami, da bi kar pozabila na to, da je pač ona moja mami, ampak jaz sem ji že velikokrat rekla, lej mami ti si moja mami, ona ne bo nikoli moja mami.

(C.2.23) Na začetku je bilo prav težko (mami, ki jo je posvojila, op. a.). Ja sedaj bom jaz itak njih pustila, da jih sedaj ne rabim več. Tako da iz tega vidika, mi je bilo zelo težko. Zelo težko.

- **Vednost o roditeljici**

(C.3.5) Vse, vem, kdo je, vem, zakaj me je dala v posvojitev, vem, da me ima še vedno rada, da ni bila posvojitev zato, ker me ne bi marala, ampak, ker je hotela dobro za mene, ker je hotela, da ne bi imela takega življenja kot ona.

- **Hrepenenje biološke mame in zaželenost**

(C.2.19) Tudi to, da vem, da je po meni mama skoz hrepenela, pač je bil splet okoliščin, ki je pripeljal do tega. Se počutim zaželeno.

- **Mozaik se sestavi**

(C.2.18) Nek delček mozaika, ki ti je prej manjkal se ti sestavi in si pomirjen sam s sabo, ker veš celotno zgodbo.
(C.3.19) Ko sva se razšli sem bila tako pomirjena, ko veš, da je vse točno tako, kot mora biti, nek delček mene je prišel nazaj.

- **Odprtost za vzdrževanje stikov**

(B.2.16) Mislim, sva (starše, ki sta otroka posvojila, op. a.) zelo odprta, tudi, če bi bilo za kakšne stike vzdrževati.
(C.2.17) Ja, imava (otrok in biološka mati, op. a.) še stike.

- **Fantazijska družina, travma soočenja**

(A.8.9) Ustvari si (otrok, op. a.) neko fantazijsko družino, ki je ta biološka družina, ampak dostikrat se zgodi, da je to soočenje bolj travmatično, kot si je zamišljal.

- **Zavrnitev s strani biološkega očeta**

(C.2.20) Je bil doma postavljen pred oni ali jaz, ali njegova družina, ker ima še tri otroke in ok, no. Pač moram to sprejeti. Imela bi sicer kontakte z njim, mislim, zakaj ne bi šla kdaj na kavo, ampak, če je tako, da si on tega ne želi.

- **Zavrnitev roditeljice**

(B.4.37) Pri sebi ima (otrok, op. a.) sedaj razčiščeno, da je bila posvojena, da jo je njena roditeljica tudi sedaj zavrnila.
(C.1.12) Jo (biološko mamo, op. a.) je pa socialna delavka klicala in ona ni nič hotela. Takrat mi je bilo težko, sedaj mi dol visi.
(C.5.7) En čas sem jo klical, pa sem videl, da nima interesa, zato sem kar pustil.

- **Biološka mama zate ni mogla poskrbeti**

(Č.1.9) Najstarejši že skoz govoriva, da je imela še eno mamico, ki pač ni mogla poskrbet zanjo in sta jih vzela oči in mami, tako kot jima reče, karkoli jo vprašaš, bo znala odgovorit. Ko se bo zavedala tega, to zanjo ne bo novo.

- **Jeza na biološko mamo**

(B.4.30) Prej sploh ni hotela nič slišati, velikokrat je rekla, biološka mama je neumna, je imela jezo na njo, samo ker na njo ni mogla nič, kakor samo kaj takega reči je dostikrat na mene: »Pa te sovražim, pa te ne maram«.

- **Negativen odziv socialne delavke na iskanje stikov**

(C.1.10) Socialna delavka in je bila bolj tako, pa kaj moraš to drezati.

- **Vsebina priprav namenjena vprašanjem o iskanju korenin**

(A.8.4) Seveda velik del je bil namenjen študiju literature iz tega področja, kako otroku povedati, da je bil posvojen, kdaj in kako poteka iskanje bioloških korenin.

- **Iskanje nima smisla**

(C.4.5) Želja (po iskanju bioloških korenin, op. a.) je itak zmeraj, ampak ne vidim smisla.
(C.6.7) Nikdar nisem želel stika z biološkimi starši in ga do danes tudi nisem imel.

- **Ni možnosti iskanja bioloških korenin**

(B.5.16) Tudi potem, če bi iskali biološke starše, te možnosti praktično ni, ker sta dva starša dala napačna imena, za zadnjega se pa sploh ne ve.

- **Neverbalna prepoved iskanja**

(A.5.17) Nekateri otroci ne bodo iskali, ker je že neverbalna zapoved.

- **Molk, ker otroci ne želijo prizadeti staršev, občutek krivde**

(A.8.5) Velikokrat se zgodi, da otrok svojih razmišljanj ne deli s starši, ker jih ne želi prizadeti, ker se čuti kriv.
(A.8.24) Ampak ni hotel prizadeti (staršev, ki so ga posvojili, op. a.), ker je vedel, da so dobri starši in tudi sam ni govoril o tem.

- **Ne sprašujejo, sta videla, kako sva šla po tretjega**

(B.5.17) Otroci še nič ne sprašujejo, mogoče je pri nama malo lažje, ker sta prve dva otroka videla, da sva šla po tretjega. Pač sva ga šla iskat. Midva sva ga šla iskat.

- **Strah otrok, ki so bili posvojeni pred iskanjem svojih korenin**

(A.5.18) Veliko odraslih, ki so bili posvojeni, pride na vrata k meni pa si ne upajo povedati svojim staršem, da iščejo svoje biološke starše.
(C.3.6) Glede na to, da poznam veliko punc, ki imajo slabe izkušnje, si nisem upala. Me je bilo strah, da bi me mogoče zavrnila.
(C.5.12) Postavljal sem si pa še vprašanja, kot so, kako bo biološka mama odreagirala ali pa kako bom jaz.

6. ODPRTOST IN POGOVOR O POSVOJITVI

- **Nujnost resnice**

(A.2.7) Otrok mora vedeti, da je posvojen.

- **Pravica otroka do resnice**

(A.6.3) Pravica otroka, da ve, za svoje korenine, učimo jih tudi, kako korak za korakom otroka soočati z resnico.

- **Kako se o resnici spregovori**

(A.8.18) Seveda je pomembno pri posvojitvi tudi to, kako je bila posvojitev sporočena, ker nikoli ni sam dogodek travma, kako pa ta dogodek dojamem, je pa seveda lahko travmatično.
(A.8.19) Ampak, ko mi pri treh letih povemo otroku, da je posvojen, moramo vedeti, da to otroka kaj dosti sploh ne bo zanimalo. In potem seveda to zgodbo dopolnjujemo, skozi to, da je posvojitev nekaj več in ne nekaj manj.

(C.2.3) Pač midva nisva tvoja starša, rodila te je neka druga ženska, je bil zelo mlada, ni imela opcij, da bi te obdržala.

- **Kaj povedati otroku o posvojitvi**

(A.8.23) In tisto, kar naj bi se otroku povedalo o posvojitvi je, mama se je odločila tako, kot se je v tistem trenutku zmogla in znala, hotela je, da bi bilo tebi v tistem trenutku bolje in to je vedno res. In s tako resnico otrok bistveno lažje živi, kot pa, če mu jaz, zato, da bo le imel mene rad in ne bo iskal, govorim grdo o biološki materi.

- **Odkritost do samega sebe prinaša odkritost do otroka pri odgovorih na pomembna vprašanja**

(A.5.7) Smo neplodni, zato smo šli na pot posvojitve, smo posvojiteljski starši in ta pot prinaša neke zadolžitve, naloge nama, pravice otroka in dolžnosti para. Da s vprašanji kot so, kdo sem, iz kje izhajam, zakaj sta ravno mene izbrala, zakaj pa sta sploh posvojila, da tu ni zagat, ampak teče komunikacija odprto**.**

- **Pravljica o punčki za katero biološka mama ni mogla skrbeti**

(C.3.3) Mami mi je preko pravljic, ki si jih je izmišljevala, zvečer sva se gujsali v stolu in mi je pripovedovala o eni punčki, za katero biološka mama ni mogla skrbeti.

- **Resnica od malih nog naprej**

(B.4.26) Ko sem bila noseča za hčer, sva jo tako pripravljala, njo sem jaz rodila, tebe je pa ena druga teta rodila.
(C.1.2) To vem že od skoz. Velikokrat me ljudje vprašajo to, pa ne razumejo. Tako je, kot da bi jaz tebe vprašala, kdaj si pa ti zvedela, da si Uršula.
(C.3.2) Jaz vem že odkar znam misliti.
(C.6.2) Povedali so mi starši (posvojitelji, op. a.), ko sem bil star 4 leta.

- **Resnica pri 7-ih letih**

(C.2.2) Izvedela sem, ko sem bila nekje prvi razred osnovne šole, to se mi zdi prava starost.

- **Resnica pri 10-ih,11-ih letih**

(C.5.2) Doma so mi povedali, ko sem bil star približno 10,11 let.

- **Resnica pri 16-ih letih**

(C.4.1) Zvedel sem nekje pri 16-ih letih (za posvojitev, op. a.)
(C.4.2) Itak na cel tragičen način se je (oče, op. a.) tega (povedati za posvojitev, op. a.) lotil, ob totalno neprimernih letih.

- **Prva vprašanja o posvojitvi**

(B.2.18) Aha, ti si me tudi dojila, saj si bila z mano v porodnišnici, pa ji razloživa, kako je bilo.
(B.3.14) Ko je bila posvojena, so ji iz centra za socialno delo prinesli album in na pravi strani je bila povečana slikica iz dokumentov … mi je rekla, mami a jaz sem bila jaz tudi dojenček?

- **Kriza ob resnici**

(C.4.4) Mogoče sem imel malo krize, dan, dva, ko sem izvedel, kakor šok, nekaj takega, kar nisi pričakoval.
(C.6.3) Sem pa doživel manjši šok (jok, strah, kaj bo z mano, vendar sem na splošno novico prenesel dobro, op. a.).

- **Slaba samopodoba kot posledica prikrivanja resnice**

(A.5.10) Otrok ima cel čas občutek, zaradi skrivnosti in sramu staršev do otroka, da je nekaj slabega in to ni dobro za otrokovo identiteto. Razvije nizko samopodobo**.**

- **Jeza in strah kot posledica prikrivanja resnice**

(A.7.23) Spoznala sem 15-letno dekle, ki je šele sedaj izvedela, da je posvojena, saj ji je mama ponesreči povedala. Prišle sta k meni, obe (mama, ki je otroka posvojila in hči, op. a.) sta veliko jokali … bila je zelo radovedna, želela je takoj spoznati svojo biološko mamo, na katero je bila zelo jezna, ker jo je dala stran.
(A.7.24) Mama (ki jo je posvojila, op. a.) je bila razburjena in ni želela, da se hči sreča z biološko mamo, strah jo je bilo, da bo (hči, op. a.) odšla.
(A.8.15) Tako, da so oni (starši, ki so ga posvojili in otrok, ki je bil posvojen, op. a.) to pri njegovih 26-ih, 27-ih letih to začeli razčiščevati in on je imel zelo negativen pogled na svojo biološko mamo in je rabil kar nekaj časa, da je potem to predelal.
(A.8.26) Govoril je (otrok, ki je bil posvojen, op. a.), da ne bo imel svojih bioloških otrok, da jih bo samo posvojil, zelo je bil negativen do svoje biološke mame, grozne zamere je gojil, hkrati pa je to dojemal kot hudo travmo, ker so mu vsi lagali, ker ni bilo ta pravi čas povedano.

- **Prikrivanje porekla Bosna**

(B.4.34) Problem je bilo tudi poreklo Bosna. Midva ji tega nisva govorila. Nisva imela predsodkov, ampak tale kraj je tako grozno primitiven v odnosu do tega in sva se bala, da jo bodo zafrkavali. In sva ji hotela to prihranit. Dejansko sva naredila napako. Takrat bi bilo verjetno težje, ampak, da sva to v tako občutljivem obdobju povedala, je bilo hujše dejstvo, kot da je bila posvojena.

- **Povedali so, potem se o tem ni več govorilo**

(C.5.3) Povedali so mi, samo potem se okoli tega ni več naprej govorilo, pa tudi spraševal nisem več.

- **Resnica iz nuje**

(C.5.10) V okolici so že vsi vedeli, so verjetno mi povedali zaradi tega, ker so morali, saj bi drugače slišal od drugih.

- **Ne skrivanje resnice**

(C.5.15) Da ne bi (starši, op. a.) preveč skrivali pred njim (otrokom, op. a.), da je posvojen. Da, če bo kdaj želel iskati, da mu poveš tisto, kar pač veš.

- **Kakšna bo reakcija otrok ob zavedanju resnice**

(Č.1.8) Vprašanje je, kako bodo otroci, ko se bodo tega začeli zavedati, kako bodo odreagirali. Jasno, da mi z otroki ne bomo govorili kakšna je bila mamica, da jih je zapustila.

- **Ne slišati tega, da si bil zavržen**

(Č.1.10) Predvsem mislim, da otroci ne smejo slišat tega, da so bili zavrženi.

- **Preveč govora o posvojitvi**

(C.1.20) Sploh pa sedaj je tega veliko in mi gre že kar na živce. Ne da se mi tega skoz na dan vleči.

- **Odprtost**

(B.2.12) Sva zelo odprto o posvojitvi govorila.
(B.5.15) Lej, naši otroci vsi vejo, da so rojeni v Moskvi. Tega nisva nikoli skrivala in če bo le možnost, jih bova, ko bodo večji peljala v Rusijo.
(C.1.19) Dosti bolj kot prej (lahko o posvojitvi govori odprto, op. a.), če bi prej o tem govorila, bi sedaj jokala.

7. ODRAŠČANJE OTROK

- **Oblikovanje identitete**

(A.7.17) Mislim, da vse vpliva na identiteto.

- **Primarna rana zapuščenosti**

(B.4.35) Ker puberteta je specifična pri teh otrocih. Vsi nosijo v sebi to primarno rano zapuščenost in kot posvojitelj tega ne moreš nadomestiti. Lahko mu samo pomagaš, da se s tem zbota.
(C.4.14) Najbrž takoj, ko te od mame stran vzamejo, da nisi takoj, v trenutku, ko se rodiš, v njenem naročju.

- **Otrok v prvem razvojnem letu**

(A.8.32) Otrok v prvem razvojnem letu nujno rabi kontakt in se mi zdi katastrofa in totalno nestrokovno, majhne otroke v prvem razvojnem letu odlagati v institucije.
(A.8.33) Ker otrok v prvem razvojnem letu sploh ne more prenesti več kontaktov, kot le z eno osebo, ker je v simbiozi.

- **Prva motnja otroka, ki je bil posvojen**

(A.8.35) Velikokrat rečejo, kako je fajn, da otroci (ki so bili posvojeni, op. a.) z vsakim gredo, ničesar se ne bojijo, ampak jaz jim povem, da je to že prva motnja, to ni normalno, otrok pri prvem letu ne gre z vsakim, se boji ostalih, ker jih ne pozna.
(A.8.36) Otrok ne vgradi v sebe izkušnjo starša v smislu, da postane ta notranji del njega, ga ne inkorporira in potem doživlja svoje starše kot tranzitorne objekte, kot medvedke, punčke, ki jih lahko zamenjaš kadarkoli in jih potem lahko zamenjaš z vsakim in zato tudi lahko otrok gre z vsakim.

- **Pomembnost ključnih oseb**

(A.8.37) Predvsem je zelo rizično rotirati otroke takoj po vrtcih, varstvih, ker menjava teh ključnih oseb nikoli ne bo vedel, katera je sedaj njegova.

- **Jasne fiksne osebe**

(B.2.9) Potrebuje fiksne osebe, ki jim zaupa, vendar mora biti zelo jasno kje bo, ni otrok, ki bi kar nekam ušla, se vedno drži okoli naju.

Navezanost otrok

(A.7.21) Mogoče traja nekaj časa (za navezanost otroka iz institucije, op. a.), da se navadijo, ampak, ponavadi, če ima otrok čas in mu kot starš ponudiš trdnost, varnost ter si potrpežljiv in ne pričakuješ, da se bo otrok hitro navezal, resnično verjamem, da se bo otrok lahko navezal.

(A.8.34) Pravzaprav motnje navezave kasneje v življenju, ker če ni bilo dobre simbioze tudi ne more biti dobre navezanosti, saj je navezanost vedno tisto, kar sledi simbiozi.

- **Močna navezanost na človeka**

(B.3.18) Naša tamala se kar prisesa na enega, grozno se naveže, kar posrka (…)

(B.5.9) Prvi otrok, se je tudi hitro navezal na naju, naju je bil zelo vesel, kadarkoli sva prišla, tam je bil tudi osamljen.

(B.5.12) Pa še tako je bil zelo navezan name (oče, op. a.), sej jaz sem bil kolikor se je dalo zraven, samo sem moral tudi delati.

- **Vse pod kontrolo**

(B.2.7) Hči je zelo zelo fejst punca, hkrati pa že od začetka zelo odločna in zelo zelo nežna duša, veliko se carta in ves čas ima stvari pod kontrolo.

(B.2.8) Najprej sem mislila, da samo mene, točno je vedela, kdaj sem šla ven, ampak tudi vidim, da tudi moža enako in tudi ožjo družino.

- **Težave v odraščanju**

(B.3.25) Čeprav, ko odrastejo naši otroci, noben od staršev noče pojamrati, ker vsi dobro vemo, da imamo težave.

(B.4.27) Ampak potem počasi, ko je začela odraščati, pri kakšen 10-em, 11-em letu, pa o tem sploh ni hotela nič več slišati, da je bila posvojena in sva čutila ljubosumnost in primerjanje, pa ne v smislu, da dajeva večje privilegije biološki hčeri, ampak bolj v smislu ane mami, ti nisi imela toliko mozoljev, ko si bila mlada, pa ona jih tudi nima, jaz jih pa imam.

(C.4.12) Po moje je bila ves čas kriza, samo ne da bi jo čutil.

- **Občutek drugačnosti**

(C.2.6) Sem se počutila drugačno, ampak ne v tem smislu, da bi bila manjvredna, ampak, da sem na nek način drugačna.

(C.6.4) Vedno sem se zavedal, da sem v tem pogledu drugačen od ostalih otrok, kar pa me ni motilo.

- **Prekomerna telesna teža**

(C.6.8) S prekomerno telesno težo (nekajletne težave op.a.), potem sem shujšal.

- **Težave s samozavestjo**

(C.6.13) Včasih imam pri zahtevnih nalogah v življenju težave s samozavestjo, kar izhaja iz tega, da sem bil ob rojstvu zapuščen in je bila to zame kot dojenčka ena najtežjih travm.

(C.6.14) Nekaj je v meni, kar mi včasih povzroča težave s samozavestjo.

- **Čustvena praznina in slaba samopodoba**

(B.3.13) Izzivi so sedaj povezani s silno čustveno praznino in izredno slabi samopodobi, kljub temu, da je to izredno lep otrok, da je lepotica, nosi s sabo veliko breme, ki ga odlaga počasi.

- **Agresija kot odziv na bolečino**

(B.4.29) To je dajala ven z agresijo, vedno je bila črnogleda, na vsakemu človeku je našla kaj slabega.

- **Zdravstvene težave**

(B.4.36) Vsa ta bolečina, ki je ni dala ven je počasi vodila tudi v zdravstvene težave, do te anoreksije, ki je pravzaprav psihična bolezen, ki pa še ni ozdravljena …

- **Depresija**

(C.4.13) Potem sem pa malo zabluzil in sem tudi v depresijo padel.

- **Drugačna reakcija na stvari**

(C.4.9) Drugače mogoče reagiram na določene stvari, bolj čustveno, manj sigurno.

- **Veliko pozornosti**

(B.3.21) Veliko rabi pozornosti, je včasih kar malo težka, kar se tega tiče.

- **Najstniško iskanje**

(B.3.22) Sedaj se zelo išče (pri 18-ih letih).

(B.4.38) Tudi med puberteto, celo srednjo šolo je ona nas odklanjala, kot socialno družino.

- **Molk v najstniških letih**

(B.4.28) Ona (hči, ki sta jo posvojila, op. a.) se ves čas pubertete ni hotela pogovarjati o tem, ampak v sebi pa je nosila bolečino.

(B.4.33) In takrat je bil spet molk (po pridobitvi prvih informacij, op. a.). Tudi vsi intervjuji, ki sva jih imela, so bili težki zanjo. Nič ni hotela imeti s tem, želela je, da se o tem ne govori.

- **Soočanje s težavami v življenju**

(A.7.20) Otroci so tako različni, različni so si v intelektualnem razvoju, v zmožnosti razmišljanja o njihovih življenjih, tu so velike, velike razlike, ki se ne dotikajo le tega, kaj se jim je v življenju zgodilo ampak tudi, kako se s tem soočijo, spoprimejo, mislim, da je to najbolj pomembno dejstvo.

- **Pomiritev z dejstvom posvojitve**

(B.4.40) In če se ne zbota s tem, da je bila posvojena, lahko trpi celo življenje in lahko tudi potem njegova družina.

(B.4.43) Tako da, to ni največji problem iskanja korenin, problem je to zbotanje s primarnimi ranami, zapuščenostjo.

- **Posledice posvojitve**

(A.5.16) Vsi otroci nosijo posledice, celo življenje s sabo.

8. VLOGA DRUŽINE

- **Družino potrebuje vsak**

(C.4.10) Pač družina je potrebna vsakemu, tisti, ki je nima je drugačen, pač si zaznamovan in se čuti to.

- **Želja po pogovoru in celotni družini**

(C.4.11) Mislim, jaz sem si želel ves čas družino, tako kompletno in da bi se lahko pogovarjal o stvareh, da so to starši mlajši, da so ti miselno bližje.

- **Posvojiteljska družina**

(B.4.44) Ker posvojitev ni pravljica, to je življenje, vedno si posvojiteljska družina.
(A.7.12) Imeti otroka, ki je bil posvojen je drugačna izkušnja od imeti biološkega otroka. Tu se navezujem že na čisto osnovne stvari: telo, vse zdravniške okoliščine, genetske zadeve, tu je veliko stvari, ki jih starši, ki so posvojili, ne vedo.

- **Prilagajanje otroka**

(B.4.41) Bolj sva morda pričakovala, da bodo težave na začetku, pri prilagajanju, potem bomo pa že zaživeli normalno, pozabili da je kaj drugače.

- **Varen in stabilen dom**

(A.6.2) Najbolj pomembno je poudariti, kako pomembno je, da ima otrok stabilen, varen dom.
(A.7.13) Velikokrat so ti otroci doživeli že marsikaj, s sabo prinašajo rane in naloga staršev je, da ljubeče skrbijo zanj z vsem, kar je.

- **Komunikacija v družini**

(A.5.13) Največji problem pa je, da komunikacija ni odprta, da otrok vsak trenutek lahko dvomi v odgovor, v prostost podatkov, odgovora. Problem je tudi, da večina otrok ni videla odločbe o svoji posvojitvi.
(C.1.11) Doma sem se lahko vedno odprto pogovarjala.

- **Vzgoja**

(C.6.5) Starši (posvojitelji, op. a.) so zame skrbeli zelo lepo in imel sem lepo družino.
(C.6.10) Na mojo identiteto je najbolj vplivala vzgoja staršev, ki sta me naučila, da je potrebno ceniti delo in spoštljivost do drugih ljudi.

- **Odkritost v družini**

(C.6.6) Vedno odkrito, brez skrivnosti ali nejasnosti (v družini, op. a.).
(Č.1.6) Starši jima vse povedo, če boš otroka vprašal, kje je bil rojen, bo rekel v Rusiji. Pri nas je v družini en odkrit odnos.
(Č.1.7) Ni tabu teme, se odkrito pogovarjamo, v pričo otrok, čeprav se sedaj ne zavedajo, se lahko vse o posvojitvi pogovarjamo.

- **Sprejetost v družini**

(C.1.15) Se pa v tej družini počutim sprejeto.

- **Opora doma**

(C.1.8) Sem našla oporo doma.
(C.3.4) Mami mi je vedno rekla, da če bom kdaj želela poiskati, da mi bo stala ob strani.

- **Sočutje in moč staršev**

(A.7.14) Da so sočutni (starši) in pazljivo ravnajo z ranami. In za to morajo biti posebno močni, optimistični in predvsem pripravljeni.

- **Nesprejetost do neke mere**

(C.4.7) Do neke mere se počutiš nesprejetega in nerazumljenega.

- **Drugačen karakter**

(C.4.16) Od svojih posvojiteljev sem čist drugačen karakter in sem mogoče iz tega razloga bil nerazumljen.
(C.4.17) Družina v kateri sem odraščal, me je bremzala, kar se mojega karakterja tiče. Lahko da bi na račun svojega karakterja zabluzil.

- **Bolečina ob izgubi mame (ki ga je posvojila)**

(C.4.8) Bolj je bilo to, ker sem pri dobrih dveh letih izgubil še drugo mamo. To je pa še sedaj bedno. Drugačen človek si na račun tega.
(C.4.15) Sem pri dobrih dveh letih izgubil še to ta drugo mamo, tako da sem bil dvakrat invaliden.

- **Več vprašanj ob neuspešni prilagoditvi v družino**

(A.8.16) Vprašanja identitete se seveda pojavljajo, ampak toliko bolj, kolikor adaptacija v to družino ni bila uspešna.

- **Istospolne družine**

(A.5.22) Bistvo je seksualni odnos. Kje so bo otrok identificiral ob takih starših (istospolnih, op. a.)?
(A.8.42) Nimam nobenih težav z istospolnimi zvezami, absolutno nimam predsodka pred tem. Imam pa predsodek pred vzgojo otroka v istospolni družini, tako kot bo recimo razvezana mama težko naučila sina biti dober moški, ker enostavno ona nikoli ne bo dober moški in ravno tako razvezan oče pri deklici.
(A.8.44) In tudi, če imamo samo en spol, je nujno zajamčit otroku stik po drugem spolu.

- **Enostarševske družine**

(A.6.9) Imam izkušnje z enostarševskimi posvojitvami, so bile uspešne.
(A.7.25) Če želijo posvojiti (enostarševske družine, op. a.), morajo imeti samozaupanje v svoj način življenja.
(A.7.26) Če je na primer samska oseba nezadovoljna s tem, da je samska, če je to zanje trpljenje, bolečina, potem se lahko zgodi, da bo otrok le nadomestek za partnerja, tega pa ne želimo.
(A.8.43) Študije kažejo, da vzgoja otrok, kjer so otroke vzgajale samske osebe, so otroci razvili zelo drugačne lastnosti in preferirali določene značajske poteze, ki jih v različnospolnih družinah ni.
(B.1.13) Sem ločena in nimamo nobenih stikov. Onadva sta bila stara 3 in 4 leta in je bilo tako zgodaj, da sta sedaj navajena po 10 letih, da tako živimo.

(C.3.11) Moja dva sta se ločila, ko sem bila stara tri leta. Z očetom imam stike, vsake toliko časa.

- **Moška vloga v enostarševski družini**

(B.1.14) Imamo pri sosedu še mojega očeta in svaka in preko tega vidim, da je to taka močna figura kot oče.
(B.1.15) Tu imata zelo močen zgled, vidim sinova, kako občudujoče gledata na njiju (starega očeta in svaka, op. a.). Ne morem pa preko tega prikazovati eno lažno vlogo, ki je ni.
(B.1.16) Vidim, da mlajši sin zelo pogreša moško vlogo.
(B.1.18) Zanimivo je tudi, ko greta z mano na vse izlete, ki jih imamo v službi, tu vidim, kako rabita moško vlogo. Tu sta prilepljena na njih.
(C.3.12) Pogrešam takrat (vlogo očeta, op. a.), ko na primer, moja najboljša prijateljica ima res zelo fajn očeta in se z njim tudi zelo dobr razumeva in mi kdaj reče ja ti si pa moja druga hčerkica. In takrat pomislim, kako bi bilo fajn, če bi jaz tudi imela tako dobrega očeta.

- (C.3.13) Ni tistega tesnega stika, ki pa ga pogrešam. Ne pogrešam njega, kot samega, ampak pogrešam to vlogo očeta.

(C.3.14) Sedaj, ko za nazaj razmišljam, se mi zdi, da bi šli kakšne stvari lažje čez, če bi bil oče zraven.

- **Heterospolne družine**

(A.6.10) Mislim pa, da otrok potrebuje očeta in mamo, mislim, da je dobro za otroka, da ima oba.

- **Posledica razveze staršev**

(A.8.41) Tudi pri dveh starših, ko pride do razveze, vidim veliko manko.

9. ODNOS MED STARŠI IN OTROKOM

- **Prisluhniti stiskam otroka**

(C.6.16) Bodočim posvojiteljem bi svetoval, naj skrbno prisluhnejo stiskam otroka, ki izvirajo iz dejstva, da s seboj (otroci, op. a.) nosijo globoko rano.

- **Naravnati odnos glede na otroka**

(A.8.13) Če ta pravi čas starši zvejo, kaj je temeljna potreba 0 – 2 meseca, 2 – 8 in tako naprej, potem temu naravnajo svoje delovanje in odnos.

- **Oblikovanje odnosa v zgodnjih letih**

(A.8.14) V teh ranih letih je pomembno, kako oblikuješ odnos. Najbolj definira vse ostalo, zato še zdaleč ni vseeno kakšen ta odnos je.

- **Naš otrok**

(C.3.23) Morajo se (starši, op. a.) zavedati, da, ko dobijo otroka, da je njihov.

- **Zavestno biti mama**

(B.4.18) Tudi jaz kot mama, ki nisem imela prirojenega materinskega nagona. (…) Ona je bila zapuščen otrok in v tiste pol leta ni dobila telesnega stika in ko je prišla k meni, sem morala to delati zavestno, to ni bilo instinktivno, ker vem, kako je bilo drugič, čisto nagonsko to delaš.
(B.4.19) Šele po parih mesecih sem začutila, da sem mama. Takrat je bilo to mene sram priznati, da zavestno delam.

- **Nezadovoljevanje otrokovih potreb**

(A.8.8) Tam, kjer pa otrok in starši niso bili najbolj kompatibilni v odnosu, ni šlo za zadovoljevanje potreb, tam pa otrok išče manjkajoči del sebe, ki ga ni mogel razviti tukaj.

- **Spodbuda otroka**

(B.2.24) Naju spodbuja (otrok, op. a.) na tistih področjih, kjer sva šibka. Naju veliko bolje oblikuje.

- **Potreba po usmerjanju**

(B.3.12) Še vedno je to otrok, ki jo moram usmerjati, čeprav je stara 18 let.

- **Odsotnost očetove potrditve otroka**

(B.3.23) Je (oče-hčerke, op. a.) pa ne potrdi, od njega ni slišala na tak način, kot jaz mislim, da bi morala.

- **Bi pa drugega posvojila**

(B.3.26) Pa pravi mi, če bi pa hotela imeti takšnega otroka, bi pa drugega posvojila.

- **Odločitev za otroka**

(B.3.27) Ji rečem, da sem se odločila zanjo.

- **Razumevanje notranjega sveta otrok preko knjig**

(A.8.6) Če pa starši preberejo te knjige, kot je na primer Mama številka nič, pravzaprav poznajo ta introspektivni svet tega otroka, ki je več ali manj zelo identičen.

- **Otrok kot obliž**

(C.2.8) Potem pari, če ne razrešijo neplodnosti, otroka sprejmejo kot nek obliž na to rano neplodnosti in to se ne bi smelo dogajati.

- **Zaščitništvo kot posledica nerazrešene stiske neplodnosti**

(C.2.9) Tako, da sta bila moja starša zelo zaščitniška, da sta se zelo bala za mene. Da sem bila njihova do konca.

- **Posledica pomanjkanja priprav na posvojitev**

(C.2.10) Če bi šla skozi ustrezno terapijo v proces posvojitve, bi mi bilo marsikaj prihranjeno.

- **Ni odprtega pogovora**

(C.4.6) Niti nimamo takih odnosov, da bi se o kakšnih človeških stvareh pretirano odprto pogovarjali.

10. PARTNERSKI ODNOS

- **Navada biti sam, brez otrok**

(B.2.10) Če si dlje časa kot par sam, se navadiš živeti sam in v začetku, ko je prišla (hči, ki sta jo posvojila, op. a.), je bil kar šok.
(B.4.17) Pet let brez otrok, drugače sva se imela čist dobro, potem pa kar naenkrat pride otrok, ki sva si ga sicer zelo želela. Ampak je bil tujec (otrok, op. a.) v najinem odnosu.
(B.4.20) Želela sva si otroka, ampak, ko je prišel otrok, se je bilo potrebno prisiliti v ta odnos.

- **močna želja po otroku**

(A.1.5) Zaslutiti je to močno željo po otroku in ob tem se hitro zgodi, da trpi partnerski odnos.
(A.1.6) Ljudje prihajajo s cmokom v grlu – nekateri pridejo celo jezni – samo otroka mi dajte.
(B.2.1) Zanimala za posvojitve in takrat si itak v tisti želji po otroku, misliš, da ti to lahko, da si itak primeren za vse.
(B.4.1) Ampak dejansko sva se odločila za posvojitev, ker nisva imela svojih otrok, ker sva si otroka zelo želela.
(B.4.2) Ampak to je bila neka možnost, druga možnost, da prideva do otroka, ki sva si ga zelo želela oziroma hotela na vsak način.

- **Trud za zanositev**

(B.4.4) 5 let sva imela razne te preiskave, medicinske posege, do epruvete, tam sva se ustavila.

- **Upanje na zanositev**

(B.3.2) Upala sem,da bom mogoče lahko zanosila, ampak ni šlo.

- **Umetna oploditev**

(B.3.3) Potem so mi predlagali umetno oploditev, ampak sem se odločila, da ne, iz dveh vidikov: čisto iz moralnega, sem verna pa potem tudi, ko sem raziskovala, kako te zadeve potekajo, iz zdravstvenega tudi.
(B.4.5) Se mi je pa s to odločitvijo, da ne bova šla na epruveto podrl svet, s to odločitvijo je bila zgubljena možnost, da prideva do otroka. Ni bilo več upanja, da pride do spočetja. To je bilo težko.
(B.5.2) Probala sva šest umetnih oploditev pa tudi ni bilo nič. Zelo težka zadeva (umetna oploditev, op. a.), imela sem veliko zdravstvenih težav. Potem pa kadar ni, še toliko bolj na psiho udari. Ni prijetna zadeva.

- **neplodnost**

(A.1.7) Potrebno je, da njuno neplodnost razčistita.
(A.2.12) So pari, ki pridejo in rečejo, da so to (neplodnost, op. a.) že predelali.
(A.8.45) Stiska neplodnosti se odvija po procesu žalovanja, tako kot vsaka izguba, kot proces. Ko pa je enkrat do konca odvita, ko se začnejo o tem normalno pogovarjati, ko ni več čustvenih vibracij na njihovem telesu, pogledu, takrat je absurd se eno leto pogovarjati o njihovih stiskah za nazaj.
(B.1.1) To je bilo zelo težko (neplodnost, op. a.) … To je verjetno res ena najtežjih stvari.
(B.3.1) Ampak pri nas v družini so težave z neplodnostjo, jaz sem imela tudi eno vnetje in sem imela posledice.
(B.5.1) Midva ne moreva imeti po naravni poti otrok.

- **Sram zaradi neplodnosti**

(A.5.9) Sram, ki se nacepi pri paru zaradi neplodnosti deluje tako katastrofalno naprej, da otrok, če pride v to partnerstvo, kjer neplodnost ni predelana in sramovanje, da sem manj vreden, ker nimam svojega otroka, rodi skrivnosti in sram do otroka.

- **Nerazrešena neplodnost**

(C.2.11) Nekako je bila ta nerazrešena njuna dilema okrog tega (neplodnosti, op. a.) vedno v zraku.

- **Identifikacija z neplodnostjo**

(A.5.6) Najprej, da se sama dva (partnerja, op. a.) identificirata kot neplodna, to je zelo pomembno, drugače živijo v laži ves čas in tudi otroku ne moreta dati, da bi se zdravo identificira.

- **Sprejetje neplodnosti prinaša sprejetje otroka**

(A.5.8) Sprejet si (otrok) kot bitje, ker sva se midva (par, ki je otroka posvojil, op. a.) v izhodišču sprejela kot nepopolna ampak vendar taka je najina pot, podelila sva si blagoslov in lahko greva skozi.

- **Govor o neplodnosti**

(B.4.8) Jaz sem se zaprla vase, mož pa ne, je o neplodnosti kmalu spregovoril. Potem sem pa tudi jaz. Videla sem, da če o tem spregovoriš, je lažje, seveda ne kar vsakemu.

- **Vpliv neplodnosti na povezanost para**

(B.5.4) Ja, še bolj naju je povezalo (da nista mogla imeti otrok, op. a.).

- **Zapolnitev vrzeli materinstva in očetovstva**

(Č.3.2) Vprašala pa sva (sorodnika, op. a.) se je prva želja ta, da se zapolni ta vrzel materinstva in očetovstva ali sta (par, ki je posvojil, op. a.) toliko dozorela, da znata sprejeti to, da ne moreta imeti otrok.

- **Pomembnost partnerskega odnosa pri oblikovanju otrokove identitete**

(A.6.11) Zato je pomemben dejavnik (pri oblikovanju identitete, op. a.) njun (partnerski, op. a.) odnos in tudi celotna družina.
(A.5.5) Pri poti identifikacije otroka in celotne družine je temelj v odnosu, na katerem družina oziroma partnerja lahko zgradita zdrave pogoje za otrokovo identifikacijo.
(A.8.15) Seveda pa ima tudi odnos med partnerjema pomembno vlogo, ker to je otroku na razpolago, ker on opazuje, ponotranji in postane del njega.
(Č.3.6) To pomeni, da identiteta izhaja od drugod. S tem ne rečem, da je s tem, kaj narobe, samo ožja družina ima lahko drugačne navade, kakor se bo pa otrok kar naenkrat zaradi nečesa odzval. Lahko na njim nerazumljiv način. Zato je pomemben odnos.

11. RODITELJICE V PROCESU POSVOJITEV

- **Roditeljici ni vseeno**

(A.8.20) Jaz (strokovna delavka, op. a.) nisem videla še nikoli nobene posvojitve, kjer bi bilo roditeljici popolnoma vseeno, kaj je s tem otrokom.

- **Mehanizem potlačevanja pri roditeljicah**

(A.8.21) Ženske (ki so otroka rodile, op. a.), uporabljajo drugačno obrambo, potlačevanja in niso v stiku s tem delom sebe in večina jih živi brez problema naprej, ker ta del sedaj ni več v njeni zavestni sferi.

- **Skupno praznovanje (roditeljica in strokovna delavka) otrokovega rojstnega dne**

(A.8.22) So pa seveda tudi take, ki se vsako leto, ko se je otrok rodil, spomnijo, mene obiščejo, prinesejo kakšno čokolado in rečejo, danes imava pa midve rojstni dan.

- **Občutek krivde**

(C.2.22) Če gremo kam in spije en kozarček, dva, ona se bo vedno zjokala, vedno bo začela o tem govoriti, kako je ona trpela celo življenje, kako je morala mene dati stran, kako se zaradi tega krivo počuti.

- **Strah pred »nalimanostjo«**

(B.2.17) Strah naju (par, ki je otroka posvojil, op. a.) je edino, da bi se (roditeljica, op. a.) prilepila, pač ena misel je, da bi se lahko tudi taka situacija razvila.

- **Razočaranje nad roditeljico**

(C.5.14) Ja, na mamino (biološko mamo, op. a.) stran sem razočaran.

12. STROKOVNO DELO

- **delovna doba**

(A.1.1) Na posvojitvah delam 5 let.
(A.2.1) Na posvojitvah delam od 1. 1. 2011.
(A.3.1) Na področju posvojitev delam eno leto in pol.
(A.4.1) Na področju posvojitev delam od leta 1995.
(A.5.1) 27 let (dela na področju posvojitev, op. a.).
(A.6.1) 1977 – 2003 (delovne izkušnje, op. a.).
(A.8.1) S področjem posvojitev se ukvarjam 25 let.

- **delovne izkušnje**

(A.1.2) 4 slovenske, 6 ruskih, 1 makedonsko in eno gansko posvojitev.
(A.2.2) 1 enostransko posvojitev, 1 posvojitev je v teku iz Sibirije in 1 posvojitev otroka iz Gane.
(A.3.2) Zaključila sem en postopek z oddajo otroka v posvojitev.

- **znanja za ravnanje**

(A.1.11) Pri svojem delu uporabljam tudi znanja, ki jih je dobila pri študiju.
(A.2.8) Veliko črpam iz seminarja, ki se je lansko leto (2011) odvijal na Fakulteti za socialno delo, pomaga mi tudi literatura.
(A.2.9) Znanje psihologije, spoznavanje različnih kultur, pravna in zakonska podlaga.
(A.3.12) Socialno delovna znanja in predvsem izkušnje.
(A.4.8) Pri mojem delu pa mi pomagajo pravna znanja, psihološka in pedagoška ter znanja socialnega dela.
(A.5.2) Moje izhodišče je bilo vedno socialno delo. Tako sem sledila principom socialnega dela: opolnomočenje.
(A.8.2) Je pa to področje (posvojitev, op. a.) kot vsako drugo, kar se tiče medosebnih odnosov, tako da jaz ne izhajam zaradi področja iz posebnih teoretskih izhodišč.

- **Med strokovno sodelovanje**

(A.2.5) Sodelujem tudi z društvom posvojencev in psihologinjo.
(A.3.6) Sodelujem tudi z drugimi kolegicami s CSD-jev.
(A.4.2) Delujemo kot regijski strokovni tim.
(A.4.5) Tako zastavljeno in odgovorno delo nujno zahteva interdisciplinarni timski pristop.

- **Orodja dela**

(A.3.16) Moje orodje je pogovor.
(A.3.17) Pri tem delu potrebuješ izkušnje, saj so odločitve težke.
(A.3.18) Potrebuje veliko subtilnosti, pogovarjanja in poglabljanja.
(A.4.11) Pri mojem delu črpam iz pozitivnih izkušenj, primerov dobrih praks in pohval.

- **Delo na področju posvojitev**

(A.1.14) Zelo rada delam to delo.
(A.1.15) Delo (na področju posvojitev, op. a.) je dinamično in zanimivo.
(A.4.13) Delo dojemam kot bogato, boleče. Zanimivo in ni enostavno.

- **Individualno delo**

(A.3.4) Pristop je individualen.
(A.3.5) Sledim kandidatom in vprašanjem, ki se čez postopek porajajo.

- **Odločitev za namestitev otroka**

(A.3.9) Preko pogovorov spoznavam par in se potem odločam.
(A.3.10) To je zelo težko (odločitev kam namestiti otroka, op. a.).
(A.1.8) Zelo pomemben faktor odločanja je pri meni (strokovna delavka, op. a.) motiviranost para in delo na sebi.
(A.4.6) Odločitev, komu se namesti otroka v posvojitev se oblikuje na osnovi socialne anamneze matičnega CSD.

(A.7.5) Tu (pri odločitvi o namestitvi otroka na Dunaju, op. a.) se držimo načela, da je najbolj pomembno, da se najde najboljše starše otrokom in ne obratno.

- **Odgovornost strokovnjaka za otroka**

(A.7.11) Strokovnjak, ki odloča o posvojitvi nosi odgovornost in njegova dolžnost je, da otroku zagotovi ljubeč dom.

- **Obisk na domu in vprašanja**

(B.2.20) Samo tisti obisk na domu (socialnih delavk, op. a.), pa ta vprašanja od psihologinje so nama bila res butasta. Čez tisti psihološki pogovor lahko prideš čisto dobro čez, brez, da bi si priznal svojo bolečino.

- **Slab razgovor s psihologom**

(B.4.11) (…) potem pa še eden ali dva razgovora s psihologom, ki je bil pa pod kritiko.

- **Napaka strokovnjakov**

(B.3.30) In to je največja napaka, naši centri se obnašajo, kakor da so otroci staršem terapevti.
(B.4.22) Oni so mislili, da je želja vse, to je nestrokovnost ljudi, ki se s tem ukvarjajo.

- **Socialne službe niso bile pomoč pri iskanju**

(C.5.11) Mi pa takrat socialne službe niso bile v pomoč, matični urad je prej našel.

- **Problemi na centrih za socialno delo**

(B.5.6) Največje probleme sva imela na csd - jih, pri vseh treh postopkih, nikjer drugje.

- **Nemoč socialnih delavk**

(A.4.12) Včasih se počutim tako nemočno.

- **Reakcija socialne delavke ob premisleku**

(B.4.21) Rekla sva, če lahko malo premisliva in socialna delavka je bila čisto iz sebe, rekla je, saj je vsak otrok lušten, kaj se sedaj bojita. Ni razumela (socialna delavka, op. a.), da je vzeti otroka odločitev za celo življenje. Ne moreš takih odločitev delati čez noč, če prej nisi pripravljen.

- **Pogovor med socialnimi delavkami in materjo**

(C.2.25) Prišle k nam (socialni delavki, op. a.), se pogovorili z mamo, da je ona še vedno moja mama in oče se vedno moj oče, da se nam je sedaj družina povečala. Da pač mene skrbi, da ne bom nikamor šla.

- **Zagovarjanje prakse**

(A.5.23) Mi je žal, da ni več suverenih strokovnih delavk, ki si upajo zagovarjati svojo prakso. To je en velik manko naše stroke.

- **Dileme socialnega dela**

(A.5.19) Prva odprta dilema je zame vezana na splošno nezadostno poznavanje posvojitve in njenega namena ter odgovornosti države, ki uzakonjuje ukrep posvojitve.
(A.5.20) Druga dilema se veže na temeljno nalogo stroke socialnega dela – opolnomočenje uporabnika. Ob tem se postavlja paradigmatsko vprašanje ali govorimo o opolnomočenju otroka ali para, ki želi posvojiti otroka.
(A.5.21) Tretja dilema pa je, da praksa strokovnega dela kaže, da se na uporabnikovo potrebo po otroku, še vedno odzivajo (na centru za socialno delo, op. a.) na rešiteljski način.

13. OKOLJE

- **Vpliv okolja na identiteto**

(A.8.27) Seveda na identiteto vpliva tudi ožje in širše okolje.

- **Ob odprtem govorjenju o posvojitvi, okolje nima rizičnega vpliva**

(A.8.28) Če ti otroku poveš in ga že od malega vzgajaš v tem, da je to nekaj več, potem je pripravljen na izzive in okolica nima nekega rizičnega vpliva.

- **Široka podporna mreža**

(B.1.19) V družinskem in socialnem smislu imam zelo široko podporno mrežo.

- **Reakcije okolice ob neplodnosti**

(B.4.9) Rečejo, pa saj bo, pa dajta to probati in vsak ti kaj predlaga in včasih imaš tega že zadosti, ker si že vse probal, pa ni bilo nič.
(Č.2.5) Glede bližnje okolice ni nobenega podtikanja, opazk, če svojih ne moreta imeti ni.

- **Pozitivno sprejemanje posvojitev v okolici**

(B.1.21) Zelo v redu okolica sprejema posvojitev, verjetno zaradi tega, ker smo se prej toliko o teh stvareh pogovarjali. Tu imamo zelo pozitivno izkušnjo.
(B.2.11) Večino zelo pozitivni, tudi tu v službi, pozitivni odzivi tudi od prijateljev.
(B.5.23) Ja midva, ko sva to povedala, mislim, midva nisva dobila enega slabega občutka, nobenih slabih izkušenj z okolico.
(C.1.16) Mi kdaj pošlje kakšen spodbuden mesič (teta, op. a.) in se mi je zelo zdelo.
(Č.2.4) Drugi, naša okolica, sorodniki smo jih vsi lepo sprejel.
(Č.4.1) Bila sem vesela za njiju, ker sem vedela, da ne moreta imeti otrok. Bila sem vesela, da sta se odločila za eno pot, da bosta tudi dobila otroka, na svoj način.
(Č.7.1) Zelo sem bila vesela drugače, da bosta lahko vzgajala otroke, ker sta si jih želela.

- **Negativne reakcije v okolici**

(B.4.24) Spomnim se soseda, ki je prišel in rekel: »jaz pa ne bom čestital, ampak pogledal pa bom«.
(C.1.4) Pa tako, ko so ljudje spraševali, ja katera je zdaj vaša (biološki otrok, op. a.) in katera je »una« (otrok, ki je bil posvojen, op. a.).
(C.1.5) Je ena punca za mano vpila, ja ti, ki nimaš mamice.
(C.1.7) So vsi tako govorili čez Bosance, takrat mi je bilo tako bedno, sem bila kar tiho.

- **Podobnost komu?**

(C.3.16) Je kdo rekel a ti si pa zelo očiju podobna, ker niso poznali mojega očita, z mami sva si pa čist različni, ker je ona čisto temna, jaz pa blond, sem jim odgovorila, da nisem podobna očiju, ampak sem posvojena.
(B.5.24) Edino enkrat se nama je naredil, ko smo bili nekje na kosilu, nama je ena gospa rekla, a ste vi kdaj opazili, da je pa vaš sin čisto mongolskega videza. Ni bila slabonamerna.

- **Presenečenje ob posvojitvi**

(C.3.17) Aja, a res? In jaz potem rečem pač sem, saj to ni nič takega.
(Č.1.1) Sigurno je bilo to za naju (stara starša para, ki sta posvojila, op. a.) presenečenje (novica o posvojitvi, op. a.).
(Č.2.1) Najprej sem malo pomislila, me je malo presenetilo.
(Č.6.1) Malo čudno mi je bilo, zakaj nista to naredila takoj, ko sta se poročila, da sta tako odločitev sprejela šele potem.

- **Korajža ob posvojitvi**

(Č.3.1) Normalno, zdela sta (par, ki je otroka posvojil, op. a.) se mi (sorodniku para, op. a.) korajžna.

- **Odobravanje v luči rešiteljstva**

(Č.2.2) No, potem sem jima pa odobravala, da je kar prav, da s tem rešita enega otroka, mogoče težkega življenja, pri njima jima bo lepo.
(B.4.25) Drugi so rekli, kako sva dobra, da sva vzela siroto, v smislu dobrote, kako nama bo lahko enkrat hvaležna.

- **Premislek o posvojitvi**

(Č.1.2) Rekla sva jima, da če sta se za to odločila, naj dobro premislita, to je človek, ki ga ne moreš ga zavreči, to je za zmeraj.

- **Vprašanja o otroku v okolici**

(B.2.13) Jaz sem iz ene vasi na Koroškem in ko sva dobila hčerko in sedaj, ko greva po vasi, me ustavljajo in sprašujejo, kakšen pa je sedaj otrok, ker je posvojen.
(Č.6.2) Pa kako bo otroku ime, sem se vprašal.
(Č.7.2) Sem se pa vprašala, kako bo to šlo, ker niso njihovi.

- **Počutje otrok v okolici**

(Č.1.4) Ja, jaz mislim, da se dobro počutijo.
(Č.8.1) Jaz mislim, da se imajo zelo dobro, se znajo igrati z drugimi, so prijazni.

- **Ni izločanja v okolici**

(Č.1.5) Zaenkrat je videti, ko so skupaj, so tam med otroki, tako se družijo tako, kot se drugi družijo. Ne vidim, da bi bilo med otroki kakršnokoli izločanje.
(Č.3.4) Okolica se mi zdi, da se kaj dosti ne ustavlja, da bi jih kaj posebej zaznamovala, je že dosti ozaveščena, da je to isto otrok, kot vsak drug, da jih sprejema.
(Č.4.2) V širši okolici se mi pa zdi, da veliko ljudi ne ve, da so posvojeni. Mi, ki jih pa poznamo, jih pa čist normalno sprejemamo.
(Č.5.1) To je meni pomenilo kot navaden otrok od njiju.
(Č.5.2) Fajn je vedet iz kje je, sprejemam ga pa čist normalen.

- **Sprejemanje za svoje**

(Č.2.3) Sem jih sprejela prav za svoje, prav taki lepi otroci, nisem opazila nobenih sprememb od naših domačih. Isto jih imam rada kot ostale pravnuke.

- **Opora v okolju**

(B.4.6) Imela sva moževo sestro, ki je socialna delavka ampak ona je z nama bolj trpela, kot pa da bi nama pomagala.
(Č.1.3) Midva (stara starša, op. a.) sva jih v tem (posvojitvi, op. a.) podprla.

- **Odrivanje v okolici**

(B.3.20) Neko obdobje je bilo, ko je bila ponosna na to, da je Bosanka. Biti v Pirničah Bosanka pomeni, da so jo odrivali.

- **Strah pred okolico**

(B.4.23) (…)si v kakšni družbi sploh nisem upala nič, ker sem se bala, da bo kdo rekel, lejo, nima je rada, ker ni njena.

- **Drugačne reakcije okolice v preteklosti**

(Č.3.5) Je drugače (dojemanje posvojitev v okolici, op. a.), če primerjam s preteklostjo, bi rekel 20 let nazaj ali več.

- **Dojemanje človeka, ki je posvojen, kot drugačnega**

(C.1.18) Da vpraša, ampak ne pa da te potem dojema kot posvojena, da si tok neki drugačen.

- **Učitelji/ce v šoli**

(A.5.15) Seveda, ker oni (učitelji, op. a.) velikokrat nenamerno, iz neznanja naredijo napake, ker je še vedno tabu.
(A.8.29) Na tem okolju (šolskem, op. a.) se ni nič naredilo, vsak dela po svoje in ljudje vnašajo v te stvari preveč sebe. Tukaj pa ni dovolj le ta svoj delež, ampak mora biti podkrepljeno s strokovnostjo, sploh če te stvari podajaš naprej.
(B.3.17) In ta učiteljica je odreagirala: »Ja, boga, a posvojena si«.
(B.5.20) Mislim, da mora biti tudi učitelj tak, da bodo znal učitelji otrokom, če jih bodo otroci kaj zafrkavali, dobro in pravilno razložit.

- **Družinsko drevo v šoli**

(A.8.30) In v šolah se te stvari reprezentira naprej, ko imajo na primer drevo življenja, ko se pogovarjajo o družinskih temah.

- **Reakcije otrok v šoli**

(B.1.12) Mlajši sin je povedal, da mu kdo reče (v šoli, op. a.), da je bogi, ker je posvojen, ker ne živi pri očetu in mamici.
(B.3.17) Pa ta odnos, ona je povedala, da je posvojena, so grobi otroci, en dan je prijokala domov, da so ji rekli, da nima mamice.
(B.5.19) Da bi ga kej v šoli kej prav zafrkavali, tega naju je strah.
(C.1.7) Se je en sošolec čez cel razred zavpil, to ni fer, Slovenci pišemo kol, Bosanci pa 4.

(C.2.5) So me zafrkavali. Saj kaj boš pa ti govorila, ker itak nimaš svoje prave mame. Me je (sošolka, op. a.) zelo prizadela.
(C.6.9) Nekateri vrstniki so vedeli, da sem posvojen in so me zaradi tega zmerjali, kar mi je povzročilo slabe občutke, v družbi sem se počutil tujega.
(C.6.12) Razen tega, da so me nekateri vrstniki zmerjali, da sem umazan posvojenec ipd., okolica (prijatelji in znanci, op. a.) do mene v zvezi s tem ni bila naporna.

- **Vpliv interesnih dejavnosti**

(C.3.18) Pri meni je imelo poleg tega, da sem posvojena in me je vzgajala mama, največ vpliva tudi balet.
(C.6.11) Name je močno vplivala glasba, h kateri sta me spodbujala starša (hodil sem v glasbeno šolo), ter šport (kolesarstvo).

14. MEDNARODNE POSVOJITVE

- **Odprtost staršev do nove kulture**

(A.7.27) Mislim, da bi morali biti starši, ki so posvojili zelo odprti, odprti do nove kulture, morali bi spoznati državo, od koder otrok prihaja, o njej brati, potovati tja pred posvojitvijo, predvsem vedeti več o državi.
(A.7.28) Ni pa dobro pretiravati, dobro je otroku ponuditi njegovo kulturo, ne pa ves čas poudarjati, mu urediti sobe v stilu te kulture in podobno

- **Gojenje kulture**

(A.8.39) Vsekakor je to kulturo dobro gojiti, čeprav otroške potrebe, razvojno gledano, so čisto po vseh kontinentih enake.

- **Vpis otroka na jezikovni tečaj**

(A.8.40) Seveda pa, ker mu skušamo predstaviti iz kje izhaja, ker bo otrok kasneje želel to deželo tudi spoznati, je zelo modro in dobro, da otroka na primer vpišemo tudi na jezikovni tečaj jezika, od koder prihaja.

- **Ureditev papirjev za posvojitev v Rusiji**

(B.5.5) No, papirje sva morala vse sama urediti, ker Rusija ni podpisnica Haaške konvencije in tukaj se ne moreš na državo nič zanesti.

- **Osnutek sporazuma z Rusijo**

(D.1.7) Rusija ni podpisnica Haaške konvencije, niti z njo nimamo nobenega drugega sporazuma. Je pa že narejen osnutek novega sporazuma, vendar bo še nekaj časa trajalo, da stopi v veljavo, saj še ni ratificiran.

- **Posvojitev kot modna muha**

(B.1.24) Vem iz teh glasbenih krogov, da če hočeš biti na slovenski sceni malo in, skoraj moraš imeti kakšnega otroka, ki si ga posvojil iz drugih kultur.
(B.2.23) Pa v družbi se ni govorila veliko, se mi zdi, da sedaj v zadnjih dveh letih se več- čeprav sedaj me pa skrbi druga smer, ker je to nekako postalo popularno.

- **Delovne izkušnje strokovnih delavk**

(A.3.11) Z mednarodnimi posvojitvami imam zelo minimalne izkušnje.
(A.4.7) Z mednarodnimi posvojitvami se še nisem srečala.

- **Priprave na Dunaju**

(A.7.2) Mednarodne posvojitve so kompleksnejše in zato priprave trajajo dlje.

15. DELO PO POSVOJITVI

- **Pari po posvojitvi**

(A.5.11) Prijateljske vezi med enim in drugim parom ostanejo in se oni še vedno srečujejo.
(B.5.22) Dvakrat na leto imamo srečanje z pari, ki so posvojili v Rusiji. Potem, ko bodo otroci starejši lahko koga vprašaš za kakšen nasvet, lahko bodo imeli otroci, ko bodo starejši kakšne prijateljske stike. Jih bo verjetno lažje, ker imajo to skupno.
(Č.3.3) Pomoč, da ti pari ne zaključijo, da bi vztrajali in gradili ta odnos.

- **Mesečna srečanja po posvojitvi**

(A.7.15) Enkrat mesečno imamo skupino za starše (po posvojitvi, op. a.), ki imajo so posvojili dojenčke
Sedimo skupaj, pijemo kave in se pogovarjamo o posvojiteljskih težavah, izzivih.
(A.7.16) Potem imamo pa tudi skupino za mlajše otroke, od prvega do tretjega leta. Srečujemo se v telovadnici, kjer imajo otroci prostor za igranje, druženje.

- **Sodelovanje in izobraževanje po posvojitvi**

(A.6.8) To so zelo specifične situacije, zato je zelo pomembno, da se še naprej izobražujejo in sodelujejo z drugimi starši, ki imajo tudi izkušnje.

- **Neobvezno delo po zakonu po posvojitvi**

(A.8.11) Pri nas je tako, da zakon nam tega (dela po posvojitvi, op. a.) ne nalaga, so vse te stvari prostovoljne in seveda se včasih tudi zgodi, da se kdo obrne na tebe.

- **Vprašanja po posvojitvi**

(A.8.12) Na primer sedaj se veliko posvaja iz Rusije in starši me potem kličejo, otrok je začel gristi ali pa otrok nič ne joka, ali je to normalno.

- **Opora v življenju**

(B.1.20) Predvsem v Deteljici, pri Viktoriji Bevc in tudi pri drugih parih, ki imajo podobne izkušnje. Pa tudi v duhovnosti.
(B.3.10) Sva našla oporo v Deteljici. (…)Še danes Viko velikokrat pokličem.
(B.3.24) Oporo najdem v molitvi in imela sem obdobje, ko sem veliko brala. Probam pa razvijati tudi svoj notranji občutek.

16. POTREBNE SPREMEMBE

- **Potreba po centralizaciji**

(A.2.11) Predvsem me moti razpršenost, zdelo bi se ji dobro, če se posvojitve izvajajo na enem mestu.
(A.3.7) Sedaj je vse razpršeno, število vlog po centrih je različno.
(A.3.13) Slabost pri sistemu posvojitev se mi zdi razpršenost.
(B.1.23) In zdi se mi, da bi morale biti posvojitve centralizirane.
(B.2.22) Vsak center ima nekaj po svoje, med sabo ne vedo točno, nimajo evidence na državni ravni.

- **Minus dolgotrajnega rejništva**

(A.1.13) Premalo je posvojitev, preveč pa je tako imenovanega večnega rejništva.
(A.2.10) Minuse vidim v večnem rejništvu.
(B.4.45) Da bi imeli več otrok za posvojitev, ne pa da se jih vlači po rejništvih. Da se res najde pri otroku vse možnosti, da bi šel v posvojitev.

- **Neurejenost priprav na posvojitev z zakonom**

(A.4.9) Bi pari sprejeli, če bi bilo to (priprave na posvojitev, op. a.) obvezno, predpisano.
(A.8.46)Meni se absolutno ne zdi prav, da eni pari imajo priprave zastonj, eni ne. Naša zakonodaja ni usklajena s tem, kar se tiče priprav.
(B.1.22) Pa ta priprava, se mi zdi, da bi morala biti obvezna, da si postaviš realna pričakovanja, da vidiš, da to ni nobena pravljica.
(C.1.22) Da bi imeli eno pripravo, da se soočijo s tem, da so lahko tudi brez otroka, ne da jim je otrok nekako nadomestek.
(D.1.5) Kar se pa tiče priprav je sporno, saj niso zakonsko urejene.

- **Posvojitve kot obrobno delo na centrih za socialno delo**

(A.4.10) Da je delo na posvojitvah na centrih za socialno delo obrobno delo.

- **Anonimnost oseb, ki so dale otroka v posvojitev**

(A.3.14) Boljše bi moralo biti poskrbljeno za anonimnost oseb, ki so dale otroka v posvojitev.

- **Premalo izobraževanj na področju posvojitev**

(A.1.12) Na področju posvojitev v Sloveniji premalo izobraževanj.
(D.1.3) Zagotovo premalo dela in izobraževanja na tem področju na fakulteti.

- **Izobraževanje staršev na področju posvojitev**

(C.1.21) Imam srečo, da imam tako izobražene starše na tem področju. Tega sem zelo vesela in želim si, da bi bilo takih več.

- **Več odprtosti in pogovora**

(A.3.15) Pogrešam več odprtosti in pogovarjanja.

- **Mednarodne posvojitve**

(A.1.10) Mednarodne posvojitve, to področje dela v Sloveniji ni urejeno.
(A.7.29) Raje bi videla, da bi bil en sistem za mednarodne posvojitve, imamo Haaško konvencijo, katere podpisnice pa niso vse države.

- **Pravno-formalna ureditev osebnih podatkov**

(D.1.8) Potrebno je urediti tudi pravno-formalno glede osebnih podatkov, da bodo otroci imeli pravico do dostopa do zdravstvenih podatkov.

- **Pristojnost na sodišča**

(D.1.10) Spremenili (država, op. a.) bi pristojnost odločbe na sodišče.

- **Posvojitev tudi, če imaš biološke otroke**

(C.1.23) Pa jaz bi si zelo želela, da bi posvojili tudi kakšni, ki imajo svoje otroke.

- **Najprej urediti v Sloveniji, potem tujina**

(C.3.19) Se mi zdi, da bi bilo potrebno najprej v Sloveniji urediti situacijo, preden bi šli v tujino.

- **Program za otroke, ki so bili posvojeni**

(C.3.22) Jaz bi pa najraje dobila tudi program za otroke, ki so bili posvojeni.

17. VLOGA DRŽAVE V SISTEMU POSVOJITEV

- **Odgovornost države za otroka**

(A.7.10) Pomembno je zavedanja, da je država, pri notranji posvojitvi, odgovorno za otroka.

- **Prednosti sistema posvojitev v Sloveniji**

(D.1.1) Prednost našega sistema vidim v tem, da imamo popolne posvojitve. Odprt sistem je dober, saj tako otroci lahko izvejo za svoj izvor, kar je pomembno predvsem zaradi bolezni (biološki vidik, op. a.).

- **Dobro urejen pravni vidik posvojitev**

(D.1.4) Pri posvojitvi gre za vsebino in menim, da je iz pravnega vidika dobro urejena.

- **Pomanjkljivosti sistema posvojitev v Sloveniji**

(D.1.2) Pomanjkljivosti pa vidim v stvarni pristojnosti (da je le ta pod centri za socialno delo in ne pod sodiščem).

- **Manjvrednost v očeh države**

(B.5.25) Pri naši državi smo starši, ki smo posvojili, manjvredni.
(B.5.26) Za ta prvega otroka pri občini dobiš nekih 100 evrov, midva pa nisva dobila nič, ker je otrok posvojen.

- **Nerazumevanje neplodnosti para**

(C.2.7) Se mi zdi, da država ne razume, da taki pari (ki so neplodni, op. a.) nujno potrebujejo predhodno terapijo in to bi se mi zdelo nujno.

- **Pomoč države pri mednarodnih posvojitvah**

(B.5.27) Tudi glede na to, da moraš vse te papirje sam plačevati, mislim, da bi država lahko šla malo naproti. 15 000 evrov daš za enega otroka odvetniku, 3 000 evrov za dokumentacijo, pa potovanja gor, hoteli, hrana, okrog 27 000 – 30 000 evrov za enega otroka. Mislim, da bi država lahko tukaj prišla naproti.

- **Nova družinska zakonodaja**

(D.1.6) Z novo družinsko zakonodajo se bo to uredilo (priprave na posvojitev, op. a.) , vendar bo nastala težava, če strokovni delavci za priprave ne bodo usposobljeni. Potrebujemo specializirane strokovnjake in izobraževanja. Zagotovo se bo uredil pred postopek posvojitve s pripravo.

- **Enake možnosti za zunaj zakonske pare**

(D.1.9) Želimo (država, op. a.) tudi, da bi imel zunajzakonski par enake zakonske možnosti za posvojitev kot zakonski par.

- **Reorganizacija centrov za socialno delo**

(D.1.11) Zavedamo se in tudi delamo (država, op. a.) na centralizaciji. Poteka reorganizacija centrov za socialno delo, kjer se bo posvojitev centralizirala le na 4-5 centrov za socialno delo, znotraj tega pa bodo delovali timi.

- **Delo se je ustavilo, ni denarnih sredstev**

(D.1.12) Sedaj so se stvari ustavile in seveda je odvisno tudi od finančne situacije.

9.3 DEFINIRANJE POJMOV

1. **ČAS PRED POSVOJITVIJO:** V tej kategoriji so zajeti dogodki, ki so se zgodili oziroma so se dogajali preden je prišlo do posvojitve. Zajete so tudi izkušnje otrok, staršev, ki so otroke posvojili, roditeljic ter primerjava z mestom Dunaj, kjer je čakalna doba krajša.

2. **PRIPRAVE NA POSVOJITEV:** Kakšen je pomen priprav oseb, ki želijo posvojiti, kakšne možnosti imajo za to v Sloveniji ter pomen skupine, individualnih priprav in društva Deteljica so teme, zajete pod kategorijo priprave na posvojitev.

3. **PRIPRAVE NA POSVOJITEV NA DUNAJU:** Kako potekajo priprave na Dunaju, kakšne so vsebine in kako to, da se jih ljudje udeležujejo kljub temu, da niso obvezne.

4. **OKOLIŠČINE POSVOJITVE:** Pod to kategorijo sem vključila vrsto posvojitve, starost otroka ob posvojitvi, kako je potekal dan posvojitve, kakšne so bile težave in kakšno so nasveti in delo strokovnjakov ob posvojitvi.

5. **BIOLOŠKE KORENINE:** Pod to temo so vključene prve informacije o biološki družini, zakaj se otroci odločijo iskati in kakšen je pomen iskanja bioloških korenin ter kdo nudi ob tem otrokom podporo.

6. **ODPRTOST IN POGOVOR O POSVOJITVI:** Obravnavani so načini pogovora o resnici o posvojitvi, zakaj povedati, kdaj, kakšne so lahko posledice zamolčane resnice ter vprašanja, ki se ob vsem tem pojavljajo staršem, ki so otroka posvojili.

7. **ODRAŠČANJE OTROK:** V tej so zajeti koraki odraščanja od otroštva do odraslosti. Kaj otrok, ki je bil posvojen, potrebuje v otroštvu, kakšno je njegovo vedenje, s kakšnimi težavami se lahko srečuje skozi najstniška leta in kaj je ob tem pomembno. Na koncu pa se dotaknem še pomembnosti pomiritve z dejstvom posvojitve.

8. **VLOGA DRUŽINE:** Kakšna je vloga družine, kako poteka vzgoja in komunikacija ter pomen varnosti, stabilnosti in sprejetosti v družini. Pod to kategorijo so zajete tudi različne vrste družin, in sicer istospolne, enostarševske in heterospolne.

9. **ODNOS MED STARŠI IN OTROKOM:** Opisane so posebnosti v odnosu med starši in otroki, ki so bili posvojeni: kako prisluhniti otroku in kakšen je odnos med otroci in starši, kateri so strahovi in posledice odsotnosti priprav na posvojitev.

10. **PARTNERSKI ODNOS:** Kakšen je pomen partnerskega odnosa na oblikovanje otrokove identitete, kaj vse vpliva na partnerski odnos in specifike, ki jih prinaša neplodnost.

11. **RODITELJICE V PROCESU POSVOJITEV:** Pod to kategorijo sem zajela načine vedenja roditeljic, s čim se soočajo roditeljice, pa tudi strahove oseb, ki so otroka posvojile, in otrokov pogled na roditeljico.

12. **STROKOVNO DELO:** Ta kategorija zajema izkušnje strokovnih delavk, ki delajo na področju posvojitev, katera znanja in orodja uporabljajo pri svojem delu, kakšna je njihova odgovornost in tudi poglede oseb, ki so posvojile, ter oseb, ki so posvojene, in njihove izkušnje s strokovnjaki. Vključene so tudi dileme socialnega dela.

13. **OKOLJE:** Kako ljudje v okolici gledajo na posvojitev, kakšni so njihovi odzivi na posvojitev, kakšna so njihova vprašanja, kako posvojitve sprejemajo po šolah, vplivi interesnih dejavnosti ter kako vse te odzive sprejema oseba, ki je bila posvojena.

14. **MEDNARODNE POSVOJITVE:** Mednarodne posvojitve prinašajo s seboj tudi soočenje z novo kulturo. Obravnavan je potek soočenja z novo kulturo, postopki in delovne izkušnje strokovnjakov.

15. **DELO PO POSVOJITVI:** V tej kategoriji so zajeta druženja oseb, ki so posvojile, po posvojitvi, kakšna so njihova vprašanja, kje najdejo še oporo v življenju ter zakonska (ne)urejenost dela po posvojitvi.

16. **POTREBNE SPREMEMBE:** Pod to kategorijo so zajeti predlogi, ki so jih dali strokovnjaki, osebe, ki so posvojile, osebe, ki so bile posvojene, ljudje iz okolice in tudi spremembe, ki jih vidi namestnica Direktorata za družino. Med glavne spremembe spadajo potreba po centralizaciji, ureditev priprav na posvojitev, potrebe po izobraževanju strokovnjakov ter ureditev sporazuma z Rusijo.

17. **VLOGA DRŽAVE V PROCESU POSVOJITEV:** Kakšna je odgovornost države, kje so prednosti in pomanjkljivosti, kakšna je državna pomoč osebam, ki želijo posvojiti, ter kaj vse zajema nova družinska zakonodaja.

10 POVZETEK

Osrednja tema diplomske naloge so bili dejavniki, ki vplivajo na identiteto otroka, ki je bil posvojen. V teoretičnem delu je poudarek na terminologiji. Obrazložene so besede in besedne zveze, pomembne za razumevanje tega diplomskega dela. V prvem delu teoretičnega uvoda, se na kratko dotaknemo definicije posvojitev, postopka posvojitev v Sloveniji ter mesta otroka, ki je bil posvojen, v tem postopku. V drugem delu spregovorimo o identiteti, začenši z opredelitvijo pojma in njenim razvojem. Obrazloženo je tudi, v čem je pomembnost identitete, kako se le-ta oblikuje v odnosu in kaj vse s seboj prinaša identitetna kriza. Literatura nam kaže, da se samopodobe, samospoštovanja in identitete ne da ločiti, zato je tudi to vključeno v diplomo. Tretji del teoretičnega uvoda pa je posvečen posebnostim identitete otroka, ki je bil posvojen. Ta tema je razdeljena na osebno identiteto in posvojitev, socialno identiteto in posvojitev ter etnično identiteto in mednarodne posvojitve. V četrtem delu so razloženi teoretični pristopi, pomembni za razumevanje identitete otroka, ki je bil posvojen. Osrednji del teoretičnega uvoda pa zavzemajo dejavniki, ki vplivajo na identiteto otroka, ki je bil posvojen. Na koncu teoretičnega uvoda se na kratko dotaknemo tudi raziskav, ki so bile na temo posvojitev narejene v preteklih dvaindvajsetih letih in tudi na potrebne spremembe, ki so jih rezultati teh raziskav pokazali.

Cilj empiričnega dela je bil ugotoviti, kako in kateri dejavniki vplivajo na identiteto otroka, ki je bil posvojen. V raziskavi so zajeti tako pogledi strokovnih delavk, ki delajo na področju posvojitev v Sloveniji in na Dunaju, kot tudi pogledi parov, ki imajo izkušnjo mednarodne ali notranje posvojitve. Vključeno je tudi mnenje okolice in socialne mreže ljudi z izkušnjo posvojitve ter njihovo doživljanje posvojitve. V raziskavi pa je zajet tudi najpomembnejši vidik, tj. vidik otroka. Celoten postopek posvojitve je v pristojnosti Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, zato je vključena tudi namestnica sekretarke Direktorata za družino, ki predstavlja vidik države. V raziskavi me je zanimalo, kakšen pomen ima na identiteto otroka čas pred posvojitvijo ter ugotovila, da so otroci pred posvojitvijo doživeli travmatične izkušnje (življenje v domovih za otroke, v predhodnem rejništvu, prikrivana nosečnost, nezadovoljene potrebe po telesnem stiku, čustveno zanemarjanje otroka, alkoholizem med nosečnostjo). V času pred posvojitvijo je pomembna tudi priprava oseb na posvojitev, saj, kot se je pokazalo v raziskavi, to pomaga pri oblikovanju realnih pričakovanj do otroka, osebe pa gredo v posvojitev bolje pripravljene. Obenem imajo možnost, da

razrešijo tudi stisko neplodnosti. Raziskovala sem tudi vpliv okoliščin posvojitve na oblikovanje identitete, kjer je velik dejavnik starost otroka ob posvojitvi, pomembno pa je tudi, da si okoliščine posvojitve dobro zapomnimo in zabeležimo. Pomemben dejavnik, ki vpliva na identiteto otroka, je tudi družina in odnosi znotraj nje. Pri družini je pomembna odprta komunikacija in sprejemanje. Raziskala sem tudi strokovno delo na področju posvojitev, kjer prevladuje kar nekaj slabih izkušenj. Najbolj pomembna vprašanja, ki so se pojavljala pri identiteti, pa zadevajo pogovor in odkritosti o posvojitvah ter posledice prikrivanja resnice na identiteto otroka. Zanimivo pa je še vprašanje, kakšno je zanimanje za biološke korenine in kako stiki z roditeljico vplivajo na identiteto. V raziskavi sem se dotaknila tudi izkušenj z odraščanjem in mednarodnimi posvojitvami ter pomena dela po posvojitvi in v kakšni meri se ga pri nas sploh izvaja. Na koncu sem zapisala poskusno teorijo, sklepe in tudi svoje predloge za izboljšanje sistema posvojitev v Sloveniji, s tem pa tudi izboljšanje položaja otrok in njihovih koristi.

Rezultati raziskave so pokazali, da na otrokovo identiteto vpliva vse, kar je v njih, kar jih trenutno obdaja in tudi njihova preteklost. V zaključku razprave bi rada poudarila, da je odgovornost države in tudi strokovnjakov poiskati posameznemu otroku zanj najbolj primerno družino. Vendar ni dovolj samo zavedanje odgovornosti, potrebna so tudi dejanja in spremembe, do katerih pa kljub rezultatom raziskav v zadnjih dvajsetih letih še ni prišlo.